
بسم الله الرحمن الرحيم

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

برنامه دولت اقدام و تحول

استان ایلام

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

استان ایلام

سند راهبردی انقلاب اقتصادی زیر نظر دکتر علی رضایی میرقائد تهیه و تدوین شده است.

ویراستار فنی: دکتر سید اسعد حسینی

همکاران پژوهشی: ناصر مولایی، اسماعیل لجمیری، حسن محمدیان مصمم، عباس علی پور، مصطفی رشیدی، بهزاد همتی، سعید ضرغامی، میثم داوری، نواب میرزایی، ایمان ارفعی مقدم، پرستو میمنی، سعید یوسفی، رزیتا لطفی جبلی، سعیده جلالی، مصیب قره بیگی، سمیه ملکی پور، حمید نصیر، سید رمضان عقیلی، بهاره ایمانی، جمیله اسمعیلی، پویان کیانی و فاطمه شیخ زاده

طراح جلد و صفحه آرایی: محمود خستو، مهدی نجفی

بهار ۱۴۰۰

بهره برداری از مطالب پژوهش سند راهبردی انقلاب اقتصادی با ذکر منبع و نام پژوهشگران بلا مانع است.

حق چاپ محفوظ است.

بسمه تعالی

با توجه به برگزاری سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری، کاندیداها رویکردها و برنامه های مختلف خود را برای دولت آینده مطرح می کنند. یکی از طرح های اینجانب که از سالها قبل مدنظر قرار گرفته، ایجاد ایالت های اقتصادی است که ماحصل آن تمرکززدایی از مرکز و توجه به مناطق و استان ها می باشد.

یکی از اقسام عدالت، عدالت سرزمینی است که در قالب طرح های آمایش سرزمین تجلی می یابد. آمایش سرزمین مدیریت خردمندانه و عالمانه فضا و نگرشی جامع به برنامه ریزی و مدیریت بهینه بهره برداری پایدار از سرزمین است. کاربرد آمایش سرزمین برای شناخت و رعایت قابلیت و استعداد زمین و منابع موجود در آن برای کشورهایی که در صدد حرکت در مسیر توسعه پایدار هستند، اجتناب ناپذیر است.

کشور ایران دارای قابلیت ها و ظرفیت های فراوانی برای پیشرفت است. با اجرایی کردن طرح های آمایش سرزمین و فعال نمودن مزیت ها و استعدادهای هر استان، دستیابی به ایران بزرگ اقتصادی و تعامل سازنده با دنیا به ویژه کشورهای آسیای جنوب غربی و در راس آنها، پانزده کشور همسایه ایران، می تواند ما را به یکی از بازیگران اصلی در عرصه اقتصادی و سیاسی جهان تبدیل نموده و استان ها و مناطق کشور را نیز به بالاترین حد پیشرفت برساند. در این راستا، چناچه دولت اقدام و تحول موفق به کسب اعتماد مردم شود، در ابتدای فعالیت خود، سند اقدام و تحول را بر مبنای این کتاب، با استان ها امضا خواهد نمود تا تکلیف برنامه ریزی استانی و منطقه ای برای چهار سال آینده شفاف و قابل پیش بینی باشد.

در این مجموعه؛ اطلس استعدادها، ظرفیت ها، تنگناها و آسیب ها شناسایی و ترسیم شده و درکی واقع بینانه از مناطق و استانهای کشور ارائه گردیده است.همچنین، راهبردها وسیاست های توسعه اقتصادی استان به تفکیک بخش های مختلف در دو فصل مجزا ارائه شده است. دولت اقدام و تحول، آماده پذیرش پیشنهادات برای افزایش کیفیت و کارایی این سند می باشد.امیداست؛ گردآوری این مجموعه که حاصل تلاش کارشناسان، صاحب نظران و مراکز و نهادهای متعدد کشور بوده، گامی بزرگ برای تحقق آرمان پیشرفت در کشور عزیزمان باشد.

محسن رضایی
کاندیدای سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری
بهار ۱۴۰۰

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات ..... ک

۱-۱- مقدمه ۱

۱-۲- بیان مسئله ۱

۱-۳- اهداف بنیادین سند ۳

۱-۴- مواد و روش‌ها ۴

۱-۴-۱- روش تحقیق ۴

۱-۴-۲- استراتژی مطالعه موردی ۵

۱-۴-۳- جمع‌آوری داده‌ها و منبع آن‌ها ۵

۱-۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها ۶

الف) کیفی ۶

ب) کمی ۷

فصل دوم: تحلیل محیط بیرونی ۸

۲-۱- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف ۹

۲-۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی ۳۵

۲-۲-۱- بررسی وضعیت ۳۵

۲-۲-۲-توان اکولوژیک ۳۷

۲-۲-۳- چالش‌های هیدروپلیتیک ایلام ۴۰

فصل سوم: تحلیل محیط درونی ۱۷۱

۳-۱- تقسیمات کشوری و هم‌جواری‌ها ۱۷۲

۳-۲- بررسی نظام طبیعی و محیط‌زیستی ۱۷۵

۳-۲-۱- ویژگی‌های توپوگرافی(ناهمواری‌ها) ۱۷۵

۳-۲-۲- آب و هوا و اقلیم ۱۷۸

۳-۲-۲-۱- بارش ۱۸۰

۳-۲-۲-۲- دما ۱۸۲

۳-۲-۲-۳- رطوبت هوا ۱۸۳
۳-۲-۲-۴- جریان وزش بادها ۱۸۴
۳-۲-۲-۵- ساعات آفتابی ۱۸۵
۳-۲-۲-۶- روزهای یخبندان ۱۸۵
۳-۲-۳- منابع آب ۱۸۶
۳-۲-۳-۱- منابع آب‌های سطحی ۱۸۷
۳-۲-۳-۲- رودخانه‌ها ۱۸۷
۳-۲-۳-۳- منابع آب زیرزمینی ۱۸۹
۳-۲-۴- پوشش گیاهی و جانوری ۱۹۰
۳-۲-۵- کشاورزی استان ۱۹۲
۳-۲-۶- وضعیت کانسارهای معدنی ۱۹۴
۳-۲-۷- مخاطرات محیطی ۱۹۵
۳-۲-۷-۱- زلزله ۱۹۵
۳-۲-۷-۲- زمین‌لغزش ۱۹۷
۳-۲-۷-۳- سیل ۱۹۸
۳-۲-۷-۴- خشکسالی ۱۹۹
۳-۲-۷-۵- ریزگردها ۲۰۰
۳-۲-۸- کاربری اراضی ۲۰۳
۳-۲-۹- واحدهای اراضی ۲۰۵
۳-۲-۱۰- مناطق حفاظت شده ۲۱۰
۳-۳- بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی ۲۱۲
۳-۳-۱- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان ایلام ۲۱۲
۳-۳-۱-۱- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیشبرنده توسعه استان ایلام ۲۱۲
۳-۳-۱-۲- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیشبرنده توسعه ۲۱۲
۳-۳-۱-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه ۲۱۳
۳-۳-۱-۴- وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی در استان ایلام ۲۱۴

۳-۳-۱-۵- سنجش سرمایه اجتماعی استان ۲۲۳
۳-۳-۲- فقر و محرومیت ۲۳۶
۳-۳-۲-۱- طرح‌های انجام شده در زمینه مناطق محروم ۲۳۶
۳-۳-۲-۲- شاخص‌های جمعیتی دهستان‌های محروم استان ایلام ۲۴۴
۳-۳-۲-۳- جمع‌بندی ۲۴۶
۳-۳-۳- سکونتگاه‌های غیر رسمی ۲۴۸
۳-۳-۳-۱- نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی ۲۴۸
۳-۳-۳-۲- سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و به‌طور خاص استان ایلام ۲۴۹
۳-۳-۳-۳- جمع‌بندی ۲۵۲
۳-۳-۴- بررسی ویژگی‌های جمعیتی ۲۵۳
۳-۳-۴-۱- تغییرات تعداد جمعیت ۲۵۳
۳-۳-۴-۲- تراکم جمعیت ۲۵۷
۳-۳-۴-۳- سهم جمعیت استان از کشور ۲۵۸
۳-۳-۴-۴- میزان شهرنشینی و روستانشینی ۲۶۰
۳-۳-۴-۵- متوسط رشد سالانه جمعیت ۲۶۲
۳-۳-۴-۶- هرم سنی جنسی جمعیت ۲۶۴
۳-۳-۴-۷- گروه عمده سنی جمعیت ۲۶۷
۳-۳-۴-۸- نسبت جنسی جمعیت ۲۷۰
۳-۳-۴-۹- متوسط بعد خانوار ۲۷۲
۳-۳-۴-۱۰- موازنه مهاجرتی ۲۷۵
۳-۳-۴-۱۱- مبدأ اقامت قبلی مهاجران ۲۷۷
۳-۳-۴-۱۲- الگوی مهاجرت ۲۷۹
۳-۳-۴-۱۳- ولادت‌های ثبت شده ۲۸۰
۳-۳-۴-۱۴- میزان باروری کل ۲۸۱
۳-۳-۴-۱۵- مرگ و میرهای ثبت شده ۲۸۱
۳-۳-۴-۱۶- امید به زندگی ۲۸۲

۳-۳-۴-۱۷-پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵ ..... ۲۸۳
۳-۳-۴-۱۸- جمع‌بندی ۲۸۴
۳-۳-۵- وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی- عمومی ۲۸۵
۳-۳-۵-۱- تعلیم و تربیت رسمی- عمومی ۲۸۵
۳-۳-۵-۱-۱- آمار و اطلاعات ۲۸۶
۳-۳-۵-۱-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش و پرورش استان ایلام ۲۸۸
۳-۳-۵-۱-۳- راهکارهای پیشنهادی ۲۸۹
۳-۳-۵-۲- وضعیت سواد در استان ایلام ۲۸۹
۳-۳-۵-۲-۱- داده‌ها و اطلاعات ۲۹۰
۳-۳-۵-۲-۲- مهم‌ترین مسائل سوادآموزی ۲۹۱
۳-۳-۵-۲-۳- راهکارهای پیشنهادی ۲۹۱
۳-۳-۵-۳- وضعیت آموزش عالی در استان ایلام ۲۹۲
۳-۳-۵-۳-۱- داده‌ها و اطلاعات ۲۹۲
۳-۳-۵-۳-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش عالی ۲۹۳
۳-۳-۵-۳-۳- راهکارهای پیشنهادی ۲۹۴
۳-۴- بررسی نظام اقتصادی و تولید ۲۹۴
۳-۴-۱- نمای کلی اقتصاد استان ایلام ۲۹۴
۳-۵- نظام سکونتگاهی ۳۱۱
۳-۵-۱- نظام شهرنشینی ۳۱۱
۳-۵-۱-۱- بررسی تحولات جمعیتی کانون‌های شهری استان ایلام ۳۱۴
۳-۵-۱-۲- وضعیت نخست شهری در استان ایلام ۳۱۶
۳-۵-۱-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری استان ۳۱۷
۳-۵-۱-۴- الگوی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان ۳۲۱
۳-۵-۲- نظام روستانشینی ۳۲۳
۳-۶- نظام زیربنایی ۳۲۶
۳-۶-۱- نظام حمل و نقل و ارتباطات ۳۲۶

۳-۶-۱-۱- حمل و نقل جاده‌ای استان ایلام ۳۲۶
۳-۶-۱-۲- پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری ۳۲۷
۳-۶-۱-۳- حمل و نقل ریلی ۳۲۸
۳-۶-۱-۴- حمل و نقل هوایی و فرودگاه‌ها ۳۲۸
۳-۶-۱-۵- فناوری اطلاعات و ارتباطات ۳۳۰
۳-۶-۲- نظام انرژی و تأمین آب ۳۳۰
۳-۶-۲-۱- زیرساخت‌های مرتبط با برق ۳۳۰
۳-۶-۲-۲- زیرساخت‌های نفت و گاز ۳۳۱
۳-۶-۲-۳- استحصال و تأمین آب ۳۳۱
۳-۷- بررسی نظام مدیریتی ۳۳۲
۳-۷-۱- وضع موجود و مدل مفهومی ۳۳۲
۳-۷-۲- تحلیل وضع موجود ۳۳۶
۳-۸- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها ۳۴۲
۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی ۳۴۲
۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی ۳۴۳
۳-۸-۳- مزیت‌های رقابتی و نسبی ۳۴۶
۳-۸-۴- قابلیت‌های گردشگری ۳۴۸
فصل چهارم: رویکرد راهبردی ۳۵۰
۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی ۳۵۱
۴-۲- تدوین اهداف بنیادین ۳۶۶
۴-۳- تدوین چشم‌انداز ۳۶۷
۴-۴- مأموریت‌های اصلی ۳۶۸
۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید ۳۶۸
فصل پنجم: تدوین راهبردها و سیاست‌ها ۳۷۷
۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها ۳۷۸
منابع و مأخذ ۳۸۴

فهرست جدول‌ها

جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرداست در محور جمعیت و مهاجرت ۱۰

جدول ۲ -راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد ۱۳

جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور زیربنایی ۲۲

جدول ۴- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور نظام سکونتگاهی ۲۴

جدول ۵-راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی ۲۷

جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست ۳۰

جدول ۷- تقسیمات سیاسی استان ایلام در سال ۱۳۹۷ ..... ۱۷۴

جدول ۸- درصد مساحت مناطق مختلف ارتفاعی استان ۱۷۷

جدول ۹- سهم و مساحت پهنه‌های هم بارش در استان ایلام ۱۸۰

جدول ۱۰- خطوط هم بارش استان ایلام ۱۸۱

جدول ۱۱- خطوط هم‌دما استان ایلام ۱۸۳

جدول ۱۲- تعداد روزهای یخبندان سالیانه در ایستگاه‌های مورد بررسی در استان ایلام ۱۸۶

جدول ۱۳- پتانسیل منابع آب سطحی استان ۱۸۷

جدول ۱۴- سطح زیر کشت و تولید محصولات زراعی ۱۹۴

جدول ۱۵- جایگاه استان ایلام در تولید محصولات زراعی کشور ۱۹۴

جدول ۱۶- وضعیت تولید گردوخاک بر اساس معیارهای شناسایی منشأ گردوخاک در استان ایلام ۲۰۲

جدول ۱۷- تیپ اراضی کوه‌ها ۲۰۶

جدول ۱۸- تیپ اراضی تپه‌ها ۲۰۶

جدول ۱۹- تیپ اراضی فلات‌ها و تراس‌های فوقانی ۲۰۷

جدول ۲۰- تیپ اراضی دشت‌های رسوبی دامنه‌ای ۲۰۷

جدول ۲۱- تیپ اراضی دشت‌های رسوبی رودخانه‌ای ۲۰۸

جدول ۲۲- تیپ اراضی دشت‌های سیلابی ۲۰۸

جدول ۲۳- تیپ اراضی واریزه‌های بادبزنی شکل سنگریزه دار ۲۰۹

جدول ۲۴- موقعیت و مساحت مناطق تحت مدیریت محیط‌زیست استان ایلام در بخش‌های گوناگون ۲۱۱

جدول ۲۵- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر ۲۱۴
جدول ۲۶- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۲۱۴
جدول ۲۷- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک جنسیت ۲۱۵
جدول ۲۸- تعداد ازدواج و طلاق واقع شده در استان ایلام ۲۱۵
جدول ۲۹-نسبت طلاق به ازدواج در استان ایلام ۲۱۶
جدول ۳۰-تعداد مراکز تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت گیرنده ۲۱۶
جدول ۳۱-میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی ۲۱۷
جدول ۳۲-میزان شاخص‌های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی ۲۱۷
جدول ۳۳-درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی ۲۱۸
جدول ۳۴- درصد بیمه‌شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران ۲۱۸
جدول ۳۵- انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف شده ۲۱۹
جدول ۳۶- دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم ۲۱۹
جدول ۳۷-نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف‌شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر) ۲۲۰
جدول ۳۸- نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت(در هر ده هزار نفر) ۲۲۰
جدول ۳۹- سرقت‌های عادی بر حسب نوع (مورد) ۲۲۱
جدول ۴۰- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت(در ده هزار نفر) ۲۲۱
جدول ۴۱-جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران بر حسب موضوع ۲۲۲
جدول ۴۲-نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع‌شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر) ۲۲۲
جدول ۴۳- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان ایلام و کل کشور ۲۲۴
جدول ۴۴- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان ایلام و کل کشور ۲۲۴
جدول ۴۵- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان ایلام و کل کشور ۲۲۵
جدول ۴۶- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان ایلام و کل کشور ۲۲۶
جدول ۴۷- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان ایلام و کل کشور ۲۲۷
جدول ۴۸- توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم در استان ایلام و کل کشور ۲۲۷
جدول ۴۹- توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان در استان ایلام و کل کشور ۲۲۸

جدول ۵۰- توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان ایلام و کل کشور ۲۲۸
جدول ۵۱- توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان ایلام و کل کشور ۲۲۹
جدول ۵۲- توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان ایلام و کل کشور ۲۲۹
جدول ۵۳- توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان ایلام و کل کشور ۲۲۹
جدول ۵۴- توزیع درصدی احساس امنیت در استان ایلام و کل کشور ۲۳۰
جدول ۵۵- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان ایلام و کل کشور ۲۳۰
جدول ۵۶- میانگین سرمایه اجتماعی در استان ایلام و کل کشور ۲۳۱
جدول ۵۷- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و ۲۳۱
جدول ۵۸- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص (صد هزار نفر) ۲۳۲
جدول ۵۹- تعداد بیمارستان‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی ۲۳۲
جدول ۶۰-سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صد هزار نفر) ۲۳۳
جدول ۶۱- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی ۲۳۳
جدول ۶۲- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صد هزار نفر) ۲۳۴
جدول ۶۳- مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی ۲۳۴
جدول ۶۴-سرانه مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی(صد هزار نفر) ۲۳۵
جدول ۶۵-تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵ ..... ۲۳۵
جدول ۶۶-سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵ ..... ۲۳۵
جدول ۶۷-شاخص‌ها و ابعاد فقر چندبعدی ۲۳۷
جدول ۶۸- مناطق کمتر توسعه یافته استان ایلام ۲۳۹
جدول ۶۹- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناهان (روش ضریب همبستگی) ۲۴۱
جدول ۷۰- مناطق کم‌تر توسعه یافته استان ایلام ۲۴۲
جدول ۷۱- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان ایلام ۲۴۵
جدول ۷۲- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی ۲۴۹
جدول ۷۳- تغییرات تعداد جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۲۵۴
جدول ۷۴- تغییرات تعداد جمعیت استان ایلام به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۲۵۵

جدول ۷۵- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان ایلام، در سال ۱۳۹۵ ..... ۲۵۸
جدول ۷۶- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان ایلام از جمعیت شهری و روستایی کشور ۲۵۹
جدول ۷۷- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان ایلام با کشور ۲۶۱
جدول ۷۸- درصد رشد سالانه جمعیت استان ایلام و کشور به تفکیک وضع سکونت ۲۶۳
جدول ۷۹- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان ایلام و کشور برحسب گروه‌های عمده سنی ۲۶۸
جدول ۸۰- نسبت جنسی جمعیت استان ایلام و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۲۷۱
جدول ۸۱- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان ایلام و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ .. ۲۷۳
جدول ۸۲- مقایسه مهاجران وارد شده، خارج شده و خالص مهاجرت استان ایلام، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۵۵ ... ۲۷۵
جدول ۸۳- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان ایلام و کشور به تفکیک وضع سکونت ۲۷۷
جدول ۸۴- تعداد و توزیع درصد مهاجران واردشده به استان ایلام برحسب الگوی مهاجرت (بر اساس آخرین جابجایی انجام شده)، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۲۷۹
جدول ۸۵- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان ایلام و کشور به تفکیک وضع سکونت ۲۸۰
جدول ۸۶- میزان باروری کل استان ایلام و کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۶ ..... ۲۸۱
جدول ۸۷- تعداد و میزان مرگ و میر ثبت شده استان ایلام و کشور به تفکیک وضع سکونت ۲۸۲
جدول ۸۸- مقایسه امید به زندگی کل کشور و استان ایلام به تفکیک جنس، طی سال‌های ۹۵-۱۳۸۵ ..... ۲۸۳
جدول ۸۹- پیش‌بینی تعداد جمعیت کشور و استان ایلام ، بر اساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ۱۴۱۵ ..... ۲۸۴
جدول ۹۰- آمار تعداد دانش‌آموزان، معلمان و فضای آموزشی در سال تحصیلی ۹۸-۹۹ ..... ۲۸۸
جدول ۹۱- وضعیت نرخ باسوادی در استان ایلام ۲۹۱
جدول ۹۲- نمای کلی وضعیت استان ایلام در مقایسه با کشور در سال ۹۸ ..... ۲۹۶
جدول ۹۳- تولید ناخالص داخلی (میلیون ریال) ۲۹۷
جدول ۹۴- سهم ارزش‌افزوده بخش کشاورزی و معدن استان ایلام از کشور ۲۹۹
جدول ۹۵- وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی و معدن در مقایسه با کشور ۳۰۰
جدول ۹۶- سهم ارزش‌افزوده بخش صنعت و ساختمان استان ایلام از کشور ۳۰۱
جدول ۹۷- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت در مقایسه با کشور ۳۰۲
جدول ۹۸- سهم استان ایلام از ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور ۳۰۳
جدول ۹۹- ارزش‌افزوده بخش کشاورزی و معدن نسبت به استان ۳۰۵

جدول ۱۰۰- ارزش‌افزوده بخش صنعت و ساختمان نسبت به استان ۳۰۶
جدول ۱۰۱- ارزش‌افزوده بخش خدمات نسبت به استان ۳۰۷
جدول ۱۰۲- ضریب تخصصی شدن فعالیت‌های صنعتی در استان ایلام ۳۰۹
جدول ۱۰۳- ضریب تمرکز اشتغال صنعتی به تفکیک شهرستان‌های استان ۳۱۰
جدول ۱۰۴- نرخ مکمل گری فعالیت‌های اقتصادی در سطح شهرستان‌های استان ۳۱۰
جدول ۱۰۵- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۳۱۳
جدول ۱۰۶-تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۳۱۳
جدول ۱۰۷-جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ ..... ۳۱۵
جدول ۱۰۸- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان ایلام ۳۱۷
جدول ۱۰۹-روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ ..... ۳۱۸
جدول ۱۱۰-توزیع شهرهای استان بر اساس ویژگی‌های طبیعی و دسترسی به راه‌ها ۳۲۲
جدول ۱۱۱-تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵ ..... ۳۲۵
جدول ۱۱۲- مقایسه شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای استان و کشور ۳۲۷
جدول ۱۱۳- میزان برداشت و مصرف منابع آب سطحی و زیرسطحی در سال ۱۳۹۲ ..... ۳۳۱
جدول ۱۱۴- ضریب تخصصی شدن فعالیت‌های صنعتی در استان ایلام ۳۴۷
جدول ۱۱۵- ضریب تمرکز اشتغال صنعتی به تفکیک شهرستان‌های استان ۳۴۸
جدول ۱۱۶- تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی ۳۵۳
جدول ۱۱۷- شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی ۳۵۷
جدول ۱۱۸- تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش ۳۵۸
جدول ۱۱۹- شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش ۳۵۹
جدول ۱۲۰- مسائل راهبردی در عرضه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ۳۶۰
جدول ۱۲۱- شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ۳۶۱
جدول ۱۲۲- تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست ۳۶۲
جدول ۱۲۳- شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست ۳۶۳
جدول ۱۲۴- تعیین مسائل راهبردی در عرصه اقتصادی ۳۶۴
جدول ۱۲۵- شرح مسائل راهبردی استان ایلام در عرصه اقتصادی ۳۶۵

جدول ۱۲۶- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه ایلام ۳۶۶
جدول ۱۲۷- عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان ۳۷۰
جدول ۱۲۸- عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی ۳۷۲
جدول ۱۲۹- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط‌زیستی توسعه فضایی استان ۳۷۳
جدول ۱۳۰- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان ۳۷۴
جدول ۱۳۱- عوامل درونی و بیرونی در نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان ۳۷۶
جدول ۱۳۲- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان ایلام در محورهای مختلف ۳۸۰

فهرست شکل‌ها

شکل ۱- گلباد ماهانه ایستگاه ایلام ۱۸۴
شکل ۲- تالاب‌هایی که بر اثر انتقال آب در سال‌های اخیر در جنوب شرقی عراق..... ۲۰۳
شکل ۳- وضعیت شهرستان‌های استان ایلام از نظر نرخ مکمل گری و هم‌افزایی ۳۱۱

فهرست نمودارها

نمودار ۱- میانگین بارش سالانه استان ایلام ۱۸۱

نمودار ۲- میانگین دمای بلندمدت استان ایلام ۱۸۲

نمودار ۳- وضعیت منابع آب استان ایلام ۱۸۶

نمودار ۴- سهم تخلیه آب از منابع آب زیرزمینی استان ۱۹۰

نمودار ۵- وضعیت جنگل‌های استان ایلام به تفکیک شهرستان ۱۹۲

نمودار ۶- جایگاه استان ایلام در تعداد معادن کشور ۱۹۵

نمودار ۷- روند تغییرات تعداد مطلق جمعیت کشور ، طی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۲۵۵

نمودار ۸- تغییرات تعداد جمعیت استان ایلام، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۲۵۶

نمودار ۹- روند تغییرات تعداد مطلق جمعیت استان ایلام ، طی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۲۵۶

نمودار ۱۰- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان ایلام، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۲۵۷

نمودار ۱۱- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان ایلام از جمعیت شهری و روستایی کشور ۲۶۰

نمودار ۱۲- روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان ایلام با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵ ..... ۲۶۲

نمودار ۱۳- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان ایلام و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵ ..... ۲۶۳

نمودار ۱۴- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان ایلام و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵ ..... ۲۶۴

نمودار ۱۵- هرم سنی جنسی جمعیت استان ایلام، در سال ۱۳۶۵ ..... ۲۶۵

نمودار ۱۶- هرم سنی جنسی جمعیت استان ایلام، در سال ۱۳۸۵ ..... ۲۶۶

نمودار ۱۷- هرم سنی جنسی جمعیت استان ایلام، در سال ۱۳۹۵ ..... ۲۶۷

نمودار ۱۸- روند تغییرات درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله استان ایلام و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۲۶۹

نمودار ۱۹- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان ایلام و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۲۶۹

نمودار ۲۰- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان ایلام و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۲۷۰

نمودار ۲۱- روند تغییرات شاخص نسبت جنسی نقاط شهری و روستایی استان ایلام، سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۲۷۲

نمودار ۲۲- مقایسه تغییرات متوسط بعد خانوار نقاط شهری استان ایلام، و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۲۷۴

نمودار ۲۳- مقایسه تغییرات متوسط بعد خانوار نقاط روستایی استان ایلام، و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۲۷۴

نمودار ۲۴- خالص مهاجرت استان ایلام، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۲۷۶

نمودار ۲۵- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان ایلام، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۲۷۸
نمودار ۲۶- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان ایلام، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۲۷۸
نمودار ۲۷- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان ایلام، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۲۷۹
نمودار ۲۸- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان ۳۱۴
نمودار ۲۹- تغییرات رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ ..... ۳۱۶
نمودار ۳۰- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور ۳۲۵
نمودار ۳۱- چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضایی استان ۳۳۶

فهرست نقشه‌ها

نقشه ۱- موقعیت سیاسی استان ایلام نسبت به استان های همجوار ۱۷۳

نقشه ۲- تقسیمات سیاسی استان ایلام ۱۷۵

نقشه ۳- طبقات ارتفاعی استان ایلام ۱۷۷

نقشه ۴- طبقات شیب استان ایلام ۱۷۸

نقشه ۵- اقلیم استان ایلام ۱۷۹

نقشه ۶- رودخانه‌ها و آبراهه‌های استان ایلام ۱۸۹

نقشه ۷- پهنه‌بندی خطر نسبی زمین‌لرزه استاندارد ۲۸۰۰ ..... ۱۹۷

نقشه ۸ -نقشه اطلس سیل ایران و استان ایلام ۱۹۹

نقشه ۹- پراکنش جغرافیایی کانون‌های منطقه‌ای انتشار ریزگرد ۲۰۱

نقشه ۱۰- پهنه‌بندی تعداد رخداد گردوغبار در سطح کشور و موقعیت استان ایلام ۲۰۲

نقشه ۱۱- کاربری اراضی استان ایلام ۲۰۵

نقشه ۱۲- مناطق حفاظت شده استان ایلام ۲۱۱

نقشه ۱۳- سطح‌بندی جمعیتی سکونتگاه‌های شهری استان ایلام در سال ۱۳۹۵ ..... ۳۱۹

نقشه ۱۴-پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری در استان ایلام ۳۲۸

نقشه ۱۵- شبکه حمل و نقل استان ایلام ۳۲۹

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

در سراسر تاریخ، نیل به کشوری آباد و پیشرفته که در آن اجتماعی کامل و سعادتمند، فرصت‌های عادلانه، شکوفایی استعدادها و تأمین نیازهای مادی و معنوی را میسّر می‌سازد اصلی‌ترین دغدغه و نیرومندترین انگیزه تکاپوی اغلب ایرانیان بوده است. قریب به هفتاد سال است که این اندیشه، چهره تقریباً نظام‌مند به خود گرفته و در پرتو رهیافت‌های نوین مدیریت و برنامه‌ریزی، در قالب برنامه‌ها و طرح‌های مختلف دنبال می‌گردد. با این حال، هنوز کشوری که آرزومند آن هستیم شکل نگرفته و بسیاری از مسائل و مشکلات به قوت خود باقی است. مسائل اجتماعی-جمعیتی، مسائل فرهنگی، تمرکزگرایی، کم توجهی به اقتصاد فضا و نظام اقتصادی ضعیف، نابودی کارکردهای سامانه‌های طبیعی پشتیبان حیات، نظام سکونتگاهی نامتوازن و فقر و محرومیت و حاشیه‌نشینی تنها برخی از این مسائل و مشکلات است. شکی نیست که گذار از این وضعیت مستلزم انداختن طرحی نو تمرکز بر آبادانی و توسعه از نوعی دیگر است. آبادانی و پیشرفت در جهان به شدت پیچیده، رقابتی و فشرده، مستلزم، نگرش سیستمی و دگرسان ساز، هماهنگی اثرات فضایی سیاست‌های بخشی، فرایندهای باز ساخت فضایی-اقتصادی، ظرفیت‌سازی نهادی در میان ذینفعان، تدوین چشم‌اندازی جسورانه، مقیاس بندی مجدد و تمرکززدایی (که نیازمند فرم‌های نوین حکمروایی چند سطحی و شیوه‌های جدید یکپارچگی سیاست قلمروی است) است که از طریق تمرکز بر تنوع ویژگی‌های خاص مکان‌ها و روابط اجتماعی ویژه فضا، اهداف یکپارچگی و انسجام، مشارکت، کارآفرینی، نوآوری، رقابت‌پذیری، خلاقیت، حکمروایی شایسته و پایداری را برآورده سازد. در این راستا، این گزارش بر آن است که با بهره‌گیری از رویکردی راهبردی-فضایی سپارده و شناخت پتانسیل‌های اقتصادی و اجتماعی استان‌های کشور و برنامه‌ریزی بر مبنای آن بتواند گامی مهم در گذار از چالش‌ها و مسائل بردارد. این گزارش مشتمل بر پنج فصل است. بدین ترتیب که در فصل نخست به کلیات پرداخته شده و در فصل دوم و سوم محیط درونی و بیرونی استان بررسی و تحلیل می‌گردد. در فصل چهارم به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری پرداخته شده و در نهایت در فصل پنجم راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌ها تدوین و اولویت‌بندی می‌گردند.

۱-۲- بیان مسئله

استان ایلام با توجه به موقعیت جغرافیایی خود، در قالب استان‌های مرزی جای می‌گیرد. این استان در چند سال اخیر با تغییر شرایط و حاکمیت در کشور عراق واجد پتانسیل مهم و بی‌نظیری در کشور برای رونق بخش بازرگانی و تجارت شده است جدای از تردد سالیانه چند صد هزار زائر عتبات عالیات که می‌تواند ایلام را به

یکی از مهم‌ترین استان‌های ترانزیتی کشور و یکی از اصلی‌ترین دروازه زمینی ایران با دنیای خارج تبدیل کند. همگونی فرهنگی، اجتماعی و دینی با مردم عراق امکان ارتباط گسترده، تجار ایرانی را با تجار عراقی فراهم آورده است. از سوی دیگر استان ایلام با دارا بودن سه میلیون دام سبک و سنگین، ۷/۱ میلیون هکتار جنگل و مرتع و ۲۵۰ هزار هکتار زمین زراعی یکی از قطب‌های کشاورزی محسوب می‌شود. به علت کوهستانی بودن استان ایلام و ریزش‌های مناسب برف و باران، رودخانه‌های کوچک و بزرگی در این ناحیه جریان دارند که منبعی برای آبیاری زمین‌های زراعی استان می‌باشند. کل اراضی دایر استان ۳۳۶۳۶۵ هکتار بوده و که ۷۳ درصد آن را اراضی دیم و ۲۷ درصد آن را اراضی آبی تشکیل می‌دهد.

با وجود مجاورت با کشور عراق و موقعیت ترانزیتی ویژه، آن‌طور که شایسته است از قابلیت‌ها و ظرفیت‌های تجاری و بازرگانی استان استفاده نمی‌شود و میزان ارزش‌افزوده و اشتغال در این بخش پایین است. بخش صنعت استان ضعیف بوده و خدمات پشتیبان تولید توسعه نیافته‌اند. در این استان از ظرفیت‌های نفت و گاز و پالایشگاهی نیز استفاده کافی نشده است. ضعف بخش تولید در کنار ارتباط ضعیف صنعت/خدمات و دانشگاه موجب شده که نرخ بیکاری جوانان به یکی از معضلات اصلی استان مبدل گردد. بررسی وضعیت اشتغال گروه سنی ۱۵-۲۹ نشان می‌دهد که نرخ بیکاری در میان این گروه سنی در سال ۹۴ در حدود ۳۰ درصد بوده است که از این نظر استان دارای رتبه ششم در کشور است. روند بیکاری جوانان در سال‌های اخیر روند صعودی داشته است به‌طوری که در سال ۹۷ رتبه ایلام در میان سایر استان‌ها از نظر نرخ بیکاری چهارم است. با توجه به معضل بیکاری جوانان در استان ایلام، زمینه‌های مهاجرت گسترده جوانان در ایلام وجود دارد. این استان در سال ۹۶ بعد از سیستان و بلوچستان به عنوان دومین استان از نظر نرخ پایین مشارکت اقتصادی بوده است. این موضوع به‌ویژه در مناطق شهری با وضعیت نامطلوبی مواجه است.

بسیاری از زیرساخت‌های حمل و نقل استان نارسا بوده و بخش اعظمی از سکونتگاه‌های استان به زیربناها دسترسی ندارند. استان از تفرق کارکردی و مدیریت چند پارچه رنج می‌برد و از ظرفیت نهادی لازم برای مدیریت قلمرویی برخوردار نیست. با وجود ظرفیت‌ها و قابلیت‌های گردشگری ولیکن سهم این بخش از اقتصاد استان ناچیز است و تسهیلات و زیرساخت‌های کافی وجود ندارد. علاوه بر این، بخش گردشگری استان از کمبود نیروی انسانی ماهر و ضعف در تبلیغات، بازاریابی و آموزش رنج می‌برد. بخش کشاورزی عمدتاً سنتی بوده و صنایع تبدیلی و تکمیلی به‌ویژه در بخش لبنیات، گوشت و حبوبات به اندازه کافی وجود ندارد. مقایسهٔ سطح زیر کشت آبی استان با میانگین کشوری(حدود ۵۲ درصد) نشان دهندهٔ بی‌توجهی و کم‌توجهی به کشت آبی و به‌دنبال آن، بهره‌وری پایین استان در بخش کشاورزی است. چرای بیش از حد دام موجب فرسایش خاک و نابودی بخش عظیمی از مراتع را فراهم آورده است.

علاوه بر مسائل و مشکلات اقتصادی موجود، این استان از بعد اجتماعی و فرهنگی نیز با معضلاتی دست و پنجه نرم می‌کند؛ در حوزه فرهنگی یکی از مشکلات موجود در استان ایلام تعصبات قومی و قبیله‌ای یا به تعبیر دیگر قوم‌مداری است. با توجه به قدمت کم شهرنشینی در استان ایلام و همچنین وجود ایلات و طوایف گوناگون در استان شاهد بسیاری از تعصب‌ورزی‌ها و قوم‌مداری‌ها در استان خواهیم بود که این تعصب قومی و قبیله‌ای از نامناسب‌ترین موانع فرهنگی در جهت توسعه اجتماعی و فرهنگی است که استان با آن مواجه است. در حوزه اجتماعی عواملی نظیر نرخ بالای خودکشی (به عنوان شایع‌ترین معضل در استان)، طلاق، بیکاری و به طور کلی افزایش بیش از اندازه آسیب‌های اجتماعی در استان از موانع مهم اجتماعی در مسیر توسعه هستند علاوه بر موارد یاد شده عواملی مانند پایین بودن سرمایه اجتماعی در سطح میانی و همچنین پایین بودن متغیرهای آن (اعتماد سازمانی،کیفیت خدمات سازمانی، عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها و ...) و پایین بودن سطح رضایت از زندگی از موانع مهم دیگر در مسیر توسعه هستند که استان ایلام با آن مواجه است.

مجموعه عوامل فوق موجب شده است که استان ایلام به یکی از محروم‌ترین مناطق کشور مبدل گردد و ۱۴۶/۷۳۹ نفر در مناطق محروم این استان زندگی می‌کنند.

واضح است که گذار از این چالش‌ها و مشکلات مستلزم شناخت موشکافانه‌تر مسائل، تعیین قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها و در نهایت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی نظام‌مند و ژرف‌اندیشانه است. بر این اساس گزارش حاضر بر آن است که با مطالعه و شناخت استان ایلام در ابعاد مختلف، مسائل راهبردی را شناسایی کرده و در نهایت راهبردها و سیاست‌هایی را در جهت توسعه و آبادانی ارائه دهد.

۱-۳- اهداف بنیادین سند

اهداف بنیادین یا به بیانی علمی‌تر، اهداف راهبردی به دنبال نیل به اهداف طرح راهبردی در مدت زمانی معین هستند و به عنوان پلی یا پله‌هایی برای تحقق چشم‌انداز و مأموریت‌های یک سازمان یا منطقه عمل می‌کنند. این سند می‌تواند افق زمانی ۲۰ ساله داشته باشد و هدف بنیادین آن پیشرفت و آبادانی جاوید و در برگیرنده استان‌های کشور است. در چارچوب این هدف اصلی، اهداف بنیادین زیر را نیز دنبال می‌کند:

- ایجاد چارچوب کلی عمل برای اقدام در جهت پیشرفت و آبادانی؛
- رونق و شکوفایی اقتصادی و ارتقای رقابت‌پذیری و کیفیت تولیدات داخلی؛
- ریشه‌کنی فقر و محرومیت و تأمین معیشت پایدار برای تمامی مردم؛

- شناخت قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها استان‌های کشور و ایجاد توازن و سازگاری بین قابلیت‌ها و عملکردها؛
- جلوگیری از هدر رفت منابع و ایجاد توازن و کارآمدی در تخصیص منابع؛
- شناسایی مسائل راهبردی استان‌ها در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، اکولوژیکی، کالبدی و مدیریتی؛
- مشخص ساختن کارآمدترین راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های پیشرو محرک؛
- اولویت‌بندی برنامه‌های پیشرو محرک استان‌های کشور

۱-۴- مواد و روش‌ها

۱-۴-۱- روش تحقیق

پژوهش علمی، تحلیلی نظام‌مند، کنترل‌شده، تجربی و یا واکاوی انتقادی مفروضات، فرضیه‌ها و تکاپوی برای پاسخ‌دهی به سؤالاتی است که با بهره‌گیری از روش علمی منجر به توسعه تعمیم‌ها، اصول و نظریه‌ها می‌گردد. با توجه به ماهیت و چارچوب میان رشته‌ای سند حاضر، به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و همچنین نیل به اهداف، روش تحقیق کمی و کیفی برگزیده شده است که در ادبیات جهانی به روش ترکیبی یا آمیخته مشهور است. اگرچه تعریف جامعی از این روش وجود ندارد؛ ولیکن می‌توان گفت که روش تحقیق ترکیبی، روشی است که در آن محقق عناصر رویکردهای تحقیق کمی و کیفی (برای نمونه استفاده از دیدگاه‌های کمی و کیفی، جمع‌آوری داده، تحلیل) را برای درک ژرفت تر و گسترده پدیده مورد نظر خود، ترکیب می‌کند (Johnson et al, 2007; Teddlie & Tashakkori, 2010). ترکیب روش‌ها شامل، جمع‌آوری، تحلیل، و یکپارچگی داده‌های کمی و کیفی در مطالعه‌ای تک یا چندمرحله‌ای است (Hanson et al, 2005). جانسون و آنوکبوزی (۲۰۰۴) و برایمن (۲۰۰۷) بعدها، اصل یکپارچگی روش تحقیق ترکیبی مطرح ساختند که به موجب آن بایستی برآیندهای تحقیق بایستی در نقطه‌ای یکپارچه گردند و فراتر از مجموع نتایج بخش‌های کمی و کیفی باشد(Bryman, 2007; Johnson & Onwuegbuzie, 2004). در این سند در بند رویکرد راهبردی این عمل انجام می‌پذیرد.

دلیل استفاده از این نوع تحقیق، ویژگی کلیدی آن یعنی روش‌شناسی کثرت‌گرا و التقاط‌گرایی[1] آن است که اغلب نتایج آن را برتر از رویکردهای تک‌روشی[2] می‌سازد (Johnson & Onwuegbuzie, 2004). روش ترکیبی نقشی برجسته در رسیدگی به مسائل پیچیده‌ای ایفا می‌کند که ماهیت و راه حل قطعی نداشته و تبیین سیاست مستلزم شناخت و آگاهی سیستم‌های چندگانه در کنش متقابل باهم است. این روش با رفع کاستی‌های

1- Methodological pluralism or eclecticism
2- Mono-method approach

رویکرد تک-روشی و با تکمیل دو روش کمی و کیفی، امکان پاسخگویی نیرومندتر سؤالات سند را فراهم می‌کند.

۱-۴-۲- استراتژی مطالعه موردی

یکی از روش‌های مورد استفاده در این سند، مطالعه موردی است. روش مطالعه موردی نظامی کران‌دار یا موردی را طی زمان و با جزئیات مورد بررسی قرار داده و از منابع داده‌ای مختلفی که در خصوص بستر وجود دارد استفاده می‌کند. این رویکرد از طریق به هم ربط دادن حقایق مختلف به یک مورد واحد، ویژگی یگانه‌ای به داده‌های مورد مطالعه می‌بخشد (Reinharz, 1992). علاوه بر این، فرصت تحلیل فشرده بسیاری از جزئیات ویژه‌ای که ممکن است با دیگر روش‌ها مورد غفلت واقع شود را فراهم می‌کند. از جمله اهداف اصلی رویکردهای مطالعه موردی به مشکلات می‌تواند تولید و آزمون یک فرضیه یا نظریه، تحلیل تغییرات در یک پدیده در طی زمان، یا برای تحلیل روابط بین بخش‌های یک پدیده باشد (Reinharz, 1992). مطالعه موردی این سند را استان‌های کشور تشکیل می‌دهند.

۱-۴-۳- جمع‌آوری داده‌ها و منبع آن‌ها

در هر پژوهشی به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و آزمون فرضیات، جمع‌آوری داده صورت می‌گیرد. در روش تحقیق ترکیبی محققان به منظور پاسخ به سؤالات و آزمون فرضیه‌ها داده جمع‌آوری می‌کنند. رویه جمع‌آوری داده بایستی با نوع طرح تحقیق ترکیبی تطابق داشته باشد. توجه به اینکه در روش تحقیق ترکیبی هر دو داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری و تحلیل می‌گردند. در این سند، جمع‌آوری داده به شکل ترتیبی[3] بوده و در آن نوعی از داده‌ها پیش از داده‌های دیگر جمع‌آوری و تحلیل شده و سپس به عنوان ورودی مرحله بعد مورد استفاده قرار گرفته است. به بیانی، با داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری شده مستقل نبوده و با یکدیگر در ارتباط هستند. با توجه به ماهیت عنوان سند و همچنین روش تحقیق آن، بنابراین منبع داده‌ها چندگانه بوده و شامل اسنادی همچون طرح‌ها و برنامه‌های فرادست و موازی، مقالات، کتاب‌ها، گزارش‌های علمی، قوانین و مقررات است.

3- Sequential

۱-۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها

الف) کیفی

پژوهش کیفی شامل بهره‌گیری از داده‌های کیفی از قبیل مصاحبه، اسناد و مشاهده به منظور درک و شرح پدیده‌های اجتماعی- فضایی است. دغدغه اصلی محققین در انتخاب روش کیفی بهره‌گیری از اندیشه‌های پژوهشگران از مکاتب مختلف، توصیف فربه، پذیرش رهیافت انعطاف‌پذیر و التقاطی و پروراندن مفاهیم و نظریه‌ها بوده است. در این راستا، از روش‌های کیفی تحلیل محتوا و توصیفی استفاده شده است که در زیر به شرح آن‌ها پرداخته شده است.

تحلیل محتوای کیفی

تحلیل محتوای کیفی یکی از روش‌های تحقیق است که به منظور تحلیل داده‌های متنی بکار گرفته می‌شود. تحلیل محتوای کیفی از شمارش لغات فراتر رفته و با آزمون ژرف زبان به دنبال تولید دانش و درک پدیده مورد مطالعه (Weber, 1990) است. در این سند، از روش تحلیل محتوا کیفی به منظور تعیین وجود واژگان یا مفاهیم خاص در ادبیات جهانی و بنیان‌های فلسفی و نظری در ارتباط با سند استفاده شده است. منظور از متن یا متون، فصول کتاب‌ها، مقالات، گزارش‌ها و طرح‌ها است. به منظور انجام تحلیل محتوا، متون کد بندی شده، خردتر شده و دسته‌های قابل مدیریت در سطوح مختلف واژه، کلمه، جمله و موضوع تبدیل شده و با بهره‌گیری از تحلیل مفهومی[۴] تحلیل محتوا انجام شده است. تحلیل مفهومی بدین معناست که داده‌ها با بهره‌گیری از سیستم کدبندی کاهش یافته و بدین‌سان مشخص‌سازی واژگان یا الگوهایی که با سؤال تحقیق در ارتباط بوده‌اند، تسهیل گشته است.

تحلیل اسناد[۵]

تحلیل اسناد فرآیند نظام‌مند بررسی و ارزیابی اسناد (هم پرینت شده و هم الکترونیکی) است. همانند دیگر روش‌های تحلیل در پژوهش کیفی، تحلیل اسناد مستلزم نیازمند این است که داده‌های به منظور آشکار ساختن معانی، درک و توسعه دانش تجربی آزمون شده و تفسیر شوند (Corbin & Strauss, 2008). در این سند، سطح توصیفی شامل توصیفات داده‌های کیفی و کمی بود. در خصوص داده‌های کیفی، توصیفات برگرفته از

4- Conceptual analysis
5- Document analysis

بازگویی و نقل‌قول متون و نوشته‌های نهایی بود. علاوه بر این، سطح توصیفی تحلیل همچنین شامل شرح ویژگی‌های اصلی داده‌ها، خلاصه‌سازی روش‌شناسی، منطق‌های تحلیل و نتایج مقالات، کتاب‌ها، طرح‌ها و غیره بود. به طور کلی تحلیل توصیفی موارد زیر را فراهم آورد:

- برآوردهای اولیه و خلاصه‌سازی، آرایش جداول و اشکال به منظور برآورد اهداف؛
- اطلاعاتی در خصوص پویایی‌ها و تغییرپذیری داده‌ها؛
- نشانه‌ها و الگوهای غیرمنتظره که بایستی در تحلیل‌های اصلی مورد استفاده قرار می‌گرفت.

ب) کمی

تحقیق کمی، پژوهشی است که به تفسیر پدیده از طریق جمع‌آوری داده‌های عددی می‌پردازد؛ داده‌هایی که با استفاده از روش‌های ریاضی تحلیل می‌گردند (Creswell,1994). روش‌های کمی مورد استفاده در این سند، آمارهای توصیفی و استنباطی، روش‌های کمی تحلیل جمعیتی و اقتصادی، روش‌های کمی تحلیل نظام سکونتگاهی و تحلیل‌های فضایی با بهره‌گیری از بسته نرم‌افزاری GIS بوده است. علاوه بر این از تحلیل SWOT، نیز استفاده شده است.

فصل دوم

تحلیل محیط بیرونی

۲-۱- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف

شکی نیست که یکی از مهم‌ترین پیش شرط‌های موفقیت و تحقق‌پذیری یک سند، طرح یا برنامه، همسویی سیاست‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌های احتمالی آن با اسناد و طرح‌های فرادست می‌باشد. علاوه بر این، به هنگام تدوین طرح یا برنامه، آگاهی برنامه ریزان و سیاست‌گذاران از اثرات فضایی طرح‌ها و برنامه‌های فرادست بسیار حائز اهمیت است؛ زیرا که می‌تواند عدم قطعیت‌های برنامه‌ریزی را کاهش داده و توان برنامه‌ریزی یا سیاست‌گذار را بر کنترل بر نظام فضایی و به تبع آن نیل به نظم در سیستم فضایی را افزایش دهد.

سند توسعه اقتصادی نیز از این قاعده مستثنا نبوده و بر همین اساس به مطالعه اسناد فرادست و سیاست‌های اصلی آن پرداخته شده است.

در سطح ملی مهم‌ترین اسناد توسعه‌ای که جهت‌گیری‌ها و سیاست‌های کلان ملی را مشخص می‌سازد شامل سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری ۱۳۹۰، سند چشم‌انداز توسعه ۱۴۰۴ ، طرح کالبدی ملی ۱۳۷۰، قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۹۶-۱۴۰۰)، طرح پایه آمایش سرزمین ۱۳۷۷، ضوابط ملی آمایش سرزمین- مصوب هیئت‌وزیران ۱۳۸۳ و ضوابط ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۴، سند ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۹، طرح توسعه سرمایه‌گذاری و اشتغال استان ایلام در برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۴۰۰-۱۳۹۶)، سند توسعه ملی ایلام ۱۳۸۴، مسئله‌شناسی راهبردی در استان ایلام - مرکز بررسی‌های استراتژیک ۱۳۹۵، برنامه آمایش ایلام - سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی ۱۳۹۸ و سند توسعه استان ایلام در برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۳۹۵ است.

جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرادست در محور جمعیت و مهاجرت

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- ایجاد توازن در استقرار جمعیت - ارتقا و بهبود شاخص توسعه انسانی - جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه به شهرهای بزرگ	- جلوگیری از افزایش عدم تعادل در نظام سکونت (به‌ویژه نخست شهری) با توجه به قابلیت‌ها و ظرفیت‌های مناطق - ارتقای نقش اقتصادی-اجتمای و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به عنوان مراکز تعدیل بخش نظام سکونتگاهی - جلوگیری از افزایش بی‌سوادی و سطح مرگ و میر با سازوکارها و برنامه‌های مختلف - جلوگیری از افزایش بی عدالتی و نابرابری در شرایط زیست و فعالیت در پهنه سرزمینی در چارچوب محدودیت‌های اکولوژیکی - تسهیل مهاجرت‌های اجباری و تدوین برنامه‌ها و سازوکارهایی در خصوص ارتقای مهارت‌های آن‌ها و تأمین نیاز مسکن
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- توزیع متوازن جمعیت و فعالیت‌ها در پهنه سرزمین - جستجوی منابعی جانشین و کاهش اتکا به منابع نفتی - حمایت و تشویق توسعه در مناطق دورافتاده و محروم - انجام اقدامات اساسی برای تجهیز و سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی - جلوگیری از موج مهاجرت‌های جوامع روستایی به مناطق شهری و به تبع آن بروز مشکلات اجتماعی و زیست‌محیطی در شهرهای بزرگ	- ترغیب توسعه مناطق روستایی و کمتر توسعه یافته و جلوگیری از افزایش نابرابری‌ها - متنوع سازی اقتصاد روستایی و حمایت کارآفرینی‌ها در شهرهای کوچک و نقاط روستایی - ایجاد توازن در پراکنش فضایی جمعیت در استان با توجه به ظرفیت‌های زیستی - حمایت از شهرهای کوچک و میانی به منظور جذب مهاجرت‌های اجباری و جلوگیری از مهاجرت‌های مستقیم از روستاها به شهرهای بزرگ - حمایت و توسعه بخش خصوصی با سازوکارهای مختلف - حمایت و تشویق اقتصاد دانش‌بنیان و تولیدات صنعتی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پرتراکم کشور - ایجاد تعادل در افزایش جمعیت و پراکنش آن در پهنه سرزمین - حمایت از اقتصاد مناطق مهاجر فرست - ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان	- جلوگیری از افزایش مهاجرت‌ها و تمرکز آن در کلان‌شهرها از طریق دگرگونی ساختار فعالیت‌های صنعتی و خدماتی و جذب سرمایه‌ها و توسعه اقتصاد دانش‌بنیان در نواحی دیگر - افزایش نرخ رشد جمعیت استان با برنامه‌ها و سازوکارهای مختلف (نرخ رشد ۱ درصد) - توسعه فرصت‌های شغلی و جذب نیروهای کارآفرین در مناطق مهاجرفرست

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
مطالعات آمایش سرزمین ـ مقدماتی ـ دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- تعادل بخشی به توزیع جمعیت متناسب با توزیع منابع و فعالیت - ایجاد تعادل در ساختار ویژگی‌های جمعیت - هدایت هدفمند مهاجرت در تناسب با برنامه‌های توسعه پایدار - تشویق و بازدارندگی به منظور کنترل و هدایت نرخ رشد جمعیت - تمرکززدایی از نقاط دارای تمرکز بیشتر جمعیت به‌ویژه کلان‌شهرها	- ایجاد تعادل در نظام فضایی سکونت با توجه به ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها - جلوگیری از افزایش میانگین سن ازدواج با برنامه‌های مختلف - مدیریت نرخ باروری و افزایش ولادت برای نیل به نسبت جانشینی و سلامت - کاهش نرخ مرگ و میر و طلاق در استان - ایجاد تعادل در نسبت جنسی استان - جلوگیری از افزایش بیشتر نرخ سالمندی - حمایت و تشویق کارآفرینی و سرمایه‌گذاری در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - کاهش نرخ بیکاری و حمایت از اشتغال جوانان - توسعه گزینه‌های مسکن جوانان به‌ویژه در شهرهای کوچک و میانی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیئت‌وزیران ـ مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی - ایجاد زمینه‌های لازم برای استقرار جمعیت در نواحی مستعد - مهار و کنترل رشد جمعیت در مناطق کلان‌شهری - ساماندهی و هدایت هدفمند جریان‌های مهاجرت	- برقراری توازن در توزیع جمعیت با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی و توان مناطق - حمایت و افزایش سرمایه‌گذاری در صنعت و خدمات عمومی در نواحی کمتر توسعه یافته - جلوگیری یا کاهش شتاب تمرکز جمعیت در شهر بندر عباس با سازوکارهای مختلف با نگرشی منطقه‌ای و سیستمی - حمایت از شهرهای کوچک و میانی استان به‌ویژه در عرصه‌های اقتصادی - حمایت، تشویق و رونق بخشی به اقتصاد مناطق روستایی
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	- تسهیل مهاجرت از طریق کاهش فواصل مهاجرت و جذب مهاجران روستایی در مناطق جذب نزدیک - کاهش رشد متمرکز بزرگ‌ترین شهرها و هدایت بخشی از جمعیت آن‌ها به سمت شهرهای ماهواره‌ای - تقویت شهرهای کوچک و میانی به عنوان قطب خدمات رسان به نواحی روستایی - تثبیت جمعیت و کاهش مهاجرت از مناطق روستایی	- رونق بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازاریابی و غیره) - ترغیب خوداتکایی اقتصادی-اجتماعی شهرهای اقماری - حمایت از طرح‌های مسکن اجتماعی در شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه برای نسل‌های جوان - ایجاد مراکز تسهیل گر جذب مهاجران در شهرهای میانی و کوچک
طرح کالبد ملی-	۱۳۷۵	- عدم احداث شهرهای جدید	- جلوگیری از پراکنده‌رویی شهرها و مناطق روستایی و توسعه درون افزا و فشرده این مناطق

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
وزارت مسکن و شهرسازی		- جلوگیری از تمرکز جمعیت و فعالیت در چند شهر بزرگ - گسترش شهرها در زمین‌های با قابلیت سکونت - جلوگیری از تخریب زمین از طریق طرح‌ریزی یکپارچه و با دقت گسترش شهری و صنعتی - تهیه طرح‌های تفصیلی منطقه‌ای و محلی برای منطقه ساحلی	- تقویت شهرهای میانی و کوچک به عنوان تعدیل بخش‌های نظام سکونتگاهی و به منظور جذب مازاد جمعیت در مناطق روستایی - توسعه فشرده و درون افزا در مناطق صنعتی موجود و اجتناب از ایجاد مناطق جدید در نواحی حاصلخیز - اجتناب از ایجاد و ساخت شهرهای جدید؛ - افزایش تراکم شهری (بیش از ۱۰۰ نفر در هکتار)
سند ملی توسعه فرابخشی: ساماندهی سواحل کشور- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی	۱۳۸۵	- ایجاد تعادل در توزیع جمعیت و فعالیت، متناسب با منابع، توان محیطی - قانونمند کردن شیوه بهره‌برداری، استقرار فعالیت و جمعیت در مناطق ساحلی - جلوگیری از گسترش بی رویه شهرها نواحی ساحلی	- حمایت و رونق بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازاریابی و غیره) با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی - توسعه سکونت و فعالیت قانونمند و با ضابطه در نوار ساحلی - جلوگیری از تخریب سواحل ارزشمند به‌واسطهٔ ساخت‌وسازها - ایجاد محدودیت‌های محیط‌زیستی به منظور حفظ منابع حساس اکولوژیکی در سواحل - استفاده از ظرفیت‌های ساحلی
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس - توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی - برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع متناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور - زمینه‌سازی مناسب جهت کنترل و کاهش میانگین سن ازدواج - زمینه‌سازی جهت افزایش نرخ باروری (TFR) به حداقل ۵/۲ فرزند به ازای هر زن - پشتیبانی و حمایت از ترویج ازدواج موفق، پایدار و آسان - ارائه تسهیلات جهت افزایش سلامت ازدواج و درمان ناباروری	- ارتقای نقش اقتصادی-اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به عنوان مراکز تعدیل بخش نظام سکونتگاهی - سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال مولد به‌ویژه در نواحی روستایی و شهرهای کوچک و کمتر توسعه یافته - حمایت از طرح‌های کارآفرین در مناطق روستایی - ارائه مشوق‌ها (معافیت‌های مالیاتی، زمین ارزان‌قیمت، اعتبارات کم‌بهره و ...) به جوانان تحصیل‌کرده به منظور کارآفرینی در مناطق روستایی و شهرهای کوچک - توسعه خدمات عمومی در مناطق کمتر توسعه یافته با توجه به سلسله مراتب عملکردی - کاهش جذابیت مهاجرت به شهرهای بزرگ از طریق ایجاد شرایط زیست و فعالیت عادلانه - سرمایه‌گذاری و ایجاد فرصت‌های شغلی مولد برای نسل جوان به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه یافته و شهرهای کوچک و میانی - توسعه و تجهیز مراکز درمانی و ایجاد کلینیک‌های سلامت به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه یافته - جلوگیری از سوداگری و بورس‌بازی زمین و هدایت سرمایه‌ها به بخش مولد

جدول ۲ -راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- ارتقاء بهره‌وری نیروی کار - ارتقای کارایی و بازدهی اقتصادی - تسهیل روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور - حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها و منابع طبیعی	- جلوگیری از تورم نیروی انسانی در بخش‌ها - تقسیم‌کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان اکولوژیک - اصلاح و تکمیل زنجیره‌های تولید صنعتی - ایجاد کارکردها و جریان‌های مکمل گر در استان به‌ویژه در شهر منطقه‌ها و شهرک‌های صنعتی - جلوگیری از بی‌علاقگی در محیط کاری و ایجاد تعهد کاری - ایجاد هماهنگی بین استعدادها- تحصیلات فردی و شغلی - رفع هرگونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و تأمین آن از محل درآمدهای مالیاتی - تنظیم سیاست‌های پولی، مالی و ارزی - ارتقاء ظرفیت و توانمندی‌های بخش تعاونی - توانمندسازی بخش‌های خصوصی و تعاونی - ارتقاء بازار سرمایه ایران و اصلاح ساختار بانکی و بیمه‌ای کشور - هم‌افزایی و گسترش فعالیت‌های اقتصادی در زمینه‌هایی دارای مزیت نسبی - ایجاد اشتغال مولد و کاهش نرخ بیکاری - افزایش بهره‌وری عوامل و منابع تولید در بخش کشاورزی - ایجاد رقابت‌پذیری در کالاها و خدمات کشور - متنوع سازی اقتصاد - رشد بهره‌وری عوامل تولید - پشتیبانی از کارآفرینی ، نوآوری و استعدادهای فنی و پژوهشی - تأمین امنیت غذایی کشور با تکیه بر تولید از منابع داخلی - مهار تورم و افزایش قدرت خرید گروه‌های کم درآمد و محروم - حرکت در جهت تبدیل درآمد نفت و گاز به دارایی‌های مولد	- جلوگیری از گرایش تعاونی‌ها به ارائه خدمات و ارائه مشوق و حمایت از تعاونی‌های فعال در بهره‌برداری بهینه از منابع - ارتقای ظرفیت‌ها و توانمندسازی تعاونی‌ها - تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معدنی - جلوگیری از افزایش فاصله بین دهک‌های بالا و پایین درآمدی - تنوع‌بخشی به اقتصاد استان - حمایت از کارآفرینی و سرمایه‌گذاری در بخش صنایع کاربر به‌ویژه در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - جلوگیری یا کاهش خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - جلوگیری از افزایش اندازه بخش اجرایی و حذف دستگاه‌های موازی به منظور کاهش هزینه‌های عمومی استان - بهره‌گیری از فناوری‌های نوین به منظور ارتقای بازار سرمایه استان - حمایت و توانمندسازی بخش‌های تعاونی در استان - حمایت و ترغیب سرمایه‌گذاری در بخش‌های دارای مزیت رقابتی استان - کاهش هزینه‌های غیرضروری سازمان‌های اجرایی - جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و حمایت از نظام غذایی پایدار - هدایت سرمایه‌ها و اعتبارات به سوی بخش‌های داری مزیت نسبی و رقابتی - ترغیب و حمایت از صادرات محصولات استان

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
			- واگذاری تأمین زیرساخت‌های اقتصادی به بخش خصوصی همگرا، هم‌افزا، مسئول، متعهد و آینده‌نگر - کاهش وابستگی به بودجه‌های عمومی و افزایش نقش بخش خصوصی - جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد اقتصاد استان - پرهیز از واردات کالاهای غیرضروری به استان - تغییر فرایندهای تولید سنتی به تولید مدرن و دانش‌بنیان - سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات مدرن‌تر و کارآمدتر و منابع انسانی - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - خصوصی‌سازی عادلانه و شفاف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد - توسعه فعالیت گردشگری در استان - استفاده درست از نیروی انسانی
سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی- حضرت آیت‌الله خامنه‌ای	۱۳۹۲	- توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی - پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان - ارتقای بهره‌وری در اقتصاد - سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف - افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی - تأمین امنیت غذا و درمان و ایجاد ذخایر راهبردی - اصلاح و تقویت همه‌جانبه‌ی نظام مالی کشور - حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها - افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد - توسعه حوزه عمل مناطق آزاد ویژه‌ی اقتصادی کشور - افزایش ارزش‌افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز - افزایش سهم درآمدهای مالیاتی - تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش‌افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی - افزایش پوشش استاندارد برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن - شفاف و روان‌سازی نظام توزیع و قیمت‌گذاری - صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور	- ترغیب سرمایه‌گذاری و تخصیص بیشتر اعتبارات به بخش‌های دارای مزیت نسبی و رقابتی در استان - جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد در استان - هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع دانش‌بنیان همچون صنعت فناوری اطلاعات، بیمه، بیوتکنولوژی، بهداشت و درمان، هوافضا - ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش‌بنیان - ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه‌وبودجه استان - ارتقای معیار دانش کار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی - افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - تنوع‌بخشی به اقتصاد استان از جمله توسعه گردشگری - افزایش سهم همکاری در تحقیقات کاربردی بین صنعت و دانشگاه - تجاری‌سازی و بازاریابی دانش در استان - جلوگیری از بی‌علاقگی در محیط کاری و ایجاد تعهد کاری - جلوگیری از ناهماهنگی بین استعدادها و تحصیلات فردی و شغلی - رفع هرگونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت - افزایش بهره‌وری در عوامل تولید آب، زمین، نیروی کار و غیره - تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معدنی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
			- حمایت از نظام غذایی استان و جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی - حمایت از نقش‌آفرینی بخش خصوصی و نهادهای مردمی در عرصه اقتصادی - خصوصی‌سازی عادلانه و شفاف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد - پرهیز از واردات کالاهای غیرضروری به استان و حمایت از صادرات - حمایت و ترغیب کارآفرینی به‌ویژه در شهرهای کوچک و متوسط و مناطق روستایی
ضوابط ملی آمایش سرزمین- مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- تأکید بر توسعه صنایع شیمیایی و پتروشیمی، صنایع و معدنی با توجه به مزیت‌های نسبی کشور - توسعه صنایع تولید کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه - تحول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش‌پایه - ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی - باز تعریف نقش وظایف مناطق آزاد تجاری – صنعتی ویژه اقتصادی، با توجه به ویژگی‌های مناطق کشور - گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه‌ای - تحول ساختار بخش کشاورزی در راستای دستیابی به کشاورزی پایدار، مدرن و رقابتی - استفاده پایدار از قابلیت‌های طبیعی و امکانات آب و خاک - توسعه بهره‌برداری از قابلیت‌های معدنی کشور - افزایش ظرفیت‌های اکتشاف و بهره‌برداری از ذخایر عظیم نفت و گاز - توسعه صنایع پشتیبان حمل‌ونقل، شامل صنایع خودروسازی، واگن سازی، تجهیزات راه آهن و صنایع حمل‌ونقل هوایی در مراکز و نواحی مستعد - تأکید بر توسعه فعالیت‌های صنعتی مبتنی بر نفت و گاز در مناطق مواجه با محدودیت‌هایی برای توسعه سایر فعالیت‌های اقتصادی و برخوردار از اهمیت استراتژیک، از جمله مناطق کمتر توسعه یافته جنوب شرقی کشور، سواحل خلیج فارس و دریای عمان و مناطق کمتر توسعه یافته غرب کشور	- توسعه و تقویت خدمات و زیرساخت‌های بنادر و محدوده پس کرانه‌ای بنادر - جلوگیری و کاهش خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - تقسیم کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان اکولوژیک - ایجاد انطباق بین ویژگی‌های استان (از نظر اقتصادی، اجتماعی، طبیعی و موقعیتی) و نقش مناطق آزاد ویژه اقتصادی - تولید کالاها و محصولات و ارائه خدمات بر اساس تقاضای محلی و منطقه‌ای و مزیت رقابتی و نسبی - توسعه گردشگری پایدار و اجتماع‌محور - نیازسنجی کالاها و خدمات مورد نیاز محلی و منطقه‌ای به‌ویژه در عرصه دریایی - هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع و خدمات دانش‌بنیان همچون صنعت فناوری اطلاعات، بیمه، بیوتکنولوژی، بهداشت و درمان و هوافضا - ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش‌بنیان - ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه و بودجه استان - ارتقای معیار دانش کار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی - افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - افزایش بهره‌وری در عوامل تولید در بخش‌های مختلف اقتصادی - مطالعه و امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از منابع نفت و گاز منطقه - اصلاح نظام‌های بهره‌برداری با توسعه تعاونی‌های تولیدی - امکان‌سنجی در خصوص توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط‌زیستی و با توجه مزیت‌های رقابتی و نسبی
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی ـ دفتر	۱۳۸۳	- گسترش فناوری‌های پیشرفته در تولید محصولات صنعتی - ارتقاء مهارت و تخصص نیروی شاغل در بخش صنعت و معدن	- اجتناب از استقرار صنایع صادراتی در مناطق دور از کریدورهای اصلی - اولویت‌دهی به توسعه راه‌های متصل شونده به کریدورهای اصلی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
آمایش و توسعه پایدار		- توسعه بخش صنعت - اولویت استقرار صنایع صادراتی در نزدیکی کریدورها و مبادی ورودی و خروجی اصلی کشور - رعایت ملاحظات محیط‌زیستی در استقرار صنایع - ارتقاء عملکرد، اصلاح شبکه‌ها و تجهیزات مورد نیاز در مراکز تخلیه، نگهداری و توزیع کالا - ایجاد زمینه‌های لازم جهت ارتقاء سهم و نقش ترانزیتی کشور - حفظ محیط‌زیست در راستای توسعه اکوتوریسم - جلب سرمایه‌های خارجی و داخلی برای ایجاد تسهیلات و تجهیزات گردشگری - تشویق و حمایت از ایجاد تأسیسات اقامتی و تفرجگاهی - تحول ساختار بخش کشاورزی در جهت دستیابی به کشاورزی مدرن و رقابتی - افزایش کیفیت محصولات کشاورزی و توجه به صنایع تبدیلی و بسته‌بندی - طراحی و استقرار نظام سلسله مراتبی خدمات پشتیبان تولید - ایجاد مجتمع‌های دام‌پروری صنعتی و نیمه صنعتی - بالا بردن سهم صادرات محصولات صنعتی از کل صادرات کشور - ایجاد زمینه‌های مناسب جهت جذب سرمایه‌های خارجی - محدود نمودن صادرات مواد خام و اولیه و توسعه محصولات فراوری شده و صنعتی - توسعه و ایجاد صنایع معدنی در جهت تکمیل زنجیره‌های تولید	- توسعه صنایع صادراتی در مناطق آزاد تجاری-صنعتی آستارا و بندر انزلی - اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز پیشرو در استان - ایجاد سازمان‌ها و مؤسسات ارائه دهنده خدمات توانمندسازی کسب و کار مبتنی بر فناوری اطلاعات - توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی - تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته - ایجاد دگرسانی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی - تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال تکنولوژی در زمینه‌های فناوری برتر در استان - اجتناب از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به‌ویژه در بخش معدن و کشاورزی - جلوگیری از گسترش ساخت‌وسازهای خصوصی در مناطق و محورهای گردشگری و حفظ جاذبه‌ها - ترغیب و توسعه شیوه‌های نوین بازاریابی به منظور جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی - ایجاد امکانات و خدمات متمرکز گردشگری در نواحی حساس اکولوژیکی - افزایش ظرفیت‌های بنادر استان - اجتناب از استخدام نیروی کار غیرمتخصص در بخش صنعت و معدن - اجتناب از توسعه صنایع در زمین‌های حاصلخیز و مناطق حساس اکولوژیکی - مدرنیزاسیون و بهره‌گیری از شیوه‌های نوین در بخش کشاورزی - اصلاح نظام‌های بهره‌برداری با توسعه تعاونی‌های تولیدی - ایجاد و توسعه خدمات پشتیبان تولید در مجاورت شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان یا در شهرهای نزدیک به آن‌ها - جلوگیری از حرکت سرمایه‌ها به سوی اقتصاد غیر مولد با سازوکارهای مختلف - تقویت پیوندهای بین بخشی در صنایع استان و افزایش مکمل گری و سینرژی
ضوابط ملی	۱۳۹۴	- رعایت تناسب بین نیازهای استقرار فعالیت در یک قلمرو با امکانات و قابلیت‌های آن	- جلوگیری از افزایش جمعیت و فعالیت‌ها در مکان‌های فاقد توان اکولوژیک

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
آمایش سرزمین- مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین		- تخصصی کردن عملکرد اقتصادی بر اساس قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی به منظور تقویت وابستگی‌های متقابل منطقه‌ای و یکپارچگی ملی - توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی - اولویت برداشت از میادین مشترک نفت و گاز با مرزهای شمالی - ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی - سازمان‌دهی بخش کشاورزی در پهنه سرزمین - تدوین الگوی کشت بهینه در دشت‌ها - محدودیت کشت محصولات با نیاز آبی بالا - ایجاد و توسعه مجتمع‌های کشت و صنعت متناسب با قابلیت‌ها - ساماندهی روابط بین بخش کشاورزی و صنعت - توسعه پرورش و صید آبزیان در آب‌های دور و سرزمینی - شناسایی و ایجاد خوشه‌های صنعتی با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و تکمیل زنجیره ارزش - توسعه صنایع دریایی و تعمیر و خدمات وسایط حمل و نقل دریایی در جوار بنادر اصلی - ساماندهی مجتمع‌های صنعتی اعم از شهرک‌ها و نواحی صنعتی - توسعه و ساماندهی مجدد فعالیت‌های صنعتی پایه و آب بر - توسعه صنایع تولید کننده کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه - استقرار صنایع فرآوری اولیه منابع معدنی در جوار ذخایر معدنی - توسعه صنایع مبتنی بر فناوری‌های نوین و برتر - ایجاد مناطق آزاد ویژه اقتصادی جدید در پهنه سرزمین - سیانت و استفاده از ظرفیت‌ها و جاذبه‌ها به منظور رونق گردشگری - عدم استقرار صنایع پرخطر در محدوده سکونتگاه‌ها و رعایت حریم‌های ایمنی و امنیتی توسعه فعالیت‌های پارک‌ها، مراکز رشد، کریدورهای علم و فن‌آوری و مراکز تخصصی ICT	- جلوگیری از استفاده ناکارآمد از منابع اقتصادی - جلوگیری از نابودی منابع طبیعی و انسانی گردشگری - جلوگیری و کاهش فعالیت‌های اقتصادی فاقد مزیت نسبی و رقابتی - امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از صنایع نفت و گاز و توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط‌زیستی و با توجه مزیت‌های رقابتی و نسبی - منع کامل خام فروشی محصولات استان و ایجاد زنجیره‌ی ارزش‌افزوده محصولات - انعقاد قراردادها و تفاهم‌نامه‌های همکاری با سایر مناطق و نهادهای دولتی و مردم‌نهاد داخلی و خارجی در مناطق ویژه و آزاد - بازاریابی و تبلیغات گسترده به منظور جذب سرمایه‌گذاران در مناطق آزاد ویژه استان - جلوگیری از کشت و پرورش محصولات فاقد مزیت در استان - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی - ارائه مشوق‌ها و حمایت از ساخت، تولید، تعمیر و نگهداری انواع مختلف تجهیزات شناورهای سطحی، زیرسطحی، اثرسطحی و صنایع فراساحلی به‌ویژه در نزدیکی بنادر و مناطق آزاد - حمایت از کارگاه‌ها و تولیدکنندگان مرتبط با صنایع دریایی کشور - حمایت از مشاغل ایجادی حاصل از طرح‌های فن آورانه و دانش‌بنیان در صنعت دریایی – هدایت اعتبارات به سوی طرح‌های کارآفرینی و خود اشتغالی دریایی - افزایش تسهیلات سرمایه در گردش تولیدکنندگان، سازندگان و شرکت‌های خدماتی فعال در صنایع دریایی - جلوگیری از توسعه صنایع در مراکز حساس و رعایت حریم‌های ایمنی - شناسایی تقاضای کالاها و محصولات در منطقه و تلاش برای برآورد آن‌ها بر اساس مزایای نسبی و رقابتی - تکمیل زنجیره تولید و حلقه‌های ارزش‌افزوده بخش معدن استان - هدایت سرمایه‌ها و اعتبارات به سوی صنایع با فناوری برتر
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	- توسعه تعاون در روستاها از طریق تعاون‌های خدماتی و اتحادیه‌های تولیدی - تنوع بخشیدن به فعالیت‌های اقتصادی - حمایت از بهره‌برداری‌های کوچک خانوادگی و بالا بردن کارایی آن‌ها - استقرار واحدهای تولیدی کوچک در محیط‌های روستایی - تسهیل توسعه فعالیت‌ها و مشاغل مستقل از بخش اول در محیط روستایی و شهرهای کوچک	- جلوگیری از توسعه صنایع به صورت پراکنده - اصلاح نظام مالکیت اراضی و حمایت و توسعه تعاونی‌های کشاورزی - استفاده کارآمدتر از منابع آب و خاک - تغییر اقتصاد تک محصولی شهرهای کوچک و روستا شهرها به اقتصادی متنوع و پویا - جلوگیری از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		- ایجاد مؤسسات اعتباری در محیط روستایی و رساندن محصولات به بازار - آرایش گسترده‌تر صنایع نوین - توسعه فعالیت‌های نوین در شهرها متوسط - استفاده از توان گردشگری شهرهای کوچک و توسعه صنایع کوچک - کنترل دقیق برون ریخته‌های صنعتی و شهری در تمامی کرانه‌های دریای خزر	- حمایت از صنایع دارای مزیت رقابتی و نسبی استان - حمایت از توسعه صنایع کوچک و کارآفرین در نواحی روستایی - توسعه بخش گردشگری در روستاها و شهرهای کوچک - تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی مناطق روستایی - جلوگیری از تمرکز خدمات در یک یا چند شهر اصلی و ضرورت ساماندهی توزیع و استقرار آن
طرح کالبد ملی- وزارت مسکن و شهرسازی	۱۳۷۵	- به حداقل رساند هزینه‌های توسعه شهری از طریق سازگاری با اقلیم، توسعه درون افزا، مکان‌یابی مناسب - خلق سلسله مراتب مناسب به منظور جلوگیری از تمرکز فعالیت و جمعیت در چند نقطه - توان کم و نسبتاً کم توسعه صنعتی در نوار ساحلی خزر	- عدم ایجاد شهرهای جدید و توسعه فشرده و درون افزایی نقاط سکونتگاهی موجود - تجهیز و خدمات‌رسانی و نقش دهی مکمل به نقاط شهری کوچک و متوسط به عنوان مراکز رشد تعادل‌بخش - کنترل و محدودسازی تمرکز جمعیت در شهر بندر عباس - ایجاد مناطق شهری (Urban region) مکمل گر و منسجم در سطح استان - جلوگیری از توسعه بی برنامه فعالیت و سکونت در نوار ساحلی استان
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- جذب شرکت‌های معتبر جهانی و منطقه‌ای در زنجیره تولید داخلی - حمایت حقوقی، مالی و نهادی لازم برای توسعه دانش و پیشرفت فناورانه و نوآورانه - تجهیز منابع مالی مورد نیاز سرمایه‌گذاری - همچنین قطع وابستگی بودجه به نفت تا پایان اجرای قانون برنامه ششم - افزایش و یا دریافت عوارض آلایندگی و عوارض ارزش‌افزوده گاز طبیعی و عوارض شماره‌گذاری خودروها - عملیاتی کردن رویکرد تمرکززدایی و اثربخشی مدیریت اجرائی در مراکز استان‌ها و جهت زمینه‌سازی، تعادل‌بخشی، توازن و آمایش سرزمینی - گسترش و تعمیق نظام جامع تأمین مالی و ابزارهای آن (بازار پول، بازار سرمایه و بیمه‌ها) - افزایش سهم تعاون در اقتصاد به بیست‌وپنج درصد - تأمین امنیت غذایی و نیل به خودکفایی در محصولات اساسی - توسعه کشاورزی حفاظتی، توسعه کشت نشایی، به‌نژادی و به‌زراعی - مصرف بهینه سموم، دفع آفات نباتی و کودهای شیمیایی و استفاده بیشتر از کود آلی(کمپوست) - توسعه کشت محصولات سالم و محصولات زیستی (ارگانیک) - ممنوعیت هرگونه رهاسازی، تولید، واردات و مصرف محصولات تراریخته	- بازاریابی گسترده به منظور جذب سرمایه‌گذاران و شرکت‌های معتبر جهانی در مناطق آزاد ویژه استان - اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز پیشرو در استان - ایجاد سازمان‌ها و مؤسسات ارائه دهنده خدمات توانمندسازی کسب و کار مبتنی بر فناوری اطلاعات - توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی - تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته - ایجاد دگرسانی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی - تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال تکنولوژی در زمینه‌های فناوری برتر در استان - اجتناب از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به‌ویژه در بخش معدن و کشاورزی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		- حمایت از توسعه ظرفیت صادراتی صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی -ایجاد ردیف مستقل پرداخت خسارت به بیمه‌گذاران محصولات کشاورزی و صندوق بیمه کشاورزی - ایجاد زمینه گسترش و تکمیل زنجیره‌های ارزش، صنایع‌تبدیلی، تکمیلی و نگهداری محصولات اساسی کشاورزی - ایجاد خوشه‌های صادراتی، نشان‌های تجاری و اختصاص مشوق‌های صادراتی به صادرات محصولات کشاورزی - افزایش سهم سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در کل سرمایه‌گذاری‌ها - ایجاد شورای معادن در هر استان - منع هرگونه فروش واگذاری پروانه قبل از بهره‌برداری با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی - تکمیل زیربناها و زیرساخت‌های مورد نیاز برای معادن	- جلوگیری از گسترش ساخت‌وسازهای خصوصی در مناطق و محورهای گردشگری و حفظ جاذبه‌ها - جلوگیری از یا کنترل و محدودسازی فعالیت صنایع آلاینده و اخذ غرامت و مالیات - جلوگیری از تمرکزگرایی مدیریتی در استان و تمرکززدایی تدریجی در کنار ایجاد ظرفیت‌های نهادی - حمایت و ترغیب تعاونی‌های تولیدی - جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و توسعه کشاورزی با رعایت ملاحظات محیط‌زیستی و مزیت‌های رقابتی - جلوگیری از استفاده بیش از حد از سموم و کودهای شیمیایی - ترغیب و حمایت از تولید کودهای ارگانیک - حمایت و ارائه مشوق و اعتبارات به تولیدکنندگان محصولات ارگانیک - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی به‌ویژه در شهرهای کوچک و متوسط - جلوگیری یا کنترل فعالیت‌های معدنی آلاینده - جلوگیری از خام فروشی مواد معدنی و تأمین خدمات و زیرساخت‌های مورد نیاز معادن و تکمیل زنجیره‌های ارزش - افزایش آگاهی‌های محیط‌زیستی و شغلی کشاورزان استان - ترغیب و گسترش بیمه محصولات کشاورزی - افزایش توانمندی، رقابت‌پذیری و صادرات کالاها و خدمات تولیدی
طرح جامع گردشگری ملی- سازمان ایران‌گردی و جهانگردی	۱۳۸۰	- توسعه منابع گردشگری در روستاهای سنتی - توسعه بازار گذران تعطیلات در کنار دریا و نقاط کوهستانی - توسعه محصولات گردشگری - توسعه نواحی گردشگری دارای اولویت	- توسعه بازارهای مرزی به منظور جذب گردشگر - جلوگیری از سفرهای کوتاه‌مدت با افزایش بازار گذران تعطیلات در کنار دریا و نقاط کوهستانی - حمایت از طرح‌های ترکیب کننده گردشگری و تجارت - توسعهٔ بازارهای علاقه‌مند به سفرهای دریایی - افزایش تسهیلات و خدمات گردشگری - جلوگیری از نابودی جاذبه‌های طبیعی - ایجاد اقامتگاه‌های ارزان قیمت متمرکز و پراکنده توسط افراد بومی
سند توسعه ملی ایلام	۱۳۸۴	- گسترش خدمات فرهنگی، آموزشی، بهداشتی و گذران اوقات فراغت، با تأکید بر توسعه زمینه‌های مشارکت مردم و نهادهای غیردولتی.	- جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در دسترسی به خدمات

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		- مهار و ذخیره‌سازی و انتقال آب برای تبدیل اراضی مستعد دیم به کشت آبی، گسترش شبکه‌های آب‌رسانی، آبیاری و زهکشی اصلی و فرعی، پوشش انهار سنتی و افزایش سطح زیر کشت اراضی آبی و بهینه‌سازی مصرف آب در بخش‌های شرب، کشاورزی و صنعت و بهره‌برداری مطلوب از آب‌های سطحی و تقویت منابع آب‌های زیرزمینی با اولویت آبخوان‌ها با بیلان منفی. - بازسازی و اصلاح و یکپارچه‌سازی اراضی، توسعه کشت‌های گلخانه‌ای، باغداری و ترویج آبزی‌پروری. - ایجاد تعادل بین دام و مرتع و افزایش ظرفیت تولیدی مراتع. - فراهم نمودن امکانات لازم برای توسعه فعالیت‌های بازرگانی و مبادلات مرزی، گردشگران و زائران عتبات عالیات. - سرمایه‌گذاری بخش دولتی و جلب مشارکت بخش‌های غیردولتی در فعالیت‌های صنعتی و معدنی - ارتقاء ظرفیت‌های ارتباطی موجود و ایجاد محورهای جدید درون و برون‌استانی. - تقویت شبکه‌های تأمین، انتقال و توزیع انرژی و سوخت. - ارتقاء کیفیت خدمات برتر در شهر ایلام و تجهیز کانون‌های توسعه محلی موجود. - بسترسازی لازم برای تربیت و جذب نیروی انسانی متخصص و اصلاح و ارتقاء کیفیت توان اداری، فنی و اجرائی استان. - توسعه و تجهیز فضاها و امکانات گردشگری، رفاهی و قطب‌های تفریحی به‌منظور جذب گردشگران داخلی و خارجی و حفظ و احیای آثار فرهنگی و تاریخی. - توسعه آموزش و ترویج کشاورزی با توجه به روند روبه رشد اراضی آبی و باغات. - استفاده از انرژی برق‌آبی کوچک برای تولید برق. - توسعه صنایع غذای و تبدیلی کشاورزی، نساجی و پوشاک، شیمیایی و سلولزی و معدنی. - ایجاد سازوکارهای لازم و حمایت از افزایش بهره‌وری در بخش‌های اقتصادی و عوامل تولید. - ریشه‌کنی فقر شدید و گرسنگی و بهره‌مندی همگانی از مواهب توسعه اقتصادی و اجتماعی. - دستیابی همگانی به آموزش ابتدایی و ترویج و بهبود برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان. - حمایت مؤثر از تشکیل و توسعه تعاونی‌ها و ایجاد و گسترش شهرک‌ها و مجتمع‌های تعاونی. - بسترسازی برای افزایش مشارکت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی زنان در روند توسعه استان.	- استفاده بهینه و پایدار از منابع آب به‌ویژه در بخش کشاورزی - جلوگیری از فرسایش خاک و نابودی مراتع - تمرکز بر قابلیت‌های تجاری و بازرگانی استان - توسعه تجهیزات و تسهیلات ویژه گردشگران مذهبی - توسعه زیرساخت‌های ارتباطی - ایجاد دسترسی همگانی به انرژی - توسعه ظرفیت نهادی و مهارت نیروی کار - استفاده پایدار و کارآمد از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های گردشگری - پایدار و مدرن سازی بخش کشاورزی و استفاده کارآمد از قابلیت‌های این بخش - تکمیل زنجیره‌های تولید و ارزش بخش صنعت، معدن و کشاورزی - توسعه تعاونی‌ها و سرمایه‌گذاری در بخش صنعت - کاهش نابرابری‌های جنسیتی و ایجاد فرصت‌های برابر اقتصادی
برنامه آمایش ایلام- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی	۱۳۹۷	-توسعه فعالیت‌ها و تعریف نقش‌های تخصصی استان متناسب با فرصت‌های برون‌زای توسعه‌ی حاصل از هم‌جواری‌های منطقه‌ای استان -توسعه‌ی جامعه انرژی‌های نو تجدیدپذیر در پهنه‌ها و نقاط دارای این مزیت‌ها -نوین‌سازی کشاورزی، متناسب با شرایط جدید طبیعی و اقلیمی و الزامات بازار (تعیین الگوی کشت، ارتقای بهره‌وری تولید و مصرف آب، کشت‌های گلخانه‌ای یازارمحور، دام‌پروری مکان محور به جای دامداری کوچ محور) --ارتقای دسترسی کارآمد و اثربخش به خدمات پشتیبان تولید، متناسب با سبد نیازهای هر شهرستان	- ارتقای دسترسی کارآمد و اثربخش به خدمات پشتیبان تولید - کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی و سنتی - بهره‌گیری از روش‌های مدرن در بخش کشاورزی و ارتقای بهره‌وری - تبلیغات و بازاریابی گسترده در بخش گردشگری و کشاورزی - توسعه خوشه‌های کشاورزی - توسعه صنایع نفت و گاز و پتروشیمی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		-برندسازی از مزیت‌های نسبی و محصولات شاخص استان به‌ویژه در بخش کشاورزی و گردشگری -توسعه زنجیره‌ها و شبکه‌های کسب و کار کشاورزی با رویکرد بازارمحوری (استان‌های مرکزی، پایتخت و کشور عراق) -تقویت خدمات پشتیبان کشاورزی در بخش‌های لجستیک، بازاریابی و صادرات -توسعه صنایع پایین‌دستی مرتبط با نفت و گاز در استان	
سند ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۹	- ایجاد و ارتقای پیوندها و مناسبات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با کشورهای منطقه و جهان - تقویت نقش مفصلی کشور در شبکه گذر ره‌های ترانزیتی منطقه‌ای و بین‌المللی - شبکه‌سازی و ایجاد زنجیره‌های جدید تولید بین‌المللی و ارتقای جایگاه بین‌المللی کشور در بازارهای جهانی به‌ویژه در زمینه انرژی - تنوع‌بخشی به اقتصاد متناسب با مزیت‌ها، قابلیت‌ها و تخصص‌های سرزمین - تحول کشاورزی، اصلاح ساختار و نظام بهره‌برداری و استقرار کشاورزی هوشمند و پایدار با حصول اطمینان از امنیت غذایی، آب و محیط‌زیست - ارتقای بهره‌وری و کاهش انرژی بری و تنوع‌بخشی به منابع تولید انرژی - سازگاری توسعه با محیط‌زیست و منابع طبیعی - ساماندهی استقرار صنایع کشور و شکل‌دهی به زنجیره فعالیت‌های صنعتی - بازآرایی فضایی قلمروهای تولید محصولات کشاورزی - ارتقای گردشگری و آوازهٔ میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی ایران - تولید محصولات کشاورزی راهبردی در پهنه‌های مستعد توسعه با تأکید بر استفاده از فناوری‌های نوآورانه (با اولویت ذرت دانه‌ای در ایلام) - ایجاد و توسعه زنجیره ارزش طیور و گوشت قرمز در مناطق مستعد (از جمله استان ایلام) - تجهیز زیرساخت‌ها و توسعه شبکه‌های یکپارچه گردشگری برای محور گردشگری دفاع مقدس(راهیان نور:) در استان ایلام و سایر استان‌های مربوطه	- اجتناب از تمرکزگرایی در تعیین تعاملات اقتصادی فرامرزی - ایجاد شبکه نیرومند بازاریابی - توسعه و ارتقای تجارت و بازرگانی هوشمند - استفاده کارآمد از قابلیت‌های ترانزیتی ملی و منطقه‌ای - اجتناب از تصویب قوانین و مقررات بازدارنده تولید و تجارت - ارتقای هوشمندی زنجیره‌های تولید و تأمین - رفع موانع جذب سرمایه‌گذاری - جلوگیری از توسعه فعالیت‌های ناسازگار با قابلیت‌ها - ارتقای تنوع فعالیت‌های اقتصادی بر مبنای قابلیت‌ها - اجتناب از رویه‌های ناپایدار کشاورزی - اجتناب از نابودی محیط‌زیست و پایدارسازی فعالیت‌های اقتصادی - ارتقای سینرژی و مکمل گرایی صنایع - استفاده بهینه، کارآمد و رقابتی از منابع معدنی - توسعه صنایع و محصولات کشاورزی بر اساس قابلیت‌ها - تکمیل زنجیره تولید و ارزش بخش شیلات - استفاده بهینه از قابلیت‌های گردشگری - تکمیل زنجیره ارزش و تولید طیور و دام‌پروری - استفاده از قابلیت‌های توسعه انرژی برق‌آبی - توسعه صنعت چوب و جنگل کاری در استان

جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور زیربنایی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور زیربنایی
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی - تقویت شبکه ریلی و راه‌های ارتباطی اصلی و شریانی سرزمین و تبدیل کشور به مرکز عبور و مرور هوایی منطقه برای ترانزیت کالا و مسافر - انتخاب تعدادی از بنادر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی - استفاده بهینه از منابع طبیعی و حفظ محیط‌زیست	- افزایش سهم انرژی‌های نو در بخش زیربنایی - جلوگیری از نابودی محیط‌زیست به هنگام توسعه زیرساخت‌ها - توسعه زیرساخت‌های سازگار با محیط‌زیست و سبز - استفاده بهینه از موقعیت استراتژیک استان در خصوص ترانزیت کالا و مسافر - ارتقای نقش خدماتی بنادر استان
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- تسهیل بهره‌گیری مؤثرتر و جایگزینی سوخت‌های سنتی - حفاظت از سلامت شهروندان در مقابل آلودگی هوا ناشی از احتراق سوخت‌ها - کاهش اثرات منفی ناشی از مصرف انرژی در گرمایش جهانی	- به حداقل رساندن آلودگی‌های ناشی از مصرف سوخت‌های فسیلی - در پیش گرفتن سیاست‌های تقلیل و سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - افزایش سهم انرژی‌های نو - در پیش گرفتن سیاست‌های افزایش آگاهی‌های پایداری
ضوابط ملی آمایش سرزمین‌مصوب هیئت‌وزیران ـ مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- توسعه و تجهیز گزیده‌ای از محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدورهای حمل‌ونقل بین‌المللی - تأمین منابع آب و خدمات اجتماعی متناسب با سهم فعالیت و جمعیت پیش بینی شده - رفع تنگناهای شبکه‌های زیربنایی مناطق مستعد - توجه ویژه به صنایع انرژی بر در تلفیق مزیت نسبی برخورداری از ذخایر معدنی و مزیت نسبی برخورداری از منابع انرژی، به خصوص گاز و استقرار آن‌ها در نقاط واقع بر کریدورها و محورهای حمل ونقل بین‌المللی	- کاهش عدم تعادل‌های زیربنایی در سازمان فضایی استان - استفاده بهینه و اقتصادی از موقعیت ترانزیتی استان - خلق دسترسی دربرگیرنده به زیرساخت‌ها به‌ویژه آب و خدمات اجتماعی در سطح استان - توسعه شبکه‌های زیربنایی مناطق با پتانسیل توسعه - توسعه صنایع انرژی بر در نزدیکی محورها و کریدورهای بین‌المللی - جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات
مطالعات آمایش سرزمین ـ مقدماتی ـ دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- توسعه و تجهیز محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدور شمال-جنوب و شرقی ـ غربی - افزایش سهم شبکه بزرگراهی در شبکه جاده‌ای - توسعه هماهنگ شبکه ریلی همگام با افزایش ناوگان با اولویت شبکه راه آهن برقی - توسعه ارتباطات فیبر نوری با پهنای باند مناسب بین شهری و درون شهری - استفاده از فناوری‌های نوین و برتر ارتباطی و گسترش شبکه‌های مخابراتی در کشور - به کار گیری فناوری اطلاعات و ارتباطات به عنوان ابزاری برای تمرکز زدایی از شهرهای بزرگ - توسعه کاربری‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات شامل: دولت الکترونیک، اقتصاد الکترونیک، بهداشت و درمان الکترونیک، آموزش الکترونیک، تجارت الکترونیک	- بهره گیری از موقعیت ترانزیتی استان با توسعه و تقویت زیربناهای ارتباطی - تکمیل شبکه ریلی استان - کاهش سفرهای غیر اضطراری از طریق فناوری‌های نو - توسعه دورکاری و خدمات از راه دور - توسعه شبکه بزرگراهی در مناطق اولویت‌دار - جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به زیرساخت‌ها و تسهیلات اطلاعات و ارتباطات
ضوابط ملی آمایش سرزمین‌مصوب هیئت‌وزیران ـ مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- فراهم‌سازی زمینه‌ها، امکانات و زیرساخت‌های موردنیاز به منظور ایفای نقش مؤثر ترانزیتی کشور در منطقه - توسعه، تجهیز، ارتقا و اصلاح ساختار فضایی شبکه ریلی کشور - توسعه، تجهیز، تقویت و سطح‌بندی بنادر کشور در سواحل دریای خزر - تقویت و ساماندهی بنادر و اسکله‌های صیادی در سواحل شمال کشور - توسعه، تجهیز و تقویت شبکه حمل و نقل هوایی کشور - فراهم‌سازی بسترهای مورد نیاز برای توسعه شبکه ارتباطات و انتقال داده	- توسعه و تجهیز زیربناها و تسهیلات موردنیاز برای بهره‌گیری کارآمد و سودآور از موقعیت ترانزیتی استان - توسعه و تکمیل شبکه ریلی استان و افزایش سهم آن در جابجایی کالا و مسافر - توسعه بنادر ماهیگیری استان با توجه به پتانسیل‌ها - جلوگیری از مصرف بی رویه سوخت‌های فسیلی و افزایش سهم انرژی‌های پاک

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور زیربنایی
		- تنوع‌بخشی در منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدید پذیر در تولید و تأمین بهینه انرژی - ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی در مناطق دارای قابلیت - بازنگری و تجدید نظر در تخصیص آب از سد به نفع تقویت مخازن دریاچه‌ها و تالاب‌ها - ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخوان‌داری و شبکه آبیاری و زهکشی پایین دست	- جلوگیری از عدم تخصیص سهم منابع آب تالاب‌ها - جلوگیری از توزیع نامتعادل منابع آب سپیدرود در سطح استان - افزایش بهره‌وری در استفاده از آب - اجرای طرح‌های آبخیزداری و آبخوان‌داری با هدف ارتقای منابع آبی استان
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	- ایجاد شبکه راه‌های مناسب برای سکونتگاه‌های روستایی - توسعه زیربناهای حمل و نقل در مناطق ممتاز	- ایجاد پیوندهای نیرومند منطقه‌ای - کاهش تنگناهای دسترسی راحت مناطق روستایی - توسعه حمل و نقل زمینی به‌ویژه در مناطق اولویت‌دار
سند ملی توسعه فرابخشی: ساماندهی سواحل کشور- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور	۱۳۸۵	- ممنوع کردن استفاده‌های اختصاصی از حریم سواحل و تأمین دسترسی همگانی به آن - تجهیز اسکله‌ها و بنادر صیادی، ساماندهی و ارتقای کیفی ناوگان صیادی - توسعه و تجهیز مبادی ورود و خروج دریایی و افزایش ضریب بهره‌برداری از بنادر	- جلوگیری از ساخت سازهای بی رویه و تملک اراضی ساحلی - توسعه ظرفیت و زیرساخت‌های بندری استان - افزایش ظرفیت صیادی استان با سازوکارهای مختلف - جلوگیری از نابودی و کاهش ظرفیت ذخیره‌گاه‌های محصولات دریایی همچون ماهی و ... - تجهیز و توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل به منظور بهره‌گیری از پتانسیل‌های ترانزیتی
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- ارتقای عدالت اجتماعی، افزایش بهره‌وری در مصرف آب و انرژی - استفاده از منابع حاصل از اجرای هدفمندی یارانه‌ها برای افزایش تولید، اشتغال، حمایت از صادرات غیرنفتی، بهره‌وری، کاهش شدت انرژی، کاهش آلودگی هوا و ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی - تکمیل زیربناها و زیرساخت‌های مورد نیاز برای معادن و زیرساخت‌های عمومی صنایع معدنی - کاهش تلفات انرژی و جلب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی - افزایش بازدهی و ضریب بهره‌وری نیروگاه‌ها - تشکیل بازار منطقه‌ای و ایجاد قطب(هاب) منطقه‌ای برق و اتصال شبکه برق کشور از شمال، جنوب، شرق و غرب به کشورهای همسایه - افزایش سهم نیروگاه‌های تجدیدپذیر و پاک - جذب سرمایه‌گذاران (داخلی و خارجی) و بهره‌برداری از بنادر اصلی با کارکرد بین‌المللی - واگذاری حق بهره‌برداری و مدیریت بنادر کوچک و محلی به اشخاص حقوقی حرفه‌ای و معتبر غیردولتی - جذب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی در احداث و بهره‌برداری از حمل و نقل ریلی - حمایت از اقتصاد دانش‌بنیان و تقویت و توسعه صنعت هوایی - تکمیل و اجرای طرح‌های(پروژه‌های) حمل و نقل ریلی، دوخطه کردن مسیرها و احداث خطوط برقی و سریع‌السیر - اصلاح الگوی مصرف به‌ویژه مصرف انرژی در بخش ساختمان و مسکن	- جلوگیری از مصرف بی‌رویه منابع آب و اصلاح الگوی مصرف - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی‌های اجتماعی - کاهش سطوح آلاینده‌ها و آلودگی‌های انسانی - جلوگیری از خام فروشی و تکمیل زنجیره ارزش بخش صنعت استان - افزایش نقش بخش خصوصی در تأمین و عرضه انرژی - افزایش ضریب بهره‌وری نیروگاه‌های استان با اتصال شبکه به کشورهای منطقه - کاهش سهم سوخت‌های فسیلی و افزایش سهم انرژی‌های سبز و نو - ارتقای نقش فراملی بنادر استان و جذب سرمایه‌گذاری‌ها - توسعه حمل و نقل ریلی استان با مشارکت بخش خصوصی - توسعه سیستم حمل و نقل ریلی برقی در استان - ارتقای استانداردهای مصرف انرژی در بخش مسکن

جدول ۴- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور نظام سکونتگاهی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- ایجاد شبکه به هم پیوسته مناطق اسکان و فعالیت‌های ملی و تعریف نقش و کارکرد فراملی هریک از آن‌ها - انتخاب تعدادی از کلان‌شهرها، بنادر و جزایر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی - برقراری تناسب کمی و کیفی جمعیت و استقرار متعادل آن در پهنه سرزمین و تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی؛ - ساماندهی سطوح خدمات و استقرار جمعیت در کشور با توجه به مدیریت سوانح طبیعی، حوادث و منابع آب و رعایت شرایط زمین‌شناسی - دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه	- کاهش پیوندها و مناسبات نابرابر و تک سویه - توسعه خدمات اطلاعاتی و ارتباطی -
ضوابط ملی آمایش سرزمین- مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پر تراکم کشور - ایجاد شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها - زمینه‌سازی لازم برای استفاده حداکثر از ظرفیت‌ها و توان‌های مراکز جمعیتی کوچک و پراکنده (روستاها، روستا- شهرها، شهرهای کوچک) در حفظ و نگهداشت جمعیت و برقراری تعادل در الگوی استقرار جمعیت - تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها - بهره‌برداری از شبکه نسبتاً توسعه یافته مراکز زیست و فعالیت در این مناطق با اعمال تقسیم‌کار تخصصی بین آن‌ها، با تأکید بر توسعه فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی، گردشگری و بازرگانی - ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان پذیرش جمعیت متناسب با سرمایه‌گذاری‌های جدید تولیدی و خدماتی - تحول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش‌پایه، با تأکید بر توسعه خدمات پشتیبان تولید، خدمات گردشگری، خدمات بازرگانی، بانکی و بیمه‌ای، حمل و نقل و ترانزیت و استفاده از فن‌آوری‌های نوین در این بخش، متناسب با نقش و جایگاه بین‌المللی کشور	- جلوگیری از تراکم بیش از حد جمعیت در نقاط محدود - حمایت از شهرهای کوچک و میانی و تنوع‌بخشی به اقتصاد آن‌ها - جلوگیری از تمرکز جمعیت فراتر از ظرفیت زیستی - توسعه خدمات نوین و برتر در مراکز سکونتگاهی
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- ایجاد شبکه‌ای سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها به منظور پذیرش وظایف بالاتر در منطقه تحت نفوذ در راستای عدم تمرکز در تقسیم کار ملی و منطقه‌ای - تبدیل روستاهای مستعد و دارای توان‌های رشد و استقرار فعالیت، به‌روستاشهر و ایجاد و تقویت زیرساخت‌های شهر در آن‌ها - ایجاد نقاط شهری جدید در مناطق مستعد گسترش فعالیت و فاقد ظرفیت کافی اسکان جمعیت جدید در مراکز شهری موجود - تقویت شهرهای کوچک و متوسط کوچک با قابلیت توسعه دارای مسافت مناسب از یکدیگر به‌عنوان منطقه‌های شهری در جهت هماهنگی بیشتر در ارائه عملکردهای مشخص در پهنهٔ سرزمین - استقرار شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای موجود و نقاط شهری جدید در کشور - بازنگری و تغییر استخوان‌بندی الگوی نظام شهری با اولویت توسعه، تقویت و تجهیز شهرهای متوسط - توسعهٔ پایدار و موزون روستایی و هماهنگ با توسعهٔ کشور با تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی سازگار با محیط روستایی، توسعهٔ منابع انسانی و	- جلوگیری از افزایش پدیده نخست شهری - ارتقای نقش شهرهای میانی و کوچک - کاهش بی‌عدالتی‌ها در دسترسی به خدمات و زیرساخت‌ها - جلوگیری از نابودی روستاها و تقویت بنیه اقتصادی آن‌ها - ارتقای مهارت‌های شغلی به‌ویژه در مناطق محروم و روستایی - جلوگیری از دلالی واسطه‌گری محصولات

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
		تجهیز فضاهای روستایی - توسعهٔ منابع انسانی محلی با استفاده از دانش و تکنولوژی نوین، افزایش سطح مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، توسعهٔ بخش اطلاع‌رسانی برای تحرک اقتصادی بیشتر جوامع روستایی - بهره‌گیری از قابلیت‌های محیطی محلی مناطق روستایی به‌منظور سازمان‌دهی نظام خدمات‌رسانی چندسطحی و اصلاح نظام برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی - استفاده حداکثر از ظرفیت محیط‌های روستایی برای حفظ و نگهداشت جمعیت متناسب با اقتصاد منطقه‌ای، توان‌های اکولوژیک و بهره‌گیری مؤثر و متوازن از منابع پایهٔ پراکندهٔ کشور در فضاهای روستایی - توانمندسازی و ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی با تأکید بر توسعهٔ فرصت‌های برابر از حیث دسترسی به منابع، امکانات و منافع میان شهر و روستا - توجه به شبکه‌های بازار و بازاریابی محلی روستایی و تحکیم پیوند آن‌ها با شبکه‌های بازارهای ملی و جهانی	روستایی و توسعه بازاریابی مستقیم
ضوابط ملی آمایش سرزمین- مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- سازمان‌دهی شبکه سکونتگاهی کشور با هدف ارتقای بهره‌وری از سرزمین با ملاحظات محیط‌زیستی و کاهش مشکلات - به جهت لحاظ رویکردهایی چون گسترش حوزه نفوذ اقتصاد کشور در منطقه و محیط آسیای جنوب غربی، سازمان فضایی مطلوب توسعه کشور، مؤلفه‌های نوین برنامه‌ریزی و تجارب جدید جهانی و تمرکززدایی از طریق انتخاب مراکز متعدد با اختیارات لازم، شبکه سکونتگاه شهری کشور در سه لایه طبقه‌بندی می‌شود: ۱- لایه پیرامونی، شامل استان‌های مرکزی کشور به عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی تعاملات اقتصادی و اجتماعی با کشورهای واقع در عمق راهبردی اقتصادی و سیاسی آن‌ها در خارج از مرزهای کشور؛ ۲- لایه مرکزی، شامل مراکز منتخب مناطق ۹ گانه به عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی کشور با جامعه بین‌المللی در حوزه‌های علم و فناوری، آموزش، تحقیق و توسعه، تبادلات کالا، خدمات و اطلاعات و گسترش کسب و کار با بازارهای جهانی؛ ۳- لایه میانی، شامل مراکز استان‌ها و شهرهای برخوردار از توانمندی و یا استقرار در موقعیت‌های مناسب نسبت به ابر مناطق شهری و روستایی به عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی بین این مراکز با حوزه نفوذ خود، با سایر مراکز منتخب لایه میانی و نیز با لایه مرکزی فعالیت می‌نماید. - تقویت و ساماندهی سکونتگاه‌ها و عرصه‌های روستایی با هدف حفظ ارتباط پویا و سازنده بین نواحی شهری و روستایی و تقویت زنجیره‌های ارزش با تأکید بر استقرار صنایع کوچک و اشتغال‌زا؛ - انتظام بخشی به فرایندها و رویه‌های تبدیل و الحاق سکونتگاه‌های روستایی به شهر با هدف ماندگاری جمعیت در روستاها و حفظ و بهره بری از اراضی قابل کشت؛ - ساماندهی سکونتگاه‌های غیر رسمی پیرامون شهرها به‌ویژه کلان‌شهرها	
برنامه ششم توسعه- مجلس	۱۳۹۵	- بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس از طریق آمایش سرزمین، توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی در این مناطق با ایجاد شغل و سکونتگاهی مناسب در روستاها	- جلوگیری از پراکنده‌رویی و توسعه درون افزا

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
شورای اسلامی		- سامان‌بخشی مناطق حاشیه‌نشین تعیین شده توسط شورای عالی شهرسازی و معماری ایران از طریق تدوین و اجرای سازوکارهای حقوقی، مالی و فرهنگی و توانمندسازی ساکنان بافت‌های واقع در داخل محدوده‌های شهری با مشارکت آن‌ها - تأمین منابع مالی و تسهیلات ارزان‌قیمت و زمین مورد نیاز برای روستائیان - توسعه حمل و نقل عمومی و مدیریت مصرف سوخت و تأمین ناوگان و تجهیزات قطار شهری شهرها و حومه آن‌ها - بهسازی و نوسازی در بافت‌های فرسوده و ساماندهی و احیاء شهرهای آسیب‌دیده از جنگ تحمیلی و استفاده از اراضی رهاشده و ساختمان‌های مخروبه	- جلوگیری از مهاجرت‌های روستا-شهری با سازوکارهای منطقی و منصفانه - کاهش آسیب‌های اجتماعی - ارتقای ظرفیت‌های شغلی و مهارتی - حمایت از مسکن اجتماعی و توسعه آن - کاهش اتکا به خودروهای شخصی
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	- ایجاد پوشش خدماتی مناسب برای روستاها به منظور دسترسی آن‌ها به نیازهای روزانه، هفتگی و غیره.. - تنوع بخشیدن به فعالیت‌ها و ایجاد اشتغال در شهرهای کوچک - کاهش تمرکز در شهرهای بزرگ به نفع شهرهای ماهواره‌ای - حمایت از توسعه شهرهای متوسط در نواحی حاشیه‌ای و دور افتاده - توسعه شبکه‌ای از شهرهای کوچک برای تأمین پوشش خدماتی روستاها - تحکیم و بنا کردن شبکه شهری درجه بندی شده‌ای که بتواند میان مراکز تقویتی و محیط روستایی رابطه برقرار کند - پیوستن شهرهای متوسط به شبکه‌های بزرگ زیربنایی (شبکه بزرگراه، شبکه راه آهن، شبکه انتقال گاز و نفت و برق) - ایجاد تجهیزات خدمات تولیدی در شهرهای متوسط؛ - تسهیل جذب مهاجران روستایی و شهرهای کوچک به شهرهای متوسط از طریق آموزش مهارت به آن‌ها و اجرای سیاست‌های مسکن اجتماعی - تدوین طرح‌های جامع برای تمامی شهرهای متوسط - تقویت تجهیزات خدماتی در شهرهای حومه‌ای - توسعه تأسیسات زیربنایی و تجهیزات و خدمات عمومی و دستگاه‌های اداری در شهرهای متوسط دور از مراکز اصلی - توسعه صنایع کوچک و پیشه‌های تولیدی و همچنین کارکرد گردشگری در شهرهای متوسط دورافتاده - عرصه کشاورزی پیرامون شهرها حفظ شود - برنامه‌ریزی و هماهنگ کردن توسعه مناطق شهری - خلق چارچوب نهادی برای مناطق شهری یا شهر منطقه‌ها (زیر نظر مستقیم استاندار) به منظور رسیدگی به مسائل برنامه‌ریزی و هماهنگی توسعه فضایی	- جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در دسترسی به خدمات - توسعه اقتصادهای محلی - ایجاد ساختار شبکه‌ای نظام شهری - توسعه زیربناهای اصلی بر اساس سلسله مراتب جمعیتی - توسعه خدمات پشتیبان تولید در شهرهای کوچک و میانی - مبدل سازی شهرهای حومه‌ای به شهرهای اقماری خوداتکا - ایجاد چارچوب نهادی منطقه‌ای در کلان‌شهرها - جلوگیری از نابودی زمین‌های کشاورزی پیرامون شهرها

جدول ۵-راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- تربیت انسان‌های سالم، با انگیزه، شاداب، متدین، وطن‌دوست، جمع گرا، نظم‌پذیر و قانون گرا - ارتقاء سطح آموزش، پژوهش و بهره‌وری نیروی کار - تقویت همگرایی، یکپارچگی ملی، وحدت و پیوندهای اجتماعی - ایجاد و تقویت نهادها و تشکل های منطقه‌ای - بهبود شاخص‌های توسعه انسانی با تأکید بر تدین، شکوفایی استعدادها و خلاقیت‌ها، گسترش سلامت و ارتقای سطح دانش عموم - تعامل سازنده میان ارزش‌ها و مزیت‌های مناطق گوناگون کشور با استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی، آموزشی، اقتصادی و انگیزه‌های ملی و اقدام در جهت تفویض اختیارات مناسب قانونی به سطوح منطقه‌ای و محلی - تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس ویژه	- جلوگیری از دین گریزی، قانون‌گریزی و آسیب اجتماعی - جلوگیری از نابودی انسجام ملی - ارتقای همکاری‌های منطقه‌ای - توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- تمرکز دادن فعالیت‌های مربوط به رشد و توسعه اقتصادی به سمت و سوی عدالت اجتماعی و کاهش فاصله میان درآمدهای طبقات و رفع محرومیت از قشرهای کم‌درآمد - حفظ وحدت، امنیت و یکپارچگی سرزمین - رفع محرومیت‌ها خصوصاً در مناطق روستایی کشور - ایجاد نظام جامع تأمین اجتماعی برای حمایت از حقوق محرومان و مستضعفان و مبارزه با فقر	- جلوگیری از فقر و محرومیت - جلوگیری از کاهش وحدت ملی - ریشه‌کنی فقر در نواحی روستایی - توسعه نظام تأمین اجتماعی
ضوابط ملی آمایش سرزمین- مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه‌ای در راستای تقویت همبستگی ملی - توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در مناطق مختلف کشور و بر قراری تعادل در شاخص‌های اصلی آن - توسعه علوم، آموزش، پژوهش و فن‌آوری و گسترش و تجهیز مراکز آموزشی، پژوهشی، شهرک‌ها و پارک‌های علمی – فن‌آوری کشور - تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور، به‌ویژه شهرهای تهران، شیراز، اصفهان، مشهد، تبریز، اهواز و یزد - تأکید بر حفظ و پویایی هویت ایرانی – اسلامی در تعامل با برون‌نگری و اتکا بر این هویت برای تحکیم و انسجام وحدت ملی در ابعاد درونی - گسترش آموزش و بهداشت، به‌ویژه برای زنان و جوانان در مناطق کمتر توسعه یافته و گروه‌های اجتماعی در معرض خطر - ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی	- جلوگیری از کاهش همبستگی ملی - ارتقای رفاه اجتماعی و جلوگیری از افزایش عدم تعادل‌ها - جلوگیری از نابودی هویت ایرانی-اسلامی - استفاده بهینه از منابع فرهنگی - جلوگیری از طردشدگی گروه‌های محروم و آسیب‌پذیر
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- تأمین، حفظ و ارتقای سلامت افراد و جامعه؛ - ترویج الگوهای رفتاری سالم و افزایش آگاهی های بهداشتی مردم و کاهش رفتارهای پرخطر؛ - تقدم پیشگیری بر درمان، به منظور کنترل و ریشه‌کنی بیماری‌های واگیردار؛ - ایجاد و توسعه بیمه‌های سلامت‌نگر و تأکید بر روش‌های پرداخت سرانه و نظارت بر عملکرد نظام بیمه درمان کشور؛ - تقویت هماهنگی بین بخشی به‌خصوص برای گسترش کمی و کیفی نظارت بر بهداشت و امنیت مواد غذایی، دارویی، بهداشتی و آرایشی و ارتقای شاخص‌ها و عوامل مؤثر در بهداشت و ایمنی محیط‌های خصوصی و عمومی با تأکید بر دسترسی آب آشامیدنی سالم و کنترل آلودگی‌های صوتی،	- جلوگیری از کاهش سطح سلامت عمومی جامعه - ایجاد سامانه بیمه دربرگیرنده - جلوگیری از ناهماهنگی و توسعه همیاری‌های بین بخشی - حمایت از سلامت گروه‌های آسیب‌پذیر

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
		شیمیایی، و نظیر این‌ها؛ - ایجاد و توسعه محیط‌های حمایتی سلامت جسمی، روانی و اجتماعی با تأکید بر حفظ کرامت انسانی و حقوق مدنی بیماران و مشارکت با سایر بخش‌ها برای تأمین نیازهای اساسی آن‌ها؛ - اصلاح ساختار نظام سلامتی جامعه در راستای ایجاد یک نظام پاسخگو برای ارائه خدمات سلامتی به آحاد مردم؛ - وضع قوانین برای حمایت از اقشار آسیب‌پذیر از قبیل زنان، افراد کم‌درآمد، معتادان و کودکان و نوجوانان؛ - تغییر الگوها و اولویت‌های سرمایه‌گذاری در زمینه منابع فیزیکی، نیروی انسانی و فناوری؛ - طراحی و عملیاتی کردن نظام جامع اطلاعات در بخش سلامت؛ - تأکید بر واگذاری ارائه خدمات سلامت به بخش غیردولتی با بهره‌گیری از نظام مناسب خرید خدمت، به منظور افزایش کارایی و بهبود مستمر کیفیت خدمات؛ - عادلانه ساختن دریافت خدمات سلامت برای آحاد جامعه و تأمین منابع مالی مورد نیاز برای مراقبت‌های اولیه بهداشتی؛ - طراحی و استقرار نظام جامع مدیریت خدمات درمانی کشور با تأکید بر تخصیص بهینه منابع و در نظر گرفتن سطح‌بندی، نظام ارجاع و ...؛ - توجه سرمایه‌گذاری بیشتر در دو بخش آموزش‌وپرورش و ارتقای پژوهش‌های علمی، کاربردی	- ایجاد پایگاه داده منسجم برای نظام سلامت - جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در دسترسی به خدمات و امکانات درمانی - ایجاد پیوند نیرومند بین پژوهش و بخش سلامت - جلوگیری از فعالیت‌های مخرب سلامت - تمرکز بر پیشگیری به جای درمان
ضوابط ملی آمایش سرزمین- مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- افزایش همگرایی و تقویت هویت ملی در طراحی و اجرای طرح‌های ملی - تقویت انسجام ملی و ارتقای هویت اسلامی-ایرانی اقوام مختلف و مشارکت آنان در اداره امور، توسعه و امنیت مناطق مختلف کشور؛ - تقویت پیوندهای مناطق مرزی با داخل کشور با رویکرد وحدت و یکپارچگی اجتماعی و ارتقای سرمایه‌های اجتماعی ملی در پهنه سرزمین - توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در نواحی مختلف کشور و زمینه‌سازی تحقق عدالت فراگیر در پهنه سرزمین، کاهش فقر، نابرابری و آسیب‌های اجتماعی با تأکید بر توانمندسازی و حداکثر استفاده از مشارکت مردم - توسعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مهارت‌آموزی متناسب با عملکرد تخصصی هر قلمرو به‌ویژه نواحی مرزی و حاشیه شهرها؛ - توزیع جغرافیایی و ساماندهی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی در سطح کشور و جذب دانشجوی آن‌ها بر اساس مقتضیات و اولویت‌های توسعه ملی، منطقه‌ای و استانی و کار ویژه‌های هر منطقه - تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور به‌ویژه کلان‌شهرها با محدود نمودن توسعه کمی سطوح پایین آموزش عالی به نفع سطوح بالاتر - طراحی و ساخت فضاهای تربیتی متناسب با اقتضائات برنامه درسی، استانداردهای تربیتی، تحولات جمعیتی - الزام به پیوست نیازمندی‌های نیروی انسانی برای طرح‌های توسعه‌ای، خدماتی و تولیدی عمده برای تعیین نیازهای آموزشی آن در منطقه - توسعه و تقویت قطب‌های علمی-دانشگاهی در شهرهای منتخب	- جلوگیری از نابودی هویت ملی و ارتقای همگرایی - ارتقای همبستگی و انسجام ملی بر مبنای رویکردهای مشارکتی - توانمندسازی و مقتدرسازی مردم - تمرکز بر مهارت به جای مدرک - ایجاد هماهنگی بین قابلیت‌های منطقه‌ای و آموزش تخصصی - توسعه ارتباط دانشگاه با صنعت - آمایش فضایی فضاهای آموزشی - جلوگیری از بی عدالتی فضایی در حوزه‌های رفاهی و تأمین اجتماعی
نقشه مهندسی فرهنگی کشور- دبیرخانه شورای عالی انقلاب	۱۳۹۲	- نهادینه‌سازی فرهنگ تمسک به قرآن و عترت(امام عصر(عج)) و تبیین، ترویج، تقویت و ساماندهی شعائر الهی، نمادها و آیین‌های اسلامی-ایرانی - بازآفرینی نظام فکری، ساختارهای رسمی و غیررسمی و میراث تمدنی جامعه مبتنی بر جهان‌بینی و تعالیم اسلام ناب محمدی(ص) - تبیین، تشکیل، تحکیم، تعالی و ایمن‌سازی خانواده	- توسعه فرهنگ قرآنی و سیره امامان و پیامبران - جلوگیری از فروپاشی و نابودی نقش‌های خانواده

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
فرهنگی		- جلوگیری از کاهش نرخ باروری کل و ارتقای آن - مطالعات جمعیت‌شناختی و آمایش و پایش مستمر جمعیتی - طراحی و نهادینه‌سازی آداب و سبک زندگی اسلامی–ایرانی - انسجام‌بخشی و تقویت مشارکت فراگیر و نظام‌مند نهاد خانواده، نظام تعلیم و تربیت، سازمان‌های اجتماعی و اداری و سایر نهادهای مرتبط در گسترش نظم و انضباط، قانون‌گرایی و احساس امنیت عمومی و ظرفیت‌سازی و فرهنگ‌سازی برای رفع موانع فرهنگی، ساختاری و رفتاری - تبیین، نهادینه‌سازی و ارتقای اخلاق و رفتار و نظام حقوقی اسلام در حوزه‌های اجتماعی و سیاسی - طراحی و استقرار الگوی اسلامی اخلاق و فرهنگ کار و رفتار اقتصادی دولت و مردم در عرصه تولید، توزیع و مصرف - تبیین، ترویج و نهادینه‌سازی هنر متعهد، تعالی‌بخش، شوق‌آفرین و استکبارستیز و تعمیق درک زیباشناسانه عمومی و بهره‌گیری از ظرفیت هنر در تحکیم فرهنگ اسلامی- ایرانی و گفتمان انقلاب اسلامی مبتنی بر بیانات امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری(مدظله‌العالی) - طراحی و استقرار نظام جامع و کارآمد اطلاعات، ارتباطات و رسانه‌ای مبتنی بر آموزه‌های دینی، انقلابی و ارزش‌های اخلاقی، مقتضیات راهبردی کشور و سیاست‌های کلی نظام - گسترش تأثیرگذاری و ارزش‌آفرینی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران - بازنگری و اصلاح اهداف و کارکردهای فرهنگی نظام‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی - ساماندهی جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی، راهبری فعال جنگ نرم و ارتقای مؤلفه‌های قدرت نرم نظام اسلامی	- افزایش نرخ باروری - جلوگیری از نابودی سبک زندگی ایرانی- اسلامی - توسعه مشارکت‌های مدنی - جلوگیری از غرب‌زدگی و توسعه فرهنگ ایثار و شهادت - گسترش نقش فناوری‌های نو در توسعه فرهنگی - صدور و توسعه فرهنگ ایرانی-اسلامی و ارزش‌های آن در سطح بین‌المللی
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- افزایش ضریب ایمنی و تاب‌آوری جامعه، پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از حوادث و سوانح - کمک به حفظ و ارتقای سرمایه اجتماعی با استفاده از توان و ظرفیت‌های مردمی و افزایش مشارکت‌های اجتماعی مردم - تحقق عدالت اجتماعی و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و بسط پوشش‌های امدادی، حمایتی و بیمه‌ای و پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی - خدمات‌رسانی به‌موقع به افراد در معرض آسیب‌های اجتماعی - بسط و توسعه نقش مردم و سازمان‌های مردم نهاد در حوزه‌های مشارکت‌های گروهی و تأمین مالی - بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت - برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع متناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور - حمایت و توانمندسازی زنان سرپرست خانوار - مقابله با اعتیاد، ساماندهی کودکان کار و حمایت از بیماران روانی مزمن و سالمندان - تأمین نیاز اقشار آسیب‌پذیر و گروه‌های هدف سازمان‌های حمایتی به مسکن - توسعه فرهنگ کتاب‌خوانی با اولویت کتابخانه‌های روستایی در مناطق کمتر توسعه‌یافته - حمایت از کتاب‌فروشان، ناشران و مطبوعات و توسعه فضاهای مذهبی فرهنگی و بهره‌گیری بهینه از اماکن مذهبی - صیانت از میراث فرهنگی و حمایت از صنایع‌دستی و تشویق و توسعه گردشگری - تقویت و تحکیم جامعه‌ای خانواده‌محور و تقویت و تحکیم و تعالی خانواده و کارکردهای اصلی آن	- جلوگیری از آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات - افزایش سرمایه اجتماعی - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی اجتماعی - توسعه نقش جنبش‌ها و نهادهای مردمی - جلوگیری از افزایش سکونت‌گاه‌های غیر رسمی - توانمندسازی گروه‌های آسیب‌پذیر - توسعه مساکن اجتماعی - توسعه مراکز فرهنگی و فرهنگ توسعه و کتاب‌خوانی - توسعه تولیدات فرهنگی - جلوگیری از فروپاشی نهاد خانواده

جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها، منابع طبیعی تجدیدشونده و حفظ محیط‌زیست در طرح‌های توسعه - تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس ویژه با توجه به ملاحظات دفاعی، امنیتی، فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی و افزایش نقش و فعالیت مردم در فرآیند توسعه - دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه - استفاده مؤثر از موقعیت، میراث تاریخی و جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی کشور در مسیر اهداف توسعه، تقویت گردشگری و حفاظت از سوابق تاریخی	- کاهش وابستگی به منابع تجدیدناپذیر - حفظ مناطق حساس اکولوژیکی - جلوگیری از عدم توازن‌های منطقه‌ای - استفاده از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های گردشگری
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- ایجاد و توسعه نظام ارزیابی، پایش و ارائه گزارش در زمینه تنوع - تدوین و اجرای راهبردهای بخشی توسعه پایدار مبتنی بر حفاظت از تنوع زیستی - تقویت و تعمیق ملاحظات تنوع زیستی در سطح زیست‌بوم‌ها و زیستگاه‌ها - تدوین اصول، سیاست‌ها و دستورالعمل‌های اعمال ضوابط تنوع زیستی در فعالیت‌ها - تدوین و تکمیل شاخص‌های پایداری و اعمال آن‌ها در فعالیت‌های مرتبط با تنوع زیستی - تدوین و اجرای برنامه جامع توسعه طبیعت‌گردی - اصلاح و تقویت مدیریت شبکه مناطق حفاظت شده - تدوین اصول، سیاست‌ها و ضوابط توسعه فناوری زیستی و به کارگیری آن در زمینه‌های مرتبط با تنوع زیستی ـ پیشگیری و مبارزه با تخریب سرزمین با تأکید بر استفاده از دانش بومی جوامع محلی ـ اصلاح نظام بهره‌برداری از منابع طبیعی (منابع پایه تولید) و مهار عوامل ناپایداری منابع ـ هماهنگی بین مجموعه دستگاه‌های اجرایی اثرگذار بر عرصه‌های منابع طبیعی با اعمال مدیریت یکپارچه و نظام‌مند بر منابع طبیعی کشور ـ اعمال دیدگاه‌های آمایشی برای تعیین کاربری اصولی عرصه‌های جنگلی و مرتعی در فرایند توسعه کشور ـ ایجاد و تقویت سیستم‌های پایش و ارزیابی تغییرات ایجادشده در جنگل‌ها و مراتع	- جلوگیری از نابودی تنوع زیستی - کاهش فرآیندهای مخرب اکولوژیکی - ارتقای مدیریت محیط‌زیستی - ارتقای جایگاه دانش محلی در حفظ محیط‌زیست - استفاده بهینه و پایدار از منابع طبیعی - اجتناب از مدیریت چندپارچه و متفرق - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - ایجاد نظام پایش و دیده‌بانی کارآمد
ضوابط ملی آمایش سرزمین- مصوب هیئت‌وزیران -	۱۳۸۳	- تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها - رعایت ملاحظات "امنیتی و دفاعی "، "حفاظت از محیط‌زیست " و " حراست از میراث فرهنگی " در استقرار جمعیت و فعالیت - استفاده پایدار از قابلیت‌های طبیعی و امکانات آب و خاک برای توسعه فعالیت‌های کشاورزی و صنایع وابسته و تبدیلی مرتبط با آن - توجه به محدودیت‌های آب برای مصارف کشاورزی	- جلوگیری از تمرکز جمعیت فراتر از ظرفیت تحمل زیستی - جلوگیری از نابودی میراث فرهنگی و طبیعی - اجتناب از رویه‌های ناپایدار در بخش

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
مرکز ملی آمایش سرزمین			کشاورزی
مطالعات آمایش سرزمین ـ مقدماتی ـ دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- انجام برنامه‌های محیط‌زیستی با توجه به اصل توسعه پایدار برای جلوگیری از بروز صدمات محیط‌زیستی - ارتقاء فن‌آوری‌های لازم جهت کاهش آلودگی‌های آب، خاک، هوا، سروصدا در مناطق شهری، صنعتی و مناطق کشاورزی - اجرای طرح‌های مدیریت پسماند و گسترش روش‌های بازیافت در شهرها و مناطق صنعتی - ارتقاء آگاهی‌های عمومی و جلب مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زیست - ارزیابی طرح‌ها و پروژه‌های ملی با معیارهای زیست‌محیطی قبل از تصویب - ارتقاء کمی و کیفی دانش و مهارت‌های فنی نیروهای متخصص در مسائل زیست‌محیطی با توجه به شرایط محیطی کشور - الزام صنایعی که باعث آلودگی آب می‌شوند به تجهیز به سیستم تصفیه فاضلاب - بهره‌برداری از منابع طبیعی متناسب با ظرفیت و تحمل محیط و تجدید پذیری منابع طبیعی - رعایت معیارهای زیست‌محیطی در توسعه یا ایجاد شهرها و شهرک‌های با عملکرد صنعتی - رعایت معیارهای زیست‌محیطی در احداث راه‌های جاده‌ای و ریلی - ایجاد و توسعه مناطق ویژه زیستی به عنوان مناطق چندمنظوره برای حفاظت از گونه‌ها و مجموعه‌های طبیعی در مناطق حساس - استفاده از انرژی‌های پاک و جانشین در شهرهای بزرگ و کاهش آلودگی هوا در این شهرها - تقویت مدیریت ملی آب کشور بر اساس مدیریت جامع و توأمان عرضه و تقاضا در کل چرخه آب با توجه به اصول آمایش سرزمین و توسعه پایدار - هماهنگ‌سازی طرح‌های آمایش سرزمین، توسعه کالبدی و برنامه‌های توسعه بخش آب با توجه به ظرفیت قابل تحمل حوضه‌های آبریز و امکانات توسعه منابع آب در مناطق مختلف کشور - اصلاح و بهبود ساختار نظام مصرف آب و مدیریت؛ - اولویت‌بندی در سرمایه‌گذاری‌ها و طرح‌های در دست مطالعه انتقال بین حوزه‌ای و ایجاد سدهای مخزنی بر اساس استراتژی‌های توزیع جمعیت و فعالیت و الزامات آمایش سرزمین - تمرکززدایی از ساختار مدیریت منابع آبی کشور و مشارکت گروه‌های ذی‌نفع در انطباق با برنامه‌های مدیریت پیشگیری - اولویت ایجاد شبکه‌های آبیاری و زهکشی در پایین دست سدها و مسیرهای انتقال - مهار، کنترل و بهره‌برداری روان آب‌های سطحی از طریق اجرای سدهای مخزنی، تأسیسات کوچک آبی و طرح‌های آبخیزداری	- جلوگیری از تخریب محیط‌زیست - هوشمندسازی حفاظت از محیط‌زیست - ایجاد چرخه بسته در مدیریت پسماند - تمرکززدایی و افزایش مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زیست - ارتقای مهارت و دانش مسئولان و کارکنان بخش محیط‌زیست - جلوگیری از توسعه‌های فاقد ارزیابی‌های محیط‌زیستی - کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی - مدیریت یکپارچه و پایدار منابع آب - جلوگیری از هدر رفت منابع طبیعی - رعایت حقابه‌های محیط‌زیستی - جلوگیری از بی‌عدالتی‌ها در تخصیص و توزیع منابع آب
ضوابط ملی آمایش سرزمین-	۱۳۹۴	- ممنوعیت تغییر کاربری زمین خارج از برنامه‌ها و طرح‌های مصوب و مغایر با ملاحظات محیط‌زیستی - تنوع‌بخشی به منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدید پذیر (به‌ویژه بادی و خورشیدی) در تولید و تأمین انرژی بهینه	- جلوگیری از تخریب زمین - کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین		- اعمال مدیریت یکپارچه بر منابع آب - ممنوعیت برداشت بی رویه و ناپایدار از منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی کشور - مهار آب‌های مرزی و مدیریت کارآمد و بهینه آب‌های ورودی و خروجی کشور - رعایت نیازهای پایه محیط‌زیستی رودخانه‌ها، تالاب‌ها، دریاچه‌ها بر اساس میزان تجدیدشوندگی آب و ظرفیت قابل تحمل حوضه‌های آبریز در مهار و کنترل آب‌های سطحی کشور - توجه به محدودیت آب در جانمایی و استقرار فعالیت‌های اقتصادی آب بر در قلمروهای مختلف کشور - رعایت ملاحظات ژئوپلیتیکی و اکولوژیکی در طرح‌های استحصال، تأمین، انتقال، توزیع و مصرف آب در سطح فراملی، ملی، منطقه‌ای و محلی - افزایش تراز مثبت آب مجازی در تجارت کالا - بازنگری و تجدید نظر در تخصیص آب از سدها به نفع تقویت مخازن دریاچه‌ها و تالاب‌ها در پایین دست و حفظ حقابه‌های محیط‌زیستی رودخانه‌ها و تالاب‌ها - کاهش نسبت حجم آب مصرفی کل کشور به حجم آبی منابع آب تجدیدشونده متناسب با ظرفیت هر منطقه - ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخوان‌داری؛ و شبکه‌های آبیاری و زهکشی پایین دست - تدوین الگوی بهینه کشت در دشت‌ها (واحدهای اکولوژیکی) با تأکید بر ارزش اقتصادی آب - ارتقای بهره‌وری آب و به‌کارگیری روش‌های مناسب آبیاری با شرایط اقلیمی و منطقه‌ای در راستای صرفه‌جویی و استفاده بهینه از منابع آب با توجه به محدودیت‌های ناشی از تغییرات آب و هوایی - حفاظت، پیشگیری و کاهش فرسایش خاک و تغذیه آبخوان‌ها با اجرای عملیات آبخیزداری و آبخوان‌داری در حوضه‌های آبخیز کشور - محدودیت کشت محصولات آبی با نیاز آبی بالا در فضای باز و جایگزینی در موارد ممکن از طریق کشت گلخانه‌ای، - مدیریت جامع و یکپارچه حوضه‌های آبخیز برای بهره‌برداری از منابع آب پایه (آب، خاک و پوشش گیاهی) - توسعه، حفاظت و احیای جنگل‌ها و مراتع کشور - ارتقاء سطح تعاملات و همکاری‌های دو یا چند جانبه با کشورهای منطقه به منظور حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی - رعایت ملاحظات محیط‌زیستی (توان اکولوژیک و ظرفیت تحمل زیستی) در استقرار فعالیت‌های توسعه‌ای در پهنه سرزمین - بیابان‌زدایی و جلوگیری از بیابان‌زایی و تثبیت شن‌های روان و مهار کانون‌های شکل دهنده ریزگردها - صیانت و استفاده بهینه از ظرفیت‌ها و جاذبه‌های طبیعی	- جلوگیری از برداشت ناپایدار منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی - توسعه دیپلماسی آب - جلوگیری از عدم رعایت حقابه‌های محیط‌زیستی - توسعه صنایع و فعالیت‌ها بر اساس منابع آب و ظرفیت تحمل - جلوگیری از تخصیص و استفاده ناعادلانه و ناپایدار منابع آب - صرفه‌جویی در مصرف آب و ارتقای بهره‌وری آن - اصلاح الگوی کشت - سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - جلوگیری از فرسایش و تخریب خاک - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - جلوگیری از بیابان‌زایی و ریزگردها - جلوگیری از نابودی جاذبه‌های طبیعی
مدیریت یکپارچه مناطق	۱۳۵۵	- نوین‌سازی واحدهای بهره‌برداری و بزرگ‌مقیاس نمودن اراضی کشاورزی، افزایش کارایی واحدهای موجود، محدود نمودن کاربرد سموم دفع آفات، محدود نمودن تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی و افزایش بازدهی سیستم‌های آبیاری	- اجتناب از بهره‌برداری‌های ناپایدار در بخش کشاورزی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
ساحلی کشور: طرح کاربری مطلوب اراضی مناطق ساحلی کشور- وزارت راه و ترابری ۱۳۸۸		- احیا و ضابطه‌مند نمودن بهره‌برداری از منابع طبیعی با تأکید بر صیانت اکوسیستم‌های ملی ویژه استان - ضابطه‌مند نمودن ساخت‌وساز در اراضی ساحلی، جنگلی و حاشیه محورهای گردشگری - اختصاص اراضی ساحلی و جنگلی با کاربری عمومی با تأکید بر احیاء حفظ جنگل‌ها، حریم دریا و رودخانه - توسعه عمودی شهرها و بهره‌گیری از اراضی موات و بایر داخل شهرها	- اجتناب از نابودی اکوسیستم‌ها طبیعی - جلوگیری از ساخت‌وسازهای بی‌رویه در مناطق حساس اکولوژیکی - اجتناب از توسعه در حرایم - جلوگیری از پراکنده‌رویی شهرها
سیاست‌های کلی محیط‌زیست- حضرت آیت‌الله خامنه‌ای	۱۳۹۴	- مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی(از قبیل هوا، آب، خاک و تنوع زیستی) مبتنی بر توان و پایداری زیست‌بوم به‌ویژه با افزایش ظرفیت‌ها و توانمندی‌های حقوقی و ساختاری مناسب همراه با رویکرد مشارکت مردمی - ایجاد نظام یکپارچه ملّی محیط‌زیست - اصلاح شرایط زیستی به منظور برخوردار ساختن جامعه از محیط‌زیست سالم و رعایت عدالت و حقوق بین نسلی - پیشگیری و ممانعت از انتشار انواع آلودگی‌های غیرمجاز و جرم‌انگاری تخریب محیط‌زیست و مجازات مؤثر و بازدارنده آلوده‌کنندگان و تخریب‌کنندگان محیط‌زیست و الزام آنان به جبران خسارت - پایش مستمر و کنترل منابع و عوامل آلاینده هوا، آب، خاک، آلودگی‌های صوتی، امواج و اشعه‌های مخرب و تغییرات نامساعد اقلیم - تهیه اطلس زیست‌بوم کشور و حفاظت، احیاء، بهسازی و توسعه منابع طبیعی تجدید پذیر (مانند دریا، دریاچه، رودخانه، مخزن سدها، تالاب، آبخوان زیرزمینی، جنگل، خاک، مرتع و تنوع زیستی به‌ویژه حیات وحش) و اعمال محدودیت قانونمند در بهره‌برداری از این منابع - مدیریت تغییرات اقلیم و مقابله با تهدیدات زیست‌محیطی نظیر بیابان‌زایی، گردوغبار به‌ویژه ریزگردها، خشکسالی و عوامل سرایت دهنده میکروبی و رادیواکتیو گسترش اقتصاد سبز - تعادل بخشی و حفاظت کیفی آب‌های زیرزمینی از طریق اجرای عملیات آبخیزداری، آبخوان‌داری، مدیریت عوامل کاهش بهره‌برداری از آب‌های زیرزمینی و تبخیر و کنترل ورود آلاینده‌ها - استقرار نظام حسابرسی زیست‌محیطی در کشور با لحاظ ارزش‌ها و هزینه‌های زیست‌محیطی (تخریب، آلودگی و احیاء) در حساب‌های ملّی - حمایت و تشویق سرمایه‌گذاری‌ها و فناوری‌های سازگار با محیط‌زیست با استفاده از ابزارهای مناسب از جمله عوارض و مالیات سبز - تدوین منشور اخلاق محیط‌زیست و ترویج و نهادینه‌سازی فرهنگ و اخلاق زیست‌محیطی مبتنی بر ارزش‌ها و الگوهای سازنده ایرانی ـ اسلامی - ارتقاء مطالعات و تحقیقات علمی و بهره‌مندی از فناوری‌های نوآورانه زیست‌محیطی و تجارب سازنده بومی در زمینه حفظ تعادل زیست‌بوم‌ها و	- اجتناب از بخشی نگری و مدیریت متفرق در عرصه منابع طبیعی - افزایش مشارکت‌های مردمی - اجتناب از افزایش آلاینده‌های محیط‌زیستی - ایجاد نظام پایش کارآمد محیط‌زیستی - بازبینی قوانین محیط‌زیستی - کاهش آسیب‌پذیری و سازگاری با تغییرات اقلیمی - ارتقای مدیریت منابع آب کشور - توسعه فناوری‌های سبز - ارتقای آگاهی‌های محیط‌زیستی - ارتقا و کارآمدسازی دیپلماسی محیط‌زیستی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
		پیشگیری از آلودگی و تخریب محیط‌زیست - گسترش سطح آگاهی، دانش و بینش زیست‌محیطی جامعه و تقویت فرهنگ و معارف دینیِ مشارکت و مسئولیت‌پذیری اجتماعی - تقویت دیپلماسی محیط‌زیست	
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- ارزیابی راهبردی محیط‌زیست (SEA) در سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای و ارزیابی اثرات زیست‌محیطی (EIA) طرح‌های بزرگ کلیه دستگاه‌های اجرائی و بخش‌های خصوصی و تعاونی، نهادهای عمومی غیردولتی در پهنه سرزمینی - اجرای برنامه عمل حفاظت، احیاء، مدیریت و بهره‌برداری مناسب از تالاب‌های کشور - اجرای طرح‌های جامع مدیریت پسماند به‌ویژه در سواحل دریاها، رودخانه‌ها، جنگل‌ها و دشت‌های حاشیه تالاب‌ها - تهیه و اجرای طرح جامع پیشگیری و اطفای حریق در عرصه تحت مدیریت سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری و سازمان حفاظت محیط‌زیست - تکمیل و اجرای تأسیسات جمع‌آوری، تصفیه، بازچرخانی و مدیریت پساب و فاضلاب در شهرها و شهرک‌های صنعتی و خدماتی - احیاء، توسعه و غنی‌سازی جنگل‌ها - اجرای عملیات آبخیزداری و حفاظت از خاک و آبخوان - بیابان‌زدایی و کنترل کانون‌های بحرانی آن - تهیه نقشه‌های حدنگاری(کاداستر) منابع طبیعی - اجرای برنامه مدیریت سبز شامل مدیریت مصرف انرژی، آب، مواد اولیه، تجهیزات و کاغذ، کاهش مواد جامد زائد و بازیافت آن‌ها در ساختمان‌ها وسایط نقلیه - احیای رویشگاه‌های مرتعی و توسعه و فرآوری گیاهان دارویی - تبدیل پسماند به کود یا انرژی برای شهرهای مختلف - - اقدامات سیاسی، اقتصادی و عمرانی لازم برای تثبیت، استمرار و افزایش حقآبه به رودخانه‌های مشترک و مرزی - تهیه، تدوین و اجرای برنامه عمل حفاظت و مدیریت از مناطق چهارگانه محیط‌زیست و گونه‌های در معرض تهدید و خطر انقراض حیات‌وحش کشور - جلوگیری از تغییر کاربری، تجاوز و تصرف، مبارزه با قاچاق چوب، استقرار مدیریت پایدار جنگل	- اجتناب از توسعه بدون ارزیابی محیط‌زیستی - جلوگیری از نابودی تالاب‌ها - جلوگیری از هدر رفت پسماندها و مدیریت پایدار پسماند - ایجاد چرخه‌های بسته آب - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - جلوگیری از بیابان‌زایی - جلوگیری از نابودی خاک و آبخوان‌ها - مدیریت سبز منابع طبیعی و سوخت‌ها - توسعه جنگل‌ها و مراتع - رعایت حقابه‌های محیط‌زیستی - جلوگیری از نابودی تنوع زیستی

۲-۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی

۲-۲-۱- بررسی وضعیت

استان ایلام از منظر جغرافیایی یکی از استان‌های غربی کشور است که در ناحیه‌ای کوهستانی و نیمه گرم دارای مساحتی معادل ۲۰۱۰۶ کیلومترمربع است و سهمی معادل ۱/۲ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده است و از نظر مساحت در رتبه ۱۷ ام کشور قرار دارد. مرکز این استان شهر ایلام است. استان ایلام از غرب با کشور عراق، از جنوب با استان خوزستان، از شرق با استان لرستان و از شمال با استان کرمانشاه همسایه است.

استان ایلام از نگاه جغرافیای طبیعی دارای دو بخش متمایز از یکدیگر است. در حالی که بیشتر نواحی شمال و شمال شرقی پوشیده از کوهستان است، نواحی غربی و جنوب غربی آن هموار و به صورت دشتی وسیع و متصل به اراضی پست کرانهٔ شرقی رود دجله در کشور عراق دیده می‌شود؛ به گونه‌ای که رودخانه‌ها و جریان‌های سطحی استان که از ارتفاعات شرقی سرچشمه می‌گیرند، غالباً به سوی زمین‌های پست آن سوی مرز روان هستند. ارتفاعات استان ایلام با جهت شمال غربی ـ جنوب شرقی، دنبالهٔ رشته‌کوه زاگرس است. مهم‌ترین قسمت از ارتفاعات مذکور را رشته‌کوه «کبیر کوه» با قله‌های متعدد، تشکیل می‌دهد که بلندترین آن قلهٔ کبیرکوه به ارتفاع ۲۷۹۰م است. رشته‌کوه «دینار کوه» نیز بخشی دیگر از ارتفاعات مهم استان است که به موازات کبیرکوه و در غرب آن کشیده شده است. رودخانه‌های کُنْجان‌چَم، گُدار خوش، چَنگوله، مِیْمِه و آبدانان از جمله مهم‌ترین جریان‌های سطحی آب هستند که وارد خاک عراق می‌شوند. رودخانه‌های جبههٔ شمال شرقی کبیرکوه از جمله چَرْداوُل، کزآب و شیروان، همراه با چند رودخانهٔ دیگر به طور مستقیم و یا با پیوند به رود پر آب و طولانی سیمره و نهایتاً به رود معروف کرخه (در خوزستان) متصل می‌شود. استان ایلام در حوضهٔ آبریز خلیج فارس و دریای عمان واقع شده و دو حوضه از زیر مجموعهٔ آن یعنی حوضهٔ مرزی غرب و حوضهٔ کرخهٔ استان مذکور را در برگرفته‌اند (جغرافیای استان ایلام، ۱۳۹۹: ۱۲).

در دوران چهارم زمین‌شناسی، عقب‌نشینی آب‌های خلیج فارس، فرسایش کوه‌ها و طغیان رودها و به جا ماندن رسوبات آن‌ها، در مجموع موجب پدید آمدن دشت‌های آبرفتی متعددی نظیر مهران، محسن‌آباد، دهلران و دشت عباس شده است. این دشت‌ها از مناطق حاصلخیز استان هستند. آب و هوای استان ایلام و میزان بارندگی در نقاط مختلف آن، تحت تأثیر توده‌های هوایی است که از اقیانوس اطلس، دریای مدیترانه و دریای سیاه به سوی ایران حرکت می‌کنند و همین امر موجب بارندگی‌های پاییزی و زمستانی در استان می‌شود. با توجه به نقشهٔ خطوط هم‌باران منطقهٔ ایلام، این استان دارای میزان بارندگی ۷۰۰ میلی‌متر در ارتفاعات کبیرکوه، تا ۳۰۰

میلی‌متر در مناطق کم ارتفاع مهران و بخش‌هایی از جنوب و جنوب غربی است. آب و هوای معتدل نیمه مرطوب بیشتر شامل مناطق شمالی و شرقی استان و آب و هوای خشک و نیمه خشک، بیشتر مناطق غربی و جنوبی استان را که دشت‌های مهران و دهلران در آن جای دارند در برمی‌گیرد. تنوع آب و هوایی مناطق مختلف استان، در معیشت ساکنان شهرها و روستاها و نیز بارندگی عشایری و تراکم جمعیت، تأثیرگذار بوده به گونه‌ای که در قسمتی از مناطق گرم و خشک جنوب و غرب استان از جمله دهلران، زمین‌های بسیاری خالی از پوشش گیاهی است. همچنین در نواحی «عین خوش» و جنوب آن که با بیابان‌های عراق و خوزستان هم مرز است، به سبب فرسایش بادی، بیابان‌زایی و وزش بادهای شدید و گرم فصلی، فعالیت کشاورزی و دامداری، رونق لازم را ندارد و در حال حاضر حدود ۸۰/۰۰۰ هکتار از اراضی منطقه را ماسه‌های تقریباً روان تشکیل می‌دهد. از این رو برای توسعهٔ معیشت کشاورزی و رفع نیازهای زندگی شهری در استان طرح‌های احداث تعداد ۹ سد مخزنی و ۱۰ سد انحرافی و نیز تأسیس شبکهٔ آبیاری و زهکشی به اتمام رسیده، یا در حال اجرا و یا در دست مطالعه است (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۷: ۳۰).

ایلام (عیلام) که سرزمینی گسترده‌تر از استان ایلام کنونی بوده، یکی از کانون‌های بزرگ مدنیت در جهان باستان به شمار می‌رفته است. عیلامی‌ها در بین مردم و اقوام منطقه، دارای فرهنگی برجسته و با سابقهٔ دو هزار ساله بوده‌اند. حدود ده یا دوازده مورد ذکر نام عیلام در تورات و انجیل آمده است. با توجه به آثار و اسناد تاریخی، بی‌تردید پیش از آمدن آریایی‌ها به ایران، عیلامی‌ها دارای تمدن و فرهنگ و خط و زبانی مشخص و حکومتی مستقل و قدرتمند بوده‌اند به گونه‌ای که حکومت‌ها و کشورهای همسایهٔ خود مانند آشور و کلده را قرن‌ها مقهور خویش ساخته بودند؛ اما پس از یک دورهٔ پیروزی، سرانجام کشور عیلام به دست «آشور بانیپال» در حدود ۶۴۰ قبل از میلاد منقرض گردید. فاتح عیلام شرح فتوحات خود و خرابی‌هایی که در این سرزمین به بار آورده، شرح داده است و می‌گوید که تمام کشور عیلام را با خاک یکسان کرده بوده است. در طول سال‌های جنگ تحمیلی، ایلام، این سرزمین کهن بنیاد، پس از ۲۶۴۰ سال، این بار از سوی حکومت سرنگون شدهٔ بعثی عراق، مورد تاخت و تاز قرار گرفت و صدمات و خسارات بسیاری را متحمل شد. مهران، کُنْجانچَم، موسیان، فَکّه، عین‌خوش و ... نام‌های آشنایی بودند که غالباً در خبرهای جنگی از آن‌ها یاد می‌شد. فرمانداری کل «ایلام و پشتکوه» در ۱۳۴۳ به مرکزیت شهر ایلام تأسیس گردید و این فرمانداری کل در ۱۳۵۳ به استان تبدیل شد (دفتر تقسیمات کشوری، ۱۳۹۴: ۱۵).

از منظر ژئواکونومیک، اقتصاد در این استان بر پایهٔ کشاورزی، باغداری، دامداری و پرورش ماهی استوار است. افزون بر این‌ها در این استان ذخایر معدنی فراوانی وجود دارد و بیشتر معادن آن از نوع سنگ‌های ساختمانی

است. از عمده‌ترین معادن استان می‌توان به معدن سنگ آهک، سنگ گچ، مرمر، مس، نفت و زغال سنگ اشاره کرد (دایره المعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۹۸: ۹).

۲-۲-۲-توان اکولوژیک

ایلام، علاوه بر ظرفیت‌های بارزی که در زمینه گردشگری به‌واسطه برخورداری از یک میلیون و ۷۰۰ هزار هکتار مرتع و جنگل دارد و به خاطر داشتن ۱۱ درصد جنگل‌های زاگرس، ایلام را به عروس زاگرس شهره کرده است. این استان دارای موهبت‌های خدادادی زیادی دیگری در زمینه نفت و گاز، کانی‌های غیرفلزی، وجود آثار و چشم‌اندازهای زیبای طبیعی، خاک حاصلخیز، آب مناسب و هوای معتدل و چهار فصل است.

با این حال بررسی ظرفیت‌های اقتصادی استان ایلام و معرفی بیشتر آن‌ها در بخش گردشگری، صنعت و معدن، کشاورزی و تجارت خارجی می‌تواند نقش بسیار مهمی در شناسایی این خطه از خاک پر گهر ایران زمین به سرمایه‌گذاران خارجی و داخلی داشته باشد.

ظرفیت‌های اقتصادی و زمینه‌های سرمایه‌گذاری در بخش آب و کشاورزی استان ایلام به شرح زیر است:

- مساحت مراتع استان یک میلیون و ۱۱۲ هزار و ۳۵۸ هکتار (معادل ۱/۳درصد کل مراتع کشور)، رتبه ۲۵ کشور
- مساحت جنگل‌های استان۶۳۴ هزار و ۴۶۱ هکتار (معادل ۴/۴۳ درصد کل جنگل‌های کشور)، رتبه ۹ کشور
- سطح کل اراضی قابل کشاورزی استان ۳۳۶ هزار هکتار است که از این مقدار ۷۲ هزار و ۵۰۰ هکتار اراضی کشت آبی است. پتانسیل آب‌های سطحی استان ۳/۷ میلیارد متر مکعب است که ۵۵۰ میلیون متر مکعب در بخش کشاورزی مصرف می‌شود.
- پتانسیل آب‌های زیرزمینی استان ۴۰۰ میلیون متر مکعب که ۲۵۰ میلیون متر مکعب در بخش کشاورزی مصرف می‌شود.
- وجود ۱۶ دشت بزرگ برای گسترش فعالیت‌های کشاورزی
- تنوع شرایط اقلیمی و امکان کشت انواع محصولات سردسیری و گرمسیری
- برخورداری از شرایط مناسب برای توسعه و احداث باغات جدید و مدرن به‌ویژه باغات دیم
- امکان ایجاد مجتمع‌های کشت و صنعت و تولید محصولات گلخانه‌ای
- وجود سرمایه‌های انسانی جوان، آماده به کار و آموزش دیده در بخش کشاورزی

- استعداد چشمگیر در تأسیس واحدهای زنبورداری و تولید عسل و ایجاد مزارع پرورش ماهی
- امکان صادرات محصولات کشاورزی از طریق مرز مهران به کشور عراق
- تولید محصولات ارگانیک متنوع و منحصربه‌فرد همانند روغن حیوانی، کره، توف (شیرازه)، کشک (بگل)، سرشیر، پنیر و عسل.
- وجود صدها گونه گیاهان دارویی و بومی و امکان کشت و پرورش آن
- تولید بیش از ۹۰ هزار تن شیر در سال، رتبه ۱۵ کشور
- تنوع بیش از ۶۵ گونه محصول
- وجود بیش از یک هزار و ۴۵۰ واحد تولیدی دامداری و دام‌پروری و مرغداری
- وجود بیش از ۵/۲ میلیون واحد دامی سبک و سنگین
- تولید بیش از ۲۴ هزار تن گوشت قرمز در سال، رتبه چهار کشور
- تولید بیش از ۴۹ هزار تن گوشت مرغ در سال، رتبه چهار کشور
- تولید بیش از ۱۸۰ هزار تن گندم در سال، رتبه ۲۲ کشور
- ظرفیت سیلوهای ذخیره‌سازی غلات بیش از ۲۰۰ هزار تن
- ارزش‌افزوده بخش کشاورزی ۴۲۲۰ میلیارد ریال

ظرفیت‌های اقتصادی و زمینه‌های سرمایه‌گذاری در بخش صنعت و معدن و انرژی استان نیز به شرح زیر است:

- استان ایلام از نظر منابع گازی رتبه دوم کشور (۱۱درصد منابع گازی کشور) و از نظر منابع نفتی سومین استان غنی کشور (۶درصد منابع نفتی کشور) و امکان ایجاد صنایع بالادستی و پایین‌دستی در صنعت نفت، گاز و پتروشیمی استحصال روزانه ۱۶۵ هزار بشکه نفت از استان و امکان ارتقای آن در سال‌های آتی به ۲۳۵ هزار بشکه در روز تولید محصولات نهایی، میانی و جانبی پتروشیمی، فرصت مناسبی را برای سرمایه‌گذاری در این بخش فراهم نموده است.
- تعداد شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان در سال ۹۱ ، ۱۴ شهرک با مساحتی بیش از ۸۰۰ هکتار است.
- وجود مرز بین‌المللی مهران و دسترسی به بازار مصرف عراق
- وجود دشت‌های مستعد جهت ایجاد صنایع تبدیلی و غذائی به‌ویژه کشت و صنعت
- وجود نیروی کار ارزان و فارغ‌التحصیل دانشگاه با توجه به توسعه واحدهای دانشگاهی و افزایش رشته‌های فنی، آموزشکده‌های فنی و حرفه‌ای در سطح استان و دسترسی مناسب به نیروی کار جوان

- امکان سرمایه‌گذاری بر روی صنایع نوین و تکنولوژی‌های رقابت‌پذیر و صادراتی به دلیل وجود مرز بین‌المللی مهران
- امکان صادرات فنی مهندسی به کشور عراق با توجه به رونق ساخت‌وساز طولانی مدت در کشور عراق و اعلام آمادگی مسئولان کشور عراق
- وجود قابلیت‌های معدنی استان در خصوص کانی‌های غیرفلزی مانند شن و ماسه، شیل و مارن، آلوویم آهکی، سنگ گچ، سنگ آهک، کلسیت و...

ظرفیت‌های اقتصادی و زمینه‌های سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری و صنایع‌دستی استان نیز به شرح زیر است:

- وجود جاذبه‌های کم‌نظیر طبیعی و باستانی و پیشینه درخشان هنرمندان و صنعتگران
- سابقه کهن تمدن کشور عیلام (ایلام) در حدود سه هزار سال قبل از میلاد مسیح
- تعداد ۵۵ جاذبه طبیعی زیبا و تاریخی و همچنین تعداد ۶۳ بقاع متبرکه
- ورود و خروج بیش از ۲/۵ میلیون نفر زائر در سال از مرز مهران
- امکان سرمایه‌گذاری در ایجاد هتل، رستوران و مجتمع‌های خدماتی رفاهی در استان
- امکان سرمایه‌گذاری در بخش توریسم سلامت در استان و شهر مهران
- امکان استقرار و فعالیت شرکت‌های توریستی گردشگری مشترک ایران و عراق
- از جمله مهم‌ترین صنایع‌دستی استان که به دست هنرمندانه زنان و دختران ایلامی برای اولین بار طرح آن در استان ایلام بافته شده گلیم نقش برجسته است.
- وجود تعداد ۱۵ هزار نفر بافنده فرش دستباف که در سال ۹۱ موفق به بافت هشت هزار و ۷۰۰ مترمربع فرش دستبافت شده‌اند.
- امکان سرمایه‌گذاری در کارگاه‌های متمرکز و نیمه‌متمرکز تولید فرش دستباف، گلیم نقش برجسته، کشت و صنعت رنگ‌دانه‌های گیاهی و غیره.
- امکان واگذاری مدیریت بهره‌برداری مدت‌دار بناهای تاریخی استان به سرمایه‌گذاران بخش خصوصی
- ظرفیت‌های اقتصادی و زمینه‌های سرمایه‌گذاری در بخش بازرگانی خارجی:
- فراهم بودن زیرساخت‌های مجموعه تجاری و مسافری مرز بین‌المللی مهران به مساحت ۵۷ هکتار بوده با وجود کامل‌ترین تأسیسات و تجهیزات
- صادرات سالانه یک بیش از یک میلیارد دلار کالا
- فراهم بودن بخشی از زیرساخت‌های بازارچه مرزی چم سری دهلران در سطح ۱۵۰ هکتار

- وجود تفاهم‌نامه با مقامات عراقی در خصوص راه‌اندازی بازارچه هلاله شمالی و چم سری دهلران
- اشتراکات قومی، فرهنگی و مذهبی دو طرف مرز به طول ۴۲۵ کیلومتر
- امکان سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های بازارچه، پایانه مسافری و منطقه ویژه اقتصادی مهران از قبیل سردخانه، انبار مکانیزه و...
- در دستور کار قرار گرفتن منطقه آزاد تجاری مهران
- امکان استقرار واحدهای سورتینگ و بسته‌بندی محصولات کشاورزی در بازارچه مرزی مهران
- امکان صادرات فنی مهندسی به بازار عراق با توجه به بازار بکر کشور عراق در حوزه مسکن و زیر بنایی و استقبال مقامات کشور عراق به‌ویژه استان واسط

مطالعات انجام شده برای سنجش توان اکولوژیک استان ایلام نشان می‌دهد که کاربری‌های گروه کشاورزی (زراعت آبی و دیم و باغ) در مجموع حدود ۱۲/۳ درصد از کل اراضی استان است که نشان دهنده توان کم استان برای فعالیت‌های کشاورزی است. گروه کاربری‌های حفاظتی در مجموع ۴۶/۱ درصد از کل استان را شامل می‌شود که حاکی از حساسیت اکولوژیکی و محیط‌زیستی استان دارد. گروه بعدی کاربری‌های مرتع است که ۳۷/۲ درصد از استان را در بر می‌گیرد که در صورت برنامه‌ریزی مناسب حکایت از توان بالای استان در زمینه دامداری دارد. توان اکولوژیک بالای استان در زمینه گردشگری به شکل اکوتوریسم بیانگر ظرفیت‌های قابل توجهی است که نیازمند برنامه‌های مناسب در این زمینه است.

از جمله جاذبه‌های اکوتوریستی استان ایلام می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- شکارگاه‌های طبیعی استان برای نمونه شکارگاه ولنتر، انارک بولی، گچان، قلارنگ، اناران و ....

- غارهای طبیعی و انسان‌ساخت (تاریخی) استان ایلام مانند غار خفاش دهلران، طلسم ایوان، مژاره آبدانان و ...

۲-۲-۳- چالش‌های هیدروپلیتیک ایلام

بر اساس تقسیمات حوضه‌های آبریز شرکت منابع آب ایران و محدوده‌های هیدرولوژیکی، استان ایلام دارای ۱۵ واحد هیدرولوژیک است. از این محدوده‌های مطالعاتی، محدوده‌های ایلام، صالح‌آباد، مهران، دهلران، موسیان، دشت عباس‌آباد غربی به‌طور کامل در داخل مرز استان و محدوده‌های ایوان، چرداول، دره شهر، سیروان و مولاب در مرز استان و حوضه‌های آبریز چنانه، آوان و دشت عباس‌آباد شرقی قرار دارند.

به علت کوهستانی بودن استان ایلام و ریزش‌های مناسب برف و باران، رودخانه‌های کوچک و بزرگی در این ناحیه جریان دارند که منبعی برای آبیاری زمین‌های زراعی و سدسازی و آب آشامیدنی استان می‌باشند. بیشتر آن‌ها از کبیرکوه سرچشمه می‌گیرند که دو دسته‌اند؛ رودخانه‌هایی که از رشته‌کوه کبیرکوه و دیگر ارتفاعات این استان سرچشمه می‌گیرند و به سوی خاک عراق در غرب استان در جریان هستند؛ رودخانه‌های حوزه آبریز رودخانه کرخه که از ارتفاعات شرق و شمال شرق کبیرکوه سرچشمه گرفته و به سوی شمال و مشرق کبیرکوه در جریان هستند. همچنین در ارتباط با منابع آب زیرزمینی، استان ایلام شامل سفره‌های کارستی و آبرفتی موجود در دشت‌ها می‌باشد. میزان پتانسیل آب زیرزمینی در آبخوان‌های کارستی و آبرفتی به ترتیب حدود ۳۰۰ و ۳۲۰ میلیون مترمکعب تخمین زده شده است.

در سال آبی ۱۳۹۷-۱۳۹۶ میزان تخلیه سالانه آب از منابع زیرزمینی استان حدود ۲۴۰ میلیون مترمکعب بوده است؛ در بین شهرستان‌های استان به ترتیب دهلران، مهران و چرداول بیشترین سهم تخلیه منابع آب زیرزمینی را داشته‌اند؛ که بیش از ۸۵ درصد تخلیه سالانه منابع آب زیرزمینی استان مربوط به این سه شهرستان بوده است. در سال ۱۳۹۷ حدود ۱۴۵ هزار فقره انشعاب آب در استان وجود داشته است که نسبت به سال گذشته ۲/۵ درصد افزایش نشان می‌دهد. بررسی میزان مصرف منابع در سال ۱۳۹۲ نشان دهنده سه موضوع اساسی است، نخست سهم برداشت از منابع سطحی ۵۷ درصد و برداشت از منبع آب زیرسطحی ۴۳ درصد آب مصرفی استان است. دوم اضافه برداشت از منابع آب زیرزمینی حدود ۵ درصد از کل برداشت از منابع آب زیرزمینی است و سوم سهم بالای مصرف در بخش کشاورزی است، به طوری که بیش از ۸۳ درصد منابع سطحی و زیرسطحی در بخش کشاورزی مصرف شده است و سهم بخش صنعت حدود ۳ درصد منابع موجود بوده است و حدود ۱۴ درصد مربوط به مصارف شرب بوده است.

فصل سوم

تحلیل محیط درونی

۳-۱- تقسیمات کشوری و هم‌جواری‌ها

استان ایلام با مساحت ۲۰۱۰۶ کیلومترمربع سهمی معادل ۱/۲ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده است و از نظر مساحت در رتبه ۱۷ ام کشور قرار دارد.

بر اساس آخرین نقشه تقسیمات کشور استان ایلام از شمال با استان کرمانشاه، از جنوب با استان خوزستان، از شرق با استان لرستان و از غرب با کشور عراق هم‌مرز است.

استان ایلام ازجمله استان‌هایی است که در دهه‌های گذشته شاهد تغییرات زیادی در تقسیمات داخلی و خارجی بوده است.

پیشینه استان ایلام نشان دهنده پیوند قوی با استان‌های کرمانشاه و کردستان است، به نحوی که این استان در سال ۱۳۱۶ جزوی از استان پنجم کشور بوده است و از لحاظ تقسیمات سیاسی به همراه این استان‌ها تحت یک فرمانداری اداره می‌شده‌اند.

در سال ۱۳۳۷ استان کردستان از استان پنجم کشور منفک شده و در سال ۱۳۵۳ با جدا شدن از استان کرمانشاه، استان ایلام بر اساس مرزهای امروزی تشکیل شده است.

در حال حاضر بیشترین مرز مشترک ایلام با کشور عراق به طول ۲۵۳ کیلومتر است و پس از آن استان لرستان با ۳۲۶ طولانی‌ترین مرز مشترک را با استان ایلام دارد، استان‌های کرمانشاه و خوزستان به ترتیب با ۲۷۹ و ۱۱۶ کیلومتر در رده‌های بعدی قرار دارند.

نقشه ۱- موقعیت سیاسی استان ایلام نسبت به استان‌های هم‌جوار

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸

در سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ استان ایلام دارای ۱۰ شهرستان، ۲۷ بخش و ۲۵ شهر بوده است، تقسیمات سیاسی و تعداد شهرهای استان از سال ۱۳۹۳ بدون تغییر باقی مانده است و تنها یک شهر در سال ۱۳۹۷ به شهرهای استان اضافه شده است.

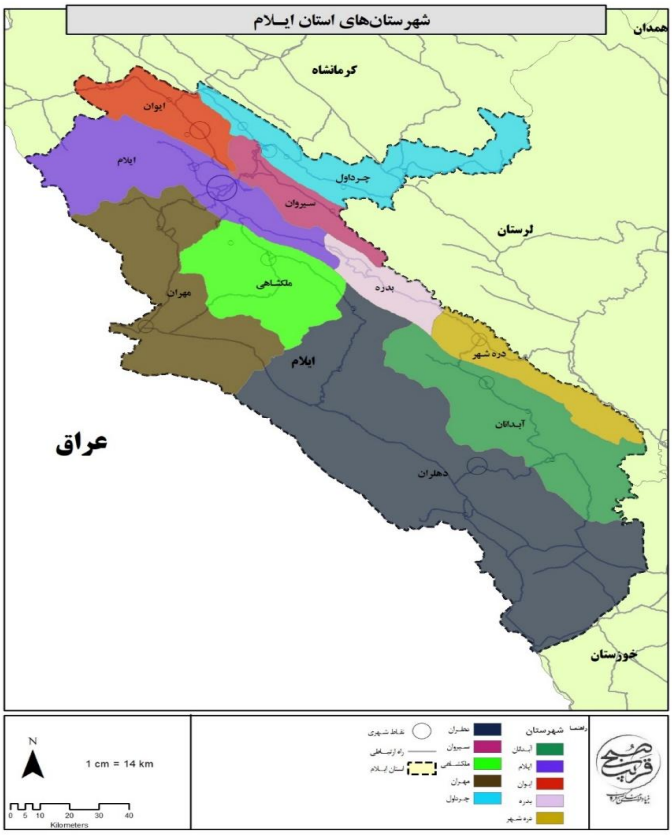
شهرستان ایلام با مرکزیت شهر ایلام (به عنوان مرکز استان) و پرجمعیت‌ترین شهر استان مهم‌ترین جایگاه را در بین شهرستان‌های استان دارد. شهرستان‌های دهلران، آبدانان و مهران به ترتیب بزرگ‌ترین شهرستان‌های استان هستند که این سه شهرستان از نظر مساحتی سهمی بیش از ۵۰ درصد مساحت استان را به خود اختصاص داده‌اند. کمترین مساحت در بین شهرستان‌های استان مربوط به شهرستان بدره است.

از نظر جمعیت پس از شهرستان ایلام شهرستان‌های دهلران و چرداول به ترتیب بیشترین جمعیت استان را در خود جای داده‌اند و کمترین جمعیت مربوط به شهرستان سیروان است.

جدول ۷- تقسیمات سیاسی استان ایلام در سال ۱۳۹۷

نام شهرستان	مساحت (کیلومترمربع)	تعداد بخش	تعداد دهستان	تعداد شهر	تعداد آبادی	تعداد آبادی دارای سکنه	تعداد آبادی خالی از سکنه
آبدانان	۲۵۲۰	۳	۶	۳	۷۸	۵۶	۲۲
ایلام	۲۱۶۸	۳	۶	۲	۱۳۱	۸۵	۴۶
ایوان	۹۱۴	۲	۴	۲	۱۲۱	۶۷	۵۴
بدره	۵۶۸	۲	۴	۲	۴۹	۲۵	۲۴
چرداول	۱۵۴۰	۴	۷	۵	۱۷۵	۱۴۳	۳۲
دره شهر	۸۹۶	۲	۴	۲	۹۲	۶۸	۲۴
دهلران	۶۶۷۱	۵	۹	۴	۲۱۱	۱۰۳	۱۰۸
سیروان	۶۵۳	۲	۴	۱	۸۰	۶۳	۱۷
ملکشاهی	۱۷۴۰	۲	۴	۳	۵۱	۲۵	۲۶
مهران	۲۴۳۶	۲	۲	۲	۹۴	۴۱	۵۳
کل استان	۲۰۱۰۶	۲۷	۵۰	۲۶	۱۰۸۲	۶۷۶	۴۰۶

منبع: سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۷

نقشه ۲- تقسیمات سیاسی استان ایلام

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۷

۳-۲- بررسی نظام طبیعی و محیط‌زیستی

۳-۲-۱- ویژگی‌های توپوگرافی(ناهمواری‌ها)

ناهمواری‌های استان در قسمت‌های شمال و شمال شرقی با دامنه‌های پرشیب و مرتفع و دشت‌های میانکوهی کم وسعت دیده می‌شود. در قسمت‌های جنوب و جنوب غرب به صورت دشت‌های باز و پهناور است. بیش از هفتاد درصد استان کوهستانی است. چین‌خوردگی‌های استان، موازی، منظم و جنس آن‌ها رسوبی و بیشتر از نوع آهک و گچ است. در شمال و شمال شرق استان می‌توان کوه‌های مانشت، سیوان، قلارنگ و کوه قلاجه، لنه و چرمین را نام برد. کوه‌های استان ایلام به طور کلی عبارت‌اند از:

- سلسله ارتفاعات کبیرکوه
- ارتفاعات دینارکوه، اناران، سیاه کوه
- رشته‌کوه‌های کم ارتفاع مرزی غرب پشتکوه مشرف بر دشت‌های بین‌النهرین
- ارتفاعات مانشت کوه و رنو مسلط بر دشت ایوان

همان‌طور که گفته شد ناحیه شمال و شمال شرق استان ایلام کوهستانی است و نواحی غرب و جنوب غربی آن را اراضی پست و کم ارتفاع و تپه‌ماهور تشکیل داده‌اند. با توجه به شرایط توپوگرافی حوضه‌بندی استان ایلام به سه منطقه پست و جلگه‌ای، تپه‌ماهوری و مناطق کوهستانی تقسیم می‌گردد. بررسی‌ها و مطالعات انجام‌شده در استان ایلام نشان می‌دهد که حداکثر ارتفاع محدوده استان، ۲۷۹۰ متر از سطح دریا بوده که مربوط به قله کبیرکوه است و پست‌ترین نقطه نیز در جنوب شرقی استان واقع شده و دارای ارتفاعی برابر ۴۶ متر از سطح دریا است.

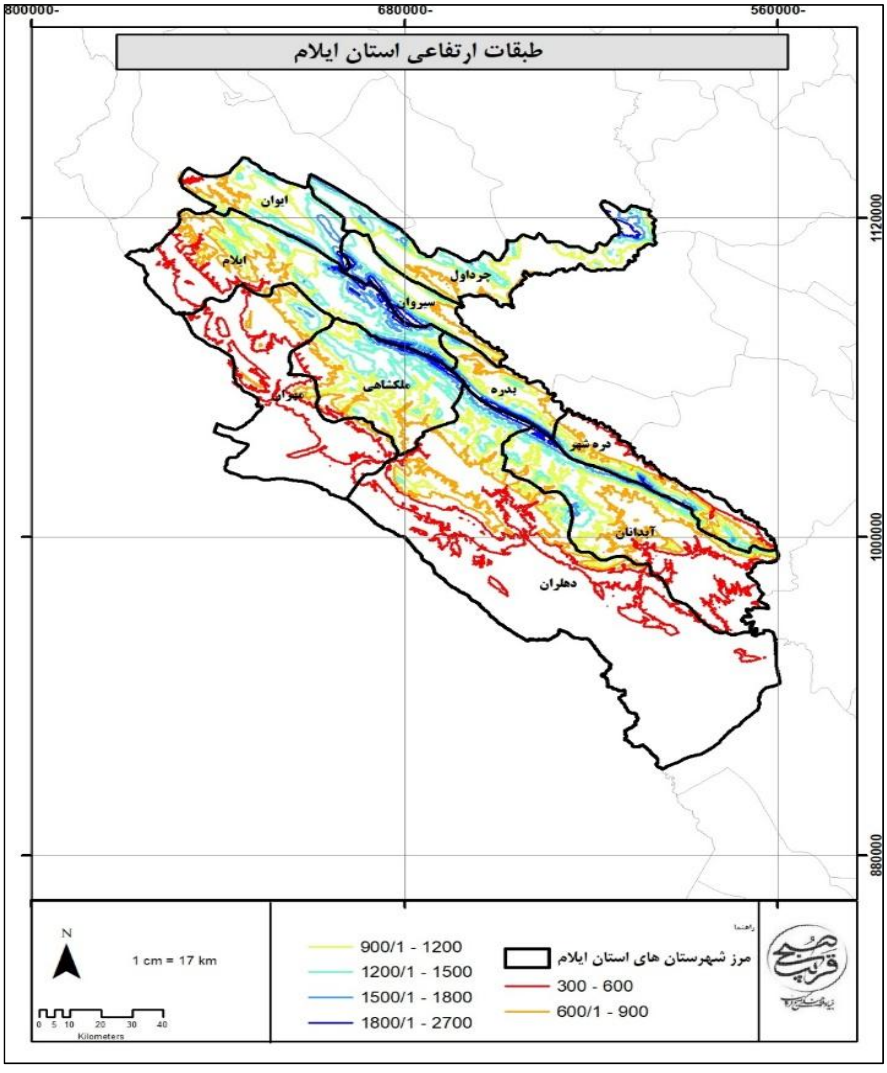
دشت‌ها: مناطقی با شیب ۰ تا ۵ درصد که عمدتاً در ارتفاعات کمتر از ۱۰۰ متر واقع‌شده‌اند، به‌صورت واحدهای دشتی معرفی شده است. در استان ایلام دشت‌های کم وسعتی وجود دارند و حدود ۳۱/۲ درصد وسعت استان را شامل می‌شود که مهم‌ترین آن‌ها دشت‌های واقع در شهرستان ایلام، شامل دشت‌های ایلام و ایوان و حوزه شهرستان سیروان و شهرستان چرداول شامل دشت‌های شیروان، چرداول و هلیلان است. دشت‌های دیگر منطقه عبارت‌اند از: صالح‌آباد، مهران، محسن‌آباد نصریان، دهلران، موسیان و دشت عباس که از نوع دشت‌های آبرفتی و رسوبی کنار رودخانه‌ها هستند. اغلب این دشت‌ها، خاک رسی با ضخامت زیاد دارند.

کوهپایه‌ای: این واحد مناطق با شیب ۵ تا ۱۵ درصد را شامل می‌شود که در ارتفاع ۱۰۰ الی ۵۰۰ متر واقع‌شده‌اند. این واحد پای کوهستان‌ها و مرز بین کوه و دشت است. در مناطق با ارتفاع ۱۰۰ الی ۵۰۰ متر تپه‌ماهورها در استان شکل گرفته است. تپه‌ماهور پدیده‌ای ژئومورفولوژیکی است که به‌صورت پستی- بلندی‌هایی با ارتفاع کم و اغلب در محیط‌های رسی دیده می‌شود. مناطق غرب و جنوب غربی استان از زمین‌های پست و کم ارتفاع و تپه‌ماهور تشکیل شده است. این مناطق حدود ۱۲/۷درصد از مساحت استان را تشکیل داده است.

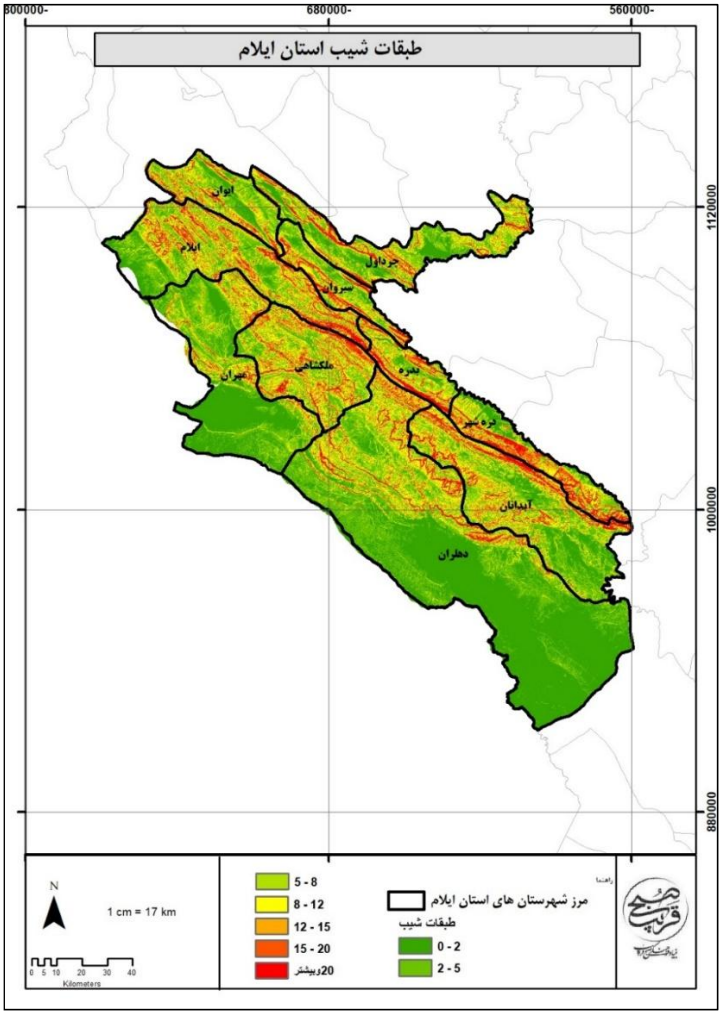
مناطق کوهستانی: این نواحی از ارتفاع ۵۰۰ متر به بالا را شامل می‌شود که عمدتاً مناطق شمال و شمال غربی استان و حدود ۵۶/۱ درصد مساحت استان را شامل می‌شود. در جدول زیر مناطق مختلف ارتفاعی استان به درصد مساحت هرکدام نسبت به مساحت کل استان ارائه‌شده است.

جدول ۸- درصد مساحت مناطق مختلف ارتفاعی استان

ناحیه طبیعی	وسعت(هکتار)	سهم در کل استان
دشت‌ها	۶۲۶۴۳۲	۳۱/۲
کوهپایه‌ای	۲۵۴۶۱۴	۱۲/۷
کوهستانی	۱۱۲۹۵۲۵	۵۶/۱

نقشه ۳- طبقات ارتفاعی استان ایلام

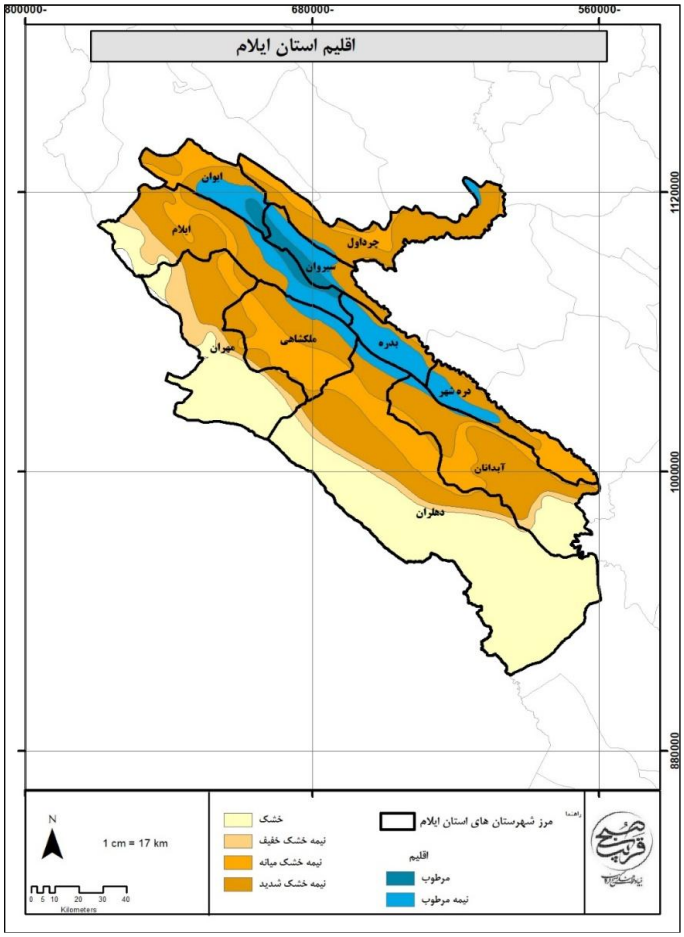

نقشه ۴- طبقات شیب استان ایلام

۳-۲-۲- آب و هوا و اقلیم

ارتفاعات زاگرس مهم‌ترین نقش را در شکل‌گیری اقلیم استان به عهده دارند. استان ایلام در فصول سرد سال متأثر از سامانه‌های شمالی و شمال غربی و غربی به‌ویژه جنوب غربی بوده و ریزش‌های آن متأثر از فعالیت این سامانه‌ها می‌باشد. توزیع فصلی بارندگی‌های این منطقه از ماه آبان آغاز و تا اواسط اردیبهشت‌ماه ادامه می‌یابد. لازم به ذکر است که اقلیم بخش اعظمی از استان ایلام، متأثر از سامانه‌های غربی است. استان ایلام از نظر اقلیمی دارای تنوع زیادی است به‌گونه‌ای که از اقلیم بیابانی در قسمت‌های جنوبی شروع و تا اقلیم‌های مدیترانه‌ای و

مرطوب در قسمت‌های شمالی ادامه پیدا می‌کند. با توجه به موقعیت عمومی استان می‌توان بیان نمود که شدیدترین تضاد آب و هوایی بین شمال و جنوب استان مشهود است؛ یعنی اقلیم مرطوب و مدیترانه‌ای مرطوب در شمال و در مقابل، اقلیم نیمه‌خشک و خشک در جنوب غرب استان دیده می‌شود. همچنین بر اساس پهنه-بندی اقلیمی استان، از کل مساحت استان ۹۳ درصد از گستره استان در قلمرو استیلای آب‌وهوای خشک و نیمه-خشک قرار دارد. مرطوب‌ترین نواحی استان که شرایط اقلیمی آن‌ها عمدتاً متأثر از بارندگی است، نواحی شمالی و ارتفاعات بالای استان را پوشش می‌دهد. نواحی مرطوب که عمدتاً از نوع معتدل هستند در ارتفاعات ایلام قرار دارند که تیپ اقلیمی آن‌ها متأثر از اثر مضاعف کاهش دما و افزایش بارندگی با ارتفاع است.

نقشه ۵- اقلیم استان ایلام

۳-۲-۲-۱- بارش

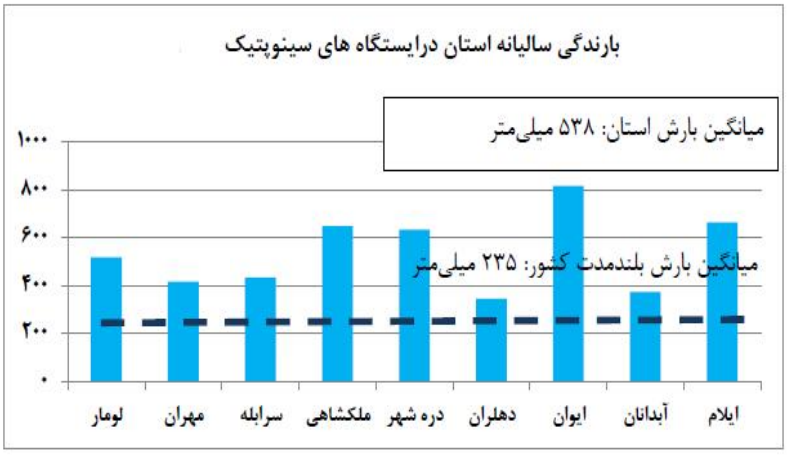
بارش‌های استان ایلام به لحاظ شرایط مساعد و کوهستان‌های شرقی و نواحی میانی استان و تأمین منابع رطوبتی در فصل زمستان از دریای مدیترانه عمدتاً از نوع کوهستانی و سیکلونی است.

به عبارتی دیگر واقع شدن استان ایلام در منطقه کوهستانی (ارتفاعات زاگرس) می‌تواند از ریزش‌های جوی اولیه توده‌های هوای باران‌زایی که از غرب وارد کشور می‌شود بهره‌مند شود. رژیم بارندگی در این استان مدیترانه‌ای است و فصل بارندگی‌های استان منطبق بر فصل سرد و اوایل پاییز و فصل خشک آن بر فصل تابستان منطبق است. منشأ عمده بارندگی‌های استان ایلام توده‌های هوا و سیستم‌های هواشناسی مهاجر باران‌زایی است که به همراه کم‌فشار مدیترانه‌ای به منطقه می‌رسند.

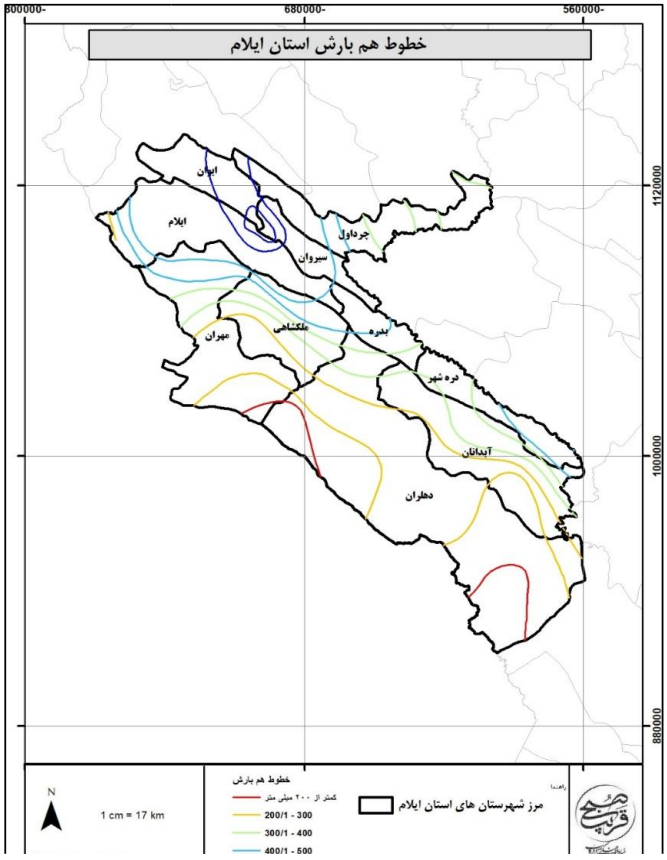
جدول ۹- سهم و مساحت پهنه‌های هم بارش در استان ایلام

بارش (میلی‌متر)	مساحت (هکتار)	سهم (درصد)
>۵۰۰	۱۱۶۱۲۵	۶
۵۰۰ - ۴۰۰	۶۴۷۶۲۳	۳۲
۴۰۰ - ۳۰۰	۶۹۳۴۹۳	۳۴
<۳۰۰	۵۵۳۳۳۰	۲۸

به لحاظ بارش می‌توان گفت که میزان بارندگی از نواحی شمالی و شرقی به نواحی غربی و جنوبی کاهش می‌یابد که میانگین بارندگی سالانه از ۲۰۶ تا ۶۶۷ میلی‌متر متغیر است و اصولاً تغییرات مکانی بارش با ارتفاعات استان هماهنگی خوبی نشان می‌دهد. شهرستان‌های ایوان و آبدانان به ترتیب با ۷۰۷/۵ میلی‌متر و ۶۱۴/۸ میلی‌متر، بالاترین میانگین بارندگی سالانه و دهلران و مهران به ترتیب با ۲۸۱/۷ میلی‌متر و ۲۳۲/۹میلی‌متر، کمترین میانگین بارندگی سالانه را در میان مراکز شهرستان‌ها دارا بوده‌اند. رژیم بارندگی فصلی استان به گونه‌ای است که حدود ۵۰ ٪ بارندگی در فصل زمستان ۲۰٪ در فصول بهار و ۲۹ ٪ در فصل پاییز و ۱٪ در فصل تابستان ریزش می‌کند.

نمودار ۱- میانگین بارش سالانه استان ایلام

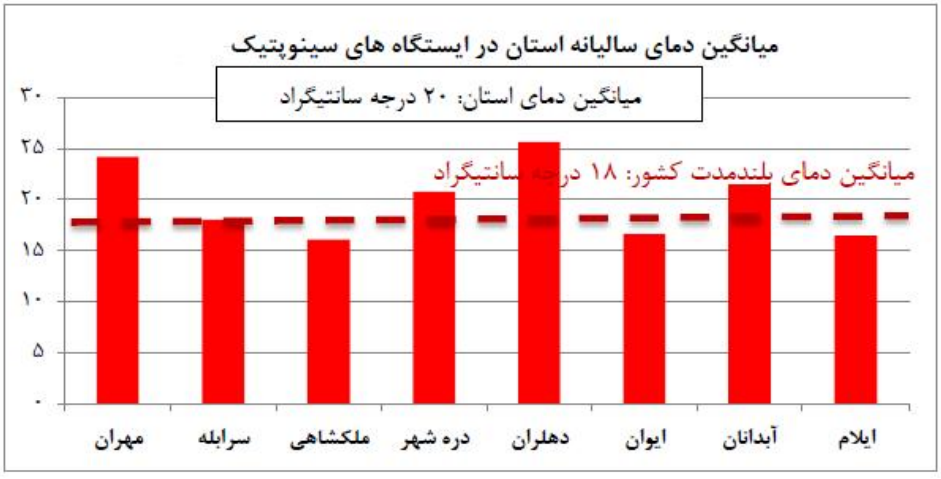

۳-۲-۲-۲- دما

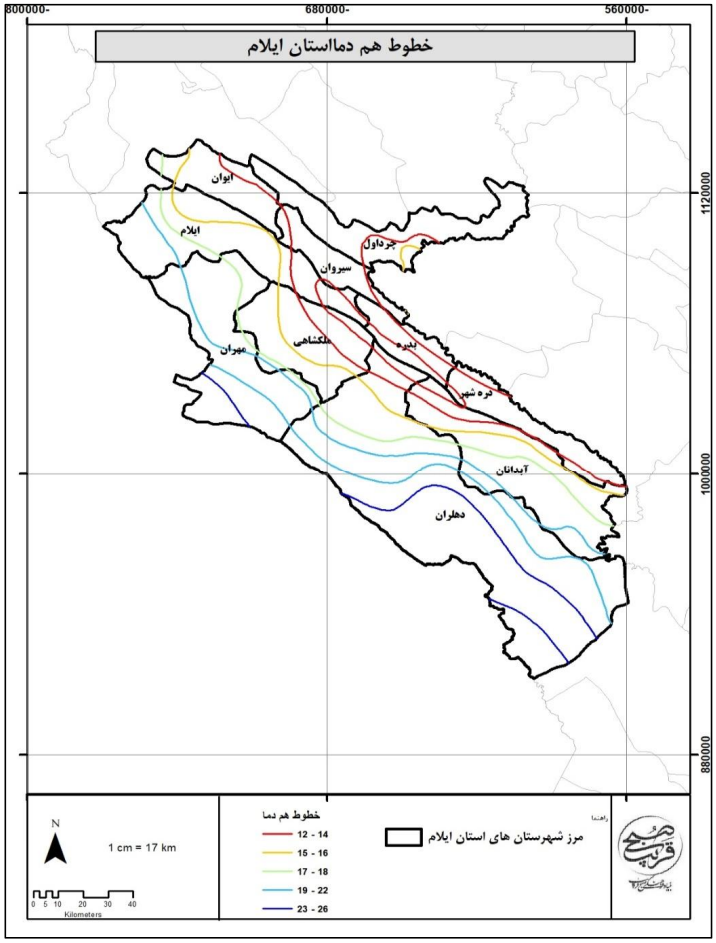
گرم‌ترین میانگین ماهانه در سال در دو ایستگاه دهلران و مهران به ترتیب با ۲۶/۲ و ۲۴/۷ درجه سانتی‌گراد گزارش شده است.

میانگین سردترین ماه سال نیز در ایستگاه‌های کنگیر و چناره به ترتیب با میانگین سالانه برابر با ۱۲/۷و ۱۵/۴ درجه سانتی‌گراد است. به‌این‌ترتیب، متوسط دمای سالانه در تمامی منطقه استان ایلام بین ۱۲ تا ۲۶ درجه از نواحی شمالی به سمت نواحی جنوبی است.

روند افزایشی دما از نواحی شمالی با میانگین دمای کمتر از ۱۲ درجه شروع شده و به نواحی میانی با متوسط ۱۶ درجه سانتی‌گراد ادامه می‌یابد در ادامه در نواحی جنوبی و غربی با میانگین ۲۶ درجه سانتی‌گراد به اوج خود می‌رسد.

نمودار ۲- میانگین دمای بلندمدت استان ایلام

جدول ۱۱- خطوط هم‌دما استان ایلام

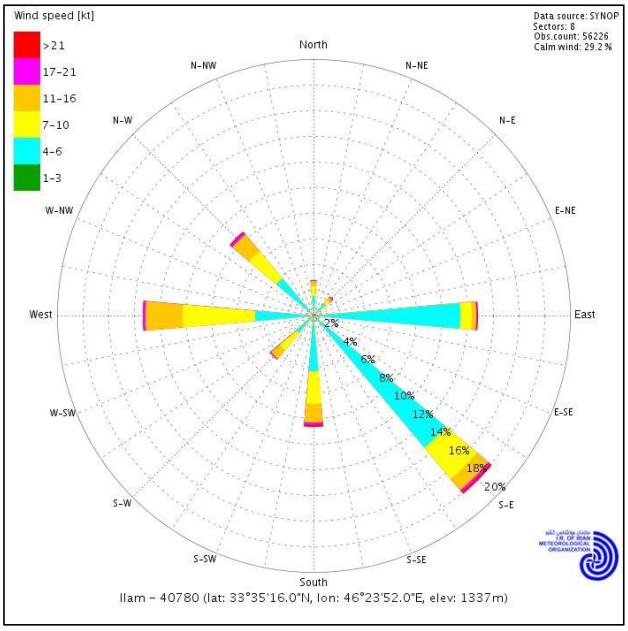
۳-۲-۲-۳- رطوبت هوا

میانگین نم نسبی هوا با آغاز فصل پاییز و حرکت توده‌های هوای مرطوب و باران‌زا به طرف کشور افزایش می‌یابد که در پی آن بر میزان بارندگی‌های کشور و به‌طور نسبی بر رطوبت استان ایلام افزوده می‌شود و در سردترین فصل سال رطوبت نسبی به حداکثر خود می‌رسد. با شروع فصل بهار، سیر تدریجی کاهش رطوبت هوا آغاز می‌شود و متوسط رطوبت نسبی هوا در ماه فروردین به ۵۲ درصد و در اردیبهشت به ۴۵ درصد می‌رسد و در تابستان به حداقل خود تنزل می‌یابد. به بیانی دیگر دی‌ماه و بهمن‌ماه با میانگین ۶۴ و ۶۲ درصد، مرطوب-ترین ماه‌ها و تیر و مرداد با میانگین ۳۰ درصد نم نسبی خشک‌ترین ماه‌های سال محسوب می‌شوند. بالاترین و

پایین‌ترین میزان میانگین سالانه رطوبت نسبی استان ایلام طی دوره آماری به ترتیب متعلق به ایستگاه کنجانچم(۶۸/۸٪) و ایستگاه آبدانان(۳۱/۵٪) می‌باشد.

۳-۲-۲-۴- جریان وزش بادها

گلباد سالیانه استان ایلام نشان دهنده این است که باد غالب منطقه از سمت جنوب غربی می‌وزد و بادهای نائب غالب نیز از سمت غربی و جنوب‌شرقی می‌وزد. میانگین جهت وزش باد نیز ۱۹۷ درجه بوده و غالباً در طی اوایل تابستان تا اوایل پاییز از این جهت می‌وزد. در ایستگاه‌های آبدانان و لومار سرعت با به ۱۵/۲ متر بر ثانیه می‌رسد.

شکل ۱- گلباد ماهانه ایستگاه ایلام

در ایستگاه ایلام ۲۹ درصد بادها آرام و ۶۹ درصد بادها دارای سمت و سرعت می‌باشند. باد غالب در ایستگاه ایلام جنوب شرقی است. به‌طوری ۱۴ درصد از باد غالب با سرعت ۴ تا ۶ متر بر ثانیه، ۱۶درصد از بادهای غالب با سرعت ۷ تا ۱۰ متر بر ثانیه و ۱۸ درصد از باد غالب با سرعت ۱۱ تا ۱۶ متر بر ثانیه و ۲۰ درصد از بادهای غالب

با سرعت ۱۷ تا ۲۱ متر بر ثانیه از طرف جنوب شرقی می‌وزد. باد نایب غالب، غربی بوده و ۱۵ درصد بادهای استان را شامل می‌شود.

۳-۲-۲-۵- ساعات آفتابی

مجموع ساعات آفتابی سالانه در ایستگاه سینوپتیک ایلام معادل ۳۰۵۰ ساعت در سال است. فصل تابستان با ۱۸۲۶ ساعت، بیشترین ساعات آفتابی و فصل زمستان با ۱۲۲۸ ساعت کمترین ساعات آفتابی را دارد. در ایستگاه سینوپتیک دهلران با ۳۰۹۶ ساعت و مهران با ۳۰۱۲ ساعت به ترتیب معرف روزهای آفتابی جنوب غرب و غرب استان هستند. بالاترین ساعات آفتابی سالانه را ایستگاه دهلران و پایین‌ترین آن را ایستگاه سرابله در شمال شرق استان با ۲۹۶۹ ساعت شامل می‌شود. تابش خورشید بر گرم کردن زمین و محیط اثرگذار است که در کشاورزی و فعالیت‌های اقتصادی در طول رویش گیاهان و نوع کشت و عملکرد آن مؤثر است. از انرژی تابشی به‌صورت طبیعی یا تشدید شده (پرتوگیرها) در گرماسازی ساختمان برای ساختمان‌ها در فصل‌های سرد به کار گرفته می‌شود. این داده‌ها در تعیین آسایش اقلیمی نقش مهمی دارند.

۳-۲-۲-۶- روزهای یخبندان

در استان ایلام این پدیده به‌استثناء فصل تابستان، از آذرماه تا فروردین‌ماه دیده می‌شود. بررسی میانگین ماهانه تعداد روزهای یخبندان در ایستگاه‌های سینوپتیک استان ایلام بیانگر این امر است که ایستگاه ایلام به‌طور متوسط ۳۸ روز از سال با پدیده یخبندان مواجه است. از نظر فصلی، فصل زمستان با بیش از ۳۰ روز در رتبه اول و فصل پاییز با ۷ روز در رتبه بعدی قرار دارد. این پدیده در ماه‌های دی و بهمن به‌طور متوسط با ۱۲ و ۱۳ روز مشاهده شده که از این لحاظ رتبه اول را در طول سال دارا می‌باشد. میانگین ماهانه تعداد روزهای یخبندان در اسفند، ۵ روز به ثبت رسیده است.

در ماه‌های مهر و آبان یخبندان به‌ندرت (حداقل ۱ روز) به وقوع می‌پیوندد و در ماه آذر این عنصر به ۶ روز در ماه می‌رسد. در استان ایلام پدیده یخبندان غالباً در فصل زمستان و پاییز به وقوع می‌پیوندد و جز ماه فروردین که فقط در ایستگاه‌های ایلام و ایوان یخبندان دیده‌شده است، در بقیه فصول سال دیده نمی‌شود. تعداد متوسط روزهای یخبندان در عرض سال در شبکه مطالعاتی از ۰ روز در ایستگاه دهلران تا ۳۸ روز در ایستگاه ایلام

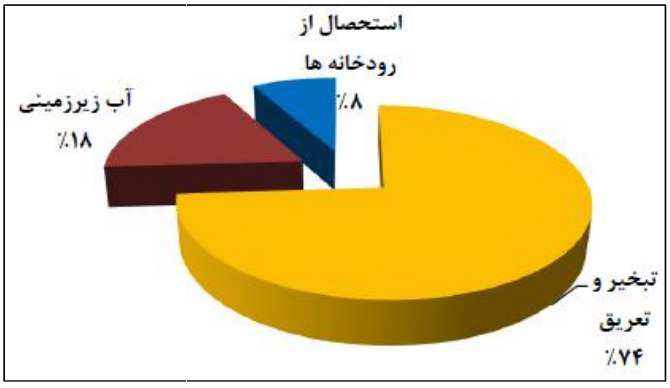
ثبت‌شده است. در مقیاس ماهانه بیشترین تعداد روزهای یخبندان در دی‌ماه رخ می‌دهد. بر این اساس از اوایل آبان ماه تا اوایل فروردین در محدوده مطالعاتی، کم‌وبیش با یخبندان مواجه هستیم.

جدول ۱۲- تعداد روزهای یخبندان سالیانه در ایستگاه‌های مورد بررسی در استان ایلام

نام ایستگاه	تعداد روزهای یخبندان
آبدانان	۴
ایلام	۳۸
ایوان	۳۵
دره‌شهر	۲۱
دهلران	۰
سرابله	۳۵
مهران	۷
لومار	۱۶

۳-۲-۳- منابع آب

بر اساس تقسیمات حوضه‌های آبریز شرکت منابع آب ایران و محدوده‌های هیدرولوژیکی، استان ایلام دارای ۱۵ واحد هیدرولوژیک است. از این محدوده‌های مطالعاتی، محدوده‌های ایلام، صالح‌آباد، مهران، دهلران، موسیان، دشت عباس‌آباد غربی به‌طور کامل در داخل مرز استان و محدوده‌های ایوان، چرداول، دره شهر، سیروان و مولاب در مرز استان و حوضه‌های آبریز چنانه، آوان و دشت عباس‌آباد شرقی قرار دارند.

نمودار ۳- وضعیت منابع آب استان ایلام

۳-۲-۳-۱- منابع آب‌های سطحی

جریان سطحی عبوری از استان بالغ بر ۴/۵ میلیارد متر مکعب در سال می‌باشد. ولی با توجه اینکه رودخانه سیمره بخشی از مرز مشترک دو استان ایلام و لرستان را تشکیل می‌دهد، با احتساب نیمی از جریان این رودخانه در نقطه ورودی به استان ایلام به عنوان سهم آب استان از این رودخانه کل پتانسیل منابع آب سطحی استان بالغ بر ۳۶۷۰ میلیون متر مکعب بوده که از این میزان ۲۳۰۰ میلیون متر مکعب مربوط به تولید رواناب رودخانه‌های داخلی استان شامل دو حوضه آبریز مرزی با پتانسیل ۱۳۰۰ میلیون متر مکعب و حوضه کرخه به پتانسیل حدود ۱۰۰۰ میلیون متر مکعب در سال می‌باشد. همچنین علاوه بر تولید رواناب در حوضه‌های آبریز داخل استان، مقدار ۱۳۷۰ میلیون متر مکعب شامل سهم ورودی متوسط رودخانه سیمره به استان ایلام به میزان ۱۱۵۰ میلیون متر مکعب در سال و همچنین ورودی رودخانه‌های چناره و جزمان از استان کرمانشاه به ایلام معادل ۲۲۰ میلیون متر مکعب در سال می‌باشد. (گزارش سیمای آب استان ایلام، ۱۳۹۵).

جدول ۱۳- پتانسیل منابع آب سطحی استان

جریان عبوری استان (میلیارد مترمکعب)	کل پتانسیل منابع آب سطحی استان (میلیون مترمکعب)	تولید رواناب رودخانه‌های داخلی (میلیون مترمکعب)		سهم ورودی متوسط رودخانه سیمره
		حوضه آبریز مرزی	حوضه آبریز کرخه	
۴/۵ میلیارد	۳۶۷۰ میلیون	۱۳۰۰	۱۰۰۰	۱۳۷۰

کل مصرف آب‌های سطحی در محدوده ایوان سومار برابر با ۳۶/۱ میلیون مترمکعب است که از این مقدار ۳۴/۷ میلیون مترمکعب صرف کشاورزی می‌گردد (دفتر مطالعات پایه آب منطقه‌ای ایلام، ۱۳۹۵).

۳-۲-۳-۲- رودخانه‌ها

به علت کوهستانی بودن استان ایلام و ریزش‌های مناسب برف و باران، رودخانه‌های کوچک و بزرگی در این ناحیه جریان دارند که منبعی برای آبیاری زمین‌های زراعی و سدسازی و آب آشامیدنی استان می‌باشند. بیشتر آن‌ها از کبیرکوه سرچشمه می‌گیرند که دو دسته‌اند:

۱- رودخانه‌هایی که از رشته‌کوه کبیرکوه و دیگر ارتفاعات این استان سرچشمه می‌گیرند و به سوی خاک عراق در غرب استان در جریان هستند که علاوه بر آبیاری زمین‌های کشاورزان منطقه، وارد مرز عراق

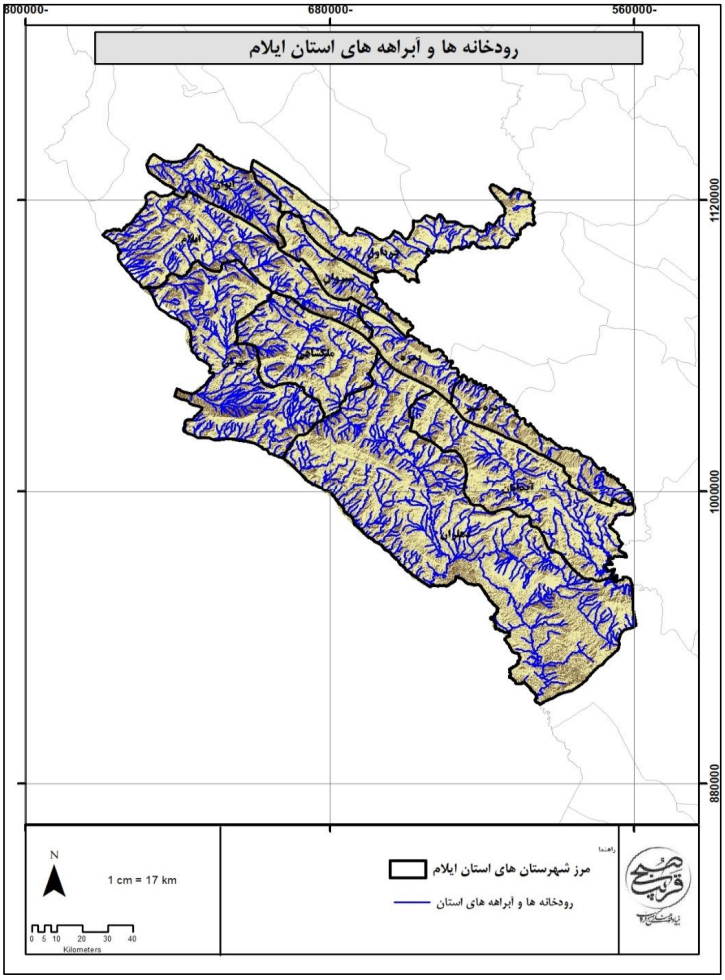
شده و اراضی مندلی و بدره و زرباطیه و عماره در عراق را آبیاری می‌سازند. مسدود کردن آب این رودخانه‌ها در دوران قاجاریه و پهلوی و جلوگیری از جاری شدن آن‌ها به خاک عثمانی و عراق امروزی، باعث تنش‌ها و زد و خوردهایی بین بومیان محلی با عثمانیان و عراقی‌ها شده بود که در نهایت موجب دخالت دولت‌های طرفین در ماجرا گردیده است.

مهم‌ترین رودهایی که از ارتفاعات ایلام سرچشمه می‌گیرند و به سوی خاک عراق جریان دارند عبارت‌اند از رودخانه «گنگیر» که از محلی به نام سراب ایوان و از کوه‌های شره زول و مانشت سرچشمه می‌گیرد و پس از پیوستن شعبات فرعی، دشت ایوان را آبیاری می‌سازد و با پیچ‌وخم‌های زیاد و زیبایی خاصی به طرف سومار جریان می‌یابد و آنگاه وارد خاک عراق شده و به شهر مندلی عراق وارد می‌شود. فریا استارک در کتاب خود از ماهی‌های درشت اندام این رودخانه یاد کرده است.

یکی دیگر از رودخانه‌های این حوزه رود «کنجان چم» است که از ارتفاعات کبیرکوه سرچشمه می‌گیرد و پس از عبور از امیرآباد و مهران، وارد خاک عراق می‌شود. رودخانه «چنگوله» از ارتفاعات کبیرکوه سرچشمه می‌گیرد و پس از آبیاری اراضی مسیر خود، وارد خاک عراق شده و منطقه «باغ شاهی» عراق را در بر می‌گیرد. رودهای دیگر چون «دویریچ» و رودخانه «میمه» و «چیغاب» و «گدارخوش» پس از مشروب ساختن اراضی کشاورزی در مسیر خود، وارد خاک عراق می‌شوند.

۲- رودخانه‌های حوزه آبریز رودخانه کرخه که از ارتفاعات شرق و شمال شرق کبیرکوه سرچشمه گرفته و به سوی شمال و مشرق کبیرکوه در جریان هستند و این رودخانه‌ها اکثراً پس از طی مسافت کوتاهی وارد رودخانه پرآب «سیمره» در شرق کبیرکوه و شرق استان ایلام می‌شوند. رودخانه‌هایی که از کبیرکوه و سایر کوه‌های شرق و شمال شرقی ایلام سرچشمه می‌گیرند و شعبات اصلی رودخانه سیمره در ایلام را تشکیل می‌دهند عبارت‌اند از: رودهای چزمان، «چناره، شیروان و چرداول، آب شیخ مکان، رود سیکان و آب زنگوان.

مهم‌ترین و پر آب‌ترین رودخانه ایلام، سیمره می‌باشد که سرچشمه این رودخانه دامنه‌های غربی کوه الوند در استان همدان و منطقه نهاوند است و پس از عبور از کنگاور، صحنه و بیستون به کرمانشاه می‌رسد و در آنجا با دریافت شعبه قره سو از شمال شرقی ایلام وارد استان می‌شود و پس از عبور از شرق ایلام با نام «سیمره» با جهتی شمال شرقی، به جنوب غربی مرز استان ایلام و استان لرستان را تشکیل می‌دهد و در منطقه «پل‌دختر» با دریافت شعبه مهم «کشکان» وارد استان خوزستان می‌شود و از آن پس به «کرخه»» معروف می‌باشد. به‌طور کلی ۱۳ رودخانه با ظرفیت ۱/۸ میلیارد متر مکعب آب در سال در حوزه جغرافیایی استان ایلام وجود دارد.

نقشه ۶- رودخانه‌ها و آبراهه‌های استان ایلام

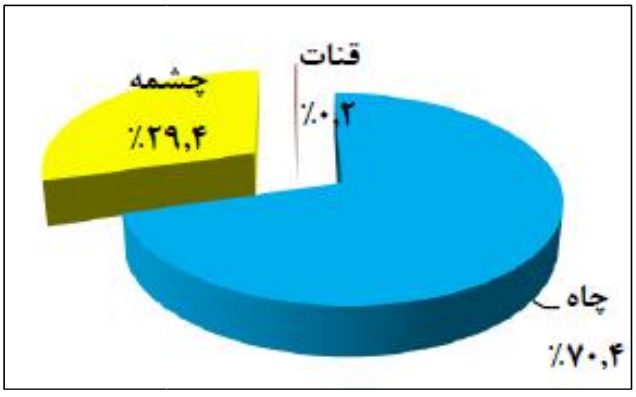
۳-۲-۳-۳- منابع آب زیرزمینی

استان ایلام شامل سفره‌های کارستی و آبرفتی موجود در دشت‌ها می‌باشد. میزان پتانسیل آب زیرزمینی در آبخوان‌های کارستی و آبرفتی به ترتیب حدود ۳۰۰ و ۳۲۰ میلیون مترمکعب تخمین زده شده است. مصرف کل آب‌های زیرزمینی استان در حدود ۳۴۰ میلیون مترمکعب است که از این مقدار حدود ۲۹۹ میلیون مترمکعب سهم کشاورزی، ۳۶ میلیون شرب و مابقی سهم صنعتی باشد. در سطح استان ایلام تعداد ۶۵۲/۷ دهنه چشمه با

متوسط آبدهی ۸۷۳/۱ لیتر در ثانیه و میزان تخلیه ۱۹۰/۳ میلیون مترمکعب است. همچنین استان ایلام دارای ۶ قنات با آبدهی۳۳/۷ لیتر بر ثانیه و میزان تخلیه ۱/۷میلیون مترمکعب تخلیه است.

تعداد کل چاه‌های دارای پروانه بهره‌برداری در استان ایلام حدود ۱۷۶۸ حلقه می‌باشد. میزان بهره‌برداری مجاز سالانه از چاه‌های استان معادل ۲۶۶/۶ میلیون متر مکعب بوده لیکن با احتساب میزان اضافه برداشت و همچنین برداشت از چاه‌های غیرمجاز استان ، مجموع برداشت از منابع آب زیرزمینی حدود ۲۸۷/۵ میلیون مترمکعب می-باشد.

مصرف کل آب‌های زیرزمینی استان در حدود ۳۴۰ میلیون مترمکعب است که از این مقدار حدود ۲۹۹ میلیون مترمکعب سهم کشاورزی، ۳۶ میلیون شرب و مابقی سهم صنعتی است. حوضه‌های آبریز استان با توجه به ساختار مورفولوژیکی از دو بخش کوهستانی و مناطق پست و هموار تشکیل‌شده است. طبیعی است که حوضه-های آبریز که در مناطق کوهستانی واقع شده سهم کمی از آب‌های زیرزمینی را داراست و در نتیجه متکی به آب‌های سطحی می‌باشد. عمدتاً محدوده‌های مطالعاتی چرداول، دشت عباس شرقی، دهلران، موسیان و مهران آب‌های زیرزمینی سهم بیشتری دارد.

نمودار ۴- سهم تخلیه آب از منابع آب زیرزمینی استان

۳-۲-۴- پوشش گیاهی و جانوری

تعداد ۱۰۰۰ گونه گیاهی در استان شناسایی شده است که ۵۰ گونه آن از گیاهان کاشته شده و بقیه حالت خودروی دارند. این گونه‌ها متعلق به ۹۱ تیره گیاهی می‌باشند که تیره مرکبیان با ۱۴۰ گونه بیشترین تعداد

گونه‌ای را دارد. تعداد ۱۴۵ گونه درختی و درختچه‌ای(۹۵ گونه بومی و ۵۰گونه کاشته شده غیربومی) و بقیه فرم بوته‌ای و علفی دارند. بر اساس گونه‌های گیاهی و شواهد اکولوژیکی، استان ایلام را می‌توان به دو حوزه رویشی عمده تقسیم کرد:

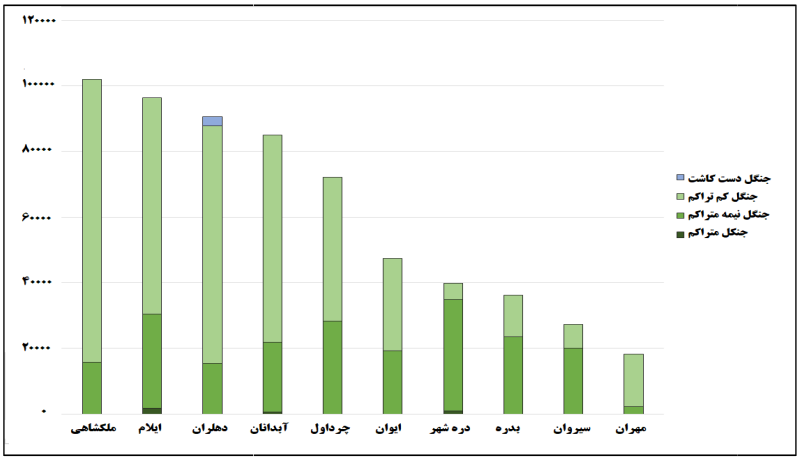
الف- حوزه رویشی خلیج و عمانی در غرب، جنوب و جنوب غرب استان با سطح ۷۵/۷۸۱۳۵۴ هکتار (۳۹ درصد استان) و گونه‌های شاخص سبد، خارشتر، علف مار، ترات، پنج انگشتی، کهورک، کهور، رملیک و کنار

ب- حوزه رویشی جنگل‌های خشک و نیمه خشک زاگرس در شمال استان با سطح ۹/۱۲۲۱۴۳۹ هکتار (۶۱ درصد استان) و گونه شاخص بلوط و گونه‌های همراه بنه، زالزالک، دافنه، بادام، ارژن و...

همچنین ۳۳۶ گونه دارویی در استان شناسایی شده که ۷۵ گونه آن درختی و درختچه‌ای و ۳۵ گونه آن زراعی و باغی است. تعداد گیاهان شهدزا در استان قریب به ۵۰۰ گونه از ۶ تیره (مرکبیان، پروانه آسا، نعناع، گل سرخیان، شب بو چتریان) است که از نظر زنبورداری بسیار مهم می‌باشد.

ایلام به واسطه قرار گرفتن در دامنه‌های غربی رشته‌کوه زاگرس از لحاظ پوشش گیاهی، تحت تأثیر آب و هوای منطقه و میزان ریزش‌های جوی قرار دارد و بدین سبب در مناطق کوهستانی و ارتفاعات شمال، شمال غربی، شمال شرقی و نواحی کبیرکوه دارای پوشش گیاهی مناسبی می‌باشد. این جنگل‌ها عمدتاً جزو جنگل‌های مناطق خشک و نیمه خشک رشته‌کوه زاگرس است. وسعت جنگل‌های ایلام حدود ۵۰۰ هزار هکتار برآورد می‌شود. این جنگل‌ها از گونه‌های مختلف شامل: درختان بلوط که بیشترین پوشش گیاهی را در استان تشکیل می‌دهد. بنه یا پسته کوهی، انجیر کوهی، گیلاس وحشی، زالزالک و ... تشکیل‌شده است. در پهنه‌های شمالی و شرقی استان پوشش گیاهی عمدتاً جنگلی است و پهنه‌های جنوبی و جنوب غربی، پوشش گیاهی بیشتر از نوع مرتعی و گیاهان یک‌ساله است.

جنگل‌های استان ایلام شامل ۳۲۴۱ هکتار جنگل انبوه، ۲۰۸۶۵۰ هکتار جنگل نیمه انبوه، ۴۰۰۵۱۸ هکتار جنگل تنک، ۶۵۷۶ هکتار بیشه‌زار و ۲۸۴۵ هکتار دست کاشت است. در استان ایلام تعداد ۱۰ گونه جنگلی (مورد، زربین، ارغوان، سماق، گلابی وحشی، بادام، لرگ، پده، محلب و زبان گنجشک) با نام ذخیره‌گاه جنگلی، در ۱۷ منطقه با مساحت ۹۰۰ هکتار، زیر پوشش حفاظتی و حمایتی اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان ایلام قرار دارد.

نمودار ۵- وضعیت جنگل‌های استان ایلام به تفکیک شهرستان

همچنین کلیه پستانداران استان بومی و ساکن هستند تنها مهاجرت آن‌ها به‌صورت عرضی و با سرد شدن هوا و ریزش نزولات جوی از عرض‌های مرتفع به مناطق کم ارتفاع کوهپایه‌ای مهاجرت می‌نمایند و بر عکس این حالت نوع دیگر مهاجرت پستانداران به صورت جابجایی از دامنه‌های شمالی مناطق حفاظت‌شده به سمت دامنه-های جنوبی در فصل زمستان و برعکس این حالت است.

۳-۲-۵- کشاورزی استان

زمین‌های زراعی استان ایلام در سطح کل استان پراکنده شده و به همین دلیل کشاورزی به شیوه مدرن در زمین‌های گسترده و به شکل انبوه، کمتر در ایلام دیده می‌شود. به‌جز شهرستان‌های شیروان، چرداول و دهلران، در سایر شهرستان‌ها تراکم زمین‌های زراعی بسیار پایین است. دو شهرستان مذکور حدود نیمی از مجموع ۲۳۵ هزار هکتار زمین زراعی استان را تشکیل می‌دهند؛ اما زمین‌های زراعی این دو شهرستان نیز متمرکز نیست و در بخش‌های مختلف آن پراکنده شده است. این‌گونه پراکندگی زمین‌ها، مانع شکل‌گیری خوشه‌های صنعتی در یک منطقه شده و از هم‌افزایی حرفه‌ای جلوگیری می‌کند. علاوه بر این، عدم تمرکز زمین‌های زراعی در یک منطقه، باعث پراکندگی تولیدات شده و ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی را با مشکل مواجه می‌سازد. این صنایع معمولاً در جوار زمین‌های گستردهٔ کشاورزی شکل گرفته و از محصولات تولیدی این زمین‌ها بهره می‌برند؛

هرچه فاصله این صنایع از محل تولید بیشتر باشد، بر هزینهٔ تولید آن‌ها افزوده شده و از قدرت رقابت آن‌ها در بازارهای مصرف کاسته می‌شود.

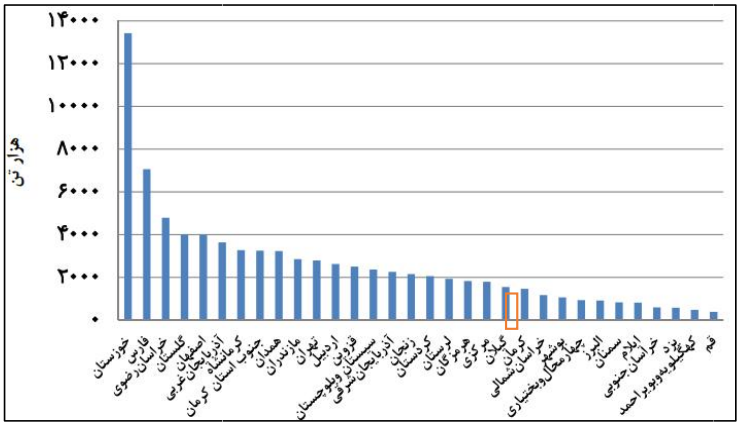
بخش کشاورزی استان همانند اکثر مناطق دیگر کشور متکی به زراعت و باغداری است؛ به گونه‌ای که در سال ۱۳۹۷ بیش از ۶۰ ٪ ارزش افزودهٔ این بخش از زراعت و باغداری تأمین گردیده است. در بین این دو حوزه نیز، غلبهٔ اصلی با زراعت است که بیش از ۹۰ ٪ اراضی کشاورزی استان به زراعت اختصاص داده شده است. در واقع، مجموع محصولات باغی استان در مساحتی حدود ۵۰۰۰ هکتار تولید می‌گردد که در مقایسه با مجموع مساحت زمین‌های کشاورزی استان، تقریباً ناچیز است. در حوزهٔ زراعت نیز وابستگی شدیدی به غلات وجود دارد؛ به‌طوری که در ۸۸ ٪ از اراضی زراعی استان ایلام، غلات کشت می‌شود که اکثر آن را هم گندم و جو تشکیل می‌دهند. تنها بخش اندکی از اراضی به حبوبات، محصولات جالیزی و علوفه اختصاص یافته است. وابستگی به تعداد معدودی از محصولات، در کنار دیم بودن اغلب زمین‌های زراعی و عدم استفاده از تکنولوژی مدرن، سبب گردیده بخش کشاورزی ایلام وابستگی زیادی به شرایط آب و هوایی پیدا کرده و به‌شدت در مقابل تغییرات اقلیمی آسیب‌پذیر باشد. این در حالی است که اقلیم استان ایلام و محل قرارگیری این استان (نزدیکی به استان‌های پُرجمعیتی مانند خوزستان و کرمانشاه و همچنین امکان صادرات به کشورهای مجاور همچون عراق) زمینهٔ مساعدی را برای تولید انواع محصولات باغی و کشاورزی و همچنین رونق دامداری در استان فراهم نموده است. البته دامداری همواره سهم قابل‌توجهی از بخش کشاورزی استان ایلام را داراست. با این وجود، همچنان جا برای توسعهٔ بیشتر این بخش و متنوع‌ترشدن بخش کشاورزی استان وجود دارد. در استان ایلام، روند اشتغال در بخش کشاورزی رو به کاهش بوده، که اگر با همین روند ادامه پیدا کند به یکی از معضلات اصلی تبدیل خواهد شد.

از لحاظ سطح زیر کشت، طبق آخرین آمار سال ۹۸-۹۷ وزارت جهاد کشاورزی، استان ایلام در رتبهٔ ۱۶ در مقایسه با دیگر استان‌ها قرار دارد. کل اراضی دایر استان، ۳۳۶۳۶۵ هکتار بوده و که ۷۳ درصد آن را اراضی دیم و ۲۷ درصد آن را اراضی آبی تشکیل می‌دهد. مقایسهٔ سطح زیر کشت آبی استان با میانگین کشوری(حدود ۵۲ درصد) نشان دهندهٔ ضعف سطح زیر کشت آبی و به دنبال آن، بهره‌وری پایین استان است. در واقع، یکی از علل اصلی بهره‌وری پایین بخش کشاورزی، ضعف در کشت آبی است. با توجه به اینکه ارزش افزودهٔ تولیدی در کشت آبی، تقریباً ۶ برابر کشت دیم و همچنین میزان تولید محصولات در کشت آبی نیز تقریباً ۹ برابر کشت دیم است، برطرف کردن مشکل آب در بخش کشاورزی از یک طرف و سرمایه‌گذاری در محصولات پُربازده و بالا بردن تکنولوژی در کشاورزی از طرف دیگر، از اولویت برخوردارند

جدول ۱۴- سطح زیر کشت و تولید محصولات زراعی

نام محصول	غلات	حبوبات	گیاهان صنعتی	سبزیجات	گیاهان جالیزی	نباتات علوفه‌ای	جمع کل
سطح زیرکشت	۱۹۱۸۱۰	۸۰۷۰	۷۲۵۰	۱۷۵۱	۷۰۰۰	۲۸۰۲	۲۱۸۶۸۳
میزان تولید (تن)	۳۵۱۴۶۴	۴۲۸۴	۲۳۵۶۵	۲۷۳۶۹	۱۷۶۹۴۹	۶۷۷۳۶	۶۵۱۳۶۷

با توجه به نمودار تولید محصولات زراعی کشور در سال ۱۳۹۸ استان ایلام در جایگاه ۲۷ قرار دارد که نشان دهنده وضعیت نامطلوب زراعت در این استان است.

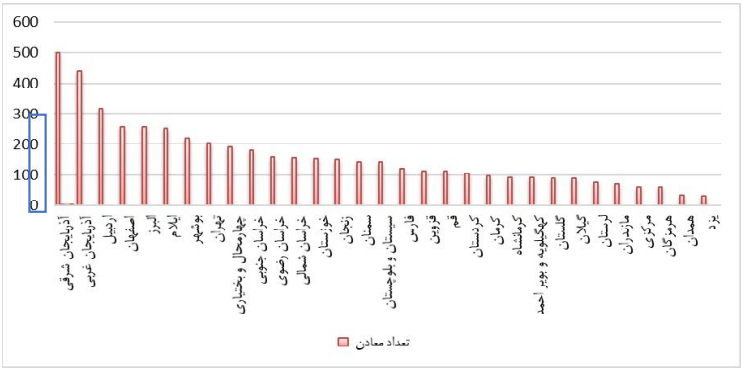

جدول ۱۵- جایگاه استان ایلام در تولید محصولات زراعی کشور

۳-۲-۶- وضعیت کانسارهای معدنی

استان ایلام بخشی از پهنه ساختاری- رسوبی زاگرس است که به لحاظ ویژگی‌های رسوبی حاکم بر آن تماماً با سنگ‌های رسوبی پوشیده شده است. در این استان پدیده‌های آتش‌فشانی و دگرگونی و فرآیندهای ناشی از آن‌ها که عموماً از عوامل کانی زا هستند، وجود ندارد و از این رو ذخایر معدنی فلزی استان بسیار ناچیز است. این در حالی است که استان ایلام از حیث کانی‌های غیرفلزی و مواد معدنی در ارتباط با مصالح ساختمانی دارای شرایط مطلوبی است. این منطقه از کشور دارای بیشترین میزان ذخیره بیتومین برای تولید قیر است. سنگ گچ، سنگ آهک، سنگ لاشه و مالون، آلوویوم آهکی، شیل و مارن، کلسیت، سیلیس، شن، ماسه، مرمریت و نمک، مواد معدنی موجود در استان می‌باشند.

بر اساس آمار وزارت صنعت، معدن و تجارت تعداد کل معادن استان در سال ۱۳۹۶ شامل ۱۲۶ معدن می‌باشد که ۶/۱ درصد از کل معادن کشور را شامل می‌گردد. بیش از ۹۰ درصد معادن استان مربوط به گروه مصالح ساختمانی بوده و در این گروه عمده معادن مربوط به معادن سنگ لاشه بوده است. استان ایلام با مجموع ذخیره ۳۰۰ میلیون تن از لحاظ میزان ذخایر معدنی رتبه بیست و هفتم کشور را به خود اختصاص داده است. سهم گروه‌های معدنی از کل ذخیره مواد معدنی استان به‌صورت مصالح ساختمانی ۶۷ درصد (برابر ۲۰۱ میلیون تن) و مواد غیرفلزی ۳۳ درصد (برابر ۹۹ میلیون تن) می‌باشد. چنانچه مشاهده می‌شود، عمده ذخیره استان مربوط به گروه مصالح ساختمانی می‌باشد.

نمودار ۶- جایگاه استان ایلام در تعداد معادن کشور

۳-۲-۷- مخاطرات محیطی

۳-۲-۷-۱- زلزله

استان ایلام به لحاظ موقعیت در مسیر گسل‌های اصلی و مخرب کشور قرار ندارد و جزو مناطق با خطر لرزه-خیزی متوسط می‌باشد. این استان هر چند دارای تراکم گسل‌های محلی زیادی بوده و نیز تعداد زمین‌لرزه‌های زیادی را داراست و منطقه تکتونیک فعال به لحاظ زمین‌شناسی محسوب می‌شود اما وقوع زمین‌لرزه‌های مخرب با ساختار زمین‌شناسی استان مطابقت ندارد. مطالعات تاریخی نشان می‌دهد، زلزله ویرانگری در استان ایلام رخ نداده و دلیلی مبنی بر اینکه شهرهای تاریخی استان بر اثر این پدیده از بین رفته باشند وجود ندارد.

نکته قابل‌توجه در رابطه با وضعیت ساختاری استان ایلام، این بوده که هرچند ساختار زمین‌شناسی استان اجازه وقوع زلزله‌های مخرب را نمی‌دهد، اما با توجه به نقشه‌های زمین‌شناسی، ده‌ها زمین‌لرزه در طول دوره‌های زمین-

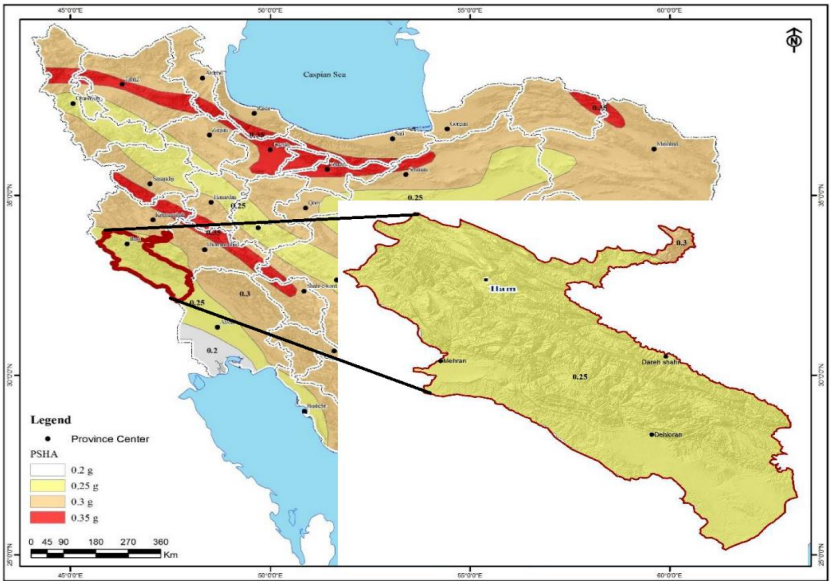
شناسی (یک‌میلیون‌ساله) باعث رانش در کوه‌های استان شده است. بزرگ‌ترین رانش جهان (لغزش شمال کبیرکوه)، خود بیانگر لرزه‌های متعدد بوده و نشان می‌دهد که همواره از لحاظ تاریخی منطقه از لحاظ تکتونیک منطقه فعال بوده است. در تاریخ طبری زلزله‌هایی با عنوان زلزله در شمال کبیرکوه در سال ۲۵۸ هجری قمری اشاره شده که در آن بیست هزار نفر کشته و آبادی‌های زیادی ویران شدند.

در محدوده زمین‌لغزش بزرگ سیمره، گسل بزرگ و فعالی گزارش نشده و تنها خرده گسل‌های طاقدیس کبیرکوه وجود دارند. به گفته کارشناسان احتمال دارد که آستانه شروع زمین‌لغزش با یک زمین‌لرزه کوچک ناشی از خرده گسل‌های منطقه یا لرزش‌های ناشی از گسل‌های بزرگی که در فاصله زیاد قرار گرفته‌اند، همراه بوده باشد. ریزش ۲۷ میلیارد تن مواد سنگی و پرتاب شدن آن‌ها تا فاصله حدود ۲۰ کیلومتری از محل لغزش، باعث ایجاد یک زمین‌لرزه بسیار بزرگ (بیش از ۶ ریشتر) در زمان وقوع زمین‌لغزش در منطقه شده است.

با توجه به مشخصات زمین‌لرزه‌هایی که قادر به ایجاد پارامترهای جنبش زمین می‌باشند، زمین‌لرزه‌های طراحی مطابق با آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله (استاندارد ۲۸۰۰) مناطق مختلف کشور را از دیدگاه خطر لرزه‌ای به چهار قسمت تقسیم می‌نماید. این چهار قسمت عبارت‌اند از:

- مناطق با خطر نسبی خیلی زیاد (شتاب $g\leq ۰/۳۵$)
- مناطق با خطر نسبی زیاد (شتاب $g=۰/۳۰$)
- مناطق با خطر نسبی متوسط(شتاب $g=۰/۲۵$)
- مناطق با خطر نسبی کم (شتاب $g\geq ۰/۲۰$)

استان ایلام دارای مناطقی با خطر پایین و متوسط شناخته شده است و بر اساس این مطالعات، منطقه به چهار محدوده با سطوح خطر نسبی نسبتاً پایین، پایین، متوسط و بالا تقسیم‌بندی شده است. در بیشتر مناطق استان سطح نسبی خطر زمین‌لرزه متوسط است و تنها در قسمت کوچکی از انتهای جنوب شرقی استان سطح خطر نسبی زمین‌لرزه پایین است.

نقشه ۷- پهنه‌بندی خطر نسبی زمین‌لرزه استاندارد ۲۸۰۰

مأخذ: نقشه راه علوم زمین و معدن استان ایلام، ۱۳۹۷

۳-۲-۷-۲- زمین‌لغزش

استان ایلام با توجه به شرایط توپوگرافی و جنس واحدهای زمین‌شناسی از پتانسیل بالایی جهت رخداد زمین‌لغزش برخوردار است، به‌طوری‌که یکی از بزرگ‌ترین زمین‌لغزش‌های جهان به نام سیمره در این استان رویداده است. ذکر این نکته حائز اهمیت است که زمین‌لغزش‌ها نسبت به سایر بلایای طبیعی مانند سیل و زمین‌لرزه مدیریت پذیرتر و قابل پیش‌بینی‌تر می‌باشند. درصورتی که اقدامات مدیریتی صورت نگیرد بر میزان لغزش‌ها افزوده شده و خسارات قابل توجهی بر عرصه‌های طبیعی وارد خواهد آمد و آثار جبران‌ناپذیر زیست‌محیطی، از بین رفتن عرصه‌های کشاورزی ورود حجم بسیار بالای خاک به مخازن و سدهای ذخیره‌ای را به دنبال خواهد داشت.

زمین‌لغزش سیمره در ایلام یک رویداد بی‌همتا در جهان است که گونه‌های زیادی از پدیده‌های لغزش را نمایش می‌دهد و یکی از شگفتی‌های زمین‌شناختی ایران است که از گذشته توجه بسیاری از دانشمندان داخلی و خارجی را به خود جلب کرده است. زمان وقوع این زمین‌لغزش احتمالاً به هزاران سال قبل بر می‌گردد. سن آن در حدود ۱۱ هزار سال بر اساس سن‌یابی به روش کربن در رسوبات کف دریاچه‌های تشکیل‌شده در مواد

لغزش یافته منطقی به نظر می‌رسد. به لحاظ موقعیت جغرافیایی این زمین‌لغزش در جنوب شرقی استان ایلام و در مرز استان لرستان روی داده است.

این زمین‌لغزش که به نظر می‌رسد بزرگ‌ترین و گسترده‌ترین زمین‌لغزش جهان باشد در فاصله حدود ۱۵۰ کیلومتری جنوب شرق شهر ایلام در دامنه شمال شرقی کبیرکوه و در آهک‌های سازند آسماری در شهرستان دره شهر در جنوب غربی ایران به وقوع پیوسته است. لغزش بزرگ سیمره (کبیرکوه) از خط‌الرأس جنوبی رشته کبیرکوه زاگرس آغاز شده و تا دره رود سیمره در مجاورت آن ادامه یافته است. پس از ریزش مواد حاصل از لغزش در دره رود مذکور، حرکت مواد همچنان ادامه یافته و از طاقدیس‌های کم ارتفاع کوه دوفارش کوه (چول) به حداکثر ارتفاع ۶۰۰ متر بالا رفته است و منطقه‌ای وسیع را که بین ۸۰ تا ۱۶۶ کیلومترمربع برآورد شده، پوشانده است. به گفته محققان، طول بخشی از کوه کبیرکوه که لغزش یافته حدود ۱۵ کیلومتر، عرض محدوده لغزش یافته (از قاعده کوه تا حداکثر ارتفاع کوه) حدود ۲۵۰۰ متر و ضخامت سازند آسماری در این بخش حدود ۳۰۰ متر است. وزن توده لغزش یافته حدود ۲۷ میلیارد تن محاسبه شده است.

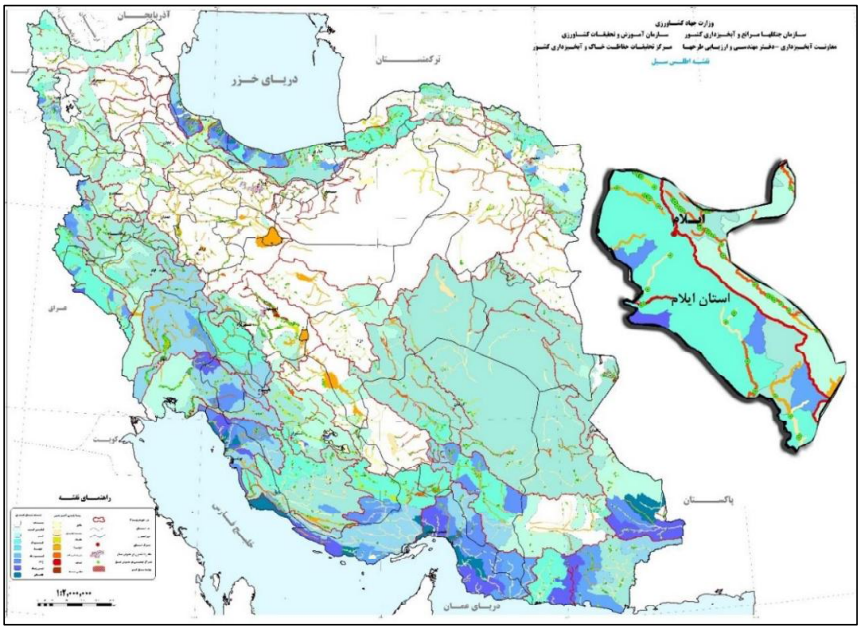
در شکل‌گیری این زمین‌لغزش بزرگ عوامل متعددی نقش داشته‌اند. ازجمله این علل به شیب بسیار زیاد لایه‌های زمین، وجود سازند پابده - گورپی در زیر آن، خالی شدن قاعده سازند آسماری به‌وسیله رودخانه کرخه، عملکرد پدیده کارست در قاعده سازند آسماری و احتمالاً وقوع بارش‌ها و نزولات جوی بسیار زیاد در قبل از وقوع آن اشاره شده است. همچنین اعتقاد برخی بر آن است که با توجه به حجم عظیم ریزش مصالح سنگی، احتمال دارد یک زلزله بزرگ در اثر این لغزش عظیم اتفاق افتاده باشد.

زمین‌لغزش سیمره باعث سد شدن مسیر رودخانه کرخه شده و یک سد طبیعی در پشت آن ایجاد شده است. سد مذکور تا حوالی ساختگاه سد سیمره در حد فاصل دره شهر و بدره گسترش داشته که وجود رسوبات دریاچه‌ای که در محدوده سد سیمره نیز وجود دارند، بیانگر آن است که ضخامت قابل‌توجهی (بیش از ۴۰ متر) از رسوبات ریزدانه دریاچه‌ای در دشت دره شهر نیز تشکیل شده که نشانگر زمان طولانی تشکیل این دریاچه بوده و این رسوبات هم اکنون حاصلخیزی بالایی دارند.

۳-۲-۷-۳- سیل

با توجه به وضعیت رودخانه‌ها و توسعه دشت سیلابی آن‌ها و موارد طغیان رودخانه‌ها درگذشته نقشه محدوده‌های تحت طغیان آب (مناطق سیل‌خیز استان) برای رودخانه‌های استان به سفارش سازمان برنامه و بودجه استان در سال ۱۳۹۶ در قالب تهیه نقشه کاربری اراضی برای استان تهیه گردیده است که در این نقشه محدوده-

های تحت طغیان رودخانه در استان به میزان ۷/۳۲۰۰۵ هکتار است. با توجه به نقشه اطلس سیل ایران و استان ایلام باید گفت که به طور کلی استان ایلام در پهنه سیل‌خیزی قرار دارد و بخش غربی استان نیز در پهنه سیل‌خیزی بسیار شدید قرار می‌گیرد.

نقشه ۸ -نقشه اطلس سیل ایران و استان ایلام

۳-۲-۷-۴- خشکسالی

به لحاظ شاخص خشکسالی در استان ایلام با توجه به داده‌های آماری مرکز بحران و خشکسالی هواشناسی کل کشور به نظر می‌رسد که شهرستان‌های بدره و دره‌شهر کاملاً تحت تأثیر خشکسالی متوسط قرار دارند. در مرتبه بعدی شهرستان‌های دهلران با ۷۴ درصد، مهران با ۶۸ درصد، آبدانان با ۶۲ درصد و در نهایت شهرستان ملکشاهی با ۵۲ درصد از مساحت خود، تحت تأثیر خشکسالی متوسط بوده است. شهرستان‌های ایلام و چرداول دارای بیشترین شرایط نرمال در بین شهرستان‌های استان بوده‌اند.

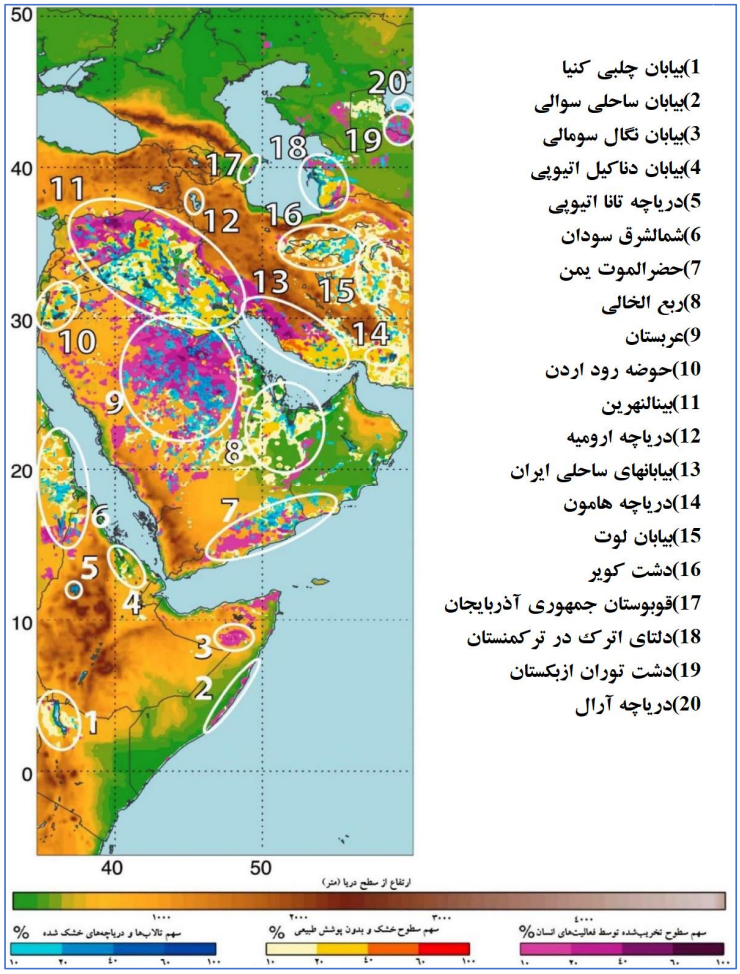
۳۷/۷ درصد از مساحت شهرستان آبدانان در سیطره خشکسالی شدید بوده و از این منظر، بیشترین مساحت را در بین دیگر شهرستان‌ها دارا می‌باشد. شهرستان دهلران با درگیر بودن ۲۶ درصد از مساحت خود در سیطره

خشکسالی شدید، در مرتبه بعدی قرارگرفته است. در رتبه سوم شهرستان مهران قرار دارد که ۲۲/۶ درصد از مساحت این شهرستان تحت تأثیر خشکسالی شدید قرارگرفته است. به عبارت کلی می‌توان بیان داشت که ۱۷/۵ درصد از مساحت کل استان تحت تأثیر خشکسالی شدید؛ و ۱۰/۵ درصد از مساحت استان تحت تأثیر خشکسالی خفیف و ۴۵/۳ درصد از مساحت استان تحت‌الشعاع متوسط و در نهایت ۱۷/۴ درصد از مساحت استان تحت‌الشعاع خشکسالی نرمال قرارگرفته است.

۳-۷-۲-۵- ریزگردها

آلودگی هوا ناشی از پدیدهٔ گردوغبار یکی از معضلاتی است که استان ایلام را به دلیل موقعیت جغرافیایی و هم‌جواری آن با پهنه‌های بزرگی از مناطق بیابانی، تحت تأثیر قرار می‌دهد. گردوغبار از پدیده‌های جوی است که آثار و پیامدهای محیط زیستی نامطلوبی بر جای می‌گذارد. برای مثال، به دلیل بروز این حادثه، نزدیک به ۳۰۰ گونهٔ گیاهی کمیاب با کاربری‌های دارویی در استان ایلام در حال نابودی است. همچنین، بسیاری از کشاورزان و دامداران استان به دلیل افزایش گردوغبار، کار خود را از دست داده‌اند. علاوه بر این موارد، سلامت ساکنین استان در معرض خطر جدی قرار گرفته است. این پدیده اخیراً به دلیل افزایش در شدت و طول دوره، در خط مقدم مطالعات اقلیمی و تغییر اقلیم جای دارد.

تعداد روزهای گردوغباری خارج از حد استاندارد در استان در سال ۹۵، ۲۱ روز، در سال ۹۶، ۳۹ روز، در سال ۹۷، ۷۶ روز و در ۳ ماهه اول سال ۹۸ ، ۶۸ روز بوده است. عوامل متعددی در بروز و گسترش پدیدهٔ گردوغبار در استان ایلام دخالت دارند که می‌توان آن‌ها را در سه گروه عوامل محیطی، عوامل اقلیمی و عوامل انسان-ساخت جای داد. عوامل محیطی شامل فاکتورهای زمین‌شناسی (جنس ذرات که معمولاً ترکیبی از سیلیکات‌ها، رس، فلدسپات‌ها و کوارتز است)، عوامل اقلیمی (مانند توزیع نامناسب زمانی- مکانی بارندگی، تبخیر شدید، فراوانی و سرعت زیاد باد، تداوم خشکسالی و گستردگی مناطق با اقلیم خشک) و عوامل انسان‌ساخت شامل تخریب پوشش‌های گیاهی، چرای بی‌رویهٔ دام، خشک‌کردن تالاب و برداشت بی‌رویهٔ از آب‌های زیرزمینی، توسعهٔ صنعت و عوارض ناشی از جنگ است.

نقشه ۹- پراکنش جغرافیایی کانون‌های منطقه‌ای انتشار ریزگرد

(Ginoux etal, 2015)

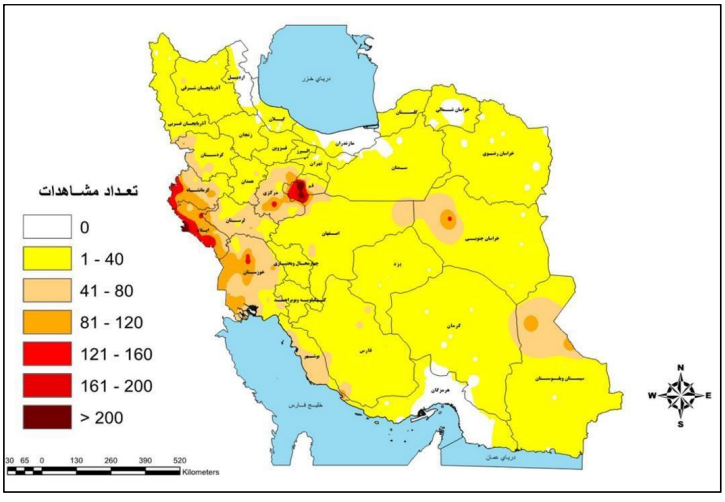
به طور کلی مناطق مولد ریزگرد در استان ایلام طبق معیارهای شناسایی کانون‌های ریزگرد به شرح زیر ارائه می‌گردد. بخش مرکزی شهرستان مهران(بهرام‌آباد) و مناطقی از بخش موسیان شهرستان دهلران(ابوقریب و ابوغویر) به دلیل بیشترین مطابقت با معیارهای شناسایی کانون گردوخاک، به عنوان کانون‌های خیلی بحرانی گردوخاک در استان ایلام معرفی شدند. کلیه قسمت‌های شهرستان دهلران به جز بخش زرین‌آباد به دلیل فیزیوگرافی نیمه کوهستانی و پوشش گیاهی منطقه، و بخش مورموری شهرستان آبدانان از لحاظ کانون گردوخاک بحرانی تلقی می‌گردند. اکثر شهرستان‌های استان به دلیل معیار بارندگی و میزان گردوخاک تولیدی

در طبقه‌بندی هشدار قرار می‌گیرند و سایر مناطق استان که در وضعیت مناسبی در عدم تولید گردوخاک شناسایی شدند در شرایط عادی طبقه‌بندی می‌شوند.

جدول ۱۶- وضعیت تولید گردوخاک بر اساس معیارهای شناسایی منشأ گردوخاک در استان ایلام

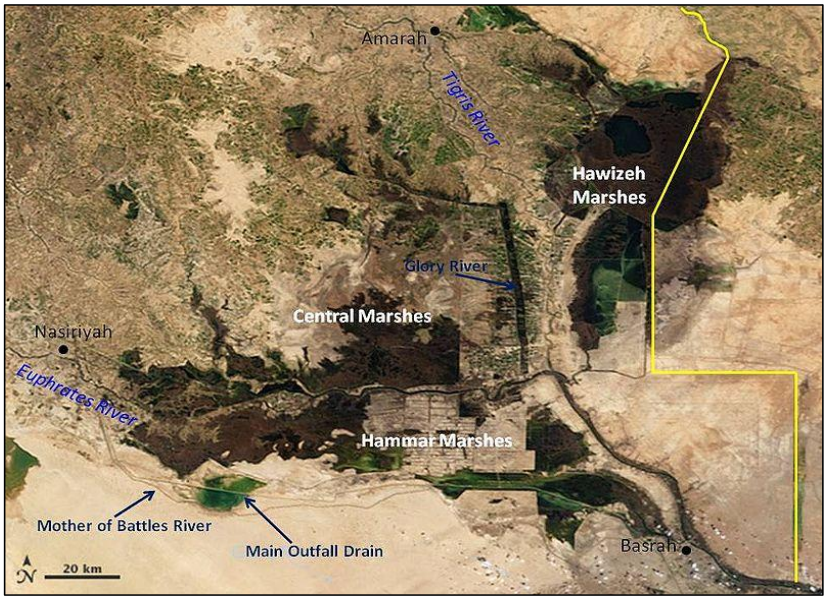
وضعیت	شهرستان	بخش	منطقه	Q (ton/ha.yr)
خیلی بحرانی	مهران	مرکزی	بهرام‌آباد	۸۳/۴۳
		صالح‌آباد	صالح‌آباد	۴۳/۱۶
	دهلران	موسیان	ابو قریب، ابو غریو	۶۸/۱۲
بحرانی	دهلران	مرکزی و موسیان	فرخ‌آباد، عین خوش، ابوقریب، چم هندی، سمیده، مینه	۵۸/۱۱
		زرین‌آباد	مینه	۸۴/۸
		موسیان	چم هندی، عین خوش، سمیده	۵۷/۸
	ملکشاهی	مرکزی	پشته	۱۵/۱۱
	سیروان	مرکزی	لرینی	۶۲/۳
	آبدانان	مورموری	تپه حمام، آب طاف	۳۵/۳
هشدار	تمامی شهرستانهای استان	تمامی بخشهای استان	تمامی مناطق استان	۰۰۰۰۱/۰
عادی	-	-	-	کمتر از ۰۰۰۱/۰

مأخذ: رنجبر و همکاران، ۱۳۹۸

نقشه ۱۰- پهنه‌بندی تعداد رخداد گردوغبار در سطح کشور و موقعیت استان ایلام

در حال حاضر، کانون اصلی تولید این ریزگردها، ریزگردهایی است که از کشورهای همسایه از جمله عراق وارد خاک ایران می‌شوند که شرایط را تشدید کرده‌اند. گردوغبارها و ریزگردها در چند سال اخیر در ایران افزایش یافته‌اند که علت آن خشک شدن تالاب‌های ایران و عراق است.

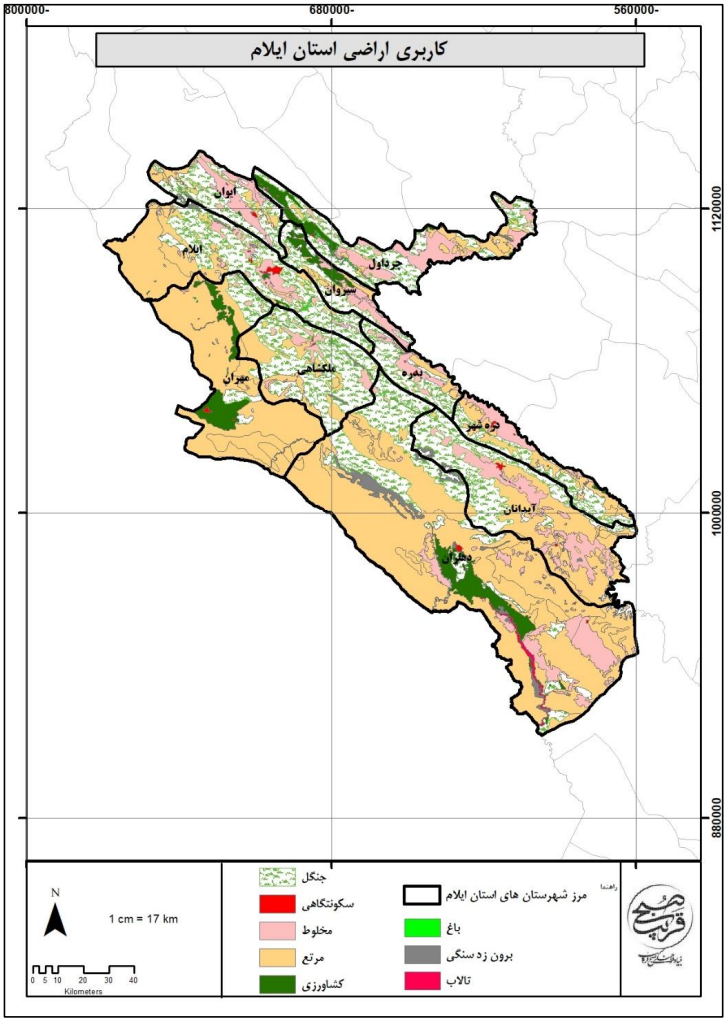
شکل ۲- تالاب‌هایی خشک شده بر اثر انتقال آب در سال‌های اخیر در جنوب شرقی عراق

۳-۲-۸- کاربری اراضی

بخش اعظمی از تیپ اراضی این استان کوهستانی با کوه‌های متشکل از سنگ‌های آهکی با قلل سنگی و کشیده با پوشش جنگلی زاگرس که دارای خاک‌های کم‌عمق تا نیمه عمیق با بافت سنگین سنگریزه است. پوشش پراکنده تا متوسط درختان جنگلی بلوط در کوهپایه‌ها از تراکم بیشتری برخوردار بوده و زمین‌ها تناسب کم تا متوسطی برای جنگل دارند. در حال حاضر به دلیل استفاده ناآگاهانه، قسمت‌های وسیعی از پهنه‌های جنگلی استان تخریب‌شده و شهر ایلام و پاره‌ای از نقاط پرجمعیت استان در دامنه‌های این واحد اراضی شکل گرفته‌اند. با این حال محورهای ارتباطی موجود در استان بر روی این پهنه چندان توسعه نیافته است و به‌طور عرضی هنگام عبور از رشته کبیرکوه در مسیرهای ایلام به کرمانشاه و ایلام به دره شهر از این پهنه عبور می‌کنند. باوجود چشم‌اندازهای مناسب محیط و اقلیم در این نواحی به‌خصوص در فصل تابستان که

از شدت گرمای کمتری برخوردار است، کمبود منابع آب دائمی و محدودیت توپوگرافی به لحاظ شیب و سختی جنس زمین ازجمله عوامل محدودکننده در حاشیه جاده‌ها و امکانات استقرار و بهره‌برداری به شمار می‌روند. در این استان محورهای ارتباطی عمدتاً بر روی تیپ اراضی تپه‌ای و کوهپایه‌های بیرونی و یا بر روی فلات‌ها و تراس‌های فوقانی گسترش یافته‌اند. در نیمه غربی استان اراضی تپه‌ای متشکل از مواد فرسایش پذیر مارنی، دارای خاک‌های(Bad Land) قلل گنبدی و کم ارتفاع و اراضی گسسته کم‌عمق تا نیمه عمیقی هستند که پوشش گیاهی متنوعی داشته و قسمت‌های وسیعی از امتداد راه‌های اصلی استان را تشکیل می‌دهند.

در بعضی از قسمت‌ها نیز اراضی حاشیه جاده به‌صورت دیم‌کاری مورد استفاده قرار می‌گیرد و در سایر قسمت‌ها پوشش نیمه متراکم تا پراکنده‌ای از جوامع گیاهی و استپی که مورد چرای فصلی قرار می‌گیرد به چشم می‌خورد. به دلیل پوشش متوسط درختان جنگلی (بلوط) در کوهپایه‌ها و نیز اجرای طرح‌های آبخیزداری در حوزه رودخانه کنجانچم و طرح‌های جنگل‌کاری و حفظ و احیا مراتع در سال‌های اخیر بر پوشش گیاهی اراضی حاشیه جاده افزوده شده است. بااین‌حال بخش‌های وسیعی از اراضی در حاشیه راه‌ها به‌صورت بایر و برهنه‌اند. این اراضی محدودیتی به لحاظ اهداف طرح ندارند و فقط فرسایش شدید و خندقی از مهم‌ترین عوامل محدودیت آن‌ها به شمار می‌روند. در حاشیه شهرهای اصلی در غرب استان، مانند مهران، دهلران و صالح‌آباد تیپ اراضی دشت‌های رسوبی رودخانه‌ای شکل گرفته است که حاصل نهشته‌گذاری رودخانه‌ها و مسیل‌های منطقه است. این اراضی، شیب کمی دارند و عمدتاً دارای خاک‌های عمیق نسبتاً تکامل یافته با بافت سنگین تا بسیار سنگین و شوری کم تا متوسطی هستند. این اراضی عمدتاً تحت کشت زراعت‌های آبی یک‌ساله و باغ‌ها قرار دارند. گرچه این زمین‌ها محدودیت طبیعی به لحاظ خاک و پوشش گیاهی ندارند اما به دلیل سایر استفاده‌های انسانی در بخش کشاورزی، امکان تغییر کاربری اراضی تا حدودی مشکل و غیراقتصادی به نظر می‌رسند. از مجموع مساحت استان ۴۶ درصد مربوط به مراتع و ۱۷ درصد مربوط به زمین‌های کشاورزی می‌باشد. جنگل‌ها و مناطق جنگل‌کاری شده ۳۲ درصد و مناطق مسکونی ۰/۶۴ درصد از مساحت استان را اشغال نموده‌اند.

نقشه ۱۱- کاربری اراضی استان ایلام

۳-۲-۹- واحدهای اراضی

در استان ایلام ۸ نوع اصلی اراضی و یک نوع اراضی متفرقه وجود دارند که دارای مشخصاتی به شرح زیر هستند:

کوه‌ها: این تیپ، مرتفع‌ترین عوارض سطوح تخریبی منطقه است که بر اثر حرکات کوه‌زایی در دوره‌های مختلف زمین‌شناسی به وجود آمده‌اند. اختلاف ارتفاع پایین‌ترین نقطه تا بالاترین نقطه (قله) در این فیزیوگرافی عموماً بین ۵۰۰ تا ۱۵۰۰ متر است. شیب کوه‌ها بیش از ۲۵ درصد و در قسمت‌های کم شیب ممکن است بین ۲۵-۸ درصد شیب داشته باشند. عمق خاک متفاوت بوده و از رخنمون سنگی بدون خاک تا دره‌هایی با خاک عمیق تغییر می‌یابد. وسعت تیپ

مذکور در منطقه برابر با ۱۱۴۵۲۹۲ هکتار است که ۵۷ درصد کل اراضی استان را تشکیل می‌دهد. این تیپ از اراضی در استان شامل ۵ واحد اراضی به شرح زیر است:

جدول ۱۷- تیپ اراضی کوه‌ها

واحد اراضی	مساحت(هکتار)
۱/۱	۹۲۰۱۹
۱/۴	۷۰۵۵۴
۱/۶	۵۶۶۳
۱/۸	۳۸۸۷۸۶
۱/۱۳	۵۸۸۲۷۰

تپه‌ها: تپه‌ها معمولاً معادل سطوح ژئومورفولوژیکی فرسایشی و یا تجمعی می‌باشند که کاملاً به نحوی تخریب یافته‌اند که هیچ بقایایی از سطوح قبلی که دارای سطح صاف و مسطح باشد برجای نمانده است. علیرغم این اثرات، شدت پستی-وبلندی و درجه شیب ملایم می‌باشد. شیب کلی اراضی ۸ تا ۲۵ درصد بوده و در جهات نامشخص و فاقد جهت مشخص است. شدت پستی‌وبلندی اراضی ۵۰ تا ۵۰۰ متر است. وسعت تیپ مذکور در استان برابر با ۴۹۱۶۴۳ هکتار است که ۲۴/۵ درصد کل اراضی را تشکیل می‌دهد. این تیپ اراضی در استان شامل ۶ واحد اراضی به شرح زیرند:

جدول ۱۸- تیپ اراضی تپه‌ها

واحد اراضی	مساحت(هکتار)
۲/۱	۱۱۲
۲/۳	۵۷۷۲۰
۲/۷	۲۳۳۰۵
۲/۹	۳۲۴۶۷۴
۲/۱۴	۲۷۸۵۱
۲/۱۹	۵۷۹۸۲

فلات‌ها و تراس‌های فوقانی: این واحد فیزیوگرافی معادل سطوح ژئومورفولوژیکی فرسایشی و تجمعی می‌باشند که در حال حاضر تحت تأثیر فرآیندهای فرسایشی با شدت کم تا متوسط قرار دارند. هنوز بسیاری از بقایای سطوح قبلی یافت می‌شوند که دارای سطح صاف و مسطح می‌باشند، با وجودی که شدت پستی‌وبلندی و درجه شیب این اراضی کم است هیچ‌گونه فرآیند تجمعی نهشته‌های فرسایشی از تپه‌ها یا کوهستان‌های مجاور صورت نمی‌گیرد. شیب کلی اراضی ۰ تا ۵ درصد و میزان پستی‌وبلندی کمتر از ۵۰ متر می‌باشد. وسعت تیپ

مذکور در استان برابر با ۱۶۳۱۶۶ هکتار است که ۸ درصد کل اراضی را تشکیل می‌دهد. این تیپ اراضی در استان شامل ۵ واحد اراضی به شرح زیرند:

جدول ۱۹- تیپ اراضی فلات‌ها و تراس‌های فوقانی

واحد اراضی	مساحت(هکتار)
۳/۱	۱۰۳۴۴
۳/۲	۱۳۷۸
۳/۷	۴۲۲۴۴
۳/۲۰	۵۱۲۳۷
۳/۲۳	۵۷۹۶۲

تیپ دشت‌های رسوبی دامنه‌ای: این اراضی بلافاصله پس از شیب اراضی کوهستانی به‌صورت نوارهایی تشکیل‌شده‌اند که طویل‌ترین بعد آن‌ها به‌موازات جبهه کوهستانی می‌باشد. این نوار از سمت کوهستان با شیبی ملایم به‌طرف اراضی پست و یا حوضه‌های بسته کشیده می‌شود. دارای میزان سنگریزه‌ای کمتر از ۱۵ درصد، با خاکی عمدتاً عمیق و کلاس کلی شیب ۰ تا ۵ درصد با جهت کلی مشخص و عمود بر حاشیه کوهستان است که به‌تدریج در بخش‌های پایین کاهش می‌یابد. میزان پستی‌وبلندی اراضی کمتر از ۵ متر است. وسعت تیپ مذکور در استان برابر ۳۰۲۹۴ هکتار است که ۱/۵ درصد کل اراضی را تشکیل می‌دهد. این تیپ اراضی در استان شامل ۲ واحد اراضی به شرح زیرند:

جدول ۲۰- تیپ اراضی دشت‌های رسوبی دامنه‌ای

واحد اراضی	مساحت(هکتار)
۴/۲	۲۲۵۳۷
۴/۱۴	۷۷۵۷

تیپ دشت‌های رسوبی رودخانه‌ای: این واحد اراضی براثر نهشته شدن رسوبات ریز سرریز شده که از یک جریان رودخانه‌ای اصلی که می‌تواند هنوز فعال بوده و یا اینکه غیرفعال باشد تشکیل یافته است. شکل این دشت‌ها شبیه نواری کشیده است که شیب آن از جهت کلی رودخانه تبعیت می‌کند. به‌طورکلی دشت‌های

رسوبی رودخانه‌ای با شیب ملایمی که عمود بر رودخانه است از رودخانه به‌طرف اراضی پست و یا حوضه‌های آبگیر بسته کشیده می‌شوند. امکان دارد در بعضی مکان‌ها (اشکال) بصورت پله مانند بسیار کم ارتفاعی که حاکی از تراس‌های رودخانه‌ای جدید است، یافت شود. این اراضی به‌صورت صفحاتی مسطح عمود بر مناطق کوهستانی واقع‌شده‌اند. کلاس شیب کلی اراضی معمولاً کمتر از ۱ درصد و در جهت شیب رودخانه‌ای و به‌موازات آن است. شدت پستی‌وبلندی اراضی کمتر از ۵ متر و معمولاً زیر ۲ متر است. وسعت تیپ مذکور در منطقه برابر با ۵۲۷۰۰ هکتار است که ۲/۶ درصد کل اراضی منطقه را تشکیل می‌دهد. این تیپ اراضی در استان شامل ۲ واحد اراضی به شرح زیرند:

جدول ۲۱- تیپ اراضی دشت‌های رسوبی رودخانه‌ای

واحد اراضی	مساحت(هکتار)
۵/۲	۲۰۱۰۰
۵/۱۲	۵۰۶۰۰

دشت‌های سیلابی: این اراضی تقریباً مسطح بوده و دارای اشکال و اندازه‌های متفاوت‌اند. آب‌های جاری سطحی مکرراً توسط کانال‌های سیلابی فعال در سطح این اراضی پخش‌شده و رسوباتی با بافت‌های متفاوت به‌جای می‌گذارند. این تیپ اراضی مسطح و سیل‌خیز است و مسیر آبراهه‌ها و مسیل‌ها به تعداد زیادی در سطح آن‌ها مشاهده می‌گردد. آب سطحی در مسیر آبراهه‌ها و مسیل‌ها جریان پیداکرده و از منطقه خارج می‌شوند کلاس شیب کلی اراضی کمتر از ۰/۵ درصد و پستی‌وبلندی اراضی بین ۱ تا ۲ متر است. وسعت تیپ مذکور در استان برابر با ۱۶۹۹۸ هکتار است که ۰/۸۴ درصد کل اراضی را تشکیل می‌دهد. این تیپ اراضی در استان شامل ۲ واحد اراضی به شرح زیرند:

جدول ۲۲- تیپ اراضی دشت‌های سیلابی

واحد اراضی	مساحت(هکتار)
۷/۴	۸۱۹۵
۷/۲۴	۸۸۰۲

تیپ واریزه‌های بادبزنی شکل سنگ‌ریزه‌دار: این اراضی از تعدادی زیادی جریان‌های آبی کوچک موازی با هم که از پای جبهه کوهستانی جاری هستند، ساخته‌شده‌اند. اراضی بادبزنی شکل به‌هم پیوسته کوچکی را می‌توان به‌طور محلی تشخیص داد. ولی به‌طورکلی مقطع عرضی این اراضی به‌طور واضح محدب بوده و شکل آن‌ها به‌صورت یک نوار طویل به‌موازات جبهه کوهستانی کشیده شده است. شکل سنگ‌ریزه در این اراضی به علت طی مسافت کوتاه مدور نبوده و زاویه‌دار است. دامنه‌های سنگ‌ریزه‌دار نیز جزو این اراضی منظور شده‌اند. خاک‌های این تیپ معمولاً واریزه‌ای و یا تکامل‌یافته بوده ولی در تمامی آن سنگ‌ریزه از عناصر تشکیل‌دهنده است که مقدار آن بیش از ۱۵ درصد است. کلاس شیب کلی ۰ تا ۰/۵ درصد است. شیب این اراضی در بیشتر موارد در جهت عمود بر حاشیه کوهستان است که به‌تدریج در بخش‌های پایین‌تر کاهش می‌یابد. شدت پستی‌وبلندی اراضی کمتر از ۵ متر است. وسعت تیپ مذکور در استان برابر با ۶۹۴۱۶ هکتار است که ۳/۴ درصد کل اراضی را تشکیل می‌دهد. این تیپ اراضی در استان شامل ۲ واحد اراضی به شرح زیرند:

جدول ۲۳- تیپ اراضی واریزه‌های بادبزنی شکل سنگ‌ریزه‌دار

واحد اراضی	مساحت(هکتار)
۸/۱	۲۸۴۸۴
۸/۴	۴۰۹۳۱

تیپ آبرفت‌های بادبزنی شکل سنگ‌ریزه‌دار: این اراضی از یک جریان آبی اصلی (رودخانه اصلی) به وجود آمده‌اند و در نتیجه بادبزنی شکل بوده و دارای مقطع عرضی محدب می‌باشند، به‌طورکلی تکه خرده‌های سنگی براثر طی مسافت طولانی مدور شده‌اند.

خاک‌های آن معمولاً رسوبی و سنگ‌ریزه‌دار (بیش از۱۵ درصد) و گاهی تکامل‌یافته است. کلاس شیب کلی اراضی ۰ تا ۲ درصد و شدت پستی‌وبلندی اراضی کمتر از ۵ متر است. وسعت تیپ مذکور در استان برابر با ۲۹۴۹۰ هکتار است که ۱/۵ درصد کل اراضی را تشکیل می‌دهد. این تیپ اراضی در استان شامل ۱ واحد اراضی ۹/۱ است.

تیپ‌های اراضی مخلوط: هرگاه واحدی از چندین واحد کوچک ترکیب شده باشد، آن واحد تحت عنوان "مجموعه تیپ‌ها" طبقه‌بندی می‌شود (برای مثال مجموعه تیپ تپه‌ها و بقایای فلات‌ها). هرگاه واحدی به‌صورت مجموعه نباشد اما نتوان آن را در تیپ‌های ۹ گانه اصلی لحاظ نمود باید آن را تحت عنوان "تیپ‌های اراضی متفرقه " طبقه‌بندی نمود (برای مثال شن‌های روان، دریاچه‌ها و ...). وسعت تیپ مذکور در استان روی نقشه

مشخص‌شده است. این تیپ اراضی ایلام برابر با ۱۱۵۶۸ هکتار است که ۰/۶ درصد کل اراضی را تشکیل می‌دهد.

۳-۲-۱۰- مناطق حفاظت شده

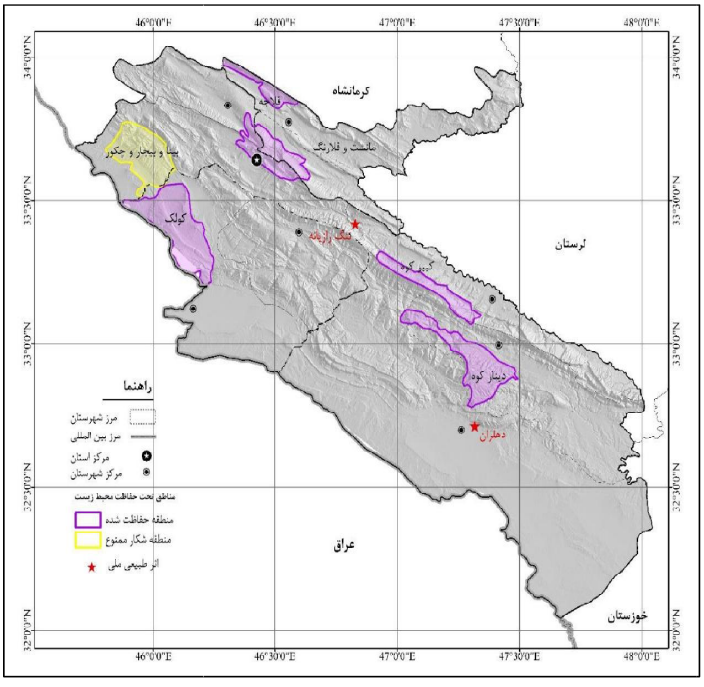
استان ایلام به دلیل داشتن تنوع شکل زمین، اقلیم و موقعیت جغرافیایی از تنوع بالای پوشش گیاهی و جانوری و از ویژگی‌های دو منطقه رویشگاهی ایران – تورانی و خلیج – عمانی بهره‌مند است. حدود ۱۰۰۰ گونه گیاهی که نزدیک به ۳۰٪ آن‌ها دارای ارزش دارویی و خوراکی می‌باشد در استان ایلام شناسایی شده و حدود ۶۰۰ هزار هکتار اراضی جنگلی معادل یک‌سوم سطح جنگل‌های غرب کشور (زاگرس) با گونه غالب بلوط ایرانی و گونه‌های شاخص نظیر بادام‌کوهی، زالزالک، ارژن، ارغوان وحشی و داغداغان در استان وجود دارد، این اراضی جنگلی همراه با اکوسیستم‌های آبی و خشکی متنوع دیگر، مانند ۱۵ رودخانه دائمی، آب‌بندهای طبیعی و انسان‌ساخت و دشت‌های وسیع، زیستگاه‌های متعدد و مناسبی برای زیست انواع گونه‌های جانوری به وجود آورده است.

تاکنون ۳۲ گونه پستانداران و ۱۸۳ گونه پرنده در استان شناسایی و گزارش شده است. سه منطقه حفاظت شده و سه اثر طبیعی ملی جمعاً با مساحت ۵/۸۱ هزار هکتار معادل ۳/۴ درصد مساحت استان و دو منطقه ویژه زیست‌محیطی شکارممنوع با وسعت ۱۲۶ هزار هکتار معادل ۶/۶ درصد مساحت استان به منظور حفظ ذخایر گونه‌های گیاهی و جانوری تحت مدیریت حفاظت محیط‌زیست می‌باشد. به طور کلی استان ایلام با داشتن ۶۰۰ هزار هکتار اراضی جنگلی معادل یک‌سوم جنگل‌های غرب کشور، ۱۵ رودخانه دائمی، ۲۰ سراب، سه اثر طبیعی ملی ثبت شده، پدیده‌ها و چشمه‌های آب گرم متعدد، ۱۰۰۰ گونه گیاهی، سه منطقه حفاظت شده، پنج ذخیره‌گاه جنگلی و حدود ۸۰ زیستگاه حیات وحش از نظر تنوع زیستی و محیط‌زیست طبیعی از جایگاه ممتازی در کشور برخوردار می‌باشد. استان ایلام به دلیل داشتن طبیعتی زیبا به "عروس زاگرس" معروف و شهرت دارد.

همچنین وجود حدود ۱۱ درصد از ذخایر گاز و ۴ درصد ذخایر نفت کشور در قلمرو استان ایلام و به تبع آن طرح‌های پروژه‌های متعدد اکتشاف و استخراج و پالایش نفت و گاز در استان و داشتن حدود ۴۲۵ کیلومتر مرز با کشور عراق و توسعه مبادلات تجاری و خدماتی استان با کشور عراق از نظر مدیریت محیط‌زیست انسانی نیز از حساسیت ویژه برخوردار خواهد بود.

جدول ۲۴- موقعیت و مساحت مناطق تحت مدیریت محیط‌زیست استان ایلام در بخش‌های گوناگون

منطقه محافظت‌شده	مساحت(هکتار)	موقعیت
مانشت و قلارنگ	۳۳۰۰۰	در بین سه شهرستان ایلام، سیروان و ایوان، قرار دارد
دینارکوه	۴۰۵۷۹	دینارکوه بین دو شهرستان آبدانان و دهلران واقع شده
کبیرکوه	۲۰۰۰۰	در ماورت شهرستان آبدانان
کولک	۵۸۷۸۹	واقع در ضلع غربی شهرستان صالح آباد و ملکشاهی
قلاچه	۶۰۵/۴۲	حد فاصل شهرستان‌های گیلان غرب و اسلام‌آباد غرب در استان کرمانشاه
منطقه شکارممنوع	**مساحت(هکتار)**	**موقعیت**
کولک	۷۶۰۰۰	واقع در ضلع غربی شهر صالح آباد و ملکشاهی
بینا و بیجار و چکر	۵۰۰۰۰	در منطقه مرزی شهرستان ایلام
اثر طبیعی ملی	**مساحت(هکتار)**	**موقعیت**
دهلران	۱۴۰۰	واقع درضلع‌شرقی شهرستان دهلران
تنگ رازیانه	۷۵	در حوالی روستای چنارباشی و ۵۰ کیلومتری جاده ایلام

نقشه ۱۲- مناطق حفاظت شده استان ایلام

ماخذ: نقشه راه علوم زمین و معدن استان ایلام، ۱۳۹۲

۳-۳- بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی

۳-۳-۱- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان ایلام

۳-۳-۱-۱- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیشبرنده توسعه استان ایلام

توسعه اجتماعی با چگونگی و شیوه زندگی افراد یک جامعه پیوند تنگاتنگی دارد و ناظر بر بالا بردن سطح زندگی عمومی از طریق ایجاد شرایط مطلوب و بهینه در زمینه‌های فقرزدایی، تغذیه، بهداشت، مسکن، اشتغال، آموزش و چگونگی گذران اوقات فراغت می‌باشد. توسعه اجتماعی باید به رفاه و آسایش بیشتر افراد جامعه منجر شود تا افراد رضایت بیشتری از زندگی داشته باشند. توسعه اجتماعی، یک حوزه میان‌رشته‌ای و میان بخشی در جست‌وجوی بهزیستی مادی و اجتماعی مردم در همه سطوح جامعه تعریف می‌شود. از طرفی دیگر توسعه اجتماعی در برگیرنده بعدی از توسعه است که بر کنش واکنش‌های انسانی، نهادها و روابط اجتماعی با یکدیگر تأکید می‌ورزد و بر آن‌ها تمرکز می‌نماید. امروز طرح رویکرد اجتماع محور در فرایند مدیریت و برنامه‌ریزی سبب شده که سنجش میزان توسعه‌یافتگی بر مبنای شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی بخش مهمی از جریان تحقیق در راستای رفع نابرابری‌های منطقه‌ای به حساب آید(سرور و خلیجی، ۱۳۹۴). به طور کلی در مسیر رسیدن به توسعه عواملی وجود دارد که مانع و عواملی نیز پیشبرنده توسعه است که پژوهشگران نیز در صدد شناخت این عوامل هستند؛ شناسایی عوامل مانع و یا پیشبرنده توسعه این امکان را فراهم می‌نماید که در شناخت و تحلیل روند تغییرات نیروهای پیشران توسعه در استان به یک چارچوب مشخص دست یافت. در واقع هدف از شناخت عوامل و فرایندهای فرهنگی و اجتماعی در نهایت دستیابی به چارچوبی جامع از این عوامل در ارتباط با توسعه استان است و اینکه روند تغییرات شاخص‌ها و مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی استانی به طور کلی در راستای توسعه و به عنوان بسترساز و محرک توسعه عمل می‌کنند یا اینکه در فرایند توسعه اختلال ایجاد می‌کنند (گزارش آمایش استان ایلام، ۱۳۹۷).

۳-۳-۱-۲- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیشبرنده توسعه

استان ایلام با داشتن تنوع فرهنگی و غنای بالا با برنامه‌ریزی می‌تواند در آینده، قطبی برای گردشگری فرهنگی باشد. وجود عشایر و گروه‌های قومی لر، کرد، عرب و لک و همچنین وجود آثار باستانی و طبیعت دست نخورده استان می‌تواند به یکی از جاذبه‌های گردشگری کشور تبدیل شود؛ همچنین استان ایلام با داشتن یکی از طولانی‌ترین مرزهای کشور و گذرگاه بودن استان برای گردشگران مذهبی می‌تواند زمینه همگرایی و همبستگی اجتماعی و ملی را فراهم کند که از عوامل پیشبرنده در توسعه استان می‌تواند باشد. از دیگر عوامل

مهم پیشبرنده در توسعه استان می‌توان به همگنی و یک شکلی بالا در مذهب اشاره کرد که این موضوع میزان بالای انسجام را به همراه خواهد داشت و در مواقع اضطرار می‌توان بر آن تأکید داشت و در مسیر توسعه استان از آن استفاده کرد.

از عوامل مهم محرک توسعه در استان در حوزه اجتماعی می‌توان به سرمایه اجتماعی بالا در سطوح کلان و خرد و همچنین شاخص کلی سرمایه اجتماعی به نسبت کل کشور اشاره کرد که شامل؛ تعلق و عرق ملی بالا، اعتماد بالا به مردم، پایین بودن تمایل به مهاجرت، مشارکت بالا، پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف و ... می‌شود. میزان بالای مطلوبیت هرکدام از این عوامل در پیشبرد توسعه در استان کمک شایانی می‌کند. البته باید در نظر داشت که بالا بودن و مطلوب بودن هرکدام از موارد یاد شده همیشگی نبوده و اگر برنامه‌ای برای حفظ و ارتقاء آن‌ها وجود نداشته باشد به تدریج این عوامل پیشبرنده توسعه خود مانعی بر سر راه توسعه شده و توسعه در استان را سخت‌تر گذشته خواهند کرد.

۳-۳-۱-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه

در حوزه فرهنگی یکی از مشکلات موجود در استان ایلام تعصبات قومی و قبیله‌ای یا به تعبیر دیگر قوم‌مداری است. با توجه به قدمت کم شهرنشینی در استان ایلام و همچنین وجود ایلات و طوایف گونان در استان شاهد بسیاری از تعصب‌ورزی‌ها و قوم‌مداری‌ها در استان خواهیم بود که این تعصب قومی و قبیله‌ای از نامناسب‌ترین موانع فرهنگی در جهت توسعه اجتماعی و فرهنگی است که استان با آن مواجه است. از دیگر موانع فرهنگی موجود در استان می‌توان به عدم شایسته‌سالاری، مصلحت‌اندیشی، محافظه‌کاری، عدم آینده‌نگری، تعارضات فرهنگی و بسیاری عوامل دیگر که در مسیر توسعه استان مانع بزرگی هستند اشاره کرد.

در حوزه اجتماعی عواملی نظیر خودکشی، طلاق، بیکاری و به طور کلی افزایش بیش از اندازه آسیب‌های اجتماعی در استان از موانع مهم اجتماعی در مسیر توسعه هستند علاوه بر موارد یاد شده عواملی مانند پایین بودن سرمایه اجتماعی در سطح میانی و همچنین پایین بودن متغیرهای آن (اعتماد سازمانی،کیفیت خدمات سازمانی، عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها و ...) و پایین بودن سطح رضایت از زندگی از موانع مهم دیگر در مسیر توسعه هستند که استان ایلام با آن مواجه است.

اگر بخواهیم یک مسئله مهم در استان را نام برد میزان بالای نرخ خودکشی در استان است که ایلام را به یکی استان‌هایی تبدیل کرده است که بالاترین میزان خودکشی را دارا می‌باشد که این امر به توجه زیاد و جدی و همچنین فرهنگ‌سازی از طرق مختلف نیاز دارد.

۳-۳-۱-۴- وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی در استان ایلام

مسائل و مشکلات اجتماعی

بیکاری

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر تا سال ۱۳۹۷ استان ایلام را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری در استان از سال ۱۳۹۰ رو به کاهش بوده است به گونه‌ای که از ۱۵/۷ در سال ۱۳۹۰ به ۱۱/۲ در سال ۱۳۹۷ رسیده است؛ همچنین باید توجه داشت که نرخ بیکاری در استان تا سال ۱۳۹۰ بالاتر از نرخ بیکاری در کل کشور بوده است و در سال‌های بعد کاهش پیدا کرده است.

جدول ۲۵- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر

استان	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷
ایلام	۱۷/۱	۱۳/۶	۱۵/۷	۱۱/۶	۱۱/۲
کل کشور	۱۴/۲	۱۱/۳	۱۲/۳	۱۲/۴	۱۲

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی در استان ایلام و کل کشور را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول نرخ بیکاری در استان ایلام در مناطق شهری نسبت به مناطق روستایی بالاتر بوده است؛ همچنین همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری در مناطق شهری استان ایلام در سال ۱۳۹۸ برابر با ۹/۷ درصد و در مناطق روستایی برابر با ۵/۷ درصد بوده است که در مقایسه با نرخ بیکاری کل کشور در مناطق شهری و روستایی وضعیت بهتری دارد.

جدول ۲۶- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی

سال		جمع		نقاط شهری		نقاط روستایی	
		نرخ	رتبه	نرخ	رتبه	نرخ	رتبه
۱۳۹۴	ایلام	۱۱/۶	۱۵	۱۴/۷	۸	۶/۲	۲۴
	کل کشور	۱۱	–	۱۲/۲	–	۸/۱	–
۱۳۹۵	ایلام	۱۱/۶	۱۴	۱۴/۴	۱۰	۶/۴	۲۸
	کل کشور	۱۲/۴	–	۱۳/۷	–	۸/۹	–
۱۳۹۶	ایلام	۱۱/۵	۱۳	۱۴/۵	۸	۶/۱	۲۷
	کل کشور	۱۲/۱	–	۱۳/۴	–	۸/۲	–
۱۳۹۷	ایلام	۱۱/۲	۱۵	۱۲/۹	۱۵	۸	۱۵
	کل کشور	۱۲	–	۱۳/۵	–	۷/۹	–
۱۳۹۸	ایلام	۸/۳	۲۴	۹/۷	۲۴	۵/۷	۲۴
	کل کشور	۱۰/۶	–	۱۱/۸	–	۷/۳	–

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک جنسیت در استان ایلام و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری زنان در همه سال‌های مورد بررسی نسبت به بیکاری مردان، هم در استان ایلام و هم در کل کشور بیشتر بوده است. درخصوص نرخ بیکاری زنان باید عنوان کرد که در تمام سال‌های بررسی شده به جز سال ۱۳۹۸ در استان ایلام همواره نسبت به نرخ بیکاری زنان در کل کشور بالاتر بوده است.

جدول ۲۷- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک جنسیت

سال		نرخ بیکاری مردان		نرخ بیکاری زنان	
		نرخ	رتبه	نرخ	رتبه
۱۳۹۴	ایلام	۸/۹	۱۸	۲۱/۱	۱۴
	کل کشور	۹/۳	–	۱۹/۴	–
۱۳۹۵	ایلام	۸/۸	۲۵	۲۲	۱۴
	کل کشور	۱۰/۵	–	۲۰/۷	–
۱۳۹۶	ایلام	۸/۹	۲۲	۲۲	۱۱
	کل کشور	۱۰/۲	–	۱۹/۸	–
۱۳۹۷	ایلام	۸/۴	۲۵	۲۱/۴	۹
	کل کشور	۱۰/۴	–	۱۸/۹	–
۱۳۹۸	ایلام	۶	۳۰	۱۷/۴	۱۶
	کل کشور	۹	–	۱۷/۵	–

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

طلاق

جدول زیر تعداد طلاق و ازدواج را به تفکیک مناطق شهری و روستایی نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر میزان طلاق در تمام سال‌های مورد بررسی روند افزایشی داشته است و میزان ازدواج نیز از سال ۱۳۹۰ به بعد یک روند کاهشی را دنبال کرده است.

جدول ۲۸- تعداد ازدواج و طلاق واقع شده در استان ایلام

سال	جمع		نقاط شهری		نقاط روستایی	
	ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق
۱۳۸۰	...	...	...	...	...	...
۱۳۸۵	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۰	۷۴۶۰	۵۳۷	۴۸۵۸	۳۶۵	۳۶۰۲	۱۷۲
۱۳۹۵	۶۰۶۰	۸۲۴	۴۹۱۰	۷۸۵	۱۱۵۰	۳۹
۱۳۹۷	۴۴۲۵	۸۷۴	۳۶۲۸	۷۷۳	۷۹۷	۱۰۱
۱۳۹۷ کل کشور	**۵۵۰۵۶۵**	**۱۷۵۶۱۴**	**۴۸۶۶۶۱**	**۱۶۴۱۲۴**	**۶۳۹۰۴**	**۱۱۴۹۰**

منبع: سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۷

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نسبت طلاق به ازدواج در استان ایلام را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول قابل مشاهده است؛ نسبت طلاق به ازدواج طی سال‌های مورد بررسی افزایش یافته است به گونه‌ای که از ۷/۲ در سال ۱۳۹۰ به ۱۹/۷۵ در سال ۱۳۹۷ رسیده است، ولیکن نسبت طلاق به ازدواج استان در سال ۱۳۹۷ به نسبت کل کشور پایین‌تر بوده است.

جدول ۲۹-نسبت طلاق به ازدواج در استان ایلام

سال	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷	۱۳۹۷ کل کشور
تعداد طلاق به ازای هر ۱۰۰ ازدواج	۷/۲۰	۱۳/۶۰	۱۹/۷۵	۳۱/۹

منبع: سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۷
سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

بهزیستی و تأمین اجتماعی

جدول زیر تعداد مراکز(دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت گیرنده را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر در سال ۱۳۹۷، ۹۲۳۰ نفر در مراکز نگهداری افراد دچار آسیب اجتماعی هستند که این تعداد نسبت به سال ۱۳۹۵ بیشتر شده است که این موضوع نشان دهنده افزایش آسیب‌های اجتماعی در استان ایلام می‌باشد.

جدول ۳۰-تعداد مراکز (دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت گیرنده

سال	نگهداری کودکان بی‌سرپرست		آسیب‌های اجتماعی [۶]	
	تعداد مراکز	تعداد افراد	تعداد مراکز	تعداد افراد
۱۳۸۰	۱	۵	۴	۲۶۷
۱۳۸۵	۱	۱۴	۳	۱
۱۳۹۰	۱	۱۱	۸	۱۶۳۹
۱۳۹۵	۲	۳۵	۸	۵۴۳۳
۱۳۹۷	۲	۶۷	۳۶	۹۲۳۰

منبع: سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۷؛ سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

۶. شامل فعالیت واحدهای بازپروری زنان و دختران آسیب دیده اجتماعی، خانه سلامت، ساماندهی کودکان خیابانی، مداخله در بحران‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی، مداخله به منظور کاهش طلاق، مهمانسرای سلامت کودک و طرح تلفن کودک است که در سال ۱۳۹۰ اطلاعات پایگاه خدمات اجتماعی، اسکان موقت، خدمات سیار اورژانس اجتماعی و حمایت از مبتلایان به اختلال هویت جنسی را نیز شامل می شود.

جدول زیر میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر مشخص است استان ایلام در همه موارد مورد بررسی رتبه قابل قبولی نداشته و میزان آن پایین بوده است.

جدول ۳۱-میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی

موارد	استان	۱۳۹۸	
		شاخص	رتبه
نسبت تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی به تعداد افراد دارای آسیب اجتماعی	ایلام	۰/۱۳	۲۶
	کل کشور	۰/۱۸	–
نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی‌سرپرست به تعداد کودکان بی‌سرپرست	ایلام	۳/۰۸	۱۴
	کل کشور	۲/۶	–
تعداد معلولان تحت نظارت سازمان بهزیستی کشور	ایلام	۱۵۴۳۷	۳۱
	کل کشور	۱۷۱۰۴۷۵	–
تعداد افراد پذیرفته‌شده در مراکز آسیب‌های اجتماعی تحت پوشش سازمان بهزیستی	ایلام	۸۸۶۰	۲۶
	کل کشور	۹۴۵۳۹۴	–

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر موارد مرتبط در خصوص کمیته امداد امام خمینی استان ایلام را در مقایسه با کل کشور نشان می‌دهد؛ همان‌طور که مشاهده می‌شود استان ایلام در هیچ یک از موارد رتبه قابل‌توجهی نداشته وضعیت مناسبی در سطح استان در این حوزه وجود ندارد.

جدول ۳۲-میزان شاخص‌های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی

موارد	استان	۱۳۹۸	
		شاخص	رتبه
تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی	ایلام	۲۲	۱۸
	کل کشور	۸۳۲	–
تعداد مددجویان مورد حمایت کمیته امداد خمینی	ایلام	۸۱۲۵۸	۲۵
	کل کشور	۴۷۸۳۶۸۱	–
سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی	ایلام	۱۶/۱	۲۸
	کل کشور	۲۵/۱	–

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی در استان ایلام و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است در مجموع ۵۰/۷۳ درصد مردم در استان بیمه شده و مستمری‌بگیر هستند که این درصد از متوسط کشور پایین‌تر است. در استان ایلام، ۴۴/۶۱ درصد بیمه شده و ۶/۱۲ درصد مستمری‌بگیر هستند که این درصد در کل کشور برابر با ۴۵/۶۱ درصد بیمه شده و ۸/۱۵ درصد مستمری‌بگیر می‌باشد.

جدول ۳۳-درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی

استان	سال ۱۳۹۷		
	مجموع	بیمه‌شدگان	مستمری‌بگیران
ایلام	۵۰/۷۳	۴۴/۶۱	۶/۱۲
کل کشور	۵۳/۷۶	۴۵/۶۱	۸/۱۵

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر درصد بیمه‌شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت در سال ۱۳۹۷ در استان ایلام و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است در استان ایلام درصد افرادی که تحت پوشش بیمه سلامت ایران شده‌اند برابر با ۶۵/۵۲ درصد بوده است که از درصد بیمه‌شدگان پوشش سازمان بیمه سلامت در کل کشور(۵۱/۶۳ درصد) بالاتر بوده است.

جدول ۳۴- درصد بیمه‌شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران[۷]

استان	سال ۱۳۹۷
ایلام	۶۵/۵۲
کل کشور	۵۱/۶۳

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

آسیب‌های اجتماعی

اعتیاد و قاچاق مواد مخدر

جدول زیر مربوط به انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف شده در استان ایلام می‌باشد؛ با توجه به اطلاعات جدول میزان مواد مخدر کشف شده در استان روند افزایشی داشته است. همان‌طور که در جدول قابل مشاهده است بیشترین مواد مخدر کشف شده مربوط به تریاک و شیره تریاک بوده است و همچنین در سایر مواد مخدر

[۷] از تاریخ ۱۳۹۱/۱/۷ سازمان بیمه خدمات درمانی به سازمان بیمه سلامت ایران تغییر نام پیدا کرده‌است.

نیز بالاترین میزان کشف مربوط به آمپول و قرص‌های روان‌گردان می‌شود. باید به این نکته نیز توجه کرد که به نسبت استان‌های دیگر استان ایلام از جمله استان‌هایی است که در آن مواد مخدر کشف شده کمتر بوده است.

جدول ۳۵- انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف شده

مواد مخدر (کیلوگرم)		سال				
		۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷
مواد افیونی	هروئین (هروئین،کراک، کریستال)	...	...	۰/۴۳	۱۲/۵۴	۲۲
	مرفین	...	...	۰	۰	۰
	تریاک و شیره تریاک	...	...	۳۱۴/۸۹	۲۲۱/۹۳	۳۶۸
کانابیس	حشیش	...	...	۰/۶۲	۱/۳۲	۹
	گراس	...	...	۰	۰	۱
محرک‌ها	شیشه (متا آمفتامین)	...	...	۱۴/۸۷	۲/۹۷	۴
سایر موارد		...	...	...	۰/۲۷	۱۹/۸۲
سایر موارد	آمپول و قرص‌های روان‌گردان	...	...	۰	۹۴۱۵	۱۸۶۶۶
	مواد پیش‌ساز (لیتر)	...	...	۰	۰	۱۹

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۷

جدول زیر در خصوص دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم است؛ همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود تعداد دستگیرشدگان در ارتباط با مواد مخدر کشف شده یک روند افزایشی داشته و در سال ۱۳۹۷ به نسبت سال ۱۳۹۵ میزان آن افزایش پیدا کرده است.

جدول ۳۶- دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم

سال	جمع کل	قاچاقچیان و عوامل توزیع‌کننده	معتاد و مصرف‌کننده	اتباع بیگانه
۱۳۸۰	...	...	...	...
۱۳۸۵	۲۶۵۳	...	...	...
۱۳۹۰	۱۷۸۲	۱۷۸۲	۰	۰
۱۳۹۵	۱۱۶۶	۵۰۸	۶۵۸	۰
۱۳۹۷	۱۶۴۳	۸۸۴	۷۵۷	۲

سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۷

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف‌شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر) در استان ایلام را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است این نسبت در سال ۱۳۹۸ در استان برابر با ۴۲/۶۶ و در

کل کشور برابر با ۱۱۴/۴۴ بوده است که این مسئله نشان از میزان متوسط مواد مخدر کشف شده در استان در مقایسه با کل کشور است که استان در این مسئله رتبه ۱۵ را دارا می‌باشد.

جدول ۳۷-نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف‌شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
ایلام	۴۲/۶۶	۱۵
کل کشور	۴۴/۱۱۴	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت در استان ایلام را در سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است این نسبت در استان برابر با ۳۵/۶۸ و در کل کشور برابر با ۵۰/۲۵ بوده است و میزان پایین توانایی در دستگیری قاچاقچیان مواد را در استان ایلام نشان می‌دهد.

جدول ۳۸- نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت(در هر ده هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
ایلام	۳۵/۶۸	۲۱
کل کشور	۲۵/۵۰	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

سرقت

در سال ۱۳۹۷، ۶۲۲۹ مورد سرقت توسط فرماندهی کل نیروی انتظامی استان ایلام ثبت شده که به نسب سال قبل، ۱۶ درصد افزایش داشته است.

بیشترین سهم مربوط به سرقت لوازم خودرو یا وسایل داخل آن با ۱۷۲۲ مورد، سرقت اماکن خصوصی با ۱۱۱۵ مورد و سرقت منزل با ۶۶۶ مورد اختصاص دارد(سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۷).

جدول ۳۹- سرقت‌های عادی بر حسب نوع (مورد)

سال	سرقت از اماکن				سرقت انواع وسایل نقلیه و لوازم آن			احشام
	اماکن خصوصی	اماکن دولتی	منزل	مغازه	اتومبیل	موتورسیکلت	لوازم خودرو یا وسایل داخل آن	
۱۳۸۰	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۸۵	...	۲۹	۹۹	۴۹	۲۰	۸۹	۳۰	۹۱۲
۱۳۹۰	...	۱۷	۱۵۲	۸۴	۷۳	۱۸۰	۱۹۹	۱۳۰
۱۳۹۵	...	۷۲	۵۲۶	۲۴۶	۱۹۹	۳۱۲	۱۳۱۰	۴۸۹
۱۳۹۷	**۱۱۱۵**	**۱۵۷**	**۶۶۶**	**۲۷۸**	**۲۳۹**	**۳۴۴**	**۱۷۲۲**	**۵۱۶**

منبع: سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۷

جدول زیر نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت را در هر ده هزار نفر نشان می‌دهد که این نسبت در استان ایلام برابر با ۲۵/۲۶ در ده هزار نفر می‌باشد که به نسبت متوسط کشور(۴۲/۸۲) کمتر است.

جدول ۴۰- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت(در ده هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
ایلام	۲۵/۲۶	۲۷
کل کشور	۸۲/۴۲	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران

بنا بر سالنامه آماری کشور در سال ۱۳۹۷، میزان قتل در این سال در استان (۳/۲۷ در هر صد هزار نفر) بالاتر از میزان متوسط کشور(۲/۲۵) بوده است؛ همچنین میزان جرائمی همچون خودکشی، نزاع‌های فردی و دسته جمعی، چاقوکشی و قمه‌کشی در استان به نسبت کل کشور بالاتر بوده است و در دیگر جرائم نسبت پایین‌تری را به کل کشور داشته است.

جدول ۴۱-جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران بر حسب موضوع(در صد هزار نفر)

سال ۱۳۹۷									
استان	قتل	مرگ‌های مشکوک		نزاع و درگیری		شرارت			
		خودکشی	سایر	فردی	دسته جمعی	زورگیری و باج‌گیری (اخاذی)	چاقو قمه‌کشی	سایر شرارت‌ها	دستگیرشدگان
ایلام	۳/۲۷	۱۳/۴۴	۱۵/۱۷	۲۳۶۶/۲۵	۱۷/۰۶	۰/۰۰	۴۶/۳۷	۱/۲۱	۲۱/۰۳
کل کشور	۲/۲۵	۵/۳۰	۲۸/۵۳	۹۴۳/۳۴	۸/۰۴	۰/۱۵	۷/۶۵	۲/۱۸	۹/۰۰

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷
سالنامه آماری ایلام، ۱۳۹۸

جدول زیر در خصوص نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع‌شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر) می‌باشد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر استان ایلام نسبت دستگیرشدگان در این مورد برابر با ۸/۷۱ در صد هزار نفر می‌باشد که به نسبت کل کشور (۷/۵۲) وضعیت بالاتری داشته و در بین استان‌هایی قرار گرفته است که بالاترین نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم را داشته‌اند.

جدول ۴۲-نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع‌شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
ایلام	۸/۷۱	۷
کل کشور	۵۲/۷	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

۳-۳-۱-۵- سنجش سرمایه اجتماعی استان

سرمایه اجتماعی در علوم اجتماعی مفهوم جدیدی نیست بلکه صرفاً مفهومی قدیمی در بسته‌بندی جدید است(شارع‌پور، ۱۳۸۵:۱۳). سرمایه اجتماعی جزئی جدانشدنی از مجموعه داشته‌های یک جامعه است که نقش اساسی در توسعه پایدار و متوازن دارد. در این بخش از گزارش به مطالعه و بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی در سطوح کلان میانی و خرد و همچنین شاخص سرمایه اجتماعی کل بر اساس نتایج آخرین گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳ پرداخته شده است.

سرمایه اجتماعی سطح کلان

بر اساس گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳، سنجش سرمایه اجتماعی در سطح کلان از ترکیب ۴ مؤلفه زیر ساخته می‌شود که میانگین هر کدام از این مؤلفه‌ها در تعیین وضعیت سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان و کل کشور مهم است.

- پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات
- پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف
- پنداشت نسبت به نکویی جامعه
  1. مطلوب بودن جامعه
  2. وجود عدالت و برابری
- ارزیابی نسبت به آینده

جدول زیر میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان ایلام و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است در همه متغیرها به جز پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف و پنداشت نسبت به نکویی جامعه(وجود عدالت و برابری)، میانگین استان ایلام بالاتر از میانگین کل کشور است، که سطح بالای استان نسبت به کل کشور در مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی کلان را نشان می‌دهد.

البته باید به این نکته نیز اشاره کرد که میانگین اصلی طیف سرمایه اجتماعی کلان در همه‌ی مؤلفه‌ها در استان پایین‌تر بوده است. به طور کلی وضعیت ابعاد سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان به نسبت کل کشور بهتر ولیکن سطح آن به نسبت میانگین اصلی طیف پایین‌تر بوده است.

جدول ۴۳- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان ایلام و کل کشور

مؤلفه‌ها	استان	میانگین	رتبه
پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات(میانگین طیف ۳۰)	ایلام	۲۴/۲۵	۱۷
	کل کشور	۲۳/۶۴	-
پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف(میانگین طیف ۳۰)	ایلام	۲۹/۰۵	۱۲
	کل کشور	۲۹/۳	-
پنداشت نسبت به نکویی جامعه(مطلوب بودن جامعه) (میانگین طیف ۲۴)	ایلام	۲۲/۹۸	۲۶
	کل کشور	۲۱/۹۱	-
پنداشت نسبت به نکویی جامعه(وجود عدالت و برابری) (میانگین طیف ۲۷)	ایلام	۲۱/۴۴	۸
	کل کشور	۲۲/۰۸	-
ارزیابی نسبت به آینده(میانگین طیف ۲۱)	ایلام	۱۹/۰۸	۱۷
	کل کشور	۱۸/۸۲	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر نشان دهنده شاخص سرمایه اجتماعی در سطح کلان در استان ایلام و همچنین کل کشور است؛ با توجه به اطلاعات جدول میانگین استان ایلام در شاخص سرمایه اجتماعی سطح کلان برابر با ۱۳/۳۱ است که از میانگین کشور با ۱۳/۱۸ بالاتر بوده است، اما از میانگین اصلی طیف پایین‌تر بوده و این موضوع نشان از آن دارد که شاخص سرمایه اجتماعی کلان در استان ایلام متوسط رو به پایین بوده و تقریباً وضعیت مطلوبی در این شاخص ندارد. ولیکن به طور کلی وضعیت استان به نسبت کل کشور بهتر بوده است.

جدول ۴۴- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان ایلام و کل کشور

مورد	استان	میانگین طیف (۱۵)	رتبه
سرمایه اجتماعی در سطح کلان	ایلام	۱۳,۳۱	۱۷
	کل کشور	۱۳/۱۸	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح میانی

سرمایه اجتماعی در سطح میانی از ترکیب ۸ متغیر زیر ساخته می‌شود که مبتنی بر نظر پاسخگویان نسبت به نهادها و سازمان‌ها می‌باشد که این ۸ متغیر عبارت‌اند از:

۱. اعتماد سازمانی
۲. کیفیت خدمات سازمانی

۳. عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها
۴. آمادگی مشـارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز
۵. اعتمـاد تعمیم‌یافته (اعتمـاد بـه گروه‌های شغلی و حرفه‌ای)
۶. دگرخواهی، پرهیزکاری وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای
۷. عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای
۸. ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مسئولین

جدول زیر مربوط به متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی در سطح میانی می‌باشد. همان‌طور که در جدول مشخص است میانگین استان ایلام نسبت به کل کشور فقط در متغیر ارزش‌های اخلاقی منفی مسئولین بالاتر بوده است و در دیگر مؤلفه‌ها میانگین پایین‌تری را نسبت به کل کشور داشته است این موضوع نشان از وضعیت نامناسب استان ایلام در متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی در سطح میانی است.همان‌طور که در جدول مربوطه مشاهده می‌شود متغیر عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای در استان ایلام رتبه سوم را داشته و جزو استان‌هایی است که پایین‌ترین میانگین را نسبت به کل کشور داشته است.

جدول ۴۵- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان ایلام و کل کشور

مؤلفه‌ها	استان	میانگین	رتبه
اعتماد سازمانی(میانگین طیف ۶۹)	ایلام	۶۱/۷۹	۷
	کل کشور	۶۴/۳۴	–
کیفیت خدمات سازمانی(میانگین طیف ۶۰)	ایلام	۵۳/۹۳	۶
	کل کشور	۵۵/۶۱	–
عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها(میانگین طیف ۵۴)	ایلام	۵۱/۲۴	۸
	کل کشور	۵۲/۲۶	–
آمادگی مشـارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز(میانگین طیف ۴۸)	ایلام	۴۴/۹۸	۱۳
	کل کشور	۴۵/۵۴	–
اعتمـاد تعمیم‌یافته (اعتمـاد بـه گروه‌های شغلی و حرفه‌ای) (میانگین طیف ۳۹)	ایلام	۳۸/۱۵	۵
	کل کشور	۳۹/۴۹	–
دگرخواهی، پرهیزکاری وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)	ایلام	۳۸/۶۵	۹
	کل کشور	۳۹/۷۵	–
عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)	ایلام	۳۶/۴۵	۳
	کل کشور	۳۸	–
ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی منفی مسئولین(میانگین طیف ۱۸)	ایلام	۲۰/۶۷	۲۴
	کل کشور	۱۹/۹۷	–
ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مثبت مسئولین(میانگین طیف ۱۵)	ایلام	۱۲/۵۱	۷
	کل کشور	۱۳	–

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان ایلام و کل کشور را نشان می‌دهد بر اساس نتایج استان ایلام با میانگین ۲۵/۶۵ پایین‌تر از میانگین کل کشور با ۲۶/۳۶ قرار دارد و میانگین نامناسبی نسبت به کل کشور داشته است و از میانگین اصلی طیف سرمایه اجتماعی در سطح میانی نیز پایین‌تر بوده است.

جدول ۴۶- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان ایلام و کل کشور

مورد	استان	میانگین طیف (۲۷)	رتبه
سرمایه اجتماعی در سطح میانی	ایلام	۲۵,۶۵	۶
	کل کشور	۲۶/۳۶	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح خرد

سرمایه اجتماعی در سطح خرد با ۸ مؤلفه زیر تعریف می‌شود که از مجموع این مؤلفه‌ها شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد ساخته می‌شود که این ۸ مؤلفه عبارت‌اند از:

۱. اعتماد عمومی
۲. ارزش‌ها ویژگی‌های اخلاقی
۳. عام‌گرایی اجتماعی(شـعاع اعتماد و تعاملات نزدیک و دور از اعضای خانواده تا غریبه‌ها)
۴. مشارکت اجتماعی
۵. بده بستان اجتماعی
۶. تعلق و عرق ملی
۷. رضایت از زندگی
۸. احساس امنیت

جدول زیر میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان و کل کشور نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول میانگین استان ایلام در همه متغیرها بالاتر از میانگین کل کشور بوده و وضعیت مناسب‌تری نسبت به کل کشور داشته است.

جدول ۴۷- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان ایلام و کل کشور

مؤلفه‌ها	استان	میانگین	رتبه
ارزش‌ها ویژگی‌های اخلاقی منفی(میانگین طیف ۲۱)	ایلام	۲۵/۳۹	۱۷
	کل کشور	۲۴/۹	-
ارزش‌ها ویژگی‌های اخلاقی مثبت(میانگین طیف ۲۷)	ایلام	۲۴/۵۲	۱۱
	کل کشور	۲۳/۷۶	-
عام‌گرایی اجتماعی شـعاع اعتماد و تعاملات با اعضای خانواده	ایلام	۲۵/۴۲	۱۸
	کل کشور	۲۵/۱۱	-
عام‌گرایی اجتماعی شـعاع اعتماد و تعاملات با همسایه‌ها و آشنایان	ایلام	۲۰/۳۵	۲۸
	کل کشور	۱۹/۱۱	-
عام‌گرایی اجتماعی شـعاع اعتماد و تعاملات با غیر همشهری و غریبه‌ها	ایلام	۱۶/۱۲	۲۷
	کل کشور	۱۵/۱۶	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

اعتماد عمومی

قابل اعتماد بودن مردم

جدول زیر توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم از نظر پاسخگویان در استان ایلام و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر، ۴۶/۳ درصد از پاسخگویان استان ایلام میزان قابل اعتماد بودن مردم را متوسط ارزیابی کرده‌اند که این میزان در کشور برابر با ۴۷/۱ درصد بوده است؛ همچنین باید توجه داشت که نزدیک به ۳۳ درصد پاسخگویان عنوان کرده‌اند که میزان قابل اعتماد بودن مردم در استان کم و خیلی کم است که استان ایلام در رابطه با ارزیابی کم از این متغیر رتبه ۱۸ را در بین استان‌های دیگر دارد.

جدول ۴۸- توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم در استان ایلام و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
ایلام	۱۴/۴	۱۸/۵	۴۶/۳	۱۷/۲	۳/۵	۱۸
کل کشور	۱۲/۵	۲۳/۱	۴۷/۱	۱۴/۹	۲/۵	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت)

جدول زیر توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت) در استان ایلام و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر نزدیک به ۵۱ درصد از پاسخگویان استان ایلام این

میزان را کم و خیلی کم عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور برابر با ۵۵ درصد بوده است. استان ایلام در مقایسه با استان‌های دیگر در این خصوص رتبه ۲۱ را دارد و جزو ۱۰ استانی است که بیشترین ارزیابی را نسبت به این متغیر داشته‌اند.

جدول ۴۹- توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت) در استان ایلام و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
ایلام	۲۹	۲۲/۱	۲۶	۱۹/۴	۳/۶	۲۱
کل کشور	۳۱/۴	۲۴/۴	۲۶	۱۵/۴	۲/۸	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

مشارکت اجتماعی

مشارکت در فعالیت داوطلبانه

جدول زیر توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان ایلام و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات مندرج در جدول، ۴۸ درصد از پاسخگویان استان ایلام میزان مشارکت در فعالیت داوطلبانه خود را متوسط و بالاتر عنوان کرده‌اند که این میزان در کل کشور برابر با ۴۸/۷ درصد بوده است.

جدول ۵۰- توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان ایلام و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
ایلام	۲۹/۷	۲۲/۳	۳۲/۱	۱۰/۷	۵/۲	۱۷
کل کشور	۲۳/۹	۲۷/۴	۳۴/۶	۱۰/۸	۳/۳	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

تعلق و عرق ملی

افتخار به ایرانی بودن

جدول زیر توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان ایلام و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر، ۸۷/۷ درصد از پاسخگویان استان ایلام میزان افتخار به ایرانی بودن خود را زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور برابر با ۷۵/۵ درصد بوده است؛ استان ایلام در مقایسه با استان‌های دیگر چهارمین استانی است که بالاترین میانگین را نسبت به افتخار به ایرانی بودن دارند.

جدول ۵۱- توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان ایلام و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
ایلام	۳	۳	۶/۳	۱۷/۷	۷۰	۲۸
کل کشور	۳	۵/۸	۱۵/۸	۳۰/۵	۴۵	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

تمایل به مهاجرت

جدول زیر توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان ایلام و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول زیر، ۶۴/۲ درصد از پاسخگویان استان ایلام تمایل به مهاجرت خود را کم و خیلی کم عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور برابر با ۵۶/۹ درصد بوده است؛ در ارتباط با جدول زیر این نکته حائز اهمیت است که استان ایلام در بین دیگر استان‌ها نهمین استانی است که میزان تمایل به مهاجرت در آن به نسبت کل کشور پایین بوده است.

جدول ۵۲- توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان ایلام و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
ایلام	۴۵/۹	۱۸/۳	۱۵/۳	۷/۹	۱۲/۶	۹
کل کشور	۳۴/۹	۲۲	۲۰	۱۳/۲	۹/۹	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

رضایت از زندگی

جدول زیر توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان ایلام و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر قابل مشاهده است، ۳۲/۲ درصد از پاسخگویان استان ایلام میزان رضایت از زندگی خود را کم و خیلی کم عنوان کرده‌اند که این میزان در کل کشور برابر با ۲۵/۹ درصد بوده است. با توجه به رتبه استان(۶) نیز می‌توان عنوان کرد که استان ایلام در میزان رضایت از زندگی در بین دیگر استان‌های کشور دارای میانگین پایینی است.

جدول ۵۳- توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان ایلام و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
ایلام	۱۶/۹	۱۵/۳	۳۴/۳	۲۵/۹	۷/۶	۶
کل کشور	۸/۷	۱۷/۲	۴۰/۵	۲۶/۳	۷/۳	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

احساس امنیت

جدول زیر توزیع درصدی احساس امنیت در استان ایلام و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر قابل مشاهده است ۴۴ درصد از پاسخگویان استان ایلام میزان احساس امنیت خود را زیاد و خیلی زیاد بیان کرده‌اند که در مقایسه با کل کشور (۳۳/۹ درصد) بالاتر بوده است. بر اساس اطلاعات جدول استان ایلام از جمله استان‌هایی است که احساس امنیت در آن در حد متوسط رو به بالا ارزیابی شده است.

جدول ۵۴- توزیع درصدی احساس امنیت در استان ایلام و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
ایلام	۱۷/۷	۱۲/۸	۲۵/۵	۲۹/۶	۱۴/۴	۲۲
کل کشور	۱۴/۲	۲۰/۲	۳۱/۷	۲۶/۹	۷	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان و کل کشور نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد استان ایلام(۲۶/۴۱) بالاتر از میانگین کل کشور (۲۵/۲۳) بوده است. استان ایلام جزو ۵ استانی است که در شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد در کشور بالاترین میانگین را داشته است.

جدول ۵۵- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان ایلام و کل کشور

مورد	استان	میانگین طیف (۲۷)	رتبه
سرمایه اجتماعی در سطح خرد	ایلام	۲۶,۴۱	۲۷
	کل کشور	۲۵/۲۳	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی کل

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی را در استان و کل کشور نشان می‌دهد با توجه به جدول، میانگین سرمایه اجتماعی استان ایلام(۲/۸۲) کمی بالاتر از میانگین کل کشور(۲/۷۹) است و میزان سرمایه اجتماعی در استان در سطح متوسط بوده است.

رتبه استان در رابطه با این شاخص از نظر ارزیابی نسبت به سرمایه اجتماعی برابر با ۱۷ بوده است که میزان متوسط سرمایه اجتماعی در استان به نسبت به کل کشور را نشان می‌دهد.

جدول ۵۶- میانگین سرمایه اجتماعی در استان ایلام و کل کشور

مورد	استان	میانگین (۱ تا ۵)	رتبه
سرمایه اجتماعی کل	ایلام	۲،۸۲	۱۷
	کل کشور	۲/۷۹	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

وضعیت سلامت و درمان استان ایلام

در سال ۱۳۹۷، ۱۲ بیمارستان با ۱۲۳۹ تخت در سطح استان فعال بوده است. تعداد مراکز بهداشتی و درمانی نیز ۳۳۹ مورد گزارش شده که سهم نقاط روستایی، ۴۳ درصد و سهم نقاط شهری، ۵۷ درصد است. در این سال ۲۰۰ خانه بهداشت نیز در نقاط روستایی، ۶۰ آزمایشگاه، ۷۸ داروخانه، ۱۹ مؤسسه تشخیصی-درمانی هسته‌ای و ۲۲ مرکز توان‌بخشی در استان ایلام فعال بوده است (سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۷).

دو جدول زیر تعداد و سرانه(در هر صد هزار نفر) پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص را نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول در سال ۱۳۹۷ سرانه مجموع پزشکان شاغل در استان برابر با ۹۶/۷۰ در هر صد هزار نفر بوده است که در مقایسه با متوسط کشور (با ۶۱/۰۶ در هر صد هزار نفر) بالاتر بوده و به نسبت کل کشور وضعیت مناسب‌تری داشته است؛ همچنین باید به این نکته توجه کرد که استان ایلام در همه موارد به جز پزشک داروساز وضعیتی بهتر نسبت به متوسط کشور داشته است.

جدول ۵۷- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان‌پزشک	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق متخصص	دکترای تخصصی
کل کشور	۴۸۸۰۶	۱۶۱۳۰	۵۲۲۲	۳۴۰	۲۴۰۶	۱۶۵۳۰	۲۶۲۶	۵۵۵۲
۱۳۸۰	۲۱۴	۱۲۲	۲۱	۰	۱۳	۵۸	...	...
۱۳۸۵	۳۰۷	۱۲۰	۷۰	۰	۴۴	۷۳	...	...
۱۳۹۰	۳۳۵	۱۰۱	۳۹	۰	۷	۱۸۸	...	...
۱۳۹۵	۴۶۳	۱۵۶	۴۱	۹	۱۶	۱۷۵	۱۹	۴۷
۱۳۹۷	۵۶۱	۲۰۳	۴۲	۱۱	۱۴	۱۸۹	۲۴	۷۸

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۷

جدول ۵۸- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص (صدهزار نفر)[۸]

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان‌پزشک	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق متخصص	دکترای تخصصی
کل کشور	۶۱/۰۶	۲۰/۱۸	۶/۵۳	۰/۴۳	۳/۰۱	۲۰/۶۸	۳/۲۹	۶/۹۵
۱۳۸۵	۵۶/۲۵	۲۱/۹۹	۱۲/۸۳	۰/۰۰	۸/۰۶	۱۳/۳۸	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۰	۶۰/۰۸	۱۸/۱۱	۶/۹۹	۰/۰۰	۱/۲۶	۳۳/۷۲	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۵	۷۹/۸۱	۲۶/۸۹	۷/۰۷	۱/۵۵	۲/۷۶	۳۰/۱۶	۳/۲۷	۸/۱۰
۱۳۹۷	۹۶/۷۰	۳۴/۹۹	۷/۲۴	۱/۹۰	۲/۴۱	۳۲/۵۸	۴/۱۴	۱۳/۴۴

دو جدول زیر تعداد و سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. سرانه بیمارستان‌های فعال استان ایلام در سال ۱۳۹۷ برابر با ۲/۰۷ بوده است که از سرانه کل کشور بالاتر بوده است؛ همچنین در تخت‌های فعال و مصوب نیز وضعیت استان(۲۱۳/۵۶ در هر صد هزار نفر) در مقایسه با کل کشور(۲۰۸/۳۷ در هر هزار نفر) وضعیت بهتری بوده است.

جدول ۵۹- تعداد بیمارستان‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی

سال	مجموع		دولتی						غیردولتی				سایر	
			دانشگاه علوم پزشکی		تأمین اجتماعی		سایر نهادهای عمومی		خیریه		خصوصی			
	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان	تخت
کل کشور ۱۳۹۷	۱۰۱۶	۱۶۶۵۴۳	۶۲۹	۱۱۲۶۸۳	۷۵	۱۲۷۵۶	۱۰۱	۱۵۹۴۹	۳۵	۵۳۳۸	۱۷۴	۱۸۷۰۳	۲	۱۱۱۴
۱۳۸۰	۶	۶۷۱	۵	۶۲۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۳۸۵	۱۱	۶۵۲	۹	۵۸۸	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۳۹۰	۱۱	۶۱۸	۹	۵۶۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۳۹۵	۱۲	۱۲۱۴	۹	۱۰۱۸	۱	۶۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۳۹۷	۱۲	۱۲۳۹	۹	۱۰۲۳	۱	۶۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰

منبع: سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۷

[۸] . سرانه سال ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۹۵) محاسبه شده است.

جدول ۶۰-سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صدهزار نفر)

سال و شهرستان	مجموع		دولتی						غیردولتی				سایر	
			دانشگاه علوم پزشکی		تأمین اجتماعی		سایر نهادهای عمومی		خیریه		خصوصی			
	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب
کل کشور	۱/۲۷	۲۰۸/۳۷	۰/۷۹	۱۴۰/۹۸	۰/۰۹	۱۵/۹۶	۰/۱۳	۱۹/۹۵	۰/۰۴	۶/۶۸	۰/۲۲	۲۳/۴۰	۰/۰۰	۱/۳۹
۱۳۸۵	۲/۰۲	۱۱۹/۴۶	۱/۶۵	۱۰۷/۷۳	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۰	۱/۹۷	۱۱۰/۸۳	۱/۶۱	۱۰۰/۶۱	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۵	۲/۰۷	۲۰۹/۲۵	۱/۵۵	۱۷۵/۴۷	۰/۱۷	۱۰/۳۴	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۷	۲/۰۷	۲۱۳/۵۶	۱/۵۵	۱۷۶/۳۳	۰/۱۷	۱۰/۳۴	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰

دو جدول زیر تعداد و سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع تخت‌های فعال در استان ایلام در سال ۱۳۹۷ برابر ۱۵۴/۲۷ است که نسبت به کل کشور پایین‌تر است. استان ایلام در تخت‌های فعال بیمارستانی در بخش‌های سوختگی و مراقبت نوزادان سرانه بالاتری نسبت به کل کشور داشته و در دیگر بخش‌ها سرانه استان پایین‌تر است.

جدول ۶۱- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی‌سی‌یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۳۸۱۱۷	۱۰۲۴۷	۹۲۱	۸۹۲۹	۵۹۳۰	۳۲۶۲	۱۰۸۸۲۸
۱۳۸۰	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۸۵	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۰	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۵	۷۱۸	۴۹	۱۱	۳۸	۳۰	۱۳	۵۷۷
۱۳۹۷	**۸۹۵**	**۵۷**	**۸**	**۴۳**	**۴۳**	**۲۴**	**۷۲۰**

منبع: سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۷

جدول ۶۲- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صدهزار نفر)

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی سی یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۷۲/۸۱	۱۲/۸۲	۱/۱۵	۱۱/۱۷	۷/۴۲	۴/۰۸	۱۳۶/۱۶
۱۳۸۵	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۰	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۵	۱۲۳/۷۶	۸/۴۵	۱/۹۰	۶/۵۵	۵/۱۷	۲/۲۴	۹۹/۴۶
۱۳۹۷	۱۵۴/۲۷	۹/۸۲	۱/۳۸	۷/۴۱	۷/۴۱	۴/۱۴	۱۲۴/۱۰

دو جدول زیر تعداد و سرانه مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در استان ایلام در سال ۱۳۹۷ برابر ۵۸/۴۳ است که نسبت به کل کشور بالاتر بوده است.

بر اساس بررسی‌ها، استان ایلام در سال ۱۳۹۷ در همه موارد مراقبت‌های اولیه بهداشتی به نسبت متوسط کشور وضعیت بهتری داشته است.

جدول ۶۳- مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی

سال و شهرستان	مجموع	مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				پایگاه بهداشت		خانه‌های بهداشت فعال	تسهیلات زایمانی	پایگاه مراقبت بهداشت مرزی
		شهری	روستایی	شهری روستایی	شبانه‌روزی	روستایی	شهری			
۱۳۹۷ کل کشور	۲۹۴۶۵	۱۵۵۹	۲۶۴۵	۱۰۵۹	۵۶۱	۳۲۴	۵۲۶۵	۱۷۷۴۶	۲۱۴	۹۲
۱۳۸۰	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۸۵	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۰	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۵	۳۴۳	۱۳	۲۸	۲۶	۱۴	۳	۴۸	۲۰۴	۷	
۱۳۹۷	۳۳۹	۱۳	۲۸	۲۶	۱۴	۳	۴۸	۲۰۰	۷	

منبع: سالنامه آماری استان ایلام ،۱۳۹۷

جدول ۶۴-سرانه مراکز ارائه دهنده مراقبت های اولیه بهداشتی(صدهزار نفر)

سال و شهرستان	مجموع	مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				پایگاه بهداشت		خانه های بهداشت فعال	تسهیلات زایمانی	پایگاه مراقبت بهداشت مرزی
		شهری	روستایی	شهری روستایی	شبانه روزی	روستایی	شهری			
۱۳۹۷ کل کشور	۳۶/۸۷	۱/۹۵	۳/۳۱	۱/۳۲	۰/۷۰	۰/۴۱	۶/۵۹	۲۲/۲۰	۰/۲۷	۰/۱۲
۱۳۸۵	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۰	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۵	۵۹/۱۲	۲/۲۴	۴/۸۳	۴/۴۸	۲/۴۱	۰/۵۲	۸/۲۷	۳۵/۱۶	۱/۲۱	۰/۰۰
۱۳۹۷	۵۸/۴۳	۲/۲۴	۴/۸۳	۴/۴۸	۲/۴۱	۰/۵۲	۸/۲۷	۳۴/۴۷	۱/۲۱	۰/۰۰

منبع: سالنامه آماری استان ایلام ،۱۳۹۷

دو جدول زیر تعداد و سرانه پایگاه‌های اورژانس در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع پایگاه‌های اورژانس در استان ایلام در سال ۱۳۹۷ برابر ۶/۸۹ است که نسبت به کل کشور بیشتر از ۲ برابر بوده است. باید توجه داشت که سرانه پایگاه‌های اورژانس هم در نقاط شهری و هم در نقاط جاده‌ای استان از سرانه کل کشور بالاتر بوده است.

جدول ۶۵-تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵

سال ۱۳۹۷	مجموع	شهری	جاده‌ای
ایلام	۴۰	۱۲	۲۸
کل کشور	۲۵۳۶	۹۶۷	۱۵۶۹

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷
سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۸

جدول ۶۶-سرانه پایگاه های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵

سال ۱۳۹۷	مجموع	شهری	جاده ای
ایلام	۶/۸۹	۲/۰۷	۴/۸۳
کل کشور	۳/۱۷	۱/۲۱	۱/۹۶

۳-۳-۲- فقر و محرومیت

محوریت موضوع فقر و محرومیت از جمله مهم‌ترین مسائل کشور به خصوص در دوره پس از انقلاب اسلامی بوده است. فقر با تعابیری چون فقر مطلق (تعریف معیشتی و حداقلی) و فقر نسبی (به مثابه محرومیت نسبی) همواره مورد توجه سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و متخصصان کشور بوده است.

با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ به دلیل پشتوانه ایدئولوژیک انقلاب در بسط عدالت اجتماعی، اشتیاق برای تساهل، توازن و تعادل بین همه مناطق کشور و تعدیل شکاف میان شهر و روستا، دیدگاه‌های محرومیت‌زدایی رونق یافت. تلاش برای محرومیت‌زدایی و توسعه مناطق محروم و دورافتاده کشور در دستور کار نظام جمهوری اسلامی قرار گرفت. پس از آن برنامه‌های اول تا ششم توسعه نیز گواه اهمیت این موضوع در دولت‌های مختلف بوده است.

در واقع کاهش محرومیت و نابرابری منطقه‌ای به دلیل تبعات اقتصادی و سیاسی، موضوع مهمی در بیش‌تر کشورهای در حال توسعه است. کیفیت زندگی افراد دستخوش نابرابری‌های منطقه‌ای عظیمی است که در بسیاری موارد به سرعت در حال افزایش است. زیرا هرچقدر تفاوت‌های منطقه‌ای از ابعاد مختلف بیشتر باشد، منجر به حرکت جمعیت و سرمایه به سمت قطب‌های پرجاذبه می‌گردد.

در ایران یکی از اهداف مهم در برنامه‌های اقتصادی- اجتماعی پس از انقلاب، کاهش محرومیت و رفع نابرابری میان مناطق بوده است. توسعه منطقه‌ای در ایران در طول دهه اول بعد از انقلاب اسلامی، با توجه ویژه به مناطق محروم در کل کشور مورد توجه قرار گرفت.

در دهه دوم بعد از انقلاب، جهت‌گیری جدیدی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای ایجاد گردید؛ تغییر جهت برنامه‌ریزی منطقه‌ای از سطوح ملی و بین منطقه‌ای به سطوح منطقه‌ای و درون منطقه‌ای، توجه به سازمان‌دهی طرح‌های مناطق روستایی و توجه به شناسایی پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های مناطق برای حصول توسعه از آن جمله است. با این وجود علیرغم تلاش‌های صورت گرفته در برنامه‌ها و سیاست‌ها، در حال حاضر نابرابری‌های مشهودی میان مناطق مختلف کشور به لحاظ شاخص‌های توسعه و سطوح محرومیت موجود است. از این رو پژوهش‌های متفاوتی در راستای شناسایی و طبقه‌بندی مناطق محروم کشور و برنامه‌ریزی به منظور اتخاذ سیاست‌های مناسب جهت ارتقای وضعیت موجود صورت گرفته است.

۳-۳-۲-۱- طرح‌های انجام شده در زمینه مناطق محروم

طرح مطالعاتی «نگاهی به فقر چندبعدی و بررسی وضعیت آن در ایران» توسط دفتر مطالعات رفاه اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماع (بر اساس داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۱)؛ «شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور» زیر نظر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (۱۳۸۶-۱۳۸۵) و «اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق» توسط بنیاد برکت (۱۳۹۶) از جمله مطالعاتی است که در زمینه شناسایی مناطق محروم کشور در سطوح شهرستان، بخش و دهستان در سطح ملی صورت گرفته است.

الف) دفتر مطالعات رفاه اجتماعی به بررسی فقر چندبعدی در ایران پرداخته است. در این پژوهش با استفاده از فایل خام داده‌های طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار شهری و روستایی سال ۱۳۹۱ مرکز آمار ایران، محاسبات شاخص فقر چندبعدی انجام شده است. بدین منظور ۵ شاخص سلامت، آموزش، مسکن، استانداردهای زندگی و اشتغال به عنوان مشخصه‌های فقر چندبعدی در نظر گرفته شده است. سپس با استفاده از وزن دهی به شاخص‌ها و مؤلفه‌های هریک، میزان اهمیت آن‌ها تعیین شده است.

جدول ۶۷-شاخص‌ها و ابعاد فقر چندبعدی

شاخص	وزن شاخص	مؤلفه	وزن مؤلفه‌ها
سلامت	۲۰	سوءتغذیه	۱۰
		عدم برخورداری از بیمه درمان	۱۰
آموزش	۲۰	خانوارهای دارای عضو کمتر از ۵ سال تحصیل	۱۰
		خانوارهای دارای کودک ۶ تا ۱۸ سال کمتر از ۸ کلاس سواد (متناسب با سن)	۱۰
مسکن	۲۰	مصالح بی‌دوام	۱۰
		سطح زیربنای کمتر از ۱۶ مترمربع	۱۰
استانداردهای زندگی	۲۰	سطح دسترسی به آشپزخانه	۴
		عدم دسترسی به آب و برق	۴
		نداشتن حمام	۴
		نداشتن دارایی مانند اتومبیل، دوچرخه و...	۴
		نوع سوخت خانوار برای پخت و پز	۴
اشتغال	۲۰	سرپرست بیکار	۱۰
		عدم برخورداری از بیمه اجتماعی	۱۰

شاخص‌های مذکور درصد خانوارهایی را که دچار فقر چندبعدی هستند به تفکیک استان نشان می‌دهد. بر این اساس ۱۳ درصد از خانوارهای مناطق شهری استان ایلام دچار فقر شهری هستند. همچنین ۲۸ درصد از خانوارهای مناطق روستایی دچار فقر چندبعدی هستند. در این گزارش میانگین محرومیت هر استان نیز مشخص شده است. میانگین محرومیت در مناطق شهری استان ایلام برابر با ۳۴/۲ و در مناطق روستایی برابر با ۳۸/۶ هست. مقدار عددی این شاخص هرچه بیش‌تر باشد به معنی فاصله زیاد خانوارهای دچار فقر چند بعدی از آستانه فقر است. این شاخص درواقع معادل شاخص شکاف فقر در محاسبه فقر درآمدی است.

علاوه بر این، بر اساس مطالعات انجام شده، ۵ اولویت اول هر استان جهت برنامه‌ریزی به تفکیک مناطق شهری و روستایی مشخص شده است.

پنج اولویت اول استان ایلام در مناطق شهری عبارت است از سلامت، استاندارد زندگی، اشتغال، مسکن و آموزش. اولویت‌های استان ایلام به تفکیک مناطق روستایی نیز عبارت است از: استانداردهای زندگی، مسکن، اشتغال، سلامت و آموزش (دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، بی‌تا).

ب) طرح مطالعاتی شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور با هدف شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته و تهیه نقشه مرکب آن‌ها (چگالی شاخص، بیکاری، بی‌سوادی، کمبود امکانات سکونتی، ارتباطی، فرهنگی، آموزشی و بهداشتی و ...) به منظور حمایت و تقویت توان منطقه‌ای صورت گرفته است.

در این پژوهش پس از انجام مطالعات اولیه و بحث و بررسی مراجع صاحب‌نظر ۲۵ شاخص به منظور سنجش میزان محرومیت در سطوح شهرستان، بخش و دهستان استفاده شده است. لازم به ذکر است برخی از شاخص‌ها به تناسب سطوح مورد بررسی (شهرستان، بخش و دهستان) متفاوت بوده است.

شاخص‌هایی نظیر نرخ بیکاری، نرخ بی‌سوادی (به دلیل وجود رابطه مستقیم و شدید با محرومیت)، تراکم خانوار در واحد مسکونی (پایین بودن این نرخ بیانگر بهبود وضعیت اقتصاد و توسعه‌ای هر جامعه‌ای است)، نرخ مهاجرت (نشانگر عدم رضایت از مکان زندگی و بازتاب توزیع نامتوازن امکانات)، بار تکفل شغلی(بیانگر نسبت جمعیت شاغل به کل جمعیت)، نسبت مراکز بهداشتی و درمانی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت آموزشگاه متوسطه به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت تأسیسات ورزشی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای برخوردار از گاز، نسبت روستاهای دارای آب آشامیدنی سالم به کل روستاها(از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه انسانی و اجتماعی که عدم برخورداری از آن سهم تعیین‌کننده‌ای در تشخیص محرومیت دارد)، نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت، چگالی جمعیت (نشانگر رابطه میان جمعیت و مساحت شهرستان، بخش و دهستان است)، فاصله مرکز شهرستان از مرکز (به منظور دسترسی یا عدم دسترسی مردم منطقه به خدمات مرکزی

استان)، فاصله مرکز شهرستان از نزدیک‌ترین فرودگاه، فاصله مرکز شهرستان به ایستگاه راه آهن، نسبت پزشک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای بهره‌مند از دفاتر پستی به تعداد روستا، نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا، نسبت شعب بانک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت کتابخانه‌های عمومی یا کانون پرورش فکری و ... در سه سطح شهرستان، بخش و دهستان مورد ارزیابی قرار گرفت. درواقع شاخص‌ها ترکیبی از متغیرهای اجتماعی و فرهنگی و از سوی دیگر متغیرهای اقتصادی و زیرساختی بوده است. اهمیت شاخص‌های مذکور در میزان محرومیت و قابل سنجش بودن؛ در انتخاب آن‌ها نقش اساسی داشته است.

سنجش میزان محرومیت: در این طرح به دلیل محدودیت‌های موجود در دستیابی به شاخص‌های مذکور در محدوده‌های شهرستان، بخش و دهستان؛ از نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵ استفاده شده است. در طی جلساتی با مسئولین استانداری‌ها و معاونین و همین‌طور متخصصین امر، فرآیند وزن دهی شاخص‌ها انجام شده است.

بر اساس روش ضریب همبستگی، میانگین وزن هریک از شاخص‌ها مشخص شده و برپایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده است. از این رو با رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن دهی جایگاه هر شهرستان، بخش و دهستان به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده است. بر این اساس مناطق محروم استان ایلام به شرح جدول زیر است:

جدول ۶۸- مناطق کمتر توسعه یافته استان ایلام

دهستان کمتر توسعه یافته	ضریب دهستان	تابعیت تقسیماتی		
		استان	شهرستان	بخش
ارکوازی	۶	ایلام	ایلام	چوار
بولی	۷	ایلام	ایلام	چوار
میش خاص	۶	ایلام	ایلام	مرکزی
زرنه	۶	ایلام	ایوان	زرنه
کلان	۶	ایلام	ایوان	زرنه
سراب	۶	ایلام	ایوان	مرکزی
نبوت	۶	ایلام	ایوان	مرکزی
چم کبود	۶	ایلام	آبدانان	سراب باغ
سراب باغ	۷	ایلام	آبدانان	سراب باغ
آب انار	۸	ایلام	آبدانان	کلات
مورموری	۸	ایلام	آبدانان	کلات
جابر انصار	۶	ایلام	آبدانان	مرکزی
ماسبی	۷	ایلام	آبدانان	مرکزی
دوستان	۶	ایلام	دره شهر	بدره
هندمینی	۶	ایلام	دره شهر	بدره

دهستان کمتر توسعه یافته	ضریب دهستان	تابعیت تقسیماتی		
		استان	شهرستان	بخش
کولکنی	۶	ایلام	دره شهر	ماژین
ماژین	۶	ایلام	دره شهر	ماژین
ارمو	۶	ایلام	دره شهر	مرکزی
زرین دشت	۶	ایلام	دره شهر	مرکزی
سیدناصرالدین	۷	ایلام	دهلران	زرین آباد
سید ابراهیم	۷	ایلام	دهلران	زرین آباد
اناران	۶	ایلام	دهلران	مرکزی
دشت عباس	۶	ایلام	دهلران	موسیان
ابوغویر	۷	ایلام	دهلران	موسیان
نهر عنبر	۶	ایلام	دهلران	موسیان
زنگوان	۶	ایلام	شیروان و چرداول	شیروان
کارزان	۶	ایلام	شیروان و چرداول	شیروان
لومار	۶	ایلام	شیروان و چرداول	شیروان
شباب	۶	ایلام	شیروان و چرداول	مرکزی
آسمان آباد	۶	ایلام	شیروان و چرداول	مرکزی
بیجنوند	۷	ایلام	شیروان و چرداول	مرکزی
هلیلان	۷	ایلام	شیروان و چرداول	هلیلان
زردلان	۷	ایلام	شیروان و چرداول	هلیلان
هجداندشت	۷	ایلام	مهران	صالح‌آباد
محسن آباد	۷	ایلام	مهران	مرکزی
چمزی	۷	ایلام	ملکشاهی	مرکزی
شوهان	۷	ایلام	ملکشاهی	مرکزی
کبیرکوه	۷	ایلام	ملکشاهی	گچی
گچی	۷	ایلام	ملکشاهی	گچی

(شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور، ریاست جمهوری،۱۳۸۶)

بر اساس مطالعات مذکور، ۵/۱۲ درصد از دهستان‌ها محرومیت بالایی (ضریب ۸) داشته، ۳۸/۴۶ درصد دارای محرومیت متوسط (ضریب ۷) و ۵۶/۴۱ درصد نیز از محرومیت پایینی (ضریب۶) برخوردار بوده‌اند. شایان ذکر است، ضرایب بر اساس ۵ تا ۹ تعیین شده و ضریب ۵ به معنی محرومیت کمتر و ضریب ۹ به معنی محرومیت بیش‌تر است.

بر اساس بررسی‌ها، دهستان‌های آب‌انبار و مورموری شهرستان آبدانان در اولویت میزان فقر قرار دارند.

ج) پژوهش دیگر مربوط به اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق توسط بنیاد برکت صورت گرفته است. در این طرح ۵۴ شاخص به منظور سنجش سطح محرومیت مورد استفاده قرار گرفته شده است.

سنجش میزان محرومیت: بر اساس روش مک گراناهان (روش ضریب همبستگی) میانگین وزن هریک از شاخص‌ها مشخص شده و برپایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده است. از این رو با رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن‌دهی جایگاه هر استان، شهرستان و بخش به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده است. شاخص‌های مذکور به شرح جدول زیر است:

جدول ۶۹- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناهان (روش ضریب همبستگی)

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۱	نرخ اشتغال (درصد)	۰/۰۸۳۵
۲	نرخ اشتغال زنان (درصد)	۰/۱۱۴۸
۳	نرخ فعالیت (درصد)	۰/۱۴۰۷
۴	بار تکفل شغلی (نفر به ازای هر نفر شاغل)	۰/۱۶۴۳
۵	نسبت شاغلان بخش کشاورزی به کل شاغلان (درصد)	۰/۱۹۱۶
۶	نسبت شاغلان بخش صنعت به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۲۲۳
۷	نسبت شاغلان بخش خدمات به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۴۳۳
۸	نسبت مساحت اراضی راعی به کل مساحت بخش	۰/۲۷۴۵
۹	نسبت مساحت اراضی زراعی آبی به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۰۲۳
۱۰	نسبت مساحت اراضی زراعی دیم به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۲۵۱
۱۱	نسبت مساحت اراضی باغی به کل اراضی (درصد)	۰/۳۵۸۸
۱۲	سرانه دام سنگین خانوار (راس)	۰/۳۹۳۰
۱۳	سرانه دام سبک خانوار (راس)	۰/۴۱۹۵
۱۴	تراکم تراکتور در هر ۱۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۵۰۲
۱۵	تراکم کمباین در هر ۱۰۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۸۱۵
۱۶	نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۰۲۷
۱۸	نسبت روستاهای بهره مند از گاز به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۳۶۰
۱۹	نسبت شعب بانک به ۱۰/۰۰۰ نفر جمعیت	۰/۵۵۵۴
۲۰	فاصله مرکز بخش از مرکز شهرستان (Km)	۰/۵۸۵۹
۲۱	فاصله مرکز بخش از مرکز استان (Km)	۰/۶۰۳۷
۲۲	شدت فرسایش	۰/۶۳۷۴
۲۳	قابلیت اراضی	۰/۶۶۸۹
۲۴	ارتفاع	۰/۶۹۳۴
۲۵	کلاس شیب	۰/۷۲۳۲
۲۶	میزان بارش	۰/۷۴۶۲
۳۱	دما	۰/۷۶۹۱

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۳۲	اقلیم	۰/۷۹۹۸
۳۳	منابع آب	۰/۸۲۷۱
۳۴	تعداد معدن	۰/۸۵۵۵
۳۵	پتانسیل زلزله	۰/۸۷۹۴
۳۶	پتانسیل سیل	۰/۹۰۵۹
۳۷	بعد خانوار	۰/۹۳۰۰
۳۸	نرخ رشد جمعیت (درصد)	۰/۹۵۸۹
۳۹	نسبت جنسی (درصد)	۰/۹۸۵۰
۴۰	تراکم جمعیت	۱/۰۱۰۸
۴۱	نسبت شهرنشینی (درصد)	۱/۰۴۴۰
۴۲	نرخ باسوادی (درصد)	۱/۰۶۷۸
۴۳	نرخ باسوادی زنان (درصد)	۱/۰۹۸۱
۴۴	نسبت باسوادان با تحصیلات عالی به کل باسوادان (درصد)	۱/۱۲۲۸
۴۵	نسبت مراکز بهداشتی درمانی و خانه بهداشت به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۴۶۵
۴۶	نسبت پزشک به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۸۲۲
۴۷	نسبت مدرسه راهنمایی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۰۴۲
۴۸	نسبت دبیرستان و هنرستان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۳۰۶
۴۹	نسبت کتابخانه و کانون پرورش فکری کودکان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۵۸۸
۵۰	نسبت تاسیسات ورزشی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۹۰۰
۵۱	نسبت روستاهای بهره‌مند از آب آشامیدنی سالم (درصد)	۱/۳۱۳۳
۵۲	نسبت روستاهای بهره‌مند از دفتر پستی به تعداد روستا (درصد)	۱/۳۳۷۲
۵۳	نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت (درصد)	۱/۳۶۱۱
۵۴	نسبت روستاهای خالی از سکنه به کل روستاها(درصد)	۰/۰۳۴۶

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

جدول ۷۰- مناطق کم‌تر توسعه یافته استان ایلام

ردیف	استان	شهرستان	بخش
۱	ایلام	شیروان و چرداول	شیروان
۲	ایلام	شیروان و چرداول	هلیلان
۳	ایلام	ملکشاهی	گچی
۴	ایلام	ملکشاهی	مرکزی
۵	ایلام	مهران	مرکزی
۶	ایلام	مهران	صالح‌آباد

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

نتایج این پژوهش حاکی از آن است که در مجموع، ۵۶۴ بخش و شهرستان محروم در استان‌های مختلف کشور مورد سنجش قرار گرفته است. در این میان استان ایلام دارای ۳ شهرستان و ۶ بخش محروم است. شهرستان‌های شیروان و چرداول (بخش هلیلان)، دره شهر (بخش ماژین)، ملکشاهی (بخش گچی)، شیروان و چرداول (بخش شیروان)، آبدانان (بخش کلات) در ردیف ۸۶، ۱۲۵، ۱۵۰، ۱۵۵ و ۱۹۰ مناطق محروم کشور به حساب آمدند.

بدیهی است رفع محرومیت مناطق مذکور مستلزم شناخت کافی از امکانات و پتانسیل‌های منطقه‌ای و بهره‌گیری از آن‌ها در جهت رفع محرومیت و دستیابی به توسعه پایدار است. مزیت‌های نسبی مناطق محروم استان ایلام در سه بخش عمده اقتصادی یعنی کشاورزی، صنعت و خدمات و زیر بخش‌های آن به شرح زیر است:

الف) کشاورزی:

۱. مزیت نسبی در تولید محصولات باغی نظیر زیتون، گردو، انگور آبی، لیموترش و انجیر آبی
۲. مزیت نسبی در تولید گندم، جو، ذرت دانه‌ای، نخود، خیار، کلزا و هندوانه (خیار بیش‌تر در دره شهر وجود دارد و برنج نیز در بخش مرکزی شیروان چرداول وجود دارد).
۳. مزیت نسبی در دامداری و دام‌پروری و پرورش دام سبک
۴. مزیت نسبی در پرورش دام سنگین مخصوصاً در بخش مرکزی شهرستان دره شهر، بخش موسیان دهلران، بخش مرکزی، شیروان و هلیلان شهرستان شیروان و چرداول.
۵. مزیت نسبی در پرورش زنبورعسل مخصوصاً در بخش‌هایی که سطح باغات شرایط مناسب پرورش را ایجاد کرده است.
۶. مزیت نسبی در شیلات و آبزی‌پروری با توجه به وجود رودخانه‌های دائمی و چشمه‌سارها
۷. مزیت نسبی در وجود جنگل و مراتع مناسب

ب)صنعت:

۱. وجود ۲ شهرک صنعتی در بخش چوار شهرستان ایلام
۲. وجود شهرک صنعتی ایوان در بخش زرنه شهرستان ایوان
۳. وجود شهرک صنعتی آبدانان در بخش سراب باغ شهرستان آبدانان
۴. وجود شهرک صنعتی دره شهر در بخش مرکزی شهرستان دره شهر
۵. وجود شهرک صنعتی دهلران در بخش مرکزی شهرستان دهلران

۶. وجود شهرک صنعتی سرابله در بخش مرکزی شهرستان شیروان و چرداول
۷. وجود ناحیه صنعتی شیروان لومار در بخش شیروان شهرستان شیروان و چرداول
۸. وجود ناحیه صنعتی هلیلان در بخش هلیلان شهرستان شیروان و چرداول
۹. وجود ناحیه صنعتی ملکشاهی در بخش مرکزی شهرستان ملکشاهی
۱۰. وجود شهرک صنعتی مهران در بخش مرکزی شهرستان مهران
۱۱. وجود ظرفیت‌های معدنی و معادن بیتومین، سنگ گچ، لاشه و مالون، آلوویوم آهکی، شیل، شن و ماسه کوهی، کلسیت و آهک در بخش‌های محروم استان
۱۲. مزیت نسبی در وجود معادن عظیم نفت، گاز، گوگرد و زاج در بخش‌های محروم شهرستان آبدانان و دیگر بخش‌های محروم استان (چهار درصد منابع نفت کشور و پانزده درصد منابع گازی کل کشور مربوط به این استان است)
۱۳. مزیت نسبی در توسعه صنایع وابسته به نفت و گاز به عنوان بهترین گزینه و امکان برای اشتغال‌زایی پایدار جوانان
۱۴. مزیت نسبی در تولید صنایع‌دستی (قالیچه و جاجیم) مخصوصاً در بخش‌های محروم شهرستان دهلران.

ج) خدمات:

۱. مزیت نسبی در وجود مرز بین‌المللی مهران وجود پتانسیل گمرک مهران (بخش مرکزی شهرستان مهران) در مرز بهرام‌آباد که بزرگ‌ترین گمرک خاکی کشور است.
۲. وجود پتانسیل و مزیت نسبی در ارائه خدمات مرزی با کشور عراق برای بخش مرکزی و صالح‌آباد شهرستان مهران بخش چوار شهرستان ایلام، بخش مرکزی و موسیان شهرستان دهلران.
۳. مزیت نسبی در وجود جاذبه‌های طبیعی گردشگری، چشمه‌های آبگرم و فعالیت‌های مرتبط با گردشگری (مجتمع‌های آب‌درمانی) در بخش‌های محروم شهرستان آبدانان و بخش مرکزی دهلران (اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶).

۳-۳-۲-۲- شاخص‌های جمعیتی دهستان‌های محروم استان ایلام

همان‌طور که مشاهده می‌شود بر اساس داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت کل ساکن در مناطق محروم استان ایلام برابر با ۱۴۶/۷۳۹ نفر است. از این تعداد ۷۱/۳۵۱ نفر زن و ۷۵/۳۸۸ نفر مرد هستند. تعداد خانوار

ساکن در این مناطق برابر با ۳۹/۱۷۹ است. میانگین بعد خانوار برابر با ۳/۸۳ است و میانگین نسبت جنسی در این مناطق برابر با ۱۰۸/۷ است. نسبت جنسی در مناطق محروم این استان بالاتر از متوسط نسبت جنسی در کل کشور (۱۰۳) است. بعد خانوار این مناطق نیز بالاتر از بعد خانوار در کل کشور است (متوسط بعد خانوار کل کشور در سرشماری ۱۳۹۵ برابر با ۳/۳ بوده است). بالاترین نسبت جنسی مربوط به دهستان ابوغویر شهرستان دهلران با نسبت ۲۳۸/۲ است. پس از آن دهستان‌های شوهان، اناران، ارکوازی، دشت عباس، زردلان و چم کبود به ترتیب برابر با ۱۲۸/۸، ۱۲۳/۷، ۱۲۰/۸، ۱۱۰/۷، ۱۱۱/۶ و ۱۱۰/۱ بالاترین نسبت جنسی را دارند.

بالاترین میزان بعد خانوار نیز مربوط به دهستان ابوغویر در شهرستان دهلران با بعد خانوار ۷/۱۴ است. بعد خانوار در دهستان‌های دشت عباس، نهر عنبر، اناران، ارکوازی و مورموری به ترتیب با بعد خانوار ۴/۵۶، ۴/۴۲، ۴/۰۸، ۴/۰۵ و ۴ در شهرستان‌های دهلران و آبدانان بیش‌ترین میزان را داشته است.

جدول ۷۱- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان ایلام

تابعیت تقسیماتی				سرشماری سال ۹۵					
بخش	شهرستان	استان	دهستان کمتر توسعه یافته	بعد خانوار	نسبت جنسی	تعداد زنان	تعداد مردان	جمعیت	خانوار
چوار	ایلام	ایلام	ارکوازی	۴/۰۵	۱۲۰/۸	۶۷۷,۱	۰۲۵,۲	۷۰۲,۳	۹۱۵
چوار	ایلام	ایلام	بولی	۳/۷۱	۹۴/۸	۵۲۴	۴۹۷	۰۲۱,۱	۲۷۵
مرکزی	ایلام	ایلام	میش خاص	۳/۶۴	۱۰۴/۲	۵۳۹,۳	۶۸۸,۳	۲۲۷,۷	۹۸۸,۱
زرنه	ایوان	ایلام	زرنه	۳/۷۶	۱۰۰/۷	۱۶۳,۱	۱۷۱,۱	۳۳۴,۲	۶۲۱
زرنه	ایوان	ایلام	کلان	۳/۷۰	۱۰۹/۱	۱۸۸,۱	۲۹۶,۱	۴۸۴,۲	۶۷۲
مرکزی	ایوان	ایلام	سراب	۳/۵۶	۹۹/۰	۰۶۷,۲	۰۴۷,۲	۱۱۴,۴	۱۵۷,۱
مرکزی	ایوان	ایلام	نبوت	۳/۵۴	۹۶/۳	۱۶۰,۳	۰۴۴,۳	۲۰۴,۶	۷۵۳,۱
سراب باغ	آبدانان	ایلام	چم کبود	۳/۷۲	۱۱۰/۱	۴۷۶	۵۲۴	۰۰۰,۱	۲۶۹
سراب باغ	آبدانان	ایلام	سراب باغ	۳/۶۶	۱۰۹/۶	۲۴۶,۱	۳۶۵,۱	۶۱۱,۲	۷۱۳
کلات	آبدانان	ایلام	آب انار	۳/۸۶	۱۰۵/۹	۰۲۹,۱	۰۹۰,۱	۱۱۹,۲	۵۴۹
کلات	آبدانان	ایلام	مورموری	۴/۰۰	۱۰۱/۷	۴۷۶	۴۸۴	۹۶۰	۲۴۰
مرکزی	آبدانان	ایلام	جابرانصار	۳/۵۷	۱۰۳/۰	۲۲۹,۴	۳۵۶,۴	۵۸۵,۸	۴۰۵,۲
مرکزی	آبدانان	ایلام	ماسیی	۳/۸۸	۱۰۶/۵	۰۶۷,۱	۱۳۶,۱	۲۰۳,۲	۵۶۸
بدره	دره شهر	ایلام	دوستان	۳/۵۳	۹۵/۷	۶۴۰,۱	۵۶۹,۱	۲۰۹,۳	۹۱۰
بدره	دره شهر	ایلام	هندمینی	۳/۷۰	۱۰۱/۲	۶۶۴,۱	۶۸۴,۱	۳۴۸,۳	۹۰۵
ماژین	دره شهر	ایلام	کولکنی	۳/۷۶	۱۰۹/۴	۶۶۱	۷۲۳	۳۸۴,۱	۳۶۸
ماژین	دره شهر	ایلام	ماژین	۳/۵۹	۱۰۴/۹	۶۱۰	۶۴۰	۲۵۰,۱	۳۴۸

سرشماری سال ۹۵						تابعیت تقسیماتی			
خانوار	جمعیت	تعداد مردان	تعداد زنان	نسبت جنسی	بعد خانوار	دهستان کمتر توسعه یافته	استان	شهرستان	بخش
۱۷۲,۲	۰۱۰,۸	۱۲۷,۴	۸۸۳,۳	۱۰۶/۳	۳/۶۹	ارمو	ایلام	دره شهر	مرکزی
۷۱۴,۲	۶۵۲,۹	۸۵۱,۴	۸۰۱,۴	۱۰۱/۰	۳/۵۶	زرین دشت	ایلام	دره شهر	مرکزی
۳۱۹	۱،۲۴۳	۶۲۰	۶۲۳	۹۹/۵	۳/۹۰	سیدناصرالدین	ایلام	دهلران	زرین آباد
۲۹۳	۱۱۴,۱	۵۶۱	۵۵۳	۱۰۱/۴	۳/۸۰	سید ابراهیم	ایلام	دهلران	زرین آباد
۳۱۶,۱	۳۶۳,۵	۹۶۶,۲	۳۹۷,۲	۱۲۳/۷	۴/۰۸	اناران	ایلام	دهلران	مرکزی
۰۱۸,۲	۲۰۴,۹	۸۳۶,۴	۳۶۸,۴	۱۱۰/۷	۴/۵۶	دشت عباس	ایلام	دهلران	موسیان
۲۵۴	۸۱۳,۱	۲۷۷,۱	۵۳۶	۲۳۸/۲	۷/۱۴	ابوغویر	ایلام	دهلران	موسیان
۰۸۸,۱	۸۰۶,۴	۴۷۲,۲	۳۳۴,۲	۱۰۵/۹	۴/۴۲	نهر عنبر	ایلام	دهلران	موسیان
۸۷۴	۳۶۰,۳	۷۲۸,۱	۶۳۲,۱	۱۰۵/۹	۳/۸۴	زنگوان	ایلام	شیروان و چرداول	شیروان
۰۸۴,۱	۸۹۲,۳	۹۸۷,۱	۹۰۵,۱	۱۰۴/۳	۳/۵۹	کارزان	ایلام	شیروان و چرداول	شیروان
۴۵۰	۵۸۴,۱	۸۲۴	۷۶۰	۱۰۸/۴	۳/۵۲	لومار	ایلام	شیروان و چرداول	شیروان
۸۵۲	۰۶۳,۳	۵۵۵,۱	۵۰۸,۱	۱۰۳/۱	۳/۶۰	شباب	ایلام	شیروان و چرداول	مرکزی
۶۶۰,۱	۸۹۵,۵	۹۲۸,۲	۹۶۷,۲	۹۸/۷	۳/۵۵	آسمان آباد	ایلام	شیروان و چرداول	مرکزی
۱۴۰,۱	۱۹۴,۴	۱۴۴,۲	۰۵۰,۲	۱۰۴/۶	۳/۶۸	بیجنوند	ایلام	شیروان و چرداول	مرکزی
۹۸۹,۲	۶۳۴,۱۰	۳۸۱,۵	۲۵۳,۵	۱۰۲/۴	۳/۵۶	هلیلان	ایلام	شیروان و چرداول	هلیلان
۶۵۰	۵۱۴,۲	۳۲۶,۱	۱۸۸,۱	۱۱۱/۶	۳/۸۷	زردلان	ایلام	شیروان و چرداول	هلیلان
۵۱۰	۷۷۸,۱	۹۲۲	۸۵۶	۱۰۷/۷	۳/۴۹	هجداندشت	ایلام	مهران	صالح‌آباد
۴۶۹,۲	۷۳۸,۸	۴۴۹,۴	۲۸۹,۴	۱۰۳/۷	۳/۵۴	محسن آباد	ایلام	مهران	مرکزی
۷۷۴	۷۲۲,۲	۳۵۴,۱	۳۶۸,۱	۹۹/۰	۳/۵۲	چمزی	ایلام	ملکشاهی	مرکزی
۱۸۱	۶۷۵	۳۸۰	۲۹۵	۱۲۸/۸	۳/۷۳	شوهان	ایلام	ملکشاهی	مرکزی
۵۷۶	۲۱۰,۲	۰۹۶,۱	۱۱۴,۱	۹۸/۴	۳/۸۴	کبیرکوه	ایلام	ملکشاهی	گچی
۱۴۰	۵۲۰	۲۶۵	۲۵۵	۱۰۳/۹	۳/۷۱	گچی	ایلام	ملکشاهی	گچی
۳۹۱۷۹	۷۳۹,۱۴۶	۳۸۸,۷۵	,۷۱ ۳۵۱	۱۰۸/۷	۳/۸۳	جمع میانگین			

(داده‌های سرشماری مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵)

۳-۳-۲-۳- جمع‌بندی

استان ایلام دارای مساحت ۲۰۱۳۳ کیلومترمربع و جمعیت ۵۸۰۱۵۸ نفر است (بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، مرکز آمار ایران). این استان در غرب ایران و در ناحیه کوهستانی و نیمه گرم قرارگرفته است. استان ایلام از غرب با عراق، از جنوب با استان خوزستان، از شرق با استان لرستان و از شمال با استان کرمانشاه هم‌مرز است.

ارتفاعات زاگرس مهم‌ترین نقش را در شکل‌گیری اقلیم استان بر عهده دارند. به‌طوری که نواحی شمالی استان کوهستانی و نواحی جنوب غربی و غربی استان از اراضی پست و کم ارتفاع تشکیل یافته است. ایلام از نظر اقلیمی دارای تنوع زیادی است، به گونه‌ای که از اقلیم بیابانی در قسمت‌های جنوبی شروع و تا اقلیم‌های مدیترانه‌ای و مرطوب در قسمت‌های شمالی ادامه پیدا می‌کند.

درنتیجه اقلیم مرطوب و مدیترانه‌ای در شمال و در مقابل، اقلیم نیمه خشک و خشک در جنوب غرب استان دیده می‌شود (برنامه آمایش استان ایلام، تحلیل وضعیت و ساختار، ۱۳۹۷: ۶). بیش از ۹۰ درصد از منابع نفتی و گاز غرب کشور و ۱۱درصد از منابع شناخته شده نفت و گاز ایران در استان ایلام قرار دارد (اداره کل امور عشایر استان ایلام).

استان ایلام همچنین دارای منابع آبی حائز اهمیتی است و یکی از مهم‌ترین رودخانه‌های کشور در این استان واقع شده است (برنامه آمایش استان ایلام، تحلیل منابع آب و فعالیت‌های استحصال و شبکه انتقال آب، ۱۳۹۷: ۵). با این حال استان ایلام از جمله استان‌های محروم کشور به حساب می‌آید. نرخ بیکاری در این استان نسبت به متوسط این نرخ در کشور بالاتر است (برنامه آمایش استان ایلام، تحلیل نظام شهری و روستایی ایران،۱۳۹۷: ۵). از سوی دیگر بر اساس پژوهش‌های ذکر شده، ۱۴۶/۷۳۹ نفر در مناطق محروم این استان سکونت دارند. با توجه به جمعیت کل استان، ۲۵/۲۹ درصد از ساکنین این استان درگیر فقر و محرومیت نسبی هستند.

از سوی دیگر؛ بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، در رابطه با سنجش فقر ایران در سال ۱۳۹۵؛ نرخ فقر مطلق (درصد فقرا) در استان ایلام برابر با ۱۴/۱۵بوده است. تعداد فقرا برابر با ۹۳/۹۹۸ نفر و تعداد خانوارهای فقیر برابر با ۲۲/۷۸۸ بوده است (مرکز پژوهش‌های مجلس،۱۳۹۷: ۳۱).

توسعه نامتوازن، تجمیع امکانات و خدمات در شهر ایلام، دسترسی ناکافی به شبکه ارتباطی و شریانی داخل کشور، موقعیت کوهستانی، بیکاری، مهاجرت به شهرها بدون در نظر گرفتن زیرساخت‌های مورد نیاز، تبدیل روستاها به شهرها، تبدیل اراضی کشاورزی به مناطق مسکونی در کنار مهارت پایین افراد در زمینه‌های تخصصی دیگر از جمله عوامل تأثیرگذار بر فقر و محرومیت در استان ایلام بوده است. از این رو استان ایلام در انزوای ارتباطی، اقتصادی و ... قرار گرفته است. بنابراین توجه به فرصت‌ها و پتانسیل‌های این استان از جمله بهره‌گیری از جاذبه‌های گردشگری، توسعه صنایع، محصولات باغی، صادرات و بهره‌گیری از مرز بین‌المللی مهران، ارتقای مهارت‌های جوانان و اشتغال‌زایی از جمله راهکارهای غلبه بر فقر و محرومیت در استان ایلام است.

۳-۳-۳- سکونتگاه‌های غیر رسمی

سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه یکی از پیامدها و ویژگی‌های بارز شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران بوده است. این سکونتگاه‌ها یکی از عوامل تهدیدکننده کیفیت زندگی و برهم زننده تعادل اجتماعی در شهرها به حساب می‌آیند. اسکان غیررسمی در شهرها به طور اساسی ناشی از عوامل متعددی است. بخشی از آن سبب توسعه ناهمگون و نابرابر مناطق شهری و تفاوت‌های مکانی- فضایی (افتراق مکانی) نسبت به امکانات و تسهیلات موجود است.

تعاریف متعددی از سکونتگاه‌ها ارائه شده است که هریک بر ملاک‌ها و معیارهای خاصی مانند کالبد، جغرافیا، اقتصاد، روابط اجتماعی ویژگی‌های روانی تأکید کرده‌اند. برخی از نظر «بوم‌شناسی شهری» بر عواملی مانند نحوه استفاده از زمین، کمبود مسکن، قیمت و اجاره زمین توجه کرده و عده‌ای دیگر از چشم‌انداز «فقر شهری» و مسائلی مانند نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و «تبعیض» نگریسته‌اند.

این پدیده به اشکال متفاوت در گوشه و کنار شهرها، حتی در بخش مرکزی شهرها در قالب محله‌هایی با عناوین زاغه، آلونک‌نشینی، حاشیه‌نشینی، سکونتگاه‌های خودرو، سکونتگاه‌های غیرمجاز، سکونتگاه‌های برنامه‌ریزی نشده و ... مشاهده می‌شود. فقدان مالکیت بر زمین، قرارگیری در اراضی نامناسب (حریم خطوط راه‌آهن و بزرگراه‌ها و ...)، در دسترس نبودن امکانات پایه زندگی، بی‌نظمی و نابسامانی کالبدی، اقتصادی و اجتماعی، وجود فضاهای بی‌دفاع، گم و بدون نظارت از ویژگی‌های این سکونتگاه‌هاست.

مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی؛ روند شتابان جمعیت شهری و عدم توسعه زیرساخت‌های ضروری، مهاجرت گسترده اعم از روستا به شهر و مهاجرت افراد از هسته داخلی شهر به حواشی آن، سطح پایین درآمد خانوار و بالا بودن بهای زمین و همچنین هزینه ساخت‌وساز رسمی، فقدان منطقه‌بندی و کاربری نامناسب زمین، ناکارآمدی سیاست‌ها و برنامه دولت‌ها، برنامه‌ریزی از بالا به پایین، توزیع ناعادلانه خدمات و امکانات بوده است.

۳-۳-۳-۱- نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی

به دنبال شهرنشینی شتابان معاصر در کشورهای درحال‌توسعه و از جمله ایران، سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه جلوه‌ای کالبدی از فقر شهری در درون یا پیرامون شهرها شکل گرفتند. بنا به شرایط تاریخی و جغرافیایی و با توجه به مکاتب اقتصادی و سیاسی حاکم، از این پدیده برداشت‌های متفاوتی شکل گرفت و برای حل آن نیز رویکردهای متفاوتی اتخاذ گردید. از نادیده انگاشتن تا توانمندسازی، طیفی از اقدامات و سیاست‌ها را در

برمی‌گیرد که به فراخور شرایط تاریخی و جغرافیایی مورد توجه قرار گرفته‌اند. این سیاست‌ها تحت تأثیر مکاتب، نظام‌های سیاسی و اجرایی و یا سازمان‌های بین‌المللی ترویج شده و کمابیش در بیشتر این کشورها تجربه شده‌اند. سیاست‌هایی چون نادیده گرفتن، تخریب و تخلیه اجباری، مسکن عمومی، بهسازی و توانمندسازی و ... نتایج متفاوتی را در کشورهای مختلف به همراه داشته است.

از اوایل سده بیستم که مسئله فقر و سکونتگاه‌های فقیرنشین مورد توجه جدی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران قرار گرفت؛ تمرکز بر سیاست‌های اقتصادی کلان از جمله سیاست‌های فقرزدایی و سیاست‌هایی برای افزایش متوسط درآمد و نیز ایجاد عدالت اجتماعی، همواره به مثابه راه حل ریشه‌ای فقر و محلات فقیرنشین مورد توجه بوده است.

جدول ۷۲- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی

رویکرد	دوره رواج و تسلط	نکات اصلی
نادیده گرفتن	تا دهه ۱۹۶۰	با توسعه اقتصادی در کل جامعه مشکل حل خواهد شد. مشکل ساختاری است و با برنامه‌ریزی محلی حل نخواهد شد.
حذف و تخلیه اجباری	۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰ برخی کشورها تاکنون	سکونتگاه‌های غیررسمی غده چرکین بر بدن شهر هستند و باید برچیده شوند.
خودیاری	۱۹۷۰ و ۱۹۸۰	بهره‌گیری از نیروی کار، مهارت و توان مدیریت ساکنان در حل مشکل
مسکن عمومی (اجتماعی)	۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰	دولت و منابع دولتی کلید حل مشکل است. نیاز به یارانه‌های هدف‌دار مسکن
مکان- خدمات	۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰	تأمین زمین و زیرساخت‌های اولیه راه حل است.
ارتقاء بخشی (بهسازی)	۱۹۸۰ تاکنون	تأمین حق سکونت و زیرساخت‌ها با بهره‌گیری از وضع موجود
توانمندسازی	۱۹۹۰ تاکنون	ایجاد چارچوب سیاسی، اداری و محیطی استفاده از ظرفیت‌های درونی اجتماعات محل توسعه اقتصادی و اجتماعی
اجتماع محوری (تام)	از ۲۰۰۰	با ترکیبی از توانمندسازی و تأکید بر حکمروایی شایسته (به‌ویژه حق نگاهداشت مسکن)محور، اجتماع محلی دانسته شد.

(ایراندوست، ۱۳۸۹ :۱۳۹)

۳-۳-۳-۲- سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و به‌طور خاص استان ایلام

ایران از جمله کشورهای در حال توسعه‌ای محسوب می‌شود که با مشکل وجود سکونتگاه‌های غیررسمی روبروست. سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران پیش از سال ۱۳۳۰ به صورت محدود در چند شهر به وجود آمد. با این وجود تا قبل از اصلاحات ارضی، روندی بسیار آرام و کند داشته است. اما بعد از اصلاحات ارضی در سال

۱۳۴۲ همراه با رشد مهاجرت، حاشیه‌نشینی نیز ابعاد وسیع‌تری پیدا کرد. چراکه اکثر خوش‌نشینانی که صاحب نسق نبوده و در نتیجه زمینی به آن‌ها واگذار نشده و کشاورزانی که مقدار ناچیزی زمین به آن‌ها رسیده بود مهاجرت نموده و در محلات فقیرنشین و حاشیه شهرها سکنی گزیدند. نکته قابل ذکر آن است که وجه اشتراک تمامی انواع سکونتگاه‌های غیررسمی دستیابی محدود و یا عدم دسترسی به امکانات و خدمات اساسی و زیرساختی است. اما در ایران سکونتگاه‌های غیررسمی به گونه‌ای متفاوت از سایر کشورها شکل گرفته است. به‌طوری که در غالب سکونتگاه‌های ایران، تصرف و مالکیت به صورت ملکی است و شکل تصرف عدوانی و غصبی بسیار نادر است. ساکنان این سکونتگاه‌ها مسکن را خود بر روی زمینی که تملک کرده‌اند، ساخته اما ضوابط و مقررات رسمی را رعایت نکرده و در نتیجه این سکونتگاه‌ها بدون برنامه ایجاد شده است. از این رو سکونتگاه‌های بی ضابطه با سکونتگاه‌های ایران قرابت معنایی بیش‌تری دارد. در حال حاضر بیش از ۳۰ درصد از جمعیت کشورمان در سکونتگاه‌های غیررسمی ساکن هستند. متأسفانه این پدیده به سرعت در حال رشد و گسترش است و مشکلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، امنیتی و زیست‌محیطی فراوانی را در اغلب شهرهای ایران به وجود آورده است. استان ایلام نیز از این امر مستثنی نیست. از عوامل تأثیرگذار بر شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی این استان، رشد شتابان شهرنشینی و مهاجرت از روستاها و شهرهای محروم به مرکز استان و شهرهای برخوردار بوده است. در حال حاضر محلات سبزی‌آباد، بان‌بور، کارخانه نمک و بان برز در شهر ایلام با چنین پدیده‌ای مواجه شده‌اند.

مطابق آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، استان ایلام دارای ۵۸۰/۱۵۸ نفر جمعیت است که در ۲۵ نقطه شهری و ۱۰۸۲ آبادی اسکان یافته است. ۶۸/۱۳ درصد از جمعیت استان در نقاط شهری، ۳۱/۷۹ درصد در نقاط روستایی و ۰/۰۸ درصد در قالب جمعیت عشایری زندگی می‌کنند (برنامه آمایش استان ایلام، تحلیل نظام شهری و روستایی ایران،۱۳۹۷: ۲).

رشد شهرنشینی استان ایلام به دلایل گوناگونی از جمله روندهای عمومی کشور، رشد جمعیت، شهری شدن، تحولات نظام شهری کشور و تبدیل نقاط روستایی پرجمعیت به شهر و یا پیوستن روستاهای حاشیه شهر به شهرها در طی سالیان گذشته بوده است. علاوه بر این؛ استان دارای تعداد زیادی شهر کوچک با ماهیت روستا-شهری است که در کنار عملکرد شبه شهری، عملکرد غالب روستایی خود را حفظ کرده است (برنامه آمایش استان ایلام، تحلیل نظام سکونتگاهی،۱۳۹۷: ۲۳۶).

آمارها نشان می‌دهد در طی دوره بیست‌ساله ۹۵-۱۳۷۵ در حالی که جمعیت استان، ۱/۲ برابر شده اما جمعیت شهری ۱/۵ برابر شده است (برنامه آمایش استان ایلام، تحلیل وضعیت و ساختار، ۱۳۹۷: ۱). بررسی میزان یا

نسبت شهرنشینی استان ایلام از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ نیز نشان می‌دهد که نسبت شهرنشینی از ۱۹/۷۵ درصد در سال ۱۳۵۵ به ۶۸/۱۳ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. به عبارت دیگر، جمعیت استان ایلام از بافتی کاملاً روستایی به سمت شهرنشینی سریع در حرکت بوده است. نقطه عطف این رویداد در دهه ۷۵-۱۳۶۵ بوده است که جمعیت شهرنشین از جمعیت روستانشین پیشی گرفته و نسبت شهرنشینی به ۵۲/۲۳ درصد در سال ۱۳۷۵ رسیده است (برنامه آمایش استان ایلام، تحلیل نظام شهری و روستایی ایران،۱۳۹۷: ۲).

افزایش جمعیت شهری طی دوره‌های مختلف شهرنشینی یکسان نبوده و بیش‌ترین افزایش مطلق جمعیت شهری استان، مربوط به دوره ۶۵-۱۳۵۵ (هم‌زمان با شروع جنگ تحمیلی و هجوم جمعیت مناطق مرزی (نظیر شهرهای مهران، موسیان و دهلران) به سمت نقاط شهری به خصوص شهر ایلام با تعداد ۱۰۸/۰۶۳ نفر بوده است (برنامه آمایش استان ایلام، تحلیل نظام شهری و روستایی ایران،۱۳۹۷: ۵).

اسکان عشایر از دیگر دلایل افزایش نرخ شهرنشینی بوده است. بر اساس نتایج پایه اولین سرشماری ثبتی مبنایی عشایر کوچنده کشور در سال ۱۳۹۹، جمعیت عشایری استان ایلام در دوره قشلاقی دارای جمعیت ۴۷/۱۵۰ نفر و در دوره ییلاقی دارای جمعیت ۳۴/۱۳۳ نفر است. این در حالی است که بر اساس اطلاعات سومین سرشماری رسمی عشایر کوچنده کشور که در سال ۱۳۸۷ توسط مرکز آمار ایران انجام شده بود، جمعیت عشایری استان ایلام در دوره قشلاقی برابر با ۵۹/۳۹۱ نفر و در دوره ییلاقی برابر با ۴۹/۷۴۹ نفر بوده است (اداره کل امور عشایر استان ایلام).

از سوی دیگر، میزان بیکاری در استان ایلام که تا حدود ۱۶/۵ درصد در سال ۱۳۷۵ کاهش یافته بود، در سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ مجدداً رو به افزایش گذاشت و به حدود ۲۷ و ۲۳ درصد به ترتیب در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ رسید. آمارهای سرشماری ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که نرخ بیکاری هم در کل کشور و هم در استان ایلام ظاهراً کاهش داشته است. با این وجود نرخ بیکاری در استان ایلام همچنان بالاتر از کل کشور بوده است.

مجموعه این عوامل و کمبود امکانات اجتماعی، اقتصادی، رفاهی و به‌طور کلی توسعه نامتوازن امکانات در سطح استان، منجر به رشد مهاجرت به سوی شهرهای برخوردارتر نظیر ایلام شده است. موقعیت جغرافیایی این استان نیز مزید بر علت شده است به‌طوری که موقعیت قرارگیری استان به لحاظ جغرافیایی به گونه‌ای است که از مسیرهای ملی و شریانی داخل کشور فاصله زیادی دارد و به لحاظ توپوگرافیک، موقعیت کوهستانی منطقه باعث عدم توسعه راه‌های شریانی و سریع‌السیر در این استان شده است. به گونه‌ای که از ۲۵ شهر استان تنها ۱۰ شهر ایلام، چوار، ایوان، سرابله، شباب، صالح‌آباد، مهران، دهلران، بدره و دره شهر به طور مستقیم در ارتباط با بزرگراه و جاده‌های اصلی استان قرار می‌گیرند و در مقابل شهرهای لومار، بلاوه، ماژین، مورموری، سراب باغ،

آبدانان، میمه و پهله دسترسی مستقیم به جاده‌ای اصلی ندارند (برنامه آمایش استان ایلام، تحلیل وضعیت و ساختار، تحلیل ویژگی‌های زیربنایی و شبکه حمل و نقل، ۱۳۹۷: ۹۶).

۳-۳-۳-۳- جمع‌بندی

استان ایلام به عنوان بخشی از محدوده‌های غربی و جنوب غربی کشور و همچنین به عنوان محدوده‌ای هم‌جوار با کشور عراق که عملکردهای استان را تحت تأثیر قرار داده است بنا به موقعیت و جایگاه خاص خود هم در سطح کلان ملی و هم در سطح منطقه‌ای دارای پتانسیل‌ها و مسائل عدیده‌ای در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و زیست‌محیطی و ... است. هم‌جواری با کشور عراق و پذیرش نقش گذرگاهی، صادراتی و ارتباطی باعث برجسته شدن هرچه بیش‌تر استان در سال‌های اخیر شده است و اگرچه از لحاظ بسیاری از عملکردهای اقتصادی (به جز نفت و گاز) در حال حاضر جایگاه شایسته‌ای در سطح کشور ندارد؛ اما در حال آماده شدن برای پذیرش نقش‌های عدیده در سطح ملی و به‌ویژه در ارتباط با کشور عراق است (برنامه آمایش استان ایلام، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از مطالعات موجود،۱۳۹۷: ۲۵۹).

مهم‌ترین شهر استان یعنی ایلام؛ تا حدود سال ۱۳۱۵ روستای بزرگی به نام حسین‌آباد بوده است که محل اتراق تابستانی والی پشتکوه محسوب می‌شده است. در سال ۱۳۳۵ شهر ایلام یکی از مراکز شهری استان کرمانشاه بوده و اهمیت اداری- سیاسی چندانی نداشته است. بلکه به عنوان مرکز مبادله و بازار خرید و فروش برای جمعیت روستایی و ایلات و عشایر بوده است (عسکری و عسکری،۱۳۹۶: ۵۶).

در طی سال‌های ۱۳۴۵-۱۳۳۵، فرمانداری کل ایلام در تقسیمات اداری- سیاسی کشور ایجاد شد که شهر ایلام در مرکز آن قرار گرفت، این امر موجب شد اهمیت سیاسی- اداری این شهر افزایش یافته و کوشش‌هایی نیز در جهت آماده‌سازی شهر برای مطابقت با این عملکرد جدید به عمل آید که مجموعاً در جهت رشد سریع جمعیت آن حرکت کرد. به‌طور کلی عمده تحولات این استان در سه دهه اخیر به خصوص پس از پایان جنگ تحمیلی رخ داده است. تغییر در مناسبات شهر و روستا و نیز حاشیه‌ای شدن الگوی تولید روستایی، نوسازی شبکه‌ی راه‌ها و ارتباطات، بی‌توجهی به بخش کشاورزی و در نتیجه عدم توانایی نقاط روستایی در نگهداشت جمعیت، توجه و تزریق اعتبارات توسعه به مراکز استانی، سوانح و تغییرات اقلیمی و طبیعی و انسانی، یکجانشینی ایلات و عشایر از جمله دلایل گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی در ایلام بوده است (نقدی و رضایی،۱۳۹۳: ۱۰۹).

مواجهه با این امر مستلزم اتخاذ سیاست‌هایی در جهت جذب مهاجران در مبدأ با توزیع متوازن امکانات، اشتغال‌زایی، توانمندسازی و مهارت‌افزایی، توجه ویژه به بخش کشاورزی و ارائه تسهیلات به کشاورزان، بهبود

شبکه راه‌های استان جهت برقراری ارتباط با سایر شهرها و استان‌ها، ارائه مسکن ارزان‌قیمت برای اقشار ضعیف شهری و عشایر اسکان یافته است.

۳-۳-۴- بررسی ویژگی‌های جمعیتی

در برنامه‌ریزی‌هایی که در راستای پیشرفت و آبادانی یک منطقه صورت می‌گیرد، شناخت وضعیت گذشته آن منطقه یک اصل پذیرفته شده است و به طور معمول بخش قابل توجهی از مطالعات پشتیبان این نوع برنامه‌ریزی‌ها را به خود اختصاص می‌دهد.

از سوی دیگر در شرایطی که هدف‌گذاری‌های کمی در چارچوب یک برنامه‌ریزی لحاظ شوند، شناسایی روندها و ساختار تحولات متغیرهای مورد نظر، اهمیتی مضاعف خواهند یافت. به طور طبیعی در یک برنامه‌ریزی مرتبط با توسعه، تحولات جمعیتی از مهم‌ترین حوزه‌هایی است که وضعیت گذشته آن، باید مورد بررسی قرار گیرد. بنابراین یکی از پیش‌نیازهای اساسی برنامه‌ریزی‌های ملی و منطقه‌ای آگاهی از تحولات و ساختار جمعیت فعلی و آینده است. این آگاهی از یک سو ضعف و کیفیت منابع انسانی را روشن می‌کند و از سوی دیگر سطح نیازهای جامعه را برای سال‌های آتی مشخص می‌سازد.

عدم توجه به شاخص‌های جمعیتی در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و ملی، موجب می‌گردد که توان منطقه و سرزمین با جمعیت آن تناسب نداشته و مشکلات بسیاری را جهت دستیابی به توسعه متوازن در سطح ملی به وجود آورد.

گزارش حاضر با استفاده از روش اسنادی و بهره‌گیری از منابع آماری از قبیل آمارهای توصیفی، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، سالنامه‌های سازمان ثبت احوال و ...، با تمرکز بر ساختمان جمعیت استان ایلام و مقایسه شاخص‌های مربوطه با میانگین‌های کشوری در صدد است که تصویری روشن از منابع انسانی استان را جهت دستیابی به توسعه‌ی عادلانه و متوازن ارائه دهد.

۳-۳-۴-۱- تغییرات تعداد جمعیت

جمعیت استان ایلام از ۲۴۶۰۲۴ نفر در سال ۱۳۵۵ به ۴۸۷۸۸۶ نفر در سال ۱۳۷۵ و سپس به ۵۸۰۱۵۸ نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. این ارقام بیانگر آن است که طی ۴۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، جمعیت استان هر ساله به طور میانگین ۲/۴ درصد رشد داشته است.

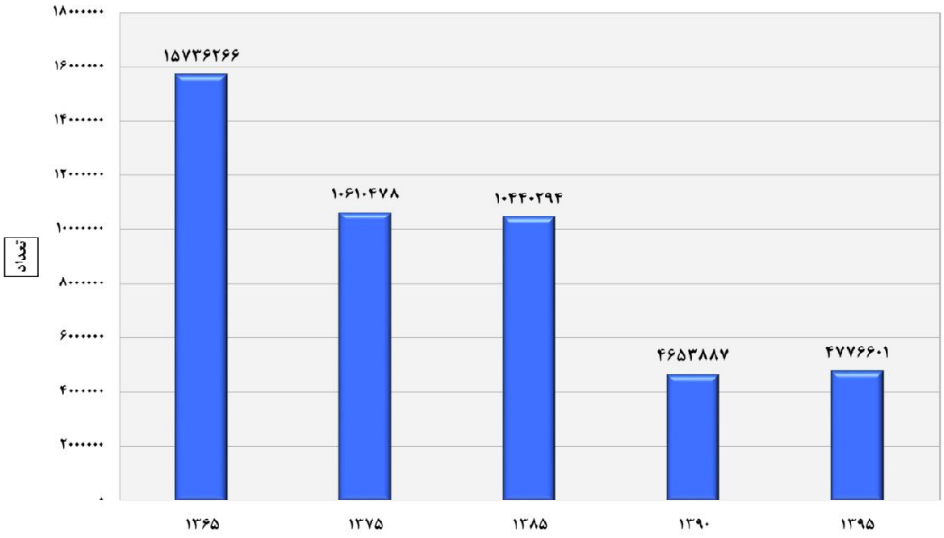
این نرخ رشد در مقایسه با رشد متوسط ۲/۱ درصدی کل کشور در همین بازه زمانی، نشان می‌دهد که افزایش جمعیت استان در قیاس با کل کشور کمی بیش‌تر بوده است. در واقع، جمعیت استان و کشور طی این دوره حدوداً ۲/۴ برابر شده‌اند. برآوردها نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۹ نیز جمعیت استان نسبت به سال ۱۳۹۵ با رشد متوسط ۰/۹ درصد، به حدود ۶۰۲۰۰۰ نفر رسیده است.با وجود افزایش مستمر تعداد جمعیت در دوره مورد بررسی، شتاب این افزایش در سطح استان کاهشی بوده است. با مشاهده تغییرات افزایش نسبی جمعیت در جداول زیر به خوبی می‌توان به کاهش این شتاب پی برد. افزایش نسبی جمعیت از ۵۵/۳ درصد در دوره ۶۵-۱۳۵۵ به ۴ درصد در دوره ۹۵-۱۳۹۰ رسیده است.

لازم به ذکر است که همسو با تغییرات جمعیت نقاط شهری و روستایی کشور، در استان ایلام نیز تعداد جمعیت نقاط شهری همواره با افزایش و تعداد جمعیت نقاط روستایی با کاهش مواجه شده است. اما شتاب کاهش جمعیت روستایی استان در مقایسه با جمعیت روستایی کشور، بیشتر بوده است، بر اساس آخرین سرشماری مرکز آمار ایران و همان‌طور که در جداول زیر نمایش داده شده است؛ تغییر نسبی جمعیت روستایی کشور از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵، ۳/۴- درصد بوده در حالی که رقم متناظر برای استان ایلام، ۷/۹- درصد بوده است.

جدول ۷۳- تغییرات تعداد جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

سال	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)
۱۳۵۵	۳۳۷۰۸۷۴۴	–	–	۱۵۸۵۴۶۸۰	–	–	۱۷۸۵۴۰۶۴	–	–
۱۳۶۵	۴۹۴۴۵۰۱۰	۱۵۷۳۶۲۶۶	۴۶/۷	۲۶۸۴۴۵۶۱	۱۰۹۸۹۸۸۱	۶۹/۳	۲۲۶۰۰۴۴۹	۴۷۴۶۳۸۵	۲۶/۶
۱۳۷۵	۶۰۰۵۵۴۸۸	۱۰۶۱۰۴۷۸	۲۱/۵	۳۶۸۱۷۷۸۹	۹۹۷۳۲۲۸	۳۷/۲	۲۳۲۳۷۶۹۹	۶۳۷۲۵۰	۲/۸
۱۳۸۵	۷۰۴۹۵۷۸۲	۱۰۴۴۰۲۹۴	۱۷/۴	۴۸۲۵۹۹۶۴	۱۱۴۴۲۱۷۵	۳۱/۱	۲۲۲۳۵۸۱۸	-۱۰۰۱۸۸۱	-۴/۳
۱۳۹۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۴۶۵۳۸۸۷	۶/۶	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۳۸۶۶۹۷	۱۱/۲	۲۱۵۰۳۰۰۸	-۷۳۲۸۱۰	-۳/۳
۱۳۹۵	۷۹۹۲۶۲۷۰	۴۷۷۶۶۰۱	۶/۴	۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۵۰۰۱۸۶	۱۰/۳	۲۰۷۷۹۴۲۳	-۷۲۳۵۸۵	-۳/۴

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

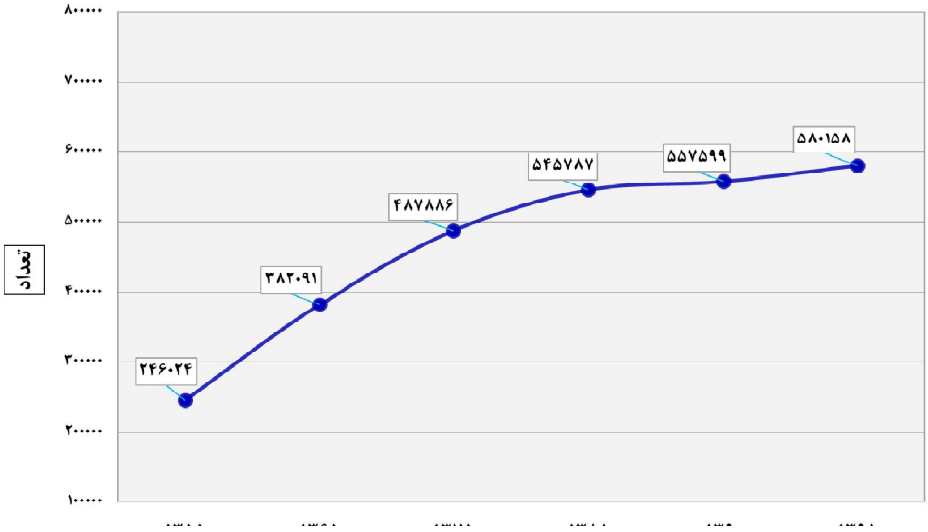

نمودار ۷- روند تغییرات تعداد مطلق جمعیت کشور ، طی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

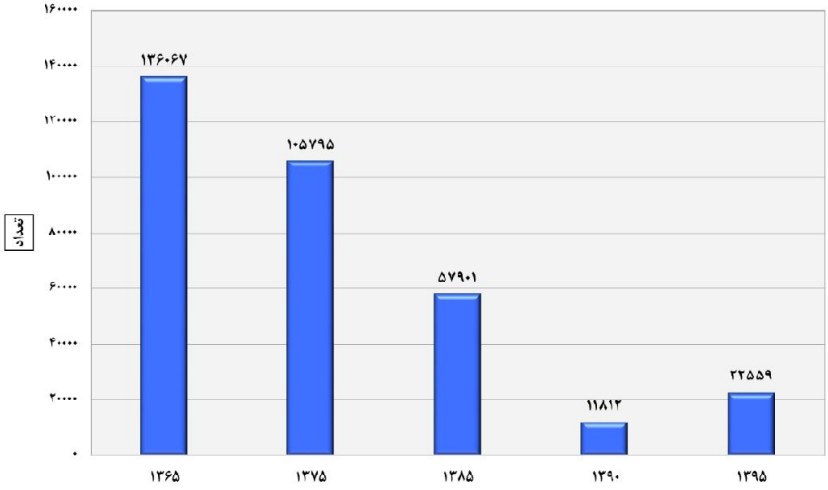
جدول ۷۴- تغییرات تعداد جمعیت استان ایلام به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

سال	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)
۱۳۵۵	۲۴۶۰۲۴	–	–	۴۸۵۹۵	–	–	۱۹۷۴۲۹	–	–
۱۳۶۵	۳۸۲۰۹۱	۱۳۶۰۶۷	۵۵/۳	۱۵۶۶۵۸	۱۰۸۰۶۳	۲۲۲/۴	۲۲۵۴۳۳	۲۸۰۰۴	۱۴/۲
۱۳۷۵	۴۸۷۸۸۶	۱۰۵۷۹۵	۲۷/۷	۲۵۹۶۸۷	۱۰۳۰۲۹	۶۵/۸	۲۲۸۱۹۹	۲۷۶۶	۱/۲
۱۳۸۵	۵۴۵۷۸۷	۵۷۹۰۱	۱۱/۹	۳۳۱۲۳۱	۷۱۵۴۴	۲۷/۶	۲۱۴۵۵۶	-۱۳۶۴۳	-۶
۱۳۹۰	۵۵۷۵۹۹	۱۱۸۱۲	۲/۲	۳۵۶۸۹۶	۲۵۶۶۵	۷/۷	۲۰۰۷۰۳	-۱۳۸۵۳	-۶/۵
۱۳۹۵	۵۸۰۱۵۸	۲۲۵۵۹	۴	۳۹۵۲۶۳	۳۸۳۶۷	۱۰/۸	۱۸۴۸۹۵	-۱۵۸۰۸	-۷/۹

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

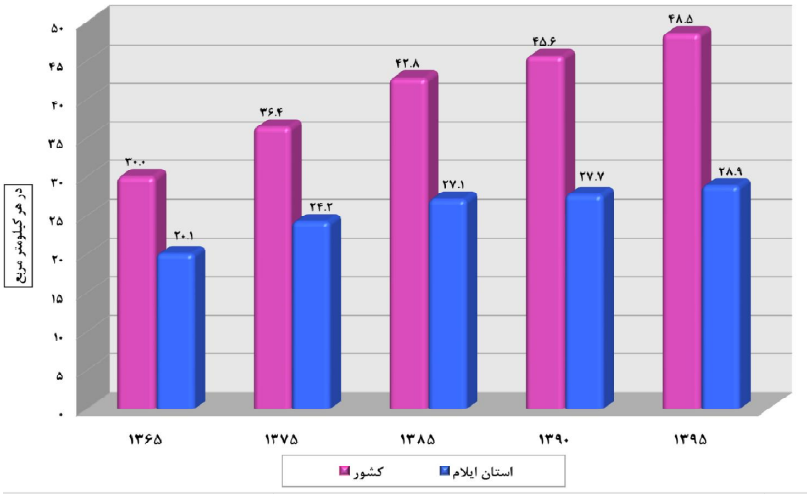
نمودار ۸- تغییرات تعداد جمعیت استان ایلام، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

نمودار ۹- روند تغییرات تعداد مطلق جمعیت استان ایلام ، طی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

۳-۳-۴-۲- تراکم جمعیت

مفهوم تراکم جمعیت که حاکی از رابطه بین تعداد افراد و فضای تحت اشغال آن‌ها می‌باشد، یکی از مفاهیم جغرافیای جمعیت می‌باشد. جمعیت هر منطقه بر اساس عوامل متعددی نظیر آب و هوا، امکانات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح آن منطقه پخش و توزیع می‌شود. بنابراین در راستای مطالعات جمعیتی، داشتن رقم کل جمعیت یک کشور و یا یک ناحیه به طور مطلق هر چند الزام است ولی کافی نیست و باید رابطه‌ای بین این رقم و بعضی عوامل دیگر، مانند مساحت منطقه‌ای که جمعیت مورد نظر در آن زندگی می‌کنند و یا نسبت جمعیت به مساحت زیرکشت برقرار گردد تا فشار جمعیت بر روی زمین و امکانات اقتصادی منطقه مشخص و ظرفیت اقتصادی مورد مطالعه و سنجش قرار گیرد. در کشور ایران تراکم حسابی جمعیت در سرشماری‌های متعدد رو به افزایش است و علت آن ثابت بودن مساحت کشور و افزایش روزافزون جمعیت است.در سال ۱۳۶۵ تراکم جمعیت در کل استان برابر با ۲۰/۱ نفر در هر کیلومترمربع بوده است و این در حالی است که تراکم جمعیت در همان سال در کل کشور برابر با ۳۰ نفر در هر کیلومترمربع بوده است. بر اساس محاسبات به عمل آمده؛ طی ۳۰ سال بعد (۱۳۹۵) میزان تراکم جمعیت استان به ۲۸/۹ نفر در هر کیلومترمربع افزایش یافته است. تراکم جمعیتی استان حدود ۲۰ واحد از میانگین تراکم جمعیت در کل کشور، پایین‌تر بوده است. در سال ۱۳۹۵، رتبه استان ایلام به لحاظ شاخص تراکم جمعیت؛ ۲۵ می‌باشد، به عبارتی در رده استان‌های کم تراکم قرار دارد.

نمودار ۱۰- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان ایلام، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

در جدول زیر تراکم جمعیت شهرستان‌های استان ایلام در سال ۱۳۹۵ نمایش داده شده است. بر مبنای داده‌های به دست آمده، شهرستان ایلام که مرکز استان (شهر ایلام) را نیز در بر می‌گیرد پرتراکم‌ترین شهرستان استان است در حالی که شهرستان‌های دهلران، ملکشاهی و مهران دارای تراکم جمعیتی بسیار پایین‌تر از میانگین استانی و دیگر شهرستان‌های استان هستند، این موضوع نشانگر آن است که توزیع جمعیت در سطح استان متعادل نمی‌باشد.

جدول ۷۵- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان ایلام، در سال ۱۳۹۵

شهرستان	تعداد جمعیت	مساحت	تراکم جمعیت (در هر کیلومترمربع)
آبدانان	۴۷۸۵۱	۲۵۲۰	۱۹/۰
ایلام	۲۳۵۱۴۴	۲۱۶۸	۱۰۸/۵
ایوان	۴۹۴۹۱	۹۱۴	۵۴/۱
بدره	۱۵۶۱۴	۵۶۸	۲۷/۵
چرداول	۵۷۳۸۱	۱۵۴۰	۳۷/۳
دره شهر	۴۳۷۰۸	۸۹۶	۴۸/۸
دهلران	۶۵۶۳۰	۶۶۷۱	۹/۸
سیروان	۱۴۴۰۴	۶۵۳	۲۲/۱
ملکشاهی	۲۱۱۳۸	۱۷۴۰	۱۲/۱
مهران	۲۹۷۹۷	۲۴۳۶	۱۲/۲
استان ایلام	۵۸۰۱۵۸	۲۰۱۰۶	۲۸/۹

مأخذ: محاسبه شده براساس اطلاعات مرکز آمار ایران و سالنامه آماری استان ایلام

۳-۳-۴-۳- سهم جمعیت استان از کشور

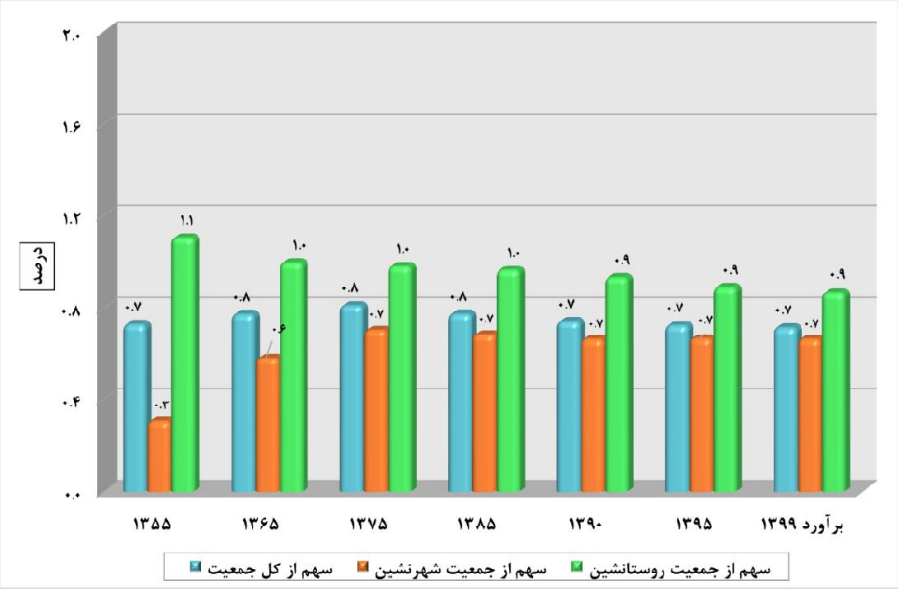
با توجه به تفاوت تعداد جمعیت استان‌ها و نیز تأثیر تفاوت سهم جمعیتی مناطق بر میزان تأثیرگذاری آن‌ها بر کل کشور، سهم جمعیتی استان از کل کشور طی شش دوره سرشماری و همچنین برآورد سال ۱۳۹۹ به تفکیک وضع سکونت مورد بررسی قرار گرفته است. ملاحظه می‌شود که در طول سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ سهم جمعیت استان ایلام از جمعیت کشور نسبتاً ثابت بوده یا تغییرات کمی داشته است. همچنین برآورد مرکز آمار ایران حاکی از ثبات نسبی در روند سهم جمعیت استان از جمعیت کشور در سال‌های آتی دارد. لازم به ذکر است که

به استناد سرشماری سال ۱۳۹۵، رتبه جمعیتی استان ایلام در میان استان‌های کشور، ۳۱ (آخرین و کم‌جمعیت‌ترین) استان می‌باشد.

جدول ۷۶- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان ایلام از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

شرح		سال						
		۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	برآورد ۱۳۹۹
تعداد کل جمعیت	کشور	۳۳۷۰۸۷۴۴	۴۹۴۴۵۰۱۰	۶۰۰۵۵۴۸۸	۷۰۴۹۵۷۸۲	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۹۹۲۶۲۷۰	۸۴۰۳۸۰۰۰
	استان ایلام	۲۴۶۰۲۴	۳۸۲۰۹۱	۴۸۷۸۸۶	۵۴۵۷۸۷	۵۵۷۵۹۹	۵۸۰۱۵۸	۶۰۲۰۰۰
	سهم از کشور (درصد)	۰/۷	۰/۸	۰/۸	۰/۸	۰/۷	۰/۷	۰/۷
تعداد جمعیت شهرنشین	کشور	۱۵۸۵۴۶۸۰	۲۶۸۴۴۵۶۱	۳۶۸۱۷۷۸۹	۴۸۲۵۹۹۶۴	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۹۱۴۶۸۴۷	۶۳۳۹۰۰۰۰
	استان ایلام	۴۸۵۹۵	۱۵۶۶۵۸	۲۵۹۶۸۷	۳۳۱۲۳۱	۳۵۶۸۹۶	۳۹۵۲۶۳	۴۲۲۰۰۰
	سهم از کشور (درصد)	۰/۳	۰/۶	۰/۷	۰/۷	۰/۷	۰/۷	۰/۷
تعداد جمعیت روستانشین	کشور	۱۷۸۵۴۰۶۴	۲۲۶۰۰۴۴۹	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۰۷۷۹۴۲۳	۲۰۶۴۸۰۰۰
	استان ایلام	۱۹۷۴۲۹	۲۲۵۴۳۳	۲۲۸۱۹۹	۲۱۴۵۵۶	۲۰۰۷۰۳	۱۸۴۸۹۵	۱۷۹۰۰۰
	سهم از کشور (درصد)	۱/۱	۱/۰	۱/۰	۱/۰	۰/۹	۰/۹	۰/۹

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۱- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان ایلام از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

۳-۳-۴-۴- میزان شهرنشینی و روستانشینی

میزان شهرنشینی و روستانشینی به نسبتی از جمعیت یک محدوده اطلاق می‌شود که در نقاط شهری یا روستایی سکونت دارند. در طرح‌ریزی کالبدی مناطق، نه تنها تعداد جمعیت، بلکه ساخت و توزیع آن نیز مدنظر قرار می‌گیرد که با گذشت زمان بر اثر افزایش سریع جمعیت در پهنه سرزمین و گسترش شهرها، اهمیت فزاینده‌ای یافته است.

در همین راستا توجه به توزیع جمعیت در دو منطقه روستایی و شهری به لحاظ تبعات و مشکلاتی که ایجاد می‌کند، یکی از اهم خصوصیات جمعیتی خواهد بود. لذا تلاش شده است که این تغییرات جمعیتی در سطح مناطق شهری و روستایی استان نیز مورد مطالعه قرار گیرد؛ که حاصل آن در جدول زیر نشان داده شده است.

بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، نسبت جمعیت شهرنشین کشور برابر با ۷۴ درصد و نسبت جمعیت روستانشین برابر با ۲۶ درصد بوده و در نتیجه میزان جمعیت شهرنشین در کشور در این سال، حدود ۳ برابر میزان جمعیت روستانشین بوده است.

با توجه به نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران می‌توان اذعان داشت که شتاب شهرنشینی در استان ایلام بسیار کندتر از نسبت شهرنشینی کشور، پیش رفته است. ملاحظه می‌شود که از سال ۱۳۷۵ به بعد میزان شهرنشینی استان ایلام به بالاتر از ۵۰ درصد کل جمعیت رسیده و در سرشماری قبل این رقم بسیار پایین‌تر بوده است.

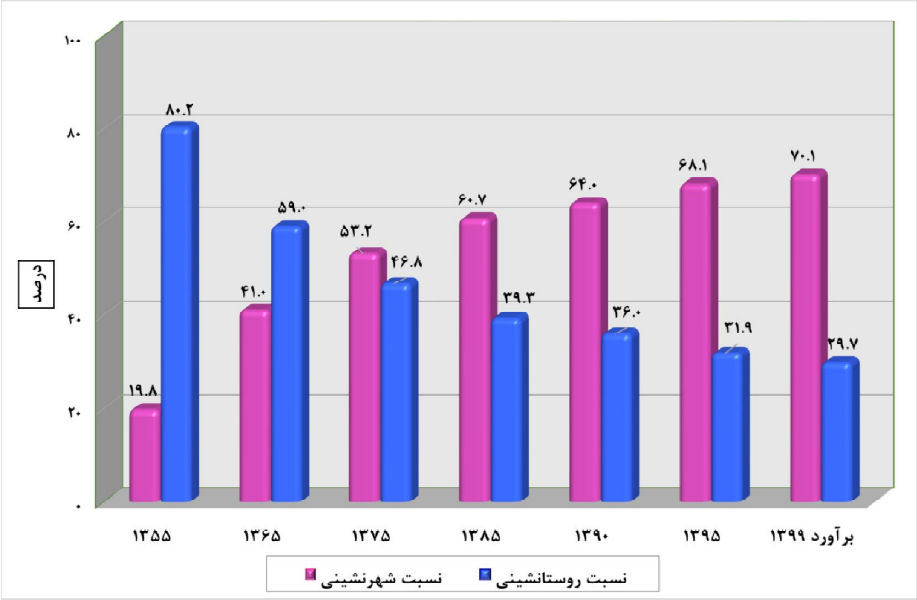
در سرشماری سال ۱۳۸۵ ، شهرنشینی استان معادل ۶۰/۷ درصد از کل جمعیت بوده، رقم مذکور برای کشور و در این سال برابر با ۶۸/۵ درصد گزارش شده است.

در سرشماری ۱۳۹۵ نیز میزان شهرنشینی استان ایلام حدود ۶ واحد از میانگین کشوری، پایین‌تر می‌باشد. همچنین برآورد جمعیت سال ۱۳۹۹ حاکی است که اختلاف میزان شهرنشینی استان و کشور تا حدودی کاهش یافته اما حدود ۵ واحد کمتر از میانگین کشوری می‌باشد. بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، رتبه استان ایلام به لحاظ شاخص شهرنشینی برابر با ۱۷ بوده است.

جدول ۷۷- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان ایلام با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

شرح		سال					
		۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	برآورد ۱۳۹۹
نسبت شهرنشینی	کشور	۴۷	۵۴/۳	۶۱/۳	۶۸/۵	۷۱/۴	۷۴/۰	۷۵/۴
	استان ایلام	۱۹/۸	۴۱/۰	۵۳/۲	۶۰/۷	۶۴/۰	۶۸/۱	۷۰/۱
نسبت روستانشینی	کشور	۵۳/۰	۴۵/۷	۳۸/۷	۳۱/۵	۲۸/۶	۲۶/۰	۲۴/۶
	استان ایلام	۸۰/۲	۵۹/۰	۴۶/۸	۳۹/۳	۳۶/۰	۳۱/۹	۲۹/۷

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۲- روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان ایلام با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

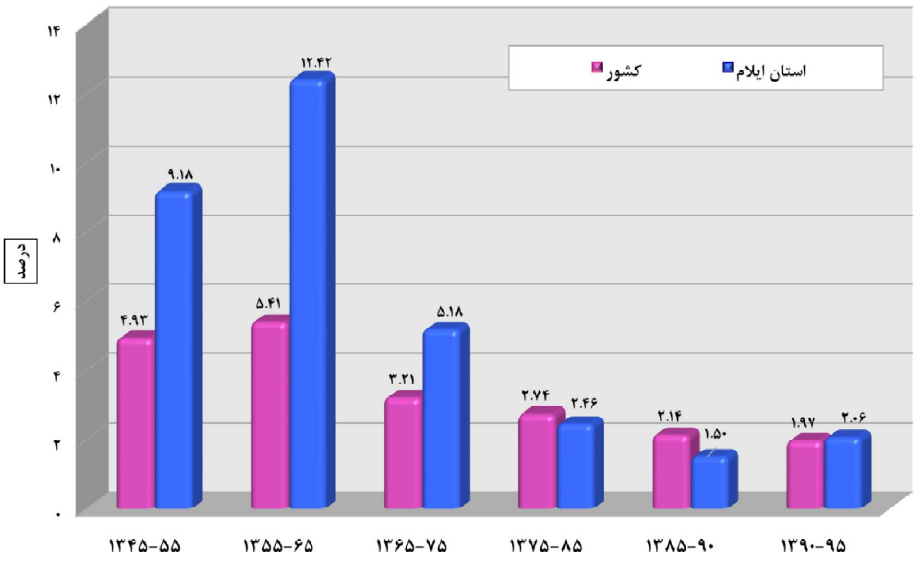
۳-۳-۴-۵- متوسط رشد سالانه جمعیت

رشد جمعیت از راه‌های گوناگونی بر توسعه اقتصادی کشورها تأثیرگذار است. طی شش دوره مابین سال‌های ۹۵-۱۳۴۵ رشد سالانه جمعیت استان ایلام در مناطق شهری و روستایی نوساناتی قابل توجه پشت سر نهاده و از الگوی مشخصی پیروی نکرده است. نرخ رشد در تمام چهار دوره سرشماری (۱۳۵۵-۹۰) روند نزولی داشته به طوری که رقم آن از ۴/۵۰ در دوره ۷۵-۱۳۶۵ به ۰/۴۳ درصد در دوره ۹۰-۱۳۸۵ کاهش یافته است. در این میان مناطق روستایی استان از دوره ۸۵-۱۳۷۵ به بعد، نرخ رشد منفی داشته و شدت افول آن در سرشماری سال ۱۳۹۵ (با ۱/۶۳- درصد) بیشتر بوده است. در سرشماری سال ۱۳۹۵، تحت تأثیر پدیده گشتاور جمعیتی (زاد ولد متولدین دهه ۱۳۶۰) رشد جمعیت استان به میزان کمی افزایش یافته است. گفتنی است که در تمامی دوره‌های مورد بررسی رشد جمعیت مناطق شهری بیشتر از مناطق روستایی به دست آمده است. مهاجرت جمعیت نقاط روستایی به سوی نقاط شهری و تبدیل نقاط روستایی به شهر از جمله عوامل مؤثر در این موضوع هستند.

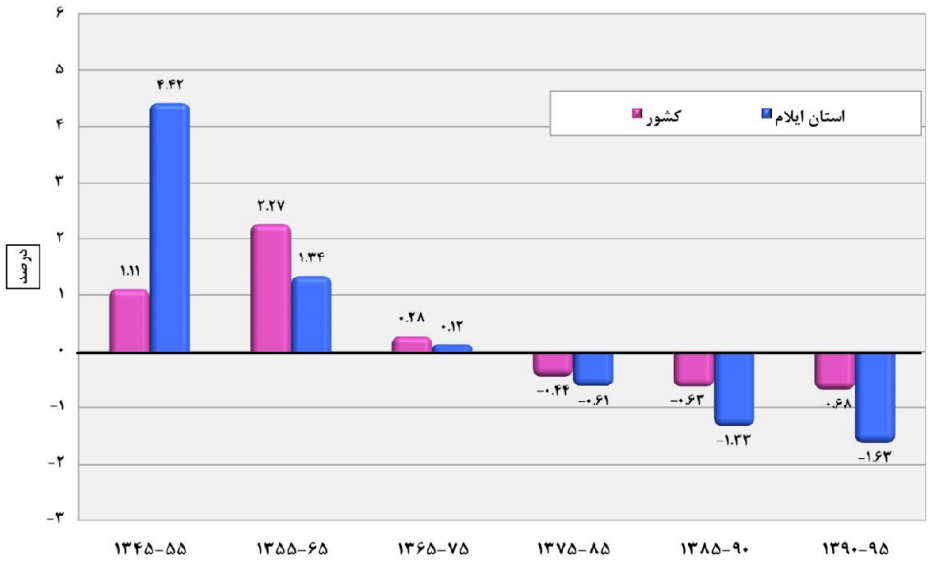
جدول ۷۸- درصد رشد سالانه جمعیت استان ایلام و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

وضع سکونت	شرح	دوره سرشماری					
		۵۵-۱۳۴۵	۶۵-۱۳۵۵	۷۵-۱۳۶۵	۸۵-۱۳۷۵	۹۰-۱۳۸۵	۹۵-۱۳۹۰
کل	کشور	۲/۷۱	۳/۹۱	۱/۹۶	۱/۶۲	۱/۲۹	۱/۲۴
	استان ایلام	۵/۱۹	۴/۵۰	۲/۴۷	۱/۱۳	۰/۴۳	۰/۸۰
نقاط شهری	کشور	۴/۹۳	۵/۴۱	۳/۲۱	۲/۷۴	۲/۱۴	۱/۹۷
	استان ایلام	۹/۲	۱۲/۴	۵/۲	۲/۵	۱/۵	۲/۱
نقاط روستایی	کشور	۱/۱۱	۲/۲۷	۰/۲۸	-۰/۴۴	-۰/۶۳	-۰/۶۸
	استان ایلام	۴/۴۲	۱/۳۴	۰/۱۲	-۰/۶۱	-۱/۳۳	-۱/۶۳

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۳- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان ایلام و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

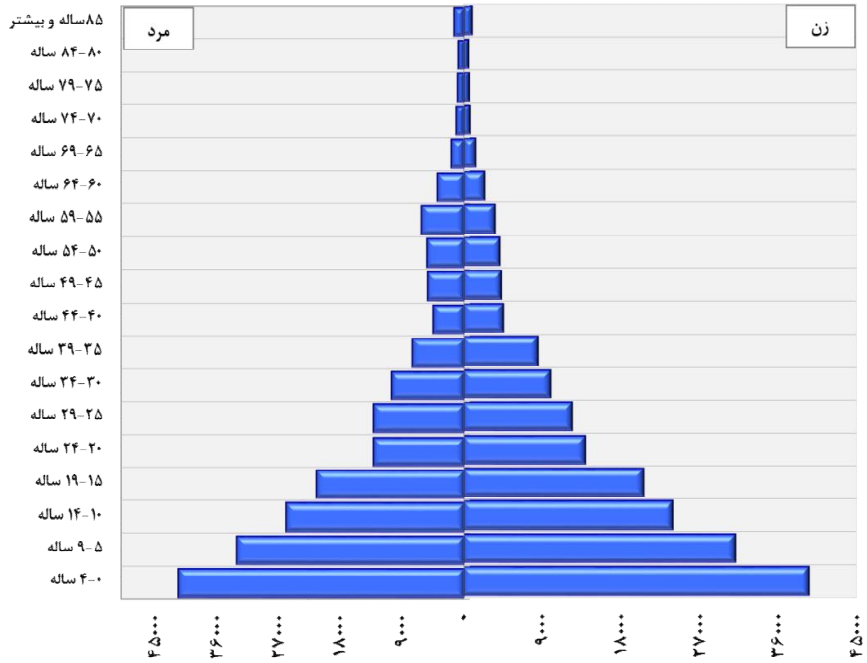

نمودار ۱۴- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان ایلام و کشور، طی سرشماری‌های ۱۳۴۵-۹۵

۳-۳-۴-۶- هرم سنی جنسی جمعیت

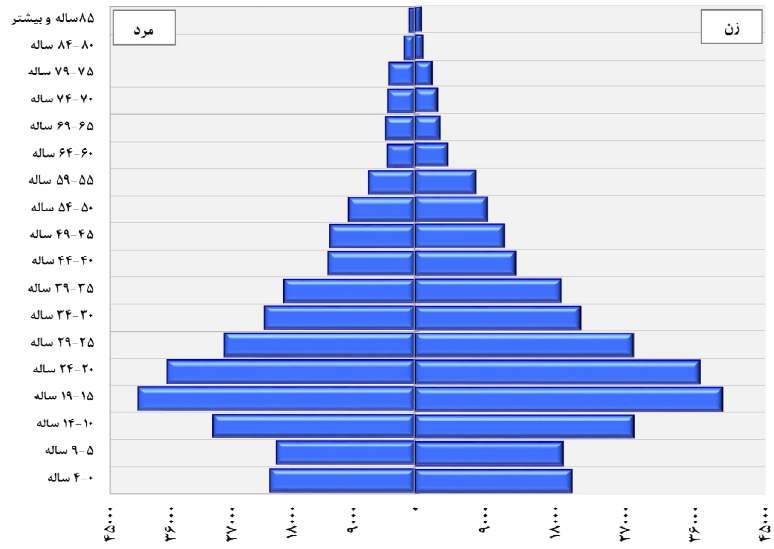
با استناد به نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن، هرم سنی- جنسی جمعیت استان ایلام در سال‌های ۱۳۶۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵، نمایش داده شده است. هرم سنی- جنسی، توزیع جمعیت را در گروه‌های سنی و در دو جنس به وضوح نمایش می‌دهد. با مشاهده‌ی این هرم‌ها بیشتر متوجه تفاوت تعداد جمعیت مردان و زنان استان، در گروه‌های سنی مختلف خواهیم شد. شکل هرم سنی جنسی یک منطقه به سه عامل بستگی دارد: تعداد موالید در هریک از نسل‌ها، تقلیل تعداد افراد در اثر مرگ و میر، مهاجرت به یک منطقه یا مهاجرت از آن منطقه.

مشاهده هرم سنی جنسی استان ایلام در سال ۱۳۶۵ نشان می‌دهد که در دهه ۶۰ ساختار جمعیتی استان یک ساختار بسیار جوان بوده است. فراوانی جمعیت در گروه‌های سنی کمتر از ۱۵ سال باعث شده که قاعده این هرم یک قاعده پهن باشد و این امر حکایت از میزان باروری بالا در این استان دارد. گفتنی است که در سال ۱۳۶۵، حدود ۷۶ درصد از جمعیت استان ایلام، کمتر از ۳۰ ساله بوده‌اند.

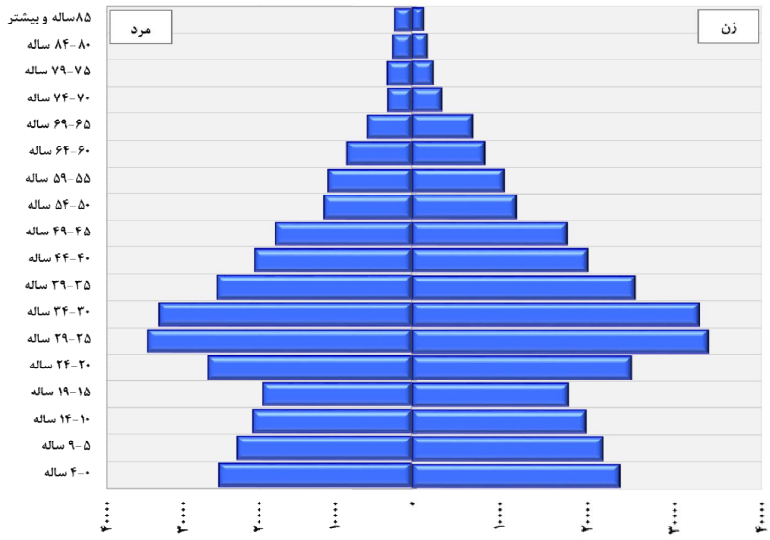
نمودار ۱۵- هرم سنی جنسی جمعیت استان ایلام، در سال ۱۳۶۵

حجم جمعیت در گروه‌های سنی ۱۵-۱۹ ساله و ۲۰-۲۴ ساله به خوبی نمایانگر ورود متولدین دهه ۶۰ به سنین جوانی، در هرم سنی جنسی سال ۱۳۸۵ است. در این سال قاعده هرم نیز باریک‌تر شده به عبارتی از حجم باروری بیست سال گذشته در استان خبری نیست و میزان باروری و در نتیجه رشد جمعیت در این سال نسبت به سال‌های قبل، کاهش یافته است. حجم جمعیت کمتر از ۳۰ ساله استان در سرشماری ۱۳۸۵ به حدود ۶۴ درصد از کل جمعیت رسیده است.

نمودار ۱۶- هرم سنی جنسی جمعیت استان ایلام، در سال ۱۳۸۵

با توجه به هرم سنی جنسی سال ۱۳۹۵، می‌توان اذعان نمود که تعداد موالید این استان از سال ۱۳۹۰ رو به افزایش گذاشته است. در واقع متولدین دهه ۶۰ که اکنون به سن بزرگ‌سالی و فعالیت رسیده‌اند، بیشترین تعداد جمعیت را نشان می‌دهند. بنابراین با توجه به این هرم باید گفت که گذار سنی جمعیت، همگام با سایر گذارهای جمعیتی در این استان اتفاق افتاده است (تغییر از وضعیتی که جمعیت این استان بسیار جوان (شرایط دهه ۶۰) به وضعیت امروزی که سهم بزرگی از جمعیت را جوانان و بزرگ‌سالان تشکیل می‌دهند). به این ترتیب در هرم زیر افزایش گروه‌های سنی ۲۵-۲۹ ساله و ۳۰-۳۴ ساله نسبت به دوره‌های قبل کاملاً نمایان است. اقتصاددانان این وضعیت را فرصت طلایی اطلاق می‌کنند. همچنین افزایش جمعیت در گروه‌های سنی مذکور بر روی میزان زاد ولد کنونی که به گشتاور جمعیتی معروف است، تأثیر بسزایی گذاشته است. ملاحظه می‌شود که جمعیت گروه سنی ۰-۴ ساله بیش از جمعیت ۵-۹ ساله و جمعیت گروه سنی ۵-۹ ساله بیش از ۱۰-۱۴ ساله می‌باشد (پدیده گشتاور جمعیتی). البته افزایش تعداد موالید یک پدیده مقطعی و موقتی می‌باشد چرا که با ورود جمعیت ۲۵-۳۴ ساله‌ها به سنین بزرگ‌سالی، این پدیده نیز متوقف خواهد شد. با توجه به رأس هرم نیز باید گفت که استان ایلام با پدیده سالخوردگی جمعیت فاصله زیادی دارد.

نمودار ۱۷- هرم سنی جنسی جمعیت استان ایلام، در سال ۱۳۹۵

۳-۳-۴-۷- گروه عمده سنی جمعیت

ساختمان سنی جمعیت درباره‌ی چگونگی و حجم قرارگیری گروه‌های سنی مختلف جمعیت بحث می‌کند و با توجه به نوع و حجم قرارگیری جمعیت می‌توان اذعان داشت که جمعیت مورد مطالعه نیازمند چگونه برنامه‌ریزی‌ای در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و .. می‌باشد. بنابراین توجه به این امر مهم که کدام گروه‌های سنی، جمعیت بیشتر و یا کمتری دارد از دید همه‌ی زمامداران و مسئولین جامعه ضروری می‌باشد. از این رو سعی بر این است که سیمایی از جمعیت استان ایلام در مقایسه با کل کشور، به تفکیک گروه‌های عمده‌ی سنی مورد بررسی قرار گیرد. در مطالعات جمعیتی گروه‌های عمده سنی عبارت‌اند از: جمعیت ۱۴-۰سال، جمعیت ۶۴-۱۵سال و جمعیت ۶۵سال و بیشتر. این سه طبقه‌بندی بیانگر جوانی، میان‌سالی و سالمندی جمعیت یک منطقه می‌باشد.بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن؛ جمعیت ۱۴-۰ ساله استان از ۴۹/۲ درصد در سرشماری سال ۱۳۵۵ به ۵۱/۱ درصد در سرشماری سال ۱۳۶۵ افزایش و سپس به ۲۳/۲ درصد در سرشماری سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است. جمعیت ۶۴-۱۵ سال (جمعیت در سنین فعالیت) بیش از ۳/۵ برابر شده و از ۴۶/۸ درصد به ۷۱/۲ درصد از کل جمعیت رسیده است و جمعیت ۶۵ سال و بیشتر (جمعیت سالمند) از ۴ درصد به ۵/۶ درصد افزایش یافته است.

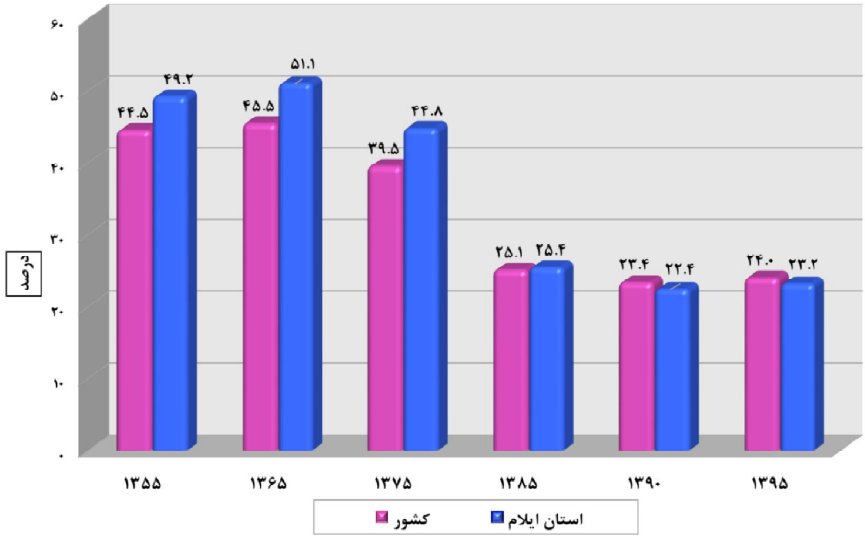
بدیهی است از جمله ویژگی‌های مربوط به جمعیت استان، افزایش جمعیت بالقوه فعال (۶۴-۱۵ سال) است و در صورت بهره‌برداری مناسب و بهینه از این ظرفیت می‌توان بر سرعت توسعه‌ی استان افزود. اهمیت این موضوع تا حدی است که برخی از صاحب‌نظران علوم اجتماعی و اقتصادی از این شرایط جمعیتی به عنوان «پنجره جمعیتی فرصت‌ها[۹]» نام می‌برند. در واقع در این زمان می‌توان با برنامه‌ریزی مناسب و استفاده بهینه از نیروی انسانی موجود، به سوی شکوفایی و توسعه اقتصادی گام برداشت. افزایش نسبت جمعیت سالمند نیز بیانگر افزایش میزان امید به زندگی در نتیجه‌ی افزایش سطح بهداشت عمومی و تغییرات اساسی در نگرش و سبک زندگی افراد می‌باشد.

جدول ۷۹- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان ایلام و کشور برحسب گروه‌های عمده سنی، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

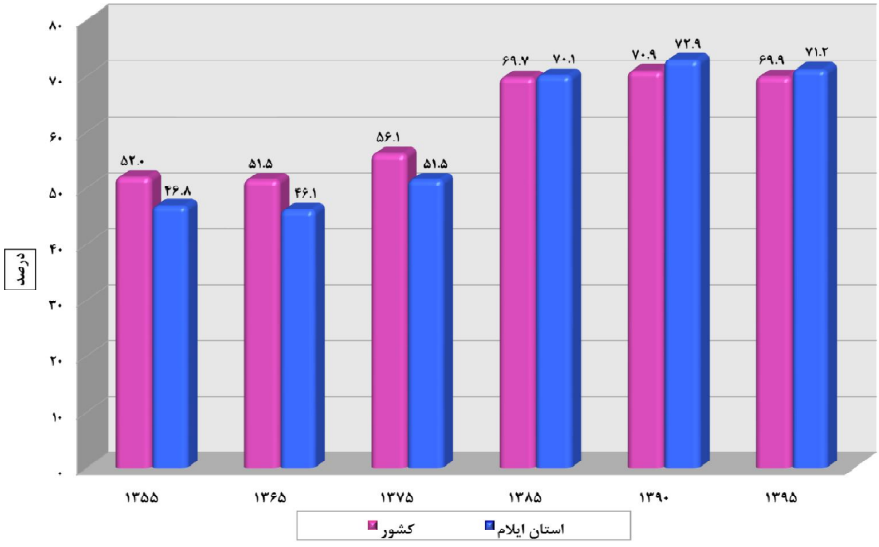
شرح	سال	تعداد				توزیع درصد			
		۱۴-۰ ساله	۶۴-۱۵ ساله	۶۵ساله و بیشتر	جمع	۱۴-۰ ساله	۶۴-۱۵ ساله	۶۵ساله و بیشتر	جمع
کشور	۱۳۵۵	۱۵۰۰۹۳۶۳	۱۷۵۱۲۹۱۱	۱۱۸۶۴۷۰	۳۳۷۰۸۷۴۴	۴۴/۵	۵۲/۰	۳/۵	۱۰۰
	۱۳۶۵	۲۲۴۷۴۰۱۷	۲۵۴۴۵۵۶۲	۱۵۰۱۷۱۸	۴۹۴۲۱۲۹۷	۴۵/۵	۵۱/۵	۳/۰	۱۰۰
	۱۳۷۵	۲۳۷۲۵۵۴۵	۳۳۷۰۲۴۰۶	۲۵۹۵۱۸۱	۶۰۰۲۳۱۳۲	۳۹/۵	۵۶/۱	۴/۳	۱۰۰
	۱۳۸۵	۱۷۶۸۱۶۲۹	۴۹۱۵۷۵۶۲	۳۶۵۶۵۹۱	۷۰۴۹۵۷۸۲	۲۵/۱	۶۹/۷	۵/۲	۱۰۰
	۱۳۹۰	۱۷۵۶۱۷۷۸	۵۳۲۴۴۸۰۰	۴۲۹۶۷۶۹	۷۵۱۰۳۳۴۷	۲۳/۴	۷۰/۹	۵/۷	۱۰۰
	۱۳۹۵	۱۹۱۹۲۶۶۵	۵۵۸۶۲۰۸۷	۴۸۷۱۵۱۸	۷۹۹۲۶۲۷۰	۲۴/۰	۶۹/۹	۶/۱	۱۰۰
استان ایلام	۱۳۵۵	۱۲۱۰۰۲	۱۱۵۰۹۸	۹۹۲۴	۲۴۶۰۲۴	۴۹/۲	۴۶/۸	۴/۰	۱۰۰
	۱۳۶۵	۱۹۵۲۰۴	۱۷۶۰۳۲	۱۰۸۵۵	۳۸۲۰۹۱	۵۱/۱	۴۶/۱	۲/۸	۱۰۰
	۱۳۷۵	۲۱۸۵۸۹	۲۵۱۱۲۶	۱۸۱۷۱	۴۸۷۸۸۶	۴۴/۸	۵۱/۵	۳/۷	۱۰۰
	۱۳۸۵	۱۳۸۸۱۸	۳۸۲۵۹۳	۲۴۳۷۶	۵۴۵۷۸۷	۲۵/۴	۷۰/۱	۴/۵	۱۰۰
	۱۳۹۰	۱۲۵۰۷۱	۴۰۶۲۱۹	۲۶۳۰۹	۵۵۷۵۹۹	۲۲/۴	۷۲/۹	۴/۷	۱۰۰
	۱۳۹۵	۱۳۴۵۷۶	۴۱۳۰۳۸	۳۲۵۴۴	۵۸۰۱۵۸	۲۳/۲	۷۱/۲	۵/۶	۱۰۰

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

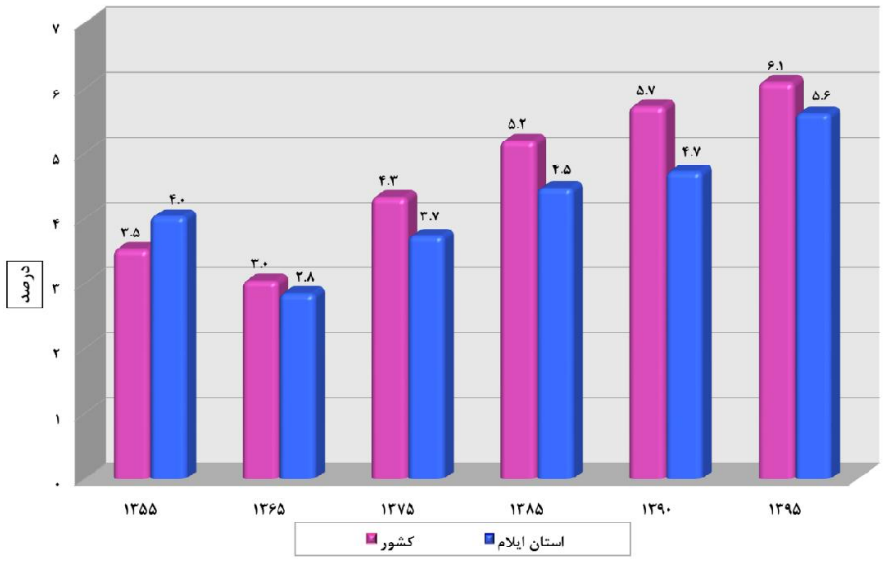
۹. بخش جمعیت سازمان ملل، پنجره جمعیتی را به عنوان دوره‌ای تعریف می‌کند که در آن نسبت جمعیت زیر ۱۵ساله کمتر از ۳۰ درصد می‌شود؛ در حالی که نسبت جمعیت ۶۵ساله و بالاتر هنوز زیر ۱۵درصد است. تعریف عملیاتی دیگر؛ دوره ای که در آن نسبت وابستگی کل کمتر از ۰/۵ درصد باشد(سرایی، ۱۳۸۸).

نمودار ۱۸- روند تغییرات درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله استان ایلام و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

نمودار ۱۹- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان ایلام و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

نمودار ۲۰- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان ایلام و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

۳-۳-۴-۸- نسبت جنسی جمعیت

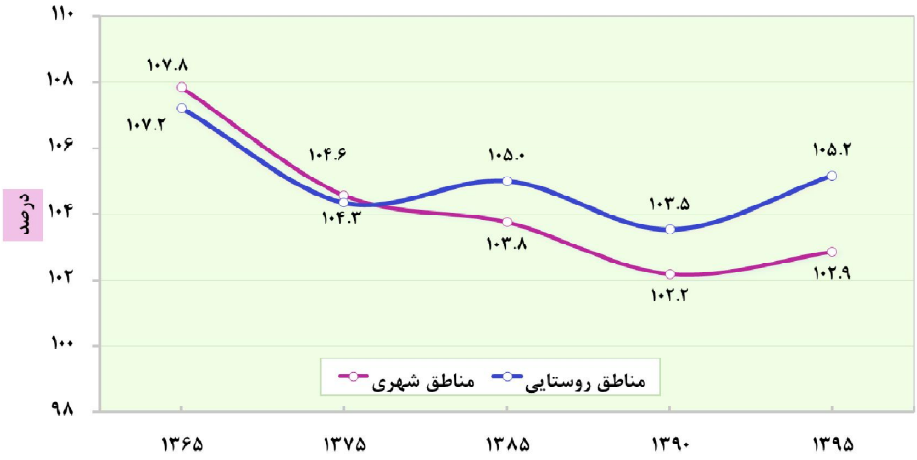
در علم جمعیت‌شناسی جمعیت از نظر جنس به دو گروه مرد و زن تفکیک می‌شود. اطلاعات درباره جنس در برنامه‌ریزی‌های مختلف و به‌ویژه برنامه‌ریزی خدمات بهداشتی مورد نیاز است. وقایع جمعیتی عموماً بر حسب جنس به‌طور متفاوت رخ می‌دهند. دیگر وقایع جمعیتی مانند باروری، مرگ و میر و مهاجرت بر شاخص نسبت جنسی تأثیرگذار هستند. نسبت جنسی عبارت است از نسبت تعداد مردان به زنان در یک جمعیت که در عدد صد ضرب می‌شود. نسبت جنسی به طور ساده نشان می‌دهد که در مقابل هر صد نفر زن چند نفر مرد در جمعیت وجود دارد. در صورتی که این شاخص از ۱۰۰ کمتر شد تعداد زنان بیشتر است و اگر بیشتر از ۱۰۰ شد تعداد مردان بیشتر خواهد بود. افزایش یا کاهش نسبت جنسی جمعیت می‌تواند تبعات و آثار بسیاری را در زمینه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی جامعه داشته باشد. با توجه به اهمیت این شاخص، بررسی آن و تغییرات حاصله طی پنج دوره مورد بررسی مفید خواهد بود. با توجه به اطلاعات ارائه شده از سوی مرکز آمار ایران و همان‌گونه که در جدول زیر نمایش داده شده است طی پنج دوره مورد بررسی شاخص نسبت جنسی جمعیت در استان ایلام از الگوی یکسانی پیروی نکرده است. از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰ این شاخص روند کاهشی طی کرده و در سال ۱۳۹۵ به یکباره افزایش یافته است. همچنین بالاترین مقدار نسبت جنسی مناطق شهری استان مربوط به سال ۱۳۶۵ بوده

و از آن زمان به بعد این شاخص کاهش یافته و در سال ۱۳۹۵ نیز نسبت به دوره قبل، تغییر محسوسی نداشته است. در مورد شاخص نسبت جنسی در مناطق روستایی استان، می‌توان اذعان داشت که در طول سال‌های مورد بررسی این شاخص روند متعادلی نداشته و نسبت مردان و زنان در مناطق روستایی همواره متفاوت از هم بوده است. در سال ۱۳۹۵ در مقابل هر ۱۰۰ زن حدود ۱۰۵ مرد در مناطق روستایی استان زندگی می‌کرده‌اند. در سال ۱۳۹۵؛ رتبه استان ایلام به لحاظ شاخص نسبت جنسی در کشور برابر با ۹ بوده است، به عبارتی این استان در رده استان‌های با نسبت جنسی بالا قرار داشته است.

جدول ۸۰- نسبت جنسی جمعیت استان ایلام و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

شرح	سال	کل کشور			استان ایلام		
		مرد	زن	نسبت جنسی	مرد	زن	نسبت جنسی
کل	۱۳۶۵	۲۵۲۸۰۹۶۱	۲۴۱۶۴۰۴۹	۱۰۴/۶	۱۹۷۹۲۸	۱۸۴۱۶۳	۱۰۷/۵
	۱۳۷۵	۳۰۵۱۵۱۵۹	۲۹۵۴۰۳۲۹	۱۰۳/۳	۲۴۹۲۷۵	۲۳۸۶۱۱	۱۰۴/۵
	۱۳۸۵	۳۵۸۶۶۳۶۲	۳۴۶۲۹۴۲۰	۱۰۳/۶	۲۷۸۵۶۶	۲۶۷۲۲۱	۱۰۴/۲
	۱۳۹۰	۳۷۹۰۵۶۶۹	۳۷۲۴۴۰۰۰	۱۰۱/۸	۲۸۲۴۶۸	۲۷۵۱۳۱	۱۰۲/۷
	۱۳۹۵	۴۰۴۹۸۴۴۲	۳۹۴۲۷۸۲۸	۱۰۲/۷	۲۹۵۱۹۹	۲۸۴۹۵۹	۱۰۳/۶
نقاط شهری	۱۳۶۵	۱۳۷۶۹۶۱۷	۱۳۰۷۴۹۴۴	۱۰۵/۳	۸۱۲۸۷	۷۵۳۷۱	۱۰۴/۵
	۱۳۷۵	۱۸۸۰۵۰۲۳	۱۸۰۱۲۷۶۶	۱۰۴/۴	۱۳۲۷۴۹	۱۲۶۹۳۸	۱۰۳/۵
	۱۳۸۵	۲۴۵۷۶۴۴۲	۲۳۶۸۳۵۲۲	۱۰۳/۸	۱۶۸۶۶۷	۱۶۲۵۶۴	۱۰۲/۸
	۱۳۹۰	۲۷۰۲۳۶۳۸	۲۶۶۲۳۰۲۳	۱۰۱/۵	۱۸۰۳۷۷	۱۷۶۵۱۹	۱۰۲/۶
	۱۳۹۵	۲۹۸۴۱۴۱۴	۲۹۳۰۵۴۳۳	۱۰۱/۸	۲۰۰۴۱۹	۱۹۴۸۴۴	۱۰۲/۷
نقاط روستایی	۱۳۶۵	۱۱۵۱۱۳۴۴	۱۱۰۸۹۱۰۵	۱۰۳/۸	۱۱۶۶۴۱	۱۰۸۷۹۲	۱۰۷/۲
	۱۳۷۵	۱۱۷۱۰۱۳۶	۱۱۵۲۷۵۶۳	۱۰۱/۶	۱۱۶۵۲۶	۱۱۱۶۷۳	۱۰۴/۳
	۱۳۸۵	۱۱۲۸۹۹۲۰	۱۰۹۴۵۸۹۸	۱۰۳/۱	۱۰۹۸۹۹	۱۰۴۶۵۷	۱۰۵/۰
	۱۳۹۰	۱۰۸۸۲۰۳۱	۱۰۶۲۰۹۷۷	۱۰۲/۵	۱۰۲۰۹۱	۹۸۶۱۲	۱۰۳/۵
	۱۳۹۵	۱۰۶۵۷۰۲۸	۱۰۱۲۲۳۹۵	۱۰۵/۳	۹۴۷۸۰	۹۰۱۱۵	۱۰۵/۲

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۱- روند تغییرات شاخص نسبت جنسی نقاط شهری و روستایی استان ایلام، سال‌های ۱۳۶۵-۹۵

۳-۳-۴-۹- متوسط بعد خانوار

خانوار کوچک‌ترین واحد اجتماعی است و از این جهت که اعضای یک خانوار لزوماً با یکدیگر نسبت خویشاوندی ندارند از خانواده متمایز می‌شود. بعد خانوار شاخصی است که نسبت جمعیت را به تعداد خانوارها نشان می‌دهد؛ بدین معنا که در هر خانواری به طور متوسط چند نفر زندگی می‌کنند. در خانواده‌های هسته‌ای امروزی، افراد اصلی تشکیل دهنده خانوار همان پدر، مادر و فرزندان (با تعداد کم) هستند اما در مناطق فقیر با فرهنگ سنتی، هم تعداد فرزندان بالاتر است و هم ممکن است کسان دیگری در کنار اعضای خانواده زندگی کنند و به همین دلیل بعد خانوارها بالا می‌رود. بعد خانوار می‌تواند تحت تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی تغییر کند همچنین می‌تواند تبعاتی را نیز در زمینه‌های مختلف ایجاد کند. لذا بررسی آن و روند تغییرات آن یکی از مهم‌ترین عوامل جمعیتی مورد بررسی خواهد بود.

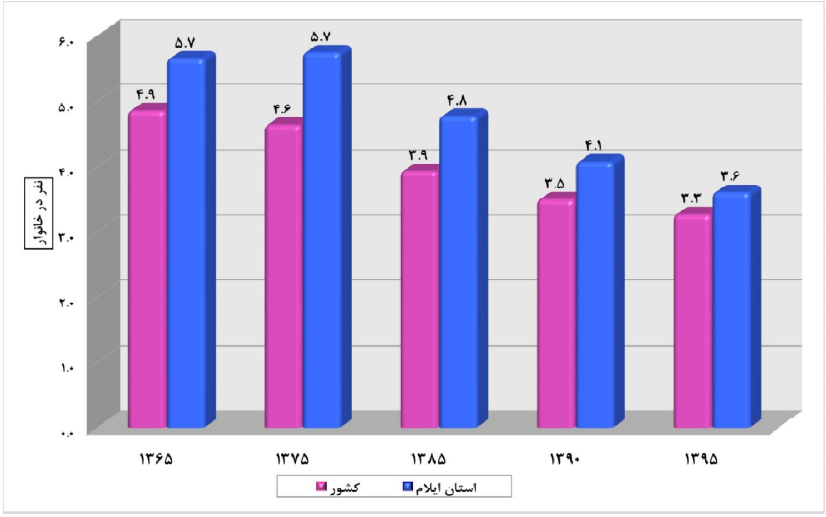
بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۶۵، متوسط بعد خانوارهای شهری و روستایی استان ایلام به ترتیب برابر با ۵/۷ و ۶/۱ نفر به ازای هر خانوار بوده است که بر اساس نتایج سرشماری‌های بعدی به سرعت روند نزولی طی کرده و به ۳/۶ نفر در خانوارهای شهری و ۳/۷ نفر در خانوارهای روستایی در سال ۱۳۹۵ رسیده است. بررسی تغییرات بعد خانوارها نشان می‌دهد که در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵، به طور میانگین ۲ نفر از بعد

خانوارهای شهری و ۲/۳ نفر از بعد خانوارهای روستایی کم شده است. با این حال، متوسط بعد خانوار در استان کمی بالاتر از میانگین کشوری می‌باشد، در واقع در این استان خانوارها پرجمعیت‌تر از میانگین خانوارهای کشور هستند. رتبه استان به لحاظ شاخص متوسط بعد خانوار ۴ می‌باشد، به عبارتی این استان در رده استان‌های با خانوار پرجمعیت‌تر قرار دارد.گفتنی است که بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۲ درصد از خانوارهای استان زن سرپرست بوده‌اند و ۳۴/۵ درصد از خانوارهای زن سرپرست، خانوارهای یک‌نفره (خودسرپرست) بوده‌اند.

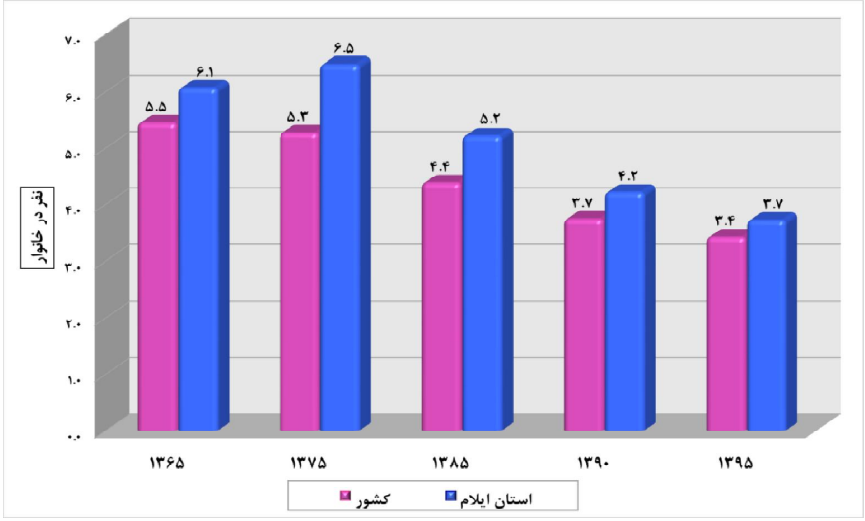
جدول ۸۱- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان ایلام و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

شرح	جنس	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
تعداد خانوار						
کشور	کل	۹۶۷۲۴۷۷	۱۲۳۸۷۳۴۵	۱۷۳۵۲۶۸۶	۲۱۱۱۰۴۸۱	۲۴۱۹۶۰۳۵
	نقاط شهری	۵۵۲۷۴۷۵	۷۹۴۳۱۸۹	۱۲۲۸۲۹۲۶	۱۵۳۶۵۸۹۲	۱۸۱۲۵۴۸۸
	نقاط روستایی	۴۱۴۵۰۰۲	۴۴۰۵۸۱۴	۵۰۶۹۷۶۰	۵۷۴۴۵۸۹	۶۰۷۰۵۴۷
استان ایلام	کل	۶۴۸۵۸	۸۲۱۶۹	۱۱۰۵۷۲	۱۳۵۲۰۲	۱۵۹۳۱۰
	نقاط شهری	۲۷۷۲۰	۴۵۱۹۶	۶۹۴۵۱	۸۷۶۲۴	۱۰۹۶۴۸
	نقاط روستایی	۳۷۱۳۸	۳۵۲۲۴	۴۱۱۲۱	۴۷۵۷۸	۴۹۶۶۲
متوسط بعد خانوار						
کشور	کل	۵/۱	۴/۸	۴/۱	۳/۶	۳/۳
	نقاط شهری	۴/۹	۴/۶	۳/۹	۳/۵	۳/۳
	نقاط روستایی	۵/۵	۵/۳	۴/۴	۳/۷	۳/۴
استان ایلام	کل	۵/۹	۵/۹	۴/۹	۴/۱	۳/۶
	نقاط شهری	۵/۷	۵/۷	۴/۸	۴/۱	۳/۶
	نقاط روستایی	۶/۱	۶/۵	۵/۲	۴/۲	۳/۷

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۲- مقایسه تغییرات متوسط بعد خانوار نقاط شهری استان ایلام، و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

نمودار ۲۳- مقایسه تغییرات متوسط بعد خانوار نقاط روستایی استان ایلام، و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

۳-۳-۴-۱۰- موازنه مهاجرتی

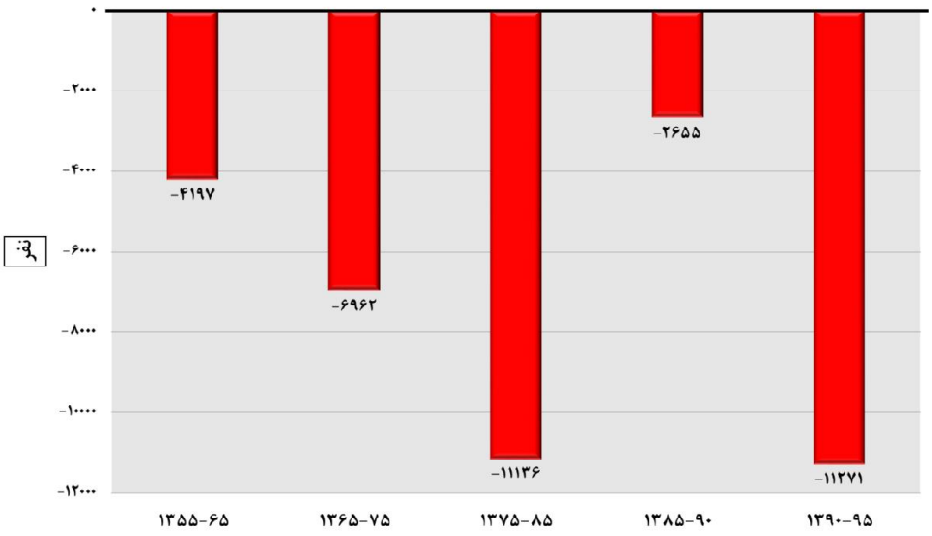
مهاجرت به عنوان یکی از عوامل اصلی پویایی جمعیت، سبب تغییر در ساختار سنی و جنسی و متوسط رشد سالانه جمعیت و تحولات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در مبدأ و مقصد می‌گردد. خالص مهاجرت از تفاضل مهاجرت به یک منطقه (مهاجرپذیری) و مهاجرت از همان منطقه (مهاجرفرستی) به دست می‌آید. به عبارت دیگر، میزان خالص مهاجرت بر اساس تفاوت بین آن‌هایی که به یک جمعیت می‌پیوندند و آن‌هایی که آن جمعیت را ترک می‌کنند، محاسبه می‌شود.

مطابق با نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، تراز مهاجرتی استان ایلام طی ۳۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، همواره منفی بوده است و در فاصله‌ی سال‌های ۹۵-۱۳۶۵، این استان بیش از ۳۲ هزار نفر از جمعیت خود را از دست داده است. نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران خارج شده در طول ۵ ساله ۹۵-۱۳۹۰ نشان می‌دهد که به طور متوسط به ازای هر ۵۱ نفری که وارد استان شده، ۱۰۰ نفر از استان خارج شده است، هرچند که این رقم نسبت به دوره‌های قبل کاهشی بوده، اما همچنان مسئله‌ی بزرگی برای استان محسوب می‌شود. ذکر این نکته ضروری است که در ایران مهاجران معمولاً در دسته افراد جوان و متخصص جامعه قرار دارند که به دلیل شرایط اجتماعی و اقتصادی حاکم در مبدأ، دست به مهاجرت می‌زنند.

جدول ۸۲- مقایسه مهاجران وارد شده، خارج شده و خالص مهاجرت استان ایلام، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۵۵

دوره	مهاجران وارد شده	مهاجران خارج شده	خالص مهاجرت	نسبت خالص مهاجرت به جمعیت استان(درصد)	نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران خارج شده(درصد)
۶۵-۱۳۵۵	۱۰۸۳۹	۱۵۰۳۶	-۴۱۹۷	-۱/۱	۷۲/۱
۷۵-۱۳۶۵	۲۲۳۸۰	۲۹۳۴۲	-۶۹۶۲	-۱/۴	۷۶/۳
۸۵-۱۳۷۵	۳۷۲۹۲	۴۸۴۲۸	-۱۱۱۳۶	-۲	۷۷
۹۰-۱۳۸۵	۱۵۸۵۸	۱۸۵۱۳	-۲۶۵۵	-۰/۵	۸۵/۷
۹۵-۱۳۹۰	۱۱۷۹۵	۲۳۰۶۶	-۱۱۲۷۱	-۱/۹	۵۱/۱

مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۴- خالص مهاجرت استان ایلام، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۵۵

در پنج سال ۹۵-۱۳۹۰ تعداد مهاجران وارد شده به استان ایلام برابر با ۲۹۱۸۴ نفر بوده که ۲۳۸۸۵ نفر از آن‌ها در نقاط شهری و ۵۲۹۹ نفر باقی مانده نیز در نقاط روستایی استان سکونت گزیده‌اند به عبارتی دیگر طی دوره مورد بررسی ۶ درصد از جمعیت ساکن در نقاط شهری و ۲/۹ درصد از جمعیت ساکن در نقاط روستایی استان، مهاجر بوده‌اند.

گفتنی است که میزان مهاجرپذیری استان در دوره ۹۵-۱۳۹۰، در مقایسه با دوره‌ی قبل افت داشته است. بالاترین میزان مهاجرپذیری مربوط به دوره ۷۵-۱۳۶۵ بوده که ۲۸/۱ درصد از جمعیت نقاط شهری و ۹/۶ درصد از جمعیت نقاط روستایی، مهاجر بوده‌اند. البته تأثیر جنگ تحمیلی بر میزان جابه‌جایی جمعیت استان در دوره ۷۵-۱۳۶۵ را نباید نادیده انگاشت.

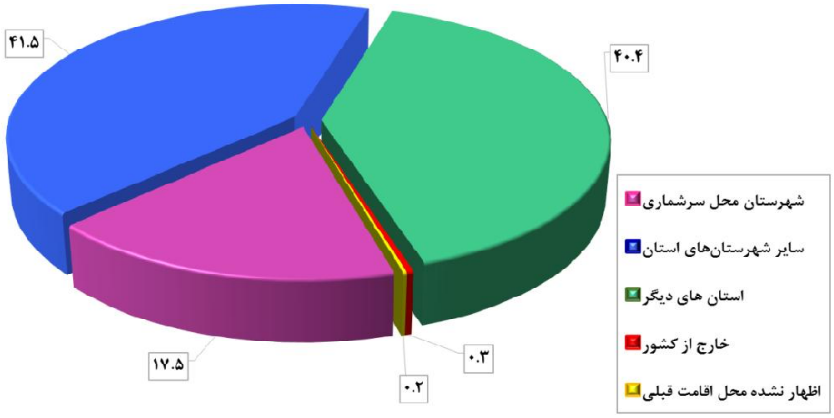
جدول ۸۳- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان ایلام و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵

دوره	شرح	تعداد			نسبت مهاجرپذیری (به ازای صد نفر جمعیت کل/شهری/روستایی)		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۷۵-۱۳۶۵	کشور	۸۷۱۸۷۷۰	۶۱۲۲۶۷۵	۲۵۹۶۰۹۵	۱۴/۵	۱۶/۶	۱۱/۲
	استان ایلام	۹۴۹۸۳	۷۲۹۸۰	۲۲۰۰۳	۱۹/۵	۲۸/۱	۹/۶
۸۵-۱۳۷۵	کشور	۱۲۱۴۸۱۴۸	۸۹۹۹۷۰۹	۳۱۴۸۴۳۹	۱۷/۲	۱۸/۶	۱۴/۲
	استان ایلام	۹۸۸۳۷	۶۹۱۰۳	۲۹۷۳۴	۱۸/۱	۲۰/۹	۱۳/۹
۹۰-۱۳۸۵	کشور	۵۵۳۴۶۶۶	۴۳۰۲۰۸۶	۱۲۳۲۵۸۰	۷/۴	۸	۵/۷
	استان ایلام	۴۲۷۵۹	۳۱۵۴۸	۱۱۲۱۱	۷/۷	۸/۸	۵/۶
۹۵-۱۳۹۰	کشور	۴۳۰۰۹۸۸	۳۵۶۴۷۳۵	۷۳۶۲۵۳	۵/۴	۶	۳/۵
	استان ایلام	۲۹۱۸۴	۲۳۸۸۵	۵۲۹۹	۵	۶	۲/۹

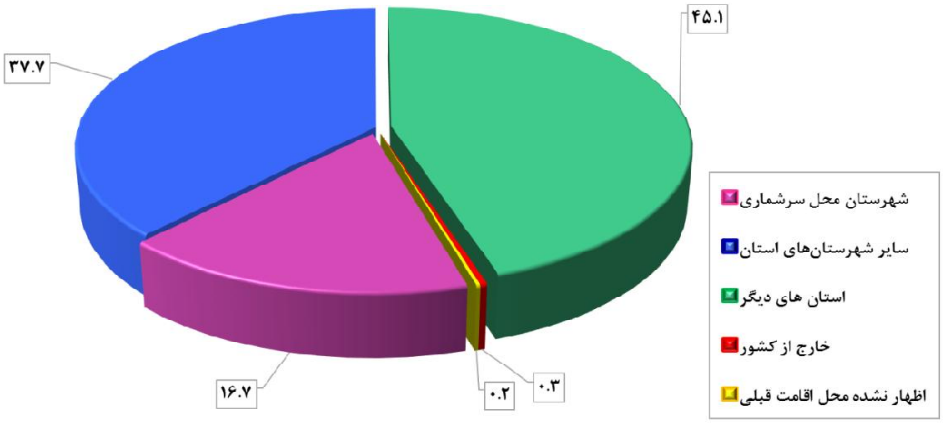
مأخذ: محاسبه شده براساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۱- مبدأ اقامت قبلی مهاجران

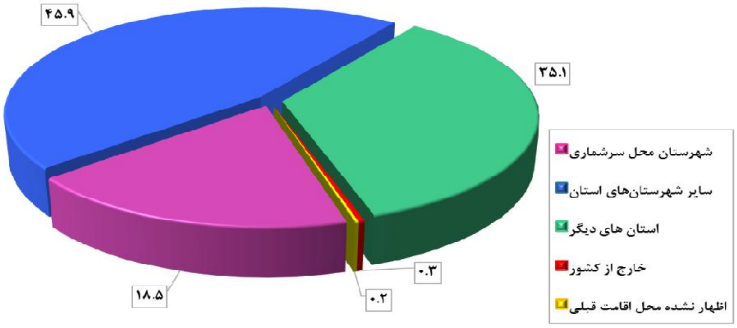
مهاجرت‌های داخلی خود به انواع مختلفی از قبیل مهاجرت‌های شهر به شهر، روستا به شهر، روستا به روستا، شهر به روستا، بین استانی، داخل استانی و ... قابل تقسیم هستند که هر کدام از منظر خاصی به موضوع مهاجرت می‌پردازند. در گزارش حاضر مهاجران استان ایلام برحسب محل اقامت قبلی آنان مورد مطالعه قرار گرفته‌اند و علت پرداختن به این موضوع آگاهی از حجم مهاجرت‌های درون استانی و برون استانی می‌باشد. آگاهی از سهم مهاجرت‌های بین استانی و درون استانی می‌تواند نقش عمده‌ای در سیاست‌گذاری‌های جمعیتی و مهاجرتی یک منطقه داشته باشد. مطابق با نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵ از کل مهاجران وارد شده به استان ایلام؛ مبدأ اقامت، ۴۱/۵ درصد از آن‌ها، سایر شهرستان‌های استان و ۴۰/۴ درصد مهاجران برون استانی (مربوط به استان‌های دیگر) بوده‌اند. مهاجران مربوط به شهرستان محل سرشماری با ۱۷/۵ درصد در مرتبه سوم قرار گرفته‌اند. سهم مهاجران غیر ایرانی در این استان بسیار ناچیز می‌باشد.لازم به ذکر است که مهاجرانی که از استان‌های دیگر به استان ایلام وارد شده‌اند عمدتاً از استان‌های خوزستان، کرمانشاه، تهران و لرستان بوده‌اند.

نمودار ۲۵- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان ایلام، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۲۶- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان ایلام، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۲۷- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان ایلام، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

۳-۳-۴-۱۲- الگوی مهاجرت

بررسی آمار و اطلاعات مهاجرتی طی دوره ۹۵-۱۳۹۰ نشان می‌دهد حجم قابل توجهی از مهاجران وارد شده به استان ایلام، مبدأ اقامت قبلی‌شان شهر بوده و به شهرهای استان نیز وارد شده‌اند (۶۳/۹ درصد از کل مهاجران). حجم مهاجرت‌های روستا به شهر با ۱۷/۶ درصد از کل مهاجران در مرتبه دوم قرار گرفته است. سهم مهاجرت‌های شهر به روستای استان نیز حائز اهمیت است.

جدول ۸۴- تعداد و توزیع درصد مهاجران واردشده به استان ایلام برحسب الگوی مهاجرت (بر اساس آخرین جابجایی انجام شده)، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

شرح	الگوی مهاجرت						
	شهر به شهر	روستا به شهر	روستا به روستا	شهر به روستا	خارج از کشور	اظهار نشده محل اقامت قبلی	جمع
تعداد	۱۸۶۳۵	۵۱۳۲	۹۷۳	۴۲۹۶	۹۳	۵۵	۲۹۱۸۴
توزیع درصد	۶۳/۹	۱۷/۶	۳/۳	۱۴/۷	۰/۳	۰/۲	۱۰۰

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۳- ولادت‌های ثبت شده

زاد ولد یکی از مهم‌ترین رویدادهای جمعیتی است که در حرکات طبیعی جمعیت اثرگذار است و عامل منحصر به فرد افزایش جمعیت می‌باشد. بنابراین رویداد ولادت از جمله آمارهای حیاتی است که افزایش آن در هر جامعه‌ای تأثیر مستقیمی بر رشد جمعیت می‌گذارد.

در سال ۱۳۸۵ تعداد ۹۹۷۴ ولادت برای استان ایلام ثبت شده بود که این رقم به ۱۰۶۳۱ ولادت در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته و طی سه سال بعد (۱۳۹۸) به ۹۹۹۸ ولادت کاهش یافته است.

همان‌طور که در جدول ملاحظه می‌شود در سال ۱۳۹۸،، میزان خام ولادت‌های ثبت شده در استان (هم ولادت‌های شهری و هم ولادت‌های روستایی) با اختلاف بالاتر از متوسط کشوری به دست آمده است.

افزایش تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان در طول سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ را می‌توان به موالید مربوط بـه دهـه ۶۰ دانست که در این بازه زمانی به سن ازدواج و فرزندآوری رسیده‌اند.

جدول ۸۵- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان ایلام و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵

سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل/شهری/روستایی		
		جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی	جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۸۵	کشور	۱۲۵۳۹۱۲	۸۴۵۰۵۰	۴۰۸۸۶۲	۱۷/۸	۱۷/۵	۱۸/۴
	استان ایلام	۹۹۷۴	۶۰۴۲	۳۹۳۲	۱۸/۳	۱۸/۲	۱۸/۳
۱۳۹۰	کشور	۱۳۸۲۲۲۹	۱۰۸۷۹۸۸	۲۹۴۲۴۱	۱۸/۴	۲۰/۳	۱۳/۷
	استان ایلام	۱۰۲۲۶	۶۹۳۵	۳۹۳۲	۱۸/۳	۱۹/۴	۱۹/۶
۱۳۹۵	کشور	۱۵۲۸۰۵۳	۱۱۷۶۰۳۲	۳۵۲۰۲۱	۱۹/۱	۱۹/۹	۱۶/۹
	استان ایلام	۱۰۶۳۱	۷۵۱۵	۳۹۳۲	۱۸/۳	۱۹/۰	۲۱/۳
۱۳۹۸	کشور	۱۱۹۶۱۳۵	۹۱۷۲۶۵	۲۷۸۸۷۰	۱۴/۴	۱۴/۷	۱۳/۵
	استان ایلام	۹۹۹۸	۷۱۵۶	۲۸۴۲	۱۶/۷	۱۷/۲	۱۵/۷

مأخذ: محاسبه شده براساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور

۳-۳-۴-۱۴- میزان باروری کل

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های باروری، میزان کل باروری است. میزان کل باروری عبارت است از شمار فرزندانی که یک زن در طول دوران باروری خود با توجه به سن باروری (۴۹-۱۵ سال)، بدون به شمار آوردن مرگ و میرهای فرزندان به دنیا می‌آورد.

تغییرات میزان باروری کل استان ایلام و کشور برحسب دوره‌های ۵ ساله، از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۵ در جدول زیر نمایش داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود روند باروری هم در کشور و هم در استان ایلام از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۰، روندی کاهشی بوده است و در دوره ۹۵-۱۳۹۱ نسبت به دوره‌های قبل، اندکی افزایش یافته است. گفتنی است که در تمامی دوره‌های مورد بررسی، میزان باروری کل در استان ایلام پایین‌تر از کشور گزارش شده است.

جدول ۸۶- میزان باروری کل استان ایلام و کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۶

دوره	۸۰-۱۳۷۶		۸۵-۱۳۸۱		۹۰-۱۳۸۶		۹۵-۱۳۹۱	
شرح	کشور	استان ایلام	کشور	استان ایلام	کشور	استان ایلام	کشور	استان ایلام
میزان باروری کل	۲/۰۹	۲/۲	۱/۸۱	۱/۹۱	۱/۷۹	۱/۷۸	۲/۰۱	۱/۹۸

مأخذ: مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۵- مرگ و میرهای ثبت شده

مرگ و میر یکی از دو پدیده ذاتی جمعیت است که ثبات یا تغییر آن سبب تغییر در حجم، توزیع یا ترکیب جمعیت خواهد شد. بنابراین دسترسی به آمار دقیق، صحیح و به روز این رویداد بسیار حائز اهمیت می‌باشد. شمار مرگ و میرها نیز مانند بسیاری از پدیده‌های جمعیتی ممکن است در مناطق مختلف، در نقاط شهری و روستایی و حتی در نواحی مختلف یک شهر متفاوت باشد. این تفاوت بیش از هر چیز به تغذیه، ویژگی‌های زیست‌محیطی، سطح توسعه و بهداشت، تفاوت‌های قومی و نژادی، سطح فرهنگ، آگاهی‌های اجتماعی و عوامل متعدد دیگری مربوط است که هر یک از آن‌ها می‌تواند مطالعات مرگ و میر را به جهت خاصی سوق دهد. منبع اصلی آمارهای مرگ ومیر ثبت وقایع حیاتی یا نظام ثبت احوال است.

میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده برای استان ایلام در سال ۱۳۸۵ برابر با ۴/۴ مرگ به ازای هزار نفر جمعیت بوده که طی سال‌های بعد با روندی نزولی به ۴/۲ مرگ کاهش یافته است. در تمامی سال‌های مورد بررسی، میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده استان، پایین‌تر از متوسط کشوری گزارش شده است.

جدول ۸۷- تعداد و میزان مرگ و میر ثبت شده استان ایلام و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵

سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل/شهری/روستایی		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۸۵	کشور	۴۰۸۵۶۶	۲۵۷۴۳۶	۱۵۱۱۳۰	۵/۸	۵/۳	۶/۸
	استان ایلام	۲۴۱۲	۱۳۲۰	۱۰۹۲	۴/۴	۴/۰	۵/۱
۱۳۹۰	کشور	۴۲۲۱۳۳	۳۰۵۴۷۵	۱۰۹۶۲۸	۵/۶	۵/۷	۵/۱
	استان ایلام	۲۶۳۰	۱۶۰۴	۱۰۲۶	۴/۷	۴/۵	۵/۱
۱۳۹۵	کشور	۳۶۹۷۵۱	۲۷۴۸۷۰	۹۴۷۸۸	۴/۶	۴/۶	۴/۶
	استان ایلام	۲۵۳۶	۱۶۲۸	۹۰۸	۴/۴	۴/۱	۴/۹
۱۳۹۸	کشور	۳۹۵۳۹۲	۲۹۲۹۷۱	۱۰۲۴۲۱	۴/۸	۴/۷	۴/۹
	استان ایلام	۲۵۱۵	۱۶۲۶	۸۸۹	۴/۲	۳/۹	۴/۹

مأخذ: محاسبه شده براساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور

۳-۳-۴-۱۶- امید به زندگی

امید به زندگی[۱۰] به عنوان یکی از اندازه‌های خلاصه سلامت جمعیت، به همراه سایر شاخص‌های بهداشتی، نتیجه عملکردهای نظام سلامت را جهت تعیین اولویت‌ها، تخصیص منابع و ارزشیابی برنامه‌های سلامت مشخص می‌کنند. بررسی مقادیر امید به زندگی یک جمعیت در طول زمان یا در مکان‌های مختلف با زمان‌های مشابه، امکان مقایسه برآیند نهایی عوامل خطر منتهی به مرگ و عوامل پیشگیری‌کننده از مرگ و میر را فراهم می‌سازد. به همین جهت یکی از بخش‌های اصلی مورد بررسی در استان ایلام، میزان امید به زندگی آن در سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ می‌باشد.

۱۰. منظور از امید زندگی در بدو تولد، میانگین سال‌هایی است که یک فرد از بدو تولد در زمان و مکان معینی، زندگی خواهد کرد.

همراه با افزایش خدمات پزشکی و امکانات بهداشتی و ظهور درمان‌های نوین، روند افزایشی در میزان امید به زندگی رخ داده است. این روند افزایشی هم در سطح کشوری و در سطح استانی دارای نوسان بوده است.

در سال ۱۳۹۵ امید به زندگی برای زنان استان ۷۲ سال و برای مردان ۷۰/۵ سال بوده است، بنابراین امید به زندگی زنان استان با اختلاف، بیشتر از امید به زندگی مردان می‌باشد. ملاحظه می‌شود که همواره میزان امید به زندگی در میان زنان و مردان استان، پایین‌تر از زنان و مردان کشور بوده است. به طور کلی طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵، امید به زندگی زنان و مردان استان ایلام، روندی افزایشی طی کرده و به امید به زندگی مردان حدود ۴ سال و به امید به زندگی زنان حدود ۵ سال افزوده شده است.

جدول ۸۸- مقایسه امید به زندگی کل کشور و استان ایلام به تفکیک جنس، طی سال‌های ۹۵-۱۳۸۵ (سال)

سال	کل کشور		استان ایلام	
	مرد	زن	مرد	زن
۱۳۸۵	۷۱/۷	۷۳/۶	۶۶/۴	۶۷/۲
۱۳۹۰	۷۱/۵	۷۴	۷۰/۴	۷۲
۱۳۹۵	۷۲/۵	۷۵/۵	۷۰/۵	۷۲

مأخذ: بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۷-پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵

در مطالعات جمعیت‌شناسی آهنگ رشد جمعیت از اهمیت به سزایی برخوردار می‌باشد. به این ترتیب که آهنگ رشد جمعیت اگر متعادل باشد یک فرصت است و در صورتی که غیرمتعادل باشد یک تهدید محسوب می‌شود، برای دستیابی به تجزیه و تحلیل مناسب در این زمینه، ناگزیر به پیش‌بینی جمعیت هستیم. برای انجام پیش‌بینی از روش «ترکیبی پیش‌بینی جمعیت» بهره گرفته شده است. در این روش که متداول‌ترین روش پیش‌بینی جمعیت می‌باشد بر اساس عملکرد مجموعه عوامل مؤثر بر تغییر و تحولات جمعیت یعنی باروری، مرگ و میر، مهاجرت و ترکیب سنی و جنسی جمعیت استفاده شده است.

بر اساس پیش‌بینی مرکز آمار ایران، جمعیت استان ایلام تا سال ۱۴۱۵ به حدود ۶۳۳ هزار نفر خواهد رسید. همچنین بر اساس پیش‌بینی‌های به دست آمده در طول ۲۰ سال آینده[۱۱] نزدیک به ۷۸ درصد جمعیت استان ساکن نقاط شهری و حدود ۲۲ درصد جمعیت استان ساکن نقاط روستایی خواهند بود. ذکر این نکته ضروری است که برمبنای پیش‌بینی به دست آمده از سرشماری سال ۱۳۹۵ تا سال ۱۴۱۵ (۲۰ سال) فقط حدود ۵۳ هزار نفر به جمعیت استان ایلام افزوده خواهد شد، به عبارتی به ازای هر یک سال؛ جمعیت استان، حدود ۲۷۰۰ نفر افزایش خواهد داشت. توجه به این مهم، برای برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران بسیار حائز اهمیت است.

جدول ۸۹- پیش‌بینی تعداد جمعیت کشور و استان ایلام ، بر اساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ۱۴۱۵

سال	شرح	جمع			نقاط شهری			نقاط روستایی		
		مردوزن	مرد	زن	مردوزن	مرد	زن	مردوزن	مرد	زن
۱۴۰۰	کشور	۸۴۹۷۱۰۰۰	۴۲۹۳۷۰۰۰	۴۲۰۳۴۰۰۰	۶۴۳۹۷۰۰۰	۳۲۵۳۶۰۰۰	۳۱۸۶۱۰۰۰	۲۰۵۷۵۰۰۰	۱۰۴۰۱۰۰۰	۱۰۱۷۳۰۰۰
	استان ایلام	۶۰۶۰۰۰	۳۰۸۰۰۰	۲۹۸۰۰۰	۴۲۹۰۰۰	۲۱۸۰۰۰	۲۱۱۰۰۰	۱۷۸۰۰۰	۹۰۰۰۰	۸۷۰۰۰
۱۴۰۵	کشور	۸۹۱۲۱۰۰۰	۴۴۹۵۰۰۰۰	۴۴۱۷۱۰۰۰	۶۸۹۸۲۰۰۰	۳۴۷۸۸۰۰۰	۳۴۱۹۵۰۰۰	۲۰۱۳۹۰۰۰	۱۰۱۶۳۰۰۰	۹۹۷۶۰۰۰
	استان ایلام	۶۲۳۰۰۰	۳۱۷۰۰۰	۳۰۶۰۰۰	۴۵۷۰۰۰	۲۳۳۰۰۰	۲۲۵۰۰۰	۱۶۶۰۰۰	۸۴۰۰۰	۸۱۰۰۰
۱۴۱۰	کشور	۹۲۴۶۰۰۰۰	۴۶۵۶۲۰۰۰	۴۵۸۹۸۰۰۰	۷۲۸۷۷۰۰۰	۳۶۶۹۴۰۰۰	۳۶۱۸۳۰۰۰	۱۹۵۸۳۰۰۰	۹۸۶۸۰۰۰	۹۷۱۵۰۰۰
	استان ایلام	۶۳۱۰۰۰	۳۲۱۰۰۰	۳۱۰۰۰۰	۴۷۸۰۰۰	۲۴۳۰۰۰	۲۳۴۰۰۰	۱۵۳۰۰۰	۷۸۰۰۰	۷۵۰۰۰
۱۴۱۵	کشور	۹۵۲۷۸۰۰۰	۴۷۹۰۸۰۰۰	۴۷۳۷۰۰۰۰	۷۶۳۴۷۰۰۰	۳۸۳۸۱۰۰۰	۳۷۹۶۵۰۰۰	۱۸۹۳۲۰۰۰	۹۵۲۷۰۰۰	۹۴۰۵۰۰۰
	استان ایلام	۶۳۳۰۰۰	۳۲۳۰۰۰	۳۱۰۰۰۰	۴۹۳۰۰۰	۲۵۲۰۰۰	۲۴۲۰۰۰	۱۳۹۰۰۰	۷۱۰۰۰	۶۸۰۰۰

مأخذ: مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۸- جمع‌بندی

- ✓ استان ایلام با جمعیتی برابر با ۶۰۲ هزار نفر (برآورد مرکز آمار ایران برای سال ۱۳۹۹)، ۰/۷ درصد از جمعیت کشور را شامل می‌شود و کم‌جمعیت‌ترین استان کشور محسوب می‌شود. از جمله مسائل جمعیتی قابل توجه در این استان؛ پایین بودن درصد رشد سالانه جمعیت به‌ویژه در مناطق روستایی است (طی دوره ۹۵-۱۳۹۰ رتبه استان به لحاظ این شاخص ۲۳ می‌باشد).

۱۱ . مبنای پیش‌بینی؛ جمعیت سال ۱۳۹۵ است.

- ✓ ساختار سنی جمعیت کنونی استان ایلام نمایانگر قرار گرفتن سهم قابل توجهی از جمعیت در سنین جوانی و میان‌سالی (فعال بالقوه) است؛ میانگین سنی جمعیت (حدود ۳۱ سال)، بالا بودن سهم جمعیت ۶۴-۱۵ ساله (۷۱/۲ درصد از کل جمعیت) گواه این مطلب هستند.
- ✓ در خصوص شاخص نسبت جنسی، این استان در رده استان‌های دارای نسبت جنسی بالا قرار دارد و عدم توازن جمعیت مردان و زنان به‌ویژه در مناطق روستایی وجود دارد.
- ✓ تراکم جمعیتی در استان همواره با اختلاف زیاد، پایین‌تر از کشور بوده است.
- ✓ آمار مهاجرت استان (با کسر مهاجرت‌های داخل استانی) نشان می‌دهد که جمعیت مهاجر وارد شده به استان (طی دوره ۹۵-۱۳۹۰) حدود ۲ درصد جمعیت از استان را شامل می‌شود که این امر دلالت بر مهاجرپذیری استان نیست. در مقابل می‌توان اذعان داشت که استان ایلام در طول ۳۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، همواره استانی مهاجرفرست بوده است و در طول ده ساله ۹۵-۱۳۸۵ حدود ۱۴ هزار نفر از جمعیت (معادل ۲/۴ درصد از کل جمعیت استان) را از دست داده است.
- ✓ در خصوص متوسط بعد خانوارهای ساکن در این استان باید گفت که بعد خانوار بالاتر از میانگین کشوری گزارش شده است و نکته حائز اهمیت در مورد خانوارهای استان این است که؛ بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۲ درصد از خانوارهای استان ایلام زن سرپرست بوده‌اند و حدود ۳۴/۵ درصد از خانوارهای زن سرپرست یک‌نفره (خودسرپرست) می‌باشند.
- ✓ بر اساس آمار سال ۱۳۹۸ سازمان ثبت احوال، میزان خام ولادت در استان بالاتر از میانگین کشوری می‌باشد و باروی کل در استان برابر با ۱/۹۸ بوده که کمتر از کل کشور است.
- ✓ میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده برای سال ۱۳۹۸ در استان کمتر از میانگین کشوری گزارش شده است

۳-۳-۵- وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی- عمومی

۳-۳-۵-۱- تعلیم و تربیت رسمی- عمومی

آموزش عمومی شامل دوره‌های ابتدایی، راهنمایی، متوسطه عمومی و فنی و حرفه‌ای می‌باشد و مسئولیت اجرای آن با وزارت آموزش و پرورش است. شایان‌ذکر است که از سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ با تغییر نظام آموزش عمومی مقاطع تحصیلی شامل ابتدایی، متوسطه دوره اول و متوسطه دوره دوم است. در این بخش تلاش خواهد شد، ابتدا آمار بخش تعلیم و تربیت رسمی عمومی با تمرکز بر استان ایلام ارائه شود و در نهایت ضمن احصاء مهم‌ترین مسائل و چالش‌های آموزش عمومی راهکارهایی برای بهبود این وضعیت پیشنهاد شود.

۳-۳-۵-۱-۱- آمار و اطلاعات

- در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ در دوره‌های روزانه و بزرگ‌سالان، ۱۱۴۰۷۸ نفر مشغول به تحصیل بوده‌اند که ۵۳ درصد در دوره استثنایی(۴ درصد دانش‌آموزان استثنایی کشور)[۱۲]، ۸/۴ درصد در دوره پیش‌دبستانی، ۸/۴۸ درصد در دوره ابتدایی(پایین‌تر از میانگین کشوری با ۶/۵۴ درصد)، ۳/۲۲ درصد در دور اول متوسطه(پایین‌تر از میانگین کشوری با ۷/۲۲ درصد) و۳/۱۸ درصد در دوره دوم متوسطه(بالاتر از متوسط کشوری با ۱۸ درصد) مشغول به تحصیل بوده‌اند.
- در خصوص آمار ترک تحصیل دانش‌آموزان آمار دقیقی توسط اداره کل آموزش و پرورش اعلام نشده است. بر اساس گزارش اداره کل آموزش و پرورش استان، ۴۲۶ نفر از دانش‌آموزان ترک تحصیل کرده‌اند. ولی بر اساس گزارش‌ها و تحلیل‌های غیررسمی نرخ ترک تحصیل در استان پنهان می‌باشد. بر اساس یک گزارش تجربه‌نگارانه از شهرستان هلیلان دانش‌آموزان دختر اذعان داشتند که در بخش روستایی این شهرستان به دلیل نبود دبیرستان دخترانه و دشواری رفت و آمد به شهرها تقریباً اکثر دختران از تحصیل در دوره متوسطه باز می‌مانند. به تعبیر دیگر این فرایند ترک تحصیل به یک سنت تحصیلی در این مناطق تبدیل شده است که دوره تحصیلی دختران تا اتمام دوره ابتدایی می‌باشد. مسئولین هم به این واقعیت آموزشی به عنوان یک غلط مصطلح عادت کرده و به قرینه آن را از شبکه مسائل آموزشی استان حذف کرده‌اند. کوتاه سخن این که در این استان به خصوص در مورد دختران نواحی روستایی و دورافتاده با فاجعه‌ای با نام "ترک تحصیل عادی شده" روبرو هستیم که عدالت آموزشی را به شدت تضعیف کرده است.
- شاخص نسبت دانش‌آموز به معلم دوره ابتدایی در سطح کشور ۵/۲۶ دانش‌آموز به ازای یک معلم است. در استان ایلام این شاخص برابر با ۱۸ نفر می‌باشد و از متوسط کشوری پایین‌تر است. نسبت دانش‌آموز به معلم در دوره متوسطه اول حدود ۵/۱۵ نفر می‌باشد که نسبت به متوسط کشوری که ۲۱ نفر می‌باشد، پایین‌تر است. نسبت دانش‌آموز به معلم در دوره متوسطه دوم برابر با ۱/۱۰ نفر می‌باشد که نسبت به متوسط کشوری که ۶/۱۶ می‌باشد، نرخ پایین‌تری را نشان می‌دهد. به طور کلی نسبت دانش-آموز به معلم در سطح مطلوبی قرار دارد.
- بر اساس آمار سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس کشور، سرانه مطلوب فضای آموزشی در کشور برابر با ۴/۸ مترمربع است. سرانه متوسط فضای آموزشی در کشور نیز برابر با ۱۸/۵ مترمربع است[۱۳]. در

---

[۱۲]. بر اساس آمار سازمان آموزش‌وپرورش استثنایی کشور، بیش از ۱۵۰ هزار دانش‌آموز در ۱۵۷۰ مدرسه ویژه در کشور تحصیل می کنند.

[۱۳]. در فضای آموزش شهری سرانه ۴/۹۶ متر مربع و در فضاهای آموزش روستایی سرانه ۵/۸۱ متر مربع است.

استان ایلام سرانه فضای آموزشی ۴/۸ متر می‌باشد و بالاتر از میانگین کشوری است. به تعبیر دیگر، ایلام پس از یزد، بالاترین سرانه فضای آموزشی در کشور را دارد.

- بر اساس آمار اداره کل نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس استان ایلام، ۸۰ درصد مدارس استحکام دارند و در این میان ۲۰ درصد نیازمند مقاوم‌سازی، تخریب و بازسازی است. متوسط کشوری در خصوص نسبت مدارس مستحکم به کل مدارس حدود ۶۶ درصد می‌باشد که از این حیث مدارس استان در سطحی بالاتر از متوسط کشوری قرار دارند. بر اساس همین آمار، در سطح استان، ۳۴۷ مدرسه با ۱۴۳۷کلاس درس، نیازمند بازسازی و مقاوم‌سازی هستند. مضاف بر این، در حال حاضر استان ایلام با کمبود حدود ۶۰۰ کلاس درس روبرو است.
- بر اساس اطلاعات سالنامه آماری سال ۱۳۹۸ استان ایلام حدود ۸۹۴۲ نفر شاغل در آموزش و پرورش هستند که شامل گروه معلمان(آموزگار، دبیر، هنرآموز و استادکار)، گروه مدیریت(مدیر، معاون پرورشی، معاون فناوری، معاون اجرایی، معاون امور عمومی و معاون آموزشی) و گروه کیفیت-بخشی(شامل مشاور، مربی امور تربیتی پرورشی، مراقبت سلامت، سرپرست بخش، سرپرست آموزش، سرپرست شبانه‌روزی، مسئول سوادآموزی مجتمع، مسئول توان‌بخشی و متصدی سایت رایانه) می‌باشد. آمار دقیقی از سوی اداره کل آموزش و پرورش مبنی بر تعداد کمبود معلمان در سطح استان اعلام نشده است ولی گزارش‌های غیررسمی و داده‌های میدانی نشان می‌دهد که توزیع نیروی انسانی در سطح استان مطلوب نبوده و با وجود کمبود نیرو، مازاد نیرو و تجمع نیروها در مرکز استان را شاهد هستیم. به گونه‌ای که داده‌های میدانی نشان می‌دهد که سامان‌دهی نامطلوب نیروها باعث شده است که در طی سال‌های اخیر شاهد کلاس‌های درس بدون معلم حتی تا یک ماه بعد از آغاز سال تحصیلی باشیم که باعث هدر رفت زمان آموزش می‌شود.
- استان ایلام در مقطع ابتدایی با ۷۵۷ فضای آموزشی، ۳۴۰۳ کلاس درس و ۵۵ هزار و ۶۸۹ دانش‌آموز، توانسته است ۷۲ درصد کلاس‌های درس را عضو شبکه شاد کند. در دوره‌ی متوسطه با ۴۹۱ آموزشگاه، دو هزار و ۴۳۹ کلاس درس و ۴۶ هزار و ۳۳۷ دانش‌آموز، تاکنون تمام مدارس مقطع متوسطه به جز دو مدرسه که مشکل اینترنت دارند عضو شبکه شاد شده‌اند. بر اساس آمار، حدود ۹۲ درصد دانش‌آموزان به تلویزیون دسترسی داشته و ۸ درصد دانش‌آموزان که به تلویزیون دسترسی ندارند، درس‌نامه و یک آموزشی تهیه و از طریق مدیران مدارس و راهبران آموزشی در این مناطق توزیع می‌شود.

- بر اساس آمار اداره کل آموزش و پرورش ۸۰ درصد دانش‌آموزان به سامانه شاد دسترسی دارند و برای ۲۰درصد دانش‌آموزی که به علت نقص زیرساخت‌ها به شبکه مجازی آموزش شاد دسترسی ندارند نیز محتوای آموزشی تهیه و در اختیارشان قرار می‌گیرد.
- بر اساس آمار اداره کل آموزش و پرورش استان، حدود ۲۴۸۸ دانش‌آموز عشایر در حدود ۲۹۶ واحد آموزشی در سال ۱۳۹۹ در ایلام مشغول به تحصیل بوده‌اند. تقریباً ۳۵۰ معلم در مدارس عشایری مشغول به فعالیت هستند.
-

جدول ۹۰- آمار تعداد دانش‌آموزان، معلمان و فضای آموزشی در سال تحصیلی ۹۸-۹۹

سال و مقطع تحصیلی	جمع	پسر	دختر	معلم	مدیریت و کیفیت‌بخشی	تعداد آموزشگاه	تعداد کلاس درس
۹۹-۱۳۹۸	۱۱۴۰۷۸	۵۹۱۴۹	۵۴۹۲۹	۶۹۹۴	۱۹۴۸	۱۷۹۳	۶۵۳۵
آموزش استثنایی	۶۰۹	۳۷۳	۲۳۶	۱۹۰	۴۹	۴۶	۱۱۸
پیش دبستانی	۹۶۱۸	۵۰۲۱	۴۵۹۷			۴۰۳	۹۰۴
ابتدایی	۵۵۶۸۷	۲۸۶۸۰	۲۷۰۰۷	۳۰۹۲	۶۵۳	۷۵۸	۳۰۷۴
متوسطه دوره اول	۲۵۴۵۱	۱۳۰۹۴	۱۲۳۵۷	۱۶۴۱	۴۷۶	۲۶۰	۱۱۸۱
متوسطه دوره دوم	۲۰۹۲۵	۱۰۷۳۹	۱۰۱۸۶	۲۰۷۱	۷۴۸	۳۲۶	۱۲۵۸
بزرگ سال(دوره اول متوسطه)	۰	۰	۰	۰	۰		
بزرگ‌سال(دوره دوم متوسطه)	۱۷۸۸	۱۲۴۲	۵۴۶	۰	۰		

۳-۳-۵-۱-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش و پرورش استان ایلام

۱. کمبود نیروی انسانی و سامان‌دهی نامناسب معلمان در سطح استان(حدود ۲۰۰ معلم در مرکز استان مازاد می‌باشد و برخی از مدارس سال تحصیلی را بدون معلم آغاز می‌کند).
۲. عدم تحقق عدالت آموزشی در دسترسی به آموزش در روستاها و حاشیه شهرها و بالا بودن آسیب‌های اجتماعی در حاشیه شهرها؛
۳. عدم دسترسی حدود ۲۰ درصد دانش‌آموزان به سامانه شاد به دلیل در دسترس نبودن اینترنت و گوشی-های هوشمند
۴. کمبود ۶۰۰ کلاس درس و نیاز به بازسازی و ترمیم حدود ۱۴۳۷ کلاس درس
۵. نرخ ترک تحصیل بالا در استان به خصوص در مورد دانش‌آموزان دختر مناطق روستایی(ترک تحصیلی طبیعی شده از منظر دانش‌آموز، والدین و مسئولان تعلیم و تربیت)

۳-۳-۵-۱-۳- راهکارهای پیشنهادی

به منظور بهبود وضعیت تشریح شده در بالا و انجام اقدام مقتضی در خصوص مسائل احصائی راهکارهای زیر ارائه می گردد:

۱. ترمیم، بازسازی و نوسازی سازه‌های فرسوده آموزشی در سطح استان و انجام اقدامات لازم در خصوص تأمین فضای آموزشی مورد نیاز با استفاده از ظرفیت‌های موجود مانند مجمع خیرین مدرسه‌ساز؛
۲. تأمین نیروی انسانی مورد نیاز آموزش و پرورش استان با استفاده از ظرفیت‌های قانونی مانند افزایش واحدهای دانشگاه فرهنگیان و .....؛
۳. تمهید و تأمین زیرساخت‌های لازم برای تحقق آموزش مجازی به خصوص در بخش‌های روستایی و عشایری؛
۴. انجام اقداماتی مانند ارائه فیلم‌های آموزشی آفلاین، به کارگیری درس‌نامه‌های متنی و استفاده از ظرفیت‌های رسانه ملی برای ارائه آموزش به دانش‌آموزان؛
۵. تحلیل، بررسی و احصاء علل ترک تحصیل دانش‌آموزان در مناطق حاشیه‌ای و روستاها و انجام اقدامات تمهیدی به منظور کاهش نرخ ترک تحصیل در این مناطق؛
۶. تلاش در جهت تحقق عدالت آموزشی(از وجه دسترسی به آموزش) در روستاها و حاشیه شهرها؛

۳-۳-۵-۲- وضعیت سواد در استان ایلام

وضع سواد در بین افراد جامعه یکی از معیارهای مهم در تعیین میزان توسعه‌یافتگی کشورها بشمار می‌آید و بررسی روند تغییرات آن بیانگر چگونگی پیشرفت و توسعه نیروی انسانی در آن جامعه است. یکی از مهم‌ترین شاخص‌ها در این زمینه میزان باسوادی است. به طور کلی، بررسی این شاخص در سال‌های بعد از انقلاب حاکی از روند افزایشی آن و توجه به مسئله آموزش عمومی در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌های کشور است.

با این مقدمه کوتاه در این بخش تلاش خواهد شد وضعیت سواد در استان ایلام مورد بررسی قرار گیرد و در نهایت دلالت‌های این مطالعه برای تدوین برنامه‌های راهبردی استان استخراج شود.

۳-۳-۵-۲-۱- داده‌ها و اطلاعات

بر اساس نتایج سرشماری عمـومی نفـوس و مسـکن سال‌های۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ نرخ باسوادی در جمعیت ۶ ساله و بیشتر به ترتیب ۶/۵۲ درصد، ۸/۷۶ درصد، ۹/۸۱ درصد، ۳/۸۲ درصد و ۹/۸۴ درصد بوده است.

بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ میزان باسوادی مردان و زنان ۶ ساله و بیشتر استان به ترتیب معادل ۱/۸۹(پایین‌تر از متوسط کشوری با ۹۱ درصد) و ۶/۸۰ درصد(پایین‌تر از متوسط کشوری با ۲/۸۴) بوده است. میزان باسوادی در نقاط شهری و روستایی به ترتیب ۷/۸۹ (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۸/۹۰) و ۵/۷۵ (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۵/۷۸) درصد بوده است. به طور کلی همه آمارهای مربوط به وضع سواد اعم از آمار زنان، مردان، بخش روستایی و شهری در استان ایلام از متوسط کشوری پایین‌تر می‌باشد.

بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ شهرستان ایلام با ۸۹ درصد و شهرستان سیروان با ۷/۷۳ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین میزان باسوادی را در استان ایلام دارا هستند. بر اساس آمار معاونت سوادآموزی آموزش و پرورش استان بیشترین آمار باسوادی متعلق به ایلام و دهلران می‌باشد[۱۴].

مجموع جمعیت ۱۰ تا ۴۹ ساله‌های استان برابر با ۳۹۲ هزار و ۱۲۸ نفر است که از این تعداد ۲۱ هزار و ۳۳۹ نفر را افراد بی‌سواد تشکیل می‌دهد که در واقع جامعه هدف فرایند سوادآموزی در استان محسوب می‌شوند. معاونت سوادآموزی استان ایلام در سال ۱۳۹۹، در دوره سوادآموزی (معادل کلاس‌های اول تا چهارم ابتدایی) ۸۰۹ نفر، در دوره تحکیم(برابر کلاس پایه پنجم ابتدایی) یک هزار و ۱۳۵ نفر و در دوره انتقال (معادل کلاس ششم ابتدایی) نیز ۹۲۱ نفر سوادآموز جذب کرده است.

بر اساس آخرین آمار معاونت سوادآموزی اداره کل آموزش‌وپرورش ایلام، حدود ۷ مرکز یادگیری محلی در استان وجود دارد که در کنار آموزش سواد پایه به سوادآموزان این استان مواردی شامل حرفه‌آموزی و ایجاد اشتغال و تولید نیز جزو فعالیت آن‌ها است. بر اساس آمار سازمان نهضت سوادآموزی حدود ۵۱۲ مرکز یادگیری محلی در کشور وجود دارد که سهم استان ایلام حدود ۴/۱ درصد می‌باشد. در حال حاضر، ۵۶۰ آموزشیار نهضت سوادآموزی در استان ایلام فعالیت دارند. مضاف بر این، ترویج فرهنگ کتاب و کتاب‌خوانی به صورت خانوادگی، رایگان بودن ثبت‌نام و استفاده از امکانات کتابخانه‌ها برای سوادآموزان و خانواده‌های آن‌ها، آموزش زبان انگلیسی، مبانی و مفاهیم ابتدایی و اولیه رایانه، اینترنت و نرم‌افزارهای پرکاربرد، آموزش مهارت‌های حرفه و فن چون قالی‌بافی، خیاطی و ... به عنوان بخشی از محتوای آموزشی، در کنار آموزش سوادآموزی به سوادآموزان ارائه می‌شود.

---

[۱۴]. با توجه به سکونت ۲۵ درصد جمعیت در ایلام لذا دارای بیشترین آمار بی‌سوادی است.

جدول ۹۱- وضعیت نرخ باسوادی در استان ایلام

جنس/ سکونت‌گاه	نرخ باسوادی(درصد)
مردان	۸۹/۱
زنان	۸۰/۶
شهری	۸۸/۴
روستایی	۷۷/۵

۳-۳-۵-۲-۲- مهم‌ترین مسائل سوادآموزی

۱. عدم تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی آموزشیاران وجود حالت بلاتکلیفی و بی‌انگیزگی در پرسنل محوری عرصه سوادآموزی؛
۲. نبود امکانات و فضای آموزشی برای افراد سوادآموز در اکثر نقاط استان حتی در مرکز استان؛
۳. سهم پایین استان ایلام از مراکز محلی یادگیری به عنوان یکی از ارکان نهادی سوادآموزی؛
۴. مشکلات مربوط به سوادآموزی در دوران کرونا مانند سواد اطلاعاتی پایین سوادآموزان در استفاده از فضای مجازی و عدم برگزاری دوره‌های حضوری به صورت مستمر؛

۳-۳-۵-۲-۳- راهکارهای پیشنهادی

۱- تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی و بیمه آموزشیاران به منظور ایجاد انگیزه بیشتر در نیروهای انسانی؛
۲- تأمین امکانات و فضای آموزشی به خصوص تأسیس مراکز یادگیری محلی بیشتر برای سوادآموزان با اولویت روستاها و مناطق دورافتاده؛
۳- استفاده از ظرفیت رسانه ملی برای آموزش به جای سامانه شاد به دلیل سواد اطلاعاتی پایین سوادآموزان؛

۳-۳-۵-۳- وضعیت آموزش عالی در استان ایلام

۳-۳-۵-۳-۱- داده‌ها و اطلاعات

- در حوزه آموزش عالی با توجه به تقسیم‌بندی‌های صورت گرفته مبتنی بر سیاست‌ها و ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران(مصوبه جلسه ۷۷۶ مورخ ۱۳۹۴/۱۲/۱۸ شورای عالی انقلاب فرهنگی) استان ایلام در منطقه ۵ و در کنار استان‌های کردستان، کرمانشاه و لرستان جانمایی شده است:
- منطقه ۵: کردستان، کرمانشاه، لرستان و ایلام شامل دانشگاه‌های کردستان، رازی، صنعتی کرمانشاه، ایلام، لرستان، آیت‌الله‌العظمی بروجردی.
- در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ تعداد کل دانشجویان استان ۲۷۳۰۰ نفر بوده است. از این تعداد ۴/۵۲ درصد(۱۴۳۱۶ دانشجو) مرد و ۶/۴۷ درصد(۱۲۹۸۴ دانشجو) زن بوده‌اند.
- در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸، از تعداد کل دانشجویان، ۳۲/۱۵ درصد(۴۱۸۴ نفر) در مقطع کاردانی، ۱/۶۵ درصد (۱۷۷۹۹نفر) در مقطع کارشناسی، ۶/۱۴ درصد(۳۹۹۵ نفر) در مقطع کارشناسی ارشد و ۹/۲ درصد(۷۹۶ نفر) در مقطع دکتری حرفه‌ای و ۵/۱ درصد(۴۲۶نفر) در دکتری تخصصی مشغول به تحصیل بوده‌اند. همچنین تعداد ثبت‌نام شدگان در سال تحصیلی مذکور برابر با ۸۸۶۰ نفر بوده است که از این تعداد، ۳۸۰۸ نفر زن و ۵۰۵۲ نفر مرد بوده است.
- بر اساس آمار، از تعداد کل دانشجویان استان:

۱. ۸۴/۸ درصد(۲۴۱۴ دانشجو) در گروه پزشکی (بالاتر از متوسط کشوری با ۲۶/۷ درصد)؛
۲. ۱/۵۰ درصد(۱۳۶۹۷ دانشجو) در گروه علوم انسانی (بالاتر از متوسط کشوری با ۵/۴۸ درصد)؛
۳. ۰۸/۵ درصد(۱۳۸۹ دانشجو) در گروه علوم پایه (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۲/۶ درصد)؛
۴. ۶۵/۲۲درصد (۶۱۸۴) در گروه فنی مهندسی (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۵/۲۶)؛
۵. ۵۷/۹درصد(۲۶۱۴ دانشجو) در گروه کشاورزی و دامپزشکی (بالاتر از متوسط کشوری با ۷۶/۳ درصد)؛
۶. ۶۷/۳ درصد(۱۰۰۲ دانشجو) در گروه هنر(بالاتر از متوسط کشوری با ۳۷/۳)مشغول به تحصیل بوده‌اند.

- دانش‌آموختگان دوره‌های تحصیلی مختلف در سال ۹۸-۱۳۹۷، ۳۳۵۵۴ نفر بوده‌اند که از این تعداد:

۱. ۸۷/۶ درصد مربوط به پزشکی(پایین‌تر از متوسط کشوری با ۳/۷)؛
۲. ۲۶/۵۳درصد مربوط به علوم انسانی(بالاتر از متوسط کشوری با ۶/۴۸)؛
۳. ۹۵/۱ درصد مربوط به علوم پایه(پایین‌تر از متوسط کشوری با ۲/۶)؛

۴. ۸۳/۲۸ درصد مربوط به فنی و مهندسی(بالاتر از متوسط کشوری با ۶/۲۶)؛
۵. ۲۱/۴ درصد مربوط به کشاورزی و دامپزشکی(بالاتر از متوسط کشوری با ۸/۳)؛
۶. و ۸۵/۴ درصد مربوط به هنر(پایین‌تر از متوسط کشوری با ۶/۷) بوده است.

- بر اساس آمار ارائه شده در سال ۱۳۹۵ در استان ایلام ۴۰ مؤسسه آموزش عالی وجود دارد(۴/۱ درصد از مؤسسات آموزش عالی کشور) که شامل ۱ واحد دولتی(وزارت عتف)، ۱۰ واحد دانشگاه پیام نور، ۱۴ واحد علمی- کاربردی، ۲ واحد دانشگاه فرهنگیان، ۲ موسسه فنی و حرفه‌ای، ۱ واحد وزارت بهداشت، ۱ موسسه غیردولتی- غیرانتفاعی و ۵ واحد دانشگاه آزاد و ۱ واحد دانشگاهی سایر دستگاه-های اجرایی می‌باشد.
- در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸، تعداد آموزشگران دانشگاهی تمام‌وقت مؤسسات آموزش عالی، ۷۵۷ نفر بوده است. ۳۵/۷۶ درصد از آموزشگران مرد(۵۷۸ نفر) و بقیه معادل ۶۴/۲۳ درصد زن(۱۷۹ نفر) بوده‌اند.
- نسبت دانشجو به استاد بر اساس آمار وزارت عتف حدود ۹/۵۲ می‌باشد که نسبت به متوسط کشوری که ۷/۴۹ نفر می‌باشد در سطح بالاتری قرار دارد.
- بر اساس آمار آمایش آموزش عالی سهم شاغلان با تحصیلات عالی به کل شاغلان استان حدود ۸۶/۲۵ درصد است و سهم شاغلان با تحصیلات عالی هر استان به کل شاغلان عالی کشور برابر با ۸۹ درصد می‌باشد.

۳-۳-۵-۳-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش عالی

بر اساس گزارشات و تحلیل‌های ارائه شده مهم‌ترین مسائل آموزش عالی استان به شرح زیر می‌باشد:

۱. اندک بودن دانشگاه‌های دولتی و با کیفیت در سطح استان. بر اساس آمار از ۱۶۵ دانشگاه زیرمجموعه وزارت عتف سهم استان ایلام فقط ۱ دانشگاه می‌باشد. به تعبیر دیگر فقط ۶ درصد از دانشگاه‌های زیرمجموعه وزارت عتف در استان ایلام قرار دارد. بر اساس آمار سال ۱۳۹۸ وزارت عتف حدود ۱۹۰ هزار دانشجو در دانشگاه‌های دولتی ثبت‌نام کرده‌اند که سهم استان ایلام حدود ۲۵۸۷ دانشجو می‌باشد. به تعبیر دیگر فقط ۳۶/۱ درصد از دانشجویان دانشگاه دولتی در استان ایلام مشغول به تحصیل هستند.
۲. نبود مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان، عدم تطابق آموزش‌های ارائه شده با نیازها و مزیت‌های استان و توزیع نامناسب مکانی مراکز آموزش عالی.

۳. در شرایط خاص کرونایی "کلاس‌داری آنلاین" و "آموزش مجازی" به عنوان راهبرد اصلی آموزش در سطح آموزش عمومی و عالی تبدیل شده است. تحقق این مدل از آموزش نیازمند زیرساخت‌های ارتباطی و فناورانه می‌باشد که ضعف در تمهید آن فرایند آموزش را با چالش‌های جدی روبرو می‌کند. دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی استان نیز از قاعده مبرا نبوده و از این حیث با مشکلات زیربنایی و روبنایی بسیاری (به خصوص در مؤسسات آموزش عالی کوچک) روبرو بوده‌اند.
۴. کمبود اعضای هیئت‌علمی در دانشگاه‌های استان ایلام
۵. عدم تناسب رشته‌های تحصیلی با نیازها و مزیت‌های استان

۳-۳-۵-۳-۳- راهکارهای پیشنهادی

۱. انجام اقدامات لازم در خصوص افزایش سهم استان ایلام از دانشگاه‌های دولتی؛
۲. اصلاح نظام پذیرش دانشجو جذب متوازن و تقاضامحور دانشجویان در حوزه‌های مختلف علمی مانند فنی مهندسی، علوم انسانی و ..... با هدف کاستن از حجم بالای دانش‌آموختگان و فارغ‌التحصیلان بیکار؛
۳. انجام مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان و تطابق آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان؛
۴. تأمین و تمهید زیرساخت‌های فنی لازم جهت اجرای فرایند آموزش مجازی در سطح آموزش عالی به صورت مطلوب؛
۵. انجام اقدامات لازم به منظور جهت‌دهی به آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی در راستای رفع نیازها و حل چالش‌های استان؛
۶. انجام تمهیدات لازم برای جذب و نگه‌داشتن اعضای هیئت‌علمی در سطح استان؛

۳-۴- بررسی نظام اقتصادی و تولید

۳-۴-۱- نمای کلی اقتصاد استان ایلام

استان ایلام از نظر جمعیتی، کم‌جمعیت‌ترین استان کشور شناخته می‌شود. جمعیت استان ۵۸۰ هزار نفر است که ۳۹۵ هزار در مناطق شهری و ۱۸۴ هزار نفر در مناطق روستایی زندگی می‌کنند. از این رو از نظر اندازه بازار

خانگی برای حمایت از بخش تولید، در سطح پایینی قرار دارد. تراکم جمعیت بر واحد سطح نیز بیانگر تراکم پایین جمعیتی است. میزان شهرنشینی استان در سطح پایین‌تر از میانگین کشور قرار دارد. بررسی اشتغال استان نشان می‌دهد که نرخ اشتغال در مناطق شهری و روستایی بالاتر از میانگین کشور است. اما یکی از معضلات اساسی استان، نرخ بیکاری در میان جوانان است. بررسی وضعیت اشتغال گروه سنی ۱۵-۲۹ سال نشان می‌دهد که نرخ بیکاری در میان این گروه سنی در سال ۹۴ در حدود ۳۰ درصد است که از این نظر رتبه استان ششم است. روند بیکاری جوانان در سال‌های اخیر روند صعودی داشته است و در سال ۹۷ رتبه ایلام در میان سایر استان‌ها از نظر نرخ بیکاری چهارم بوده است. بررسی تغییرات نرخ بیکاری در استان نشان می‌دهد که در سال ۸۶ نرخ بیکاری استان برابر با ۲/۲۷ درصد بوده است که در سال ۹۰ به ۸/۲۲ درصد و در سال ۹۵ به ۶/۱۳ درصد رسیده است. با توجه به معضل بیکاری جوانان در استان ایلام، زمینه‌های مهاجرت گسترده جوانان در ایلام وجود دارد. یکی از نشان‌های آن پایین بودن نرخ مشارکت اقتصادی است. بررسی نرخ مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۰ ساله به بالای استان ایلام نشان می‌دهد که از سال ۹۴ تا ۹۸ این روند به صورت صعودی بوده است. به عبارتی می‌توان استنباط کرد که ایلام به عنوان یکی از استان‌های مهاجر فرست بوده است. این استان در سال ۹۶ بعد از سیستان و بلوچستان به عنوان دومین استان دارای نرخ پایین مشارکت اقتصادی بوده است. این موضوع به‌ویژه در مناطق شهری با وضعیت نامطلوبی مواجه است. بررسی نرخ مشارکت اقتصادی در مناطق شهری نشان می‌دهد که استان ایلام از پایین‌ترین نرخ مشارکت اقتصادی در میان استان‌های کشور برخوردار است و به عبارتی دارای رتبه سی ویکم است. اما خوشبختانه از نظر نرخ مشارکت نقاط روستایی در وضعیت مطلوب‌تری قرار دارد. بررسی بار تکفل خالص و ناخالص مناطق شهری نشان می‌دهد که وضعیت این شاخص‌ها در استان مطلوب نمی-باشد. یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در میزان رفاه و افزایش کیفیت زندگی وجود درآمد سالانه خانوار است. بررسی این شاخص در استان ایلام نشان می‌دهد که متوسط درآمد سالانه خانوار شهری پایین‌تر از متوسط کشوری است و اگر استان‌های کشور را به سه دسته بالا، متوسط و پایین از نظر درآمد سالانه خانوار دسته‌بندی کنیم، در دسته درآمد سالانه پایین قرار دارد. هرچند این موضع در مناطق شهری نامطلوب‌تر از مناطق روستایی است. بررسی شاخص ضریب جینی نشان می‌دهد که وضعیت توزیع درآمد میان دهک‌های جامعه در استان ایلام در مقایسه با سایر استان، وضعیت مطلوب‌تری دارد. به‌ویژه این موضوع در مناطق روستایی از وضعیت مطلوبی برخوردار است، به گونه‌ای که در رتبه سوم از نظر پایین‌ترین ضریب جینی قرار دارد. یکی از مهم‌ترین موانع توسعه در هر جامعه فقدان نیروی انسانی پویا و خلاق و همچنین سرمایه است. استان ایلام در سال‌های اخیر به دلیل مهاجرت گسترده نسل جوانان با کمبود نیروی انسانی مواجه است، به طوری که در بررسی نرخ مشارکت اقتصادی این موضوع پدیدار است. از سوی دیگر این استان طی چند سال اخیر هیچ‌گونه سرمایه خارجی را در

بخش‌های مختلف جذب نکرده است. ادامه این روند موجب عدم توسعه و یا حتی رکود شدید اقتصادی استان در دهه‌های آینده خواهد شد. این در حالی است که بررسی نرخ رشد سپرده‌گذاری در ایلام نشان می‌دهد که حدود۴ درصد از میانگین کشور بالاتر است. اگر این سرمایه‌ها به درستی و جهت رونق تولید مورد بهره‌برداری قرار گیرند می‌تواند موجب رونق اقتصادی استان گردد. مجموع این عوامل سبب شده است که سرانه تولید ناخالص داخلی ایلام در سطح پایینی باشد. بررسی روند این موضوع نشان می‌دهد که رشد سرانه تولید ناخالص داخلی استان روند نزولی داشته است و از سال ۹۲ تا ۹۶ کاهشی بوده است.

جدول ۹۲- نمای کلی وضعیت استان ایلام در مقایسه با کشور در سال ۹۸

شاخص	بخش	ایلام	کشور	رتبه در کشور
اندازه بازار خانگی	سهم جمعیتی(۱۳۹۵)	۰/۷	۱۰۰	۳۱
	سهم جمعیت شهری(۱۳۹۵)	۰/۷	۱۰۰	۳۱
	سهم جمعیت روستایی(۱۳۹۵)	۰/۹	۱۰۰	۲۸
	تراکم نسبی جمعیت(نفر در کیلومترمربع)	۳۰	۵۱	۲۵
	میزان شهرنشینی	۶۹/۷	۷۵/۱	۱۷
نرخ اشتغال	مناطق شهری	۹۰/۳	۸۸/۲	–
	مناطق روستایی	۹۴/۳	۹۲/۷	–
سهم اشتغال	کشاورزی	۳۲	۱۷/۷۵	
	صنعت		۳۱/۹۵	
	خدمات		۵۰/۲۵	
نرخ بیکاری	جمعیت کل	۸/۳	۱۰/۶	۲۴
	مناطق شهری	۹/۷	۱۱/۸	۲۴
	مناطق روستایی	۵/۷	۷/۳	۲۴
بار تکفل خالص	مناطق شهری	۲/۴۹	۲/۰۹	۷
بار تکفل ناخالص	مناطق شهری	۳/۰۴	۲/۷۱	۷
درآمد	متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری	۴۲۸۶۲۶	۵۴۱۰۰۷	۲۰
	متوسط درآمد سالانه یک خانوار روستایی	۲۹۳۸۳۰	۲۹۷۰۲۲	۲۱
ضریب جینی	مناطق شهری	۰/۳۱۲۴	۰/۳۸۲۸	۲۱
	مناطق روستایی	۰/۲۶۰۳	۰/۳۵۳۹	۲۹
نرخ مشارکت اقتصادی	جمعیت کل	۳۴/۶	۳۹/۹	۲۹
	مناطق شهری	۳۲/۹	۳۹/۲	۳۰
	مناطق روستایی	۸۳/۳	۴۲/۳	۲۴
سرمایه‌گذاری خارجی	میزان جذب سرمایه(هزار دلار)(۱۳۹۷)	۰	۵۱۰۴۶۴۲	۲۸
نرخ رشد سپرده‌های بانکی	–	۳۵/۷	۳۱/۴	۷
سرانه تولید ناخالص داخلی استان	هزار ریال به نفر(۱۳۹۶)	۱۵۳۲۵۷	۱۸۴۵۸۴	۱۶

تولید ناخالص داخلی

بررسی تولید ناخالص داخلی استان ایلام نشان می‌دهد که به طور متوسط استان ایلام ۰/۹۳ درصد از تولید ناخالص داخلی ایران را طی دو دهه اخیر داشته است. رتبه استان طی سال‌های مورد بررسی به طور متوسط در بیست بوده است. با توجه به وجود بخش نفت و گاز در استان سهم تولید ناخالص داخلی با توجه به جمعت استان در سطح بالایی قرار دارد. اما بررسی این شاخص در تولید ناخالص داخلی بدون نفت که وضعیت اقتصادی استان را بهتر نمایش می‌دهد، نشان داد که در تمامی سال‌های مورد بررسی سهم تولید ناخالص داخلی بدون نفت ایلام کمتر از ۰/۷ درصد بوده است که این امر بیانگر بهره‌وری پایین نیروی انسانی در استان ایلام است. به طور متوسط تولید ناخالص داخلی بدون نفت استان ۰/۵۲ درصد از تولید ناخالص داخلی بدون نفت کشور را تشکیل داده است.

جدول ۹۳- تولید ناخالص داخلی (میلیون ریال)

	تولید ناخالص داخلی			تولید ناخالص داخلی بدون نفت		
	کل کشور	ایلام	سهم درصدی	کل کشور	ایلام	سم درصدی
۱۳۷۹	۶۳۰۰۳۸۶۲۲.۹	۳۹۲۵۳۵۵.۹۵۶	۰.۶۲	۵۱۲۳۴۰۲۰۰	۲۲۹۰۸۴۲.۰۵۹	۰.۴۵
۱۳۸۰	۷۳۳۹۰۸۹۸۱.۹	۴۹۴۲۱۶۷.۰۱۱	۰.۶۷	۶۱۴۱۷۶۶۷۵.۷	۳۰۵۹۳۶۴.۶۸۶	۰.۵۰
۱۳۸۱	۹۵۴۲۴۰۲۷۳.۴	۴۸۰۴۲۰۵.۳۳۱	۰.۵۰	۷۷۸۸۵۶۴۵۳.۸	۳۸۸۲۱۱۹.۹۳۷	۰.۵۰
۱۳۸۲	۱۱۸۹۲۸۶۸۷۹	۵۹۸۴۵۴۷.۱۱۷	۰.۵۰	۹۶۵۷۵۷۱۳۱	۴۶۱۵۱۶۹.۶۷۵	۰.۴۸
۱۳۸۳	۱۵۵۴۸۱۰۸۹۴	۱۱۳۶۵۹۹۵.۸۶	۰.۷۳	۱۲۳۱۵۱۳۰۳۷	۶۱۵۳۵۳۵.۷۰۳	۰.۵۰
۱۳۸۴	۱۹۴۱۱۸۷۵۸۴	۱۹۴۱۶۹۴۴.۵۳	۱.۰۰	۱۵۰۱۳۲۰۴۰۶	۷۴۱۷۶۶۱.۵۷۴	۰.۴۹
۱۳۸۵	۲۳۸۲۶۷۴۸۱۸	۲۶۷۲۷۶۹۱.۵	۱.۱۲	۱۸۵۸۸۳۹۹۶۹	۹۷۱۸۱۳۰.۳۲	۰.۵۲
۱۳۸۶	۳۰۷۲۶۱۵۴۳۹	۳۸۵۵۳۸۱۱.۳۹	۱.۲۵	۲۳۷۰۸۰۶۱۹۲	۱۱۷۲۸۵۰۱.۶۴	۰.۴۹
۱۳۸۷	۳۶۵۵۱۹۵۴۷۲	۴۱۶۰۱۱۲۵.۷	۱.۱۴	۲۹۳۲۶۰۱۴۷۳	۱۴۳۶۹۷۲۴.۰۵	۰.۴۹
۱۳۸۸	۳۸۹۴۲۲۳۷۷۸	۳۸۸۰۵۳۲۲.۴۵	۱.۰۰	۳۲۹۶۵۷۹۴۷۶	۱۶۸۵۴۹۲۸.۷۵	۰.۵۱
۱۳۸۹	۴۸۵۵۸۶۲۲۱۱	۵۱۴۳۹۶۱۱.۴	۱.۰۶	۴۰۱۰۲۲۰۵۷۲	۲۰۹۳۸۳۹۳.۲۶	۰.۵۲
۱۳۹۰	۶۳۳۹۶۲۱۵۸۵	۶۶۰۷۷۰۰۷.۸۹	۱.۰۴	۵۱۲۳۱۵۷۶۰۸	۲۵۷۹۰۷۶۱.۶۳	۰.۵۰
۱۳۹۱	۷۴۲۰۸۰۱۱۴۴	۵۵۵۰۴۶۷۹.۵۸	۰.۷۵	۶۵۱۳۶۵۲۳۳۷	۳۰۲۵۶۶۵۳.۶۴	۰.۴۶
۱۳۹۲	۱۰۰۴۹۰۸۷۵۶۳	۸۰۸۲۳۳۰۹.۶۵	۰.۸۰	۸۷۶۱۵۷۱۵۶۵	۴۰۹۵۷۵۵۱.۷۲	۰.۴۷
۱۳۹۳	۱۲۵۵۰۹۶۰۰۲۶	۱۲۶۷۸۰۵۷۶.۱	۱.۰۱	۱۰۲۶۸۷۹۰۷۵۸	۶۶۵۱۰۶۵۴.۵۹	۰.۶۵
۱۳۹۴	۱۲۱۸۰۰۱۶۱۲۹	۱۰۴۱۵۴۵۰۲.۱	۰.۸۶	۱۰۷۹۸۱۵۸۷۸۱	۶۶۰۸۹۷۱۸.۱	۰.۶۱
۱۳۹۵	۱۴۹۰۶۲۵۷۵۳۴	۱۵۳۸۷۱۶۴۲.۸	۱.۰۳	۱۲۸۶۴۲۸۹۲۴۹	۷۶۹۵۲۲۴۹.۵۵	۰.۶۰
۱۳۹۶	۱۷۹۷۱۸۷۱۱۵۳	۲۱۲۵۱۵۶۲۴.۱	۱.۱۸	۱۵۱۹۴۲۹۲۴۳۷	۹۲۰۵۸۷۰۱.۲	۰.۶۱
۱۳۹۷	۲۵۸۲۹۷۱۲۴۲۶	۳۵۱۰۶۶۲۴۳.۷	۱.۳۶	۲۰۸۷۰۳۲۹۲۲۴	۱۲۲۸۷۶۴۵۵.۶	۰.۵۹

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ارزش‌افزوده به تفکیک بخش‌های اقتصادی استان ایلام در مقایسه با کشور

سهم استان ایلام از ارزش‌افزوده کل کشور در تمامی سال‌های مورد بررسی کمتر از ۱/۲ درصد بوده است. در سال ۹۲ سهم استان از ارزش‌افزوده کل برابر با ۱/۱ درصد بوده است که در سال ۹۷ روند افزایشی داشته است و به ۱/۱۸ درصد رسیده است.

در کل رتبه استان از ارزش‌افزوده کل در سطح پائینی قرار دارد و بر اساس آخرین آمار رتبه استان در کشور، ۲۲ است.

بخش کشاورزی و معدن

بررسی ارزش‌افزوده بخش کشاورزی نشان می‌دهد که در تمامی سال‌های مورد بررسی سهم ارزش‌افزوده این بخش پایین‌تر از یک بوده است.

رتبه استان از سهم ارزش‌افزوده بخش کشاورزی در اقتصاد ملی در تمامی سال‌های مورد بررسی در رتبه آخر و یا یکی به آخر بوده است بر اساس آخرین آمار بعد از استان قم، استان ایلام به عنوان دومین استان با پایین‌ترین ارزش‌افزوده بخش کشاورزی است.

بررسی زیر بخش‌های بخش کشاورزی نشان می‌دهد که مزیت نسبی استان در بخش پرورش حیوانات و زنبورعسل و کرم ابریشم است. همچنین این استان دارای مزیت نسبی در بخش جنگل است. به طور متوسط پرورش حیوانات و گاوداری صنعتی حدود ۲/۵ درصد از ارزش‌افزوده این بخش‌ها را در اقتصاد کشور شامل می‌شود.

بخش جنگل‌داری نیز به طور متوسط ۲/۴۸ درصد از ارزش‌افزوده بخش جنگل‌داری کل کشور را تشکیل داده است. یکی دیگر از مزیت‌های نسبی استان در زمینه معادن است. به طور متوسط بخش معدن، ۱۶/۳ درصد از ارزش‌افزوده معدن کشور را تشکیل داده است و استان در این زمینه بعد از خوزستان، کهگیلویه و بوشهر در رتبه چهارم قرار دارد. همچنین در سال‌ها اخیر این بخش رشد قابل توجهی داشته است.

جدول ۹۴- سهم ارزش‌افزوده بخش کشاورزی و معدن استان ایلام از کشور

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری	۰.۸۳	۰.۸۲	۰.۸۳	۰.۹۲	۰.۸۲	۰.۸۹	۰.۹۱	۰.۹۰
زراعت و باغداری	۰.۸۰	۰.۷۶	۰.۷۶	۰.۷۴	۰.۶۲	۰.۷۳	۰.۷۱	۰.۵۱
پرورش حیوانات	۰.۹۲	۱.۰۱	۱.۱۲	۱.۶۰	۱.۵۴	۱.۵۵	۱.۶۲	۲.۲۲
گاوداری صنعتی	۰.۵۶	۰.۵۵	۰.۶۷	۰.۷۸	۰.۸۱	۱.۰۳	۱.۷۶	۲.۴۵
دام سنتی	۱.۰۹	۱.۲۳	۱.۳۰	۱.۹۹	۱.۸۸	۱.۸۳	۱.۸۴	۲.۵۹
مرغداری	۰.۴۰	۰.۴۳	۰.۶۸	۰.۶۰	۰.۶۲	۰.۶۱	۰.۵۷	۰.۶۲
پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی	۱.۰۹	۰.۶۹	۰.۹۱	۰.۸۸	۰.۸۲	۱.۳۳	۱.۰۹	۱.۲۷
جنگلداری	۲.۳۱	۲.۳۰	۲.۴۷	۲.۳۴	۲.۳۶	۲.۲۶	۲.۷۱	۳.۰۷
ماهیگیری	۰.۴۴	۰.۴۱	۰.۳۸	۰.۳۹	۰.۴۳	۰.۴۹	۰.۵۳	۰.۵۶
استخراج معدن	۲.۳۰	۱.۹۸	۲.۷۴	۲.۶۵	۲.۷۸	۳.۸۷	۴.۳۴	۴.۶۵
استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	۳.۷۴	۲.۰۴	۲.۸۳	۲.۷۵	۲.۹۳	۴.۱۰	۴.۶۴	۴.۹۳
استخراج سایر معادن	۰.۲۰	۰.۳۴	۰.۱۴	۰.۲۱	۰.۲۷	۰.۱۷	۰.۱۴	۰.۰۸

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارندگان

بررسی زیر بخش‌های کشاورزی نشان می‌دهد که با توجه به مزیت نسبی استان در بخش پرورش حیوانات، سرانه تولید گوشت قرمز استان حدود ۱۵ درصد بالاتر از متوسط کشور است و از این نظر رتبه یک کشور را دارد. همچنین این استان از نظر سرانه تولید گوشت مرغ و آبزیان نیز در شرایط مطلوبی قرار دارد. استان ایلام را می‌توان به عنوان یکی از استان‌های خودکفا در بخش کشاورزی نامید. در بخش جنگل‌کاری با توجه به مساحت استان و مساحت جنگل در استان، رتبه نخست را دارد که به عنوان یکی از مزیت‌های استان در زمینه توسعه صنایع وابسته به چوب شناخته می‌شود. استان ایلام بعد از آذربایجان غربی در رتبه دوم از نظر اراضی تحت پوشش شبکه‌های آبیاری و زهکشی قرار دارد. یکی از عوامل عدم توسعه کشاورزی در استان مربوط به کشاورزی سنتی است، به گونه‌ای که بررسی سهم استان از نظر اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری تحت‌فشار در سطح پایینی قرار دارد. از سوی دیگر به دلیل عدم توسعه بخش کشاورزی، سهم آب مصرفی استان ایلام بعد از استان کهگیلویه و بویراحمد در رتبه دوم از نظر کمترین میزان مصرف قرار دارد. در بخش معدن با توجه به سهم کم استان معادن در حال بهره‌برداری که در سطح پایینی قرار دارد، اما ارزش‌افزوده بالایی دارد. بخش معدن استان یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی است که توانایی بالایی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی دارد. بررسی میزان سرمایه‌گذاری از معادن در حال بهره‌برداری در سطح پایینی قرار دارد. همچنین سهم اشتغال استان از معادن در حال بهره‌برداری پایین است و از این نظر در رتبه آخر کشوری قرار دارد.

جدول ۹۵- وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی و معدن در مقایسه با کشور

شاخص	ایلام	کشور	رتبه‌درکشور
سرانه تولید گوشت قرمز(کیلوگرم به نفر)	۲۵/۶۶	۱۰/۳۴	۱
سرانه تولید شیر	۱۵/۹۳	۱۳۲/۴۳	۱۱
سرانه تولید گوشت مرغ	۷۸/۷۳	۳۲/۹۰	۵
سرانه تولید آبزیان	۱۶/۹۱	۱۵/۴۴	۹
نسبت تعداد شاغلان بخش شیلات(آبزی‌پروری) به کل جمعیت	۲/۷۰	۱/۱۱	۴
نسبت مساحت جنگل کاری به مساحت استان	۰/۸۸	۰/۰۳	۱
سهم استان از اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری تحت‌فشار(۱۳۹۷)	۱/۵۲	۱۰۰	۲۴
سهم استان از اراضی تحت پوشش شبکه‌های آبیاری و زهکشی(۱۳۹۷)	۱۷/۳۸	۱۰۰	۲
سهم آب مصرف شده استان از منابع آب کشور	۰/۹	۱۰۰	۳۰
سهم استان از آب مصرف شده در بخش کشاورزی	۰/۹	۱۰۰	۳۰
نسبت تعداد معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت(۱۳۹۷)	۵/۴۱	۵/۹۹	۱۹
سهم استان از معادن در حال بهره‌برداری	۰/۶۵	۱۰۰	۳۰
نسبت تعداد شاغلان معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت(تعداد به صد هزار نفر)	۴۸/۳۱	۱۲۱/۴۸	۲۳
سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری(میلیون ریال به نفر)	۰/۴۶	۴/۸۱	۲۲
سرانه ارزش‌افزوده معادن در حال بهره‌برداری(هزار ریال به نفر)	۴۱۴/۰۱	۳۷۵۲/۱۰	۲۱
نسبت سرمایه‌گذاری(ارزش تغییرات اموال سرمایه‌ای) معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت(هزار ریال به نفر)	۳۹/۰۵	۲۳۷/۲۷	۲۶
سهم استان از شاغلان معادن در حال بهره‌برداری	۰/۲۹	۱۰۰	۳۱

منبع : مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

بخش صنعت و ساختمان

بخش صنعتی استان در حال رکود است. به عبارتی بررسی ارزش‌افزوده استان از نظر رتبه نشان می‌دهد که در سال ۹۲ رتبه استان از نظر میزان ارزش‌افزوده بخش صنعت ۲۱ بوده است. با گذشت زمان این روند نزولی شده است. در سال ۹۷ رتبه استان از نظر تولید ارزش‌افزوده در سطح پایین قرار دارد و رتبه آن ۲۶ بوده است. با توجه به مزیت نسبی استان در بخش نفت و گاز، سهم بخش‌های صنایع مرتبط با این بخش در صنعت قابل توجه است. بررسی زیر بخش‌های بخش صنعت نشان می‌دهد که تولید گاز طبیعی و تأمین انرژی سهم استان از درصد بالایی نسبت به سایر بخش‌های برخوردار است. از دیگر بخش‌های قابل توجه مربوط به بخش تولید مواد معدنی غیر فلزی است. همچنین با توجه به بخش جنگل‌داری صنایع وابسته در بخش چوب در وضعیت مطلوبی قرار ندارد.

بخش ساختمان نیز به طور متوسط ۱/۰۳ درصد از ارزش‌افزوده بخش ساختمان کل کشور را داشته است. بخش ساختمان مسکونی نیز به طور متوسط ۰/۳۱ درصد را تشکیل داده است.

جدول ۹۶- سهم ارزش‌افزوده بخش صنعت و ساختمان استان ایلام از کشور

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
صنعت	۰.۲۵	۰.۲۲	۰.۲۴	۰.۲۲	۰.۳۰	۰.۲۵	۰.۲۱	۰.۲۷
تولید محصولات غذایی	۰.۲۶	۰.۰۷	۰.۰۹	۰.۰۹	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۸
تولید انواع آشامیدنیها	۰.۵۱	۰.۲۸	۰.۲۶	۰.۲۴	۰.۱۶	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۳
تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید منسوجات	۰.۲۶	۰.۵۸	۰.۵۶	۰.۳۳	۰.۳۱	۰.۴۱	۰.۳۷	۰.۳۱
تولید پوشاک	۰.۳۲	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۲	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۱
تولید چرم و فرآورده‌های وابسته	۰.۱۲	۰.۱۱	۰.۱۱	۰.۱۰	۰.۱۰	۰.۱۰	۰.۱۰	۰.۱۰
تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مواد حصیر بافی	۰.۴۹	۰.۵۰	۰.۵۰	۰.۵۰	۰.۴۹	۰.۴۹	۰.۴۹	۰.۴۹
تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی	۰.۴۵	۰.۴۶	۰.۲۵	۰.۲۷	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۴	۰.۱۱
چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	۰.۱۹	۰.۲۰	۰.۲۲	۰.۲۰	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۱۸	۰.۱۹
تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۳۵	۰.۲۹
تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۶۱	۰.۵۸	۰.۲۷	۰.۶۰
تولید داروها و فراورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی	۰.۱۹	۰.۱۱	۰.۱۰	۰.۱۱	۰.۱۰	۰.۱۰	۰.۱۰	۰.۰۸
تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی	۱.۰۸	۰.۹۹	۱.۲۵	۱.۱۵	۱.۲۴	۰.۹۰	۰.۷۸	۰.۸۴
تولید فلزات پایه	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۰
تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات	۰.۲۳	۰.۲۲	۰.۲۶	۰.۲۵	۰.۲۴	۰.۲۲	۰.۲۳	۰.۲۵
تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۵	۰.۱۶	۰.۱۴	۰.۱۳	۰.۱۷	۰.۱۶
تولید تجهیزات برقی	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۳
تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید سایر تجهیزات حمل و نقل	۰.۰۴	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲
تولید مبلمان	۰.۶۸	۰.۶۶	۰.۶۶	۰.۶۷	۰.۶۲	۰.۶۲	۰.۶۱	۰.۵۸
تولید سایر مصنوعات	۰.۰۸	۰.۱۳	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۴۱	۰.۱۰	۰.۰۵	۰.۰۷
تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات	۰.۳۶	۰.۳۴	۰.۳۶	۰.۳۶	۰.۳۸	۰.۳۷	۰.۳۵	۰.۳۸
تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا	۲.۱۷	۳.۴۹	۲.۶۴	۲.۳۸	۲.۰۴	۱.۴۸	۱.۳۴	۱.۱۴
تولید، انتقال و توزیع برق	۰.۲۶	۰.۲۷	۰.۲۴	۰.۲۴	۰.۲۷	۰.۰۷	۰.۲۹	۰.۳۶
تولید و توزیع گاز طبیعی	۲.۳۸	۳.۸۳	۲.۸۲	۲.۵۸	۲.۲۷	۱.۹۶	۱.۶۸	۱.۳۰
آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه	۰.۴۱	۰.۵۸	۰.۷۵	۰.۷۵	۰.۷۰	۱.۰۰	۱.۱۲	۱.۱۵
ساختمان	۰.۸۱	۰.۹۴	۰.۸۳	۱.۰۱	۱.۰۹	۱.۰۴	۱.۴۱	۱.۰۸
ساختمان‌های مسکونی	۰.۳۱	۰.۲۵	۰.۲۷	۰.۳۴	۰.۳۳	۰.۳۲	۰.۳۴	۰.۳۳
سایر ساختمان‌ها	۱.۰۰	۱.۲۵	۱.۰۸	۱.۲۴	۱.۳۱	۱.۲۱	۱.۷۰	۱.۴۳

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

استان ایلام از نظر تعداد کارگاه‌های صنعتی نسبت به کل جمعیت در سطح پایینی قرار دارد. از نظر این شاخص، در رتبه سی‌ام کشور قرار دارد. نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی به کل جمعیت استان کمتر از یک‌چهارم کل

کشور است. با توجه به عدم توسعه بخش صنعتی در استان نشان می‌دهد که سهم استان از ارزش تولید کارگاه-های صنعتی در سطح پایین و رتبه استان نیز در سطح پایینی قرار دارد. سهم استان از نظر تعداد کارگاه‌های صنعتی در رتبه آخر در میان استان‌های کشور قرار دارد. اما این استان از نظر آب مصرفی سهم بالایی دارد. عمده آب مصرفی در بخش صنایع مرتبط با استخراج است که بیشترین میزان آلودگی محیطی را دارد. با توجه به عدم سهم شاغلان کارگاه‌های صنعتی، رتبه استان در پایین‌ترین سطح قرار دارد. این استان از نظر بخش صنایع مرتبط با معدن و چوب دارای مزیت نسبی است اما توسعه این بخش‌ها در صنعت استان ضعیف می‌باشد.

جدول ۹۷- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت در مقایسه با کشور

شاخص	ایلام	کشور	رتبه‌درکشور
نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت(تعداد به ده هزار نفر)(۱۳۹۶)	۰/۸۹	۳/۷۴	۳۰
نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی خصوصی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت(تعداد به ده هزار نفر)	۰/۸۷	۳/۷۲	۳۰
نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی عمومی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت(تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۵)	۱/۷۱	۲/۲۷	۲۰
نسبت تعداد شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت(تعداد به ده هزار نفر)(۱۳۹۶)	۵/۷۲	۲۱/۹۳	۲۸
سرانه ارزش‌افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر(میلیون ریال به نفر) (۱۳۹۶)	۱۷۷/۸۲	۲۶/۷۰	۱
سهم استان از ارزش تولید کارگاه‌های صنعتی(۱۳۹۶)	۰/۱۸	۱۰۰	۳۰
سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر(۱۳۹۶)	۰/۱۷	۱۰۰	۳۱
سهم استان از ارزش‌افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر(۱۳۹۶)	۰/۱۴	۱۰۰	۳۰
سهم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر	۰/۱۹	۱۰۰	۳۱
سهم استان از آب مصرف شده در بخش صنعت	۰/۷	۱۰۰	۲۱

منبع : مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

بخش خدمات

بخش خدمات استان ایلام، پایین‌ترین ارزش‌افزوده بخش خدمات در کشور را دارد. طی سال‌های ۹۰ تا ۹۷ سهم بخش خدمات ایلام، کمتر از ۰/۵ درصد است و از این نظر این استان پایین‌ترین میزان ارزش‌افزوده را دارد و رتبه آن ۳۱ است.

بررسی بخش خدمات به تفکیک نشان می‌دهد با توجه به مزیت نسبی استان در بخش گاوداری و پرورش حیوانات، بخش دامپزشکی در استان از ارزش‌افزوده بالایی دارد.

بخش آموزش از دیگر بخش‌ها با ارزش‌افزوده بالا در استان است که به طور متوسط ۲/۸۷ درصد از ارزش‌افزوده کل کشور را تشکیل داده است. بخش مددکاری اجتماعی به عنوان بیشترین میزان ارزش‌افزوده در بخش خدمات است.

جدول ۹۸- سهم استان ایلام از ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت	۰.۴۵	۰.۴۵	۰.۴۵	۰.۴۵	۰.۴۵	۰.۴۴	۰.۴۵	۰.۴۵
عمده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۰.۴۶	۰.۴۶	۰.۴۶	۰.۴۶	۰.۴۶	۰.۴۶	۰.۴۶	۰.۴۶
عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۰.۲۸	۰.۲۸	۰.۲۸	۰.۲۸	۰.۲۸	۰.۲۸	۰.۲۸	۰.۲۸
حمل و نقل و انبارداری و پست	۰.۴۲	۰.۳۵	۰.۳۶	۰.۴۵	۰.۴۴	۰.۴۵	۰.۴۶	۰.۴۷
حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله	۰.۴۶	۰.۳۷	۰.۳۹	۰.۴۸	۰.۴۸	۰.۴۸	۰.۴۸	۰.۵۰
حمل و نقل از طریق راه‌آهن بین شهری	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
سایر حمل ونقل زمینی	۰.۴۹	۰.۳۹	۰.۴۱	۰.۵۱	۰.۵۱	۰.۵۱	۰.۵۱	۰.۵۳
حمل و نقل از طریق لوله	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
حمل و نقل آبی	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
حمل و نقل هوایی	۰.۲۸	۰.۲۸	۰.۲۷	۰.۲۹	۰.۲۵	۰.۳۶	۰.۳۴	۰.۴۱
انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل	۰.۱۱	۰.۱۱	۰.۱۴	۰.۱۷	۰.۱۹	۰.۳۰	۰.۳۲	۰.۲۹
فعالیت‌های پست و پیک	۰.۵۸	۰.۵۸	۰.۵۸	۰.۵۸	۰.۵۸	۰.۵۸	۰.۵۸	۰.۵۸
فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا	۰.۲۰	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۱۹
تأمین جا(اقامتگاه‌ها)	۰.۳۹	۰.۳۹	۰.۳۹	۰.۳۹	۰.۳۹	۰.۳۹	۰.۳۹	۰.۳۹
فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی‌ها(رستوران ها و...)	۰.۱۵	۰.۱۵	۰.۱۵	۰.۱۵	۰.۱۵	۰.۱۵	۰.۱۶	۰.۱۵
اطلاعات و ارتباطات	۰.۱۷	۰.۱۸	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۲۳	۰.۲۵	۰.۲۷	۰.۳۰
ارتباطات	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴
سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات	۰.۶۳	۰.۶۷	۰.۶۷	۰.۶۷	۰.۶۷	۰.۶۶	۰.۶۳	۰.۶۶
فعالیت‌های مالی و بیمه	۰.۳۳	۰.۳۳	۰.۲۷	۰.۲۷	۰.۲۶	۰.۲۶	۰.۳۴	۰.۳۷
بانک و موسسات مالی	۰.۳۶	۰.۳۴	۰.۲۹	۰.۲۲	۰.۲۰	۰.۱۸	۰.۳۴	۰.۳۴
بیمه	۰.۳۹	۰.۴۲	۰.۴۱	۰.۵۰	۰.۵۰	۰.۵۰	۰.۵۰	۰.۵۷
سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه	۰.۱۰	۰.۱۴	۰.۱۷	۰.۱۲	۰.۱۳	۰.۱۵	۰.۱۵	۰.۱۵
املاک و مستغلات	۰.۲۶	۰.۲۳	۰.۲۶	۰.۳۳	۰.۲۷	۰.۲۷	۰.۲۸	۰.۲۸
خدمات واحدهای مسکونی شخصی	۰.۲۷	۰.۲۶	۰.۲۷	۰.۳۱	۰.۳۲	۰.۳۲	۰.۳۴	۰.۳۴
خدمات واحدهای مسکونی اجاری	۰.۲۱	۰.۱۳	۰.۲۲	۰.۳۸	۰.۱۵	۰.۱۵	۰.۱۶	۰.۱۶
خدمات واحدهای غیرمسکونی	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۱
خدمات دلالان مستغلات	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۲	۰.۳۲	۰.۳۲
فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۰.۶۷	۰.۶۹	۰.۶۸	۰.۷۰	۰.۷۰	۰.۶۷	۰.۷۰	۰.۷۱
تحقیق و توسعه	۰.۱۶	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۷	۰.۰۴	۰.۱۰	۰.۱۰	۰.۱۱
سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۰.۷۸	۰.۸۰	۰.۷۹	۰.۷۸	۰.۸۰	۰.۷۲	۰.۷۹	۰.۷۹
فعالیت‌های دامپزشکی	۲.۳۱	۲.۲۸	۲.۰۷	۲.۴۳	۲.۰۱	۱.۸۸	۱.۹۰	۱.۸۹

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ادامه جدول سهم استان ایلام از ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی	۰.۶۵	۰.۶۳	۰.۶۳	۰.۶۲	۰.۵۶	۰.۵۳	۰.۵۵	۰.۶۹
اداره امور عمومی، خدمات شهری و تامین اجتماعی	۰.۷۹	۰.۷۷	۰.۷۶	۰.۷۶	۰.۷۹	۰.۸۰	۰.۸۵	۰.۸۴
امور عمومی و خدمات شهری	۰.۶۲	۰.۶۱	۰.۶۱	۰.۶۰	۰.۶۷	۰.۶۶	۰.۷۶	۰.۷۵
امورعمومی	۱.۰۷	۱.۰۷	۱.۰۲	۰.۸۷	۰.۸۹	۰.۸۶	۱.۰۰	۰.۹۸
خدمات شهری	۰.۳۴	۰.۳۷	۰.۴۲	۰.۴۹	۰.۵۸	۰.۵۶	۰.۶۳	۰.۶۲
امور دفاعی و انتظامی	۰.۹۳	۰.۹۴	۰.۹۶	۰.۹۶	۰.۹۴	۰.۹۶	۰.۹۵	۰.۹۵
امور دفاعی	۰.۸۴	۰.۸۴	۰.۸۴	۰.۸۴	۰.۸۴	۰.۸۴	۰.۸۴	۰.۸۴
امور انتظامی	۱.۱۶	۱.۱۶	۱.۱۸	۱.۱۷	۱.۱۷	۱.۱۷	۱.۱۸	۱.۱۸
تأمین اجتماعی اجباری	۰.۸۷	۰.۸۸	۰.۸۲	۰.۶۷	۰.۷۲	۰.۷۲	۰.۷۵	۰.۷۹
آموزش	۰.۸۶	۱.۰۰	۰.۹۹	۰.۹۹	۱.۰۴	۱.۰۱	۱.۰۱	۱.۰۳
آموزش ابتدائی	۱.۱۷	۱.۱۴	۱.۰۹	۱.۱۰	۱.۱۹	۱.۱۱	۱.۱۸	۱.۳۷
آموزش ابتدائی دولتی	۱.۱۹	۱.۱۷	۱.۱۳	۱.۱۵	۱.۲۴	۱.۱۵	۱.۲۲	۱.۴۳
آموزش ابتدائی خصوصی	۰.۳۲	۰.۳۲	۰.۳۲	۰.۳۲	۰.۳۲	۰.۳۲	۰.۳۲	۰.۳۲
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای	۰.۹۰	۱.۲۱	۱.۲۲	۱.۲۰	۱.۲۶	۱.۲۰	۱.۱۰	۰.۹۷
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی	۰.۹۴	۱.۲۶	۱.۲۸	۱.۲۶	۱.۳۲	۱.۲۶	۱.۱۷	۱.۰۳
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی	۰.۲۷	۰.۲۶	۰.۲۵	۰.۱۸	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۲۱	۰.۲۷
آموزش عالی	۰.۴۹	۰.۵۵	۰.۶۱	۰.۶۲	۰.۶۱	۰.۶۱	۰.۶۵	۰.۶۹
آموزش عالی دولتی	۰.۵۱	۰.۵۷	۰.۶۴	۰.۶۶	۰.۶۶	۰.۶۸	۰.۷۳	۰.۷۸
آموزش عالی خصوصی	۰.۴۶	۰.۵۲	۰.۵۶	۰.۵۸	۰.۵۲	۰.۵۲	۰.۵۳	۰.۵۳
آموزش بزرگسالان	۱.۱۹	۱.۱۵	۰.۹۳	۱.۴۰	۱.۲۷	۱.۲۴	۱.۲۲	۱.۱۰
آموزش بزرگسالان دولتی	۱.۵۱	۱.۵۳	۱.۰۱	۱.۹۳	۱.۷۹	۱.۸۵	۱.۸۵	۱.۸۶
آموزش بزرگسالان خصوصی	۰.۸۱	۰.۷۶	۰.۸۳	۰.۸۶	۰.۸۳	۰.۷۸	۰.۸۰	۰.۶۱
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	۰.۸۶	۰.۸۶	۰.۸۴	۰.۸۲	۰.۹۱	۰.۸۶	۰.۹۴	۰.۹۰
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان	۰.۷۲	۰.۷۳	۰.۷۲	۰.۷۳	۰.۸۲	۰.۷۸	۰.۸۶	۰.۸۳
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی	۰.۷۸	۰.۷۷	۰.۷۷	۰.۷۷	۰.۹۹	۰.۸۱	۰.۸۵	۰.۷۵
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی	۰.۶۴	۰.۷۰	۰.۶۹	۰.۶۹	۰.۶۹	۰.۷۶	۰.۸۷	۰.۹۰
مددکاری اجتماعی	۲.۵۰	۲.۴۶	۲.۴۸	۲.۴۷	۲.۵۵	۲.۴۹	۲.۵۶	۲.۵۴
فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات	۰.۷۷	۰.۶۴	۰.۵۷	۰.۶۲	۰.۵۷	۰.۵۹	۰.۸۶	۰.۹۰
هنر، سرگرمی و تفریح	۰.۲۹	۰.۲۷	۰.۲۵	۰.۲۸	۰.۲۵	۰.۲۹	۰.۶۸	۰.۸۶
سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو	۱.۸۷	۱.۴۴	۱.۱۷	۱.۳۲	۱.۱۷	۱.۱۰	۱.۷۳	۱.۵۹
تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی	۰.۳۱	۰.۲۶	۰.۲۶	۰.۲۶	۰.۲۶	۰.۲۶	۰.۲۶	۰.۲۶
سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی	۰.۶۹	۰.۶۹	۰.۶۹	۰.۶۹	۰.۶۹	۰.۶۹	۰.۶۹	۰.۶۹

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ارزش‌افزوده بخش‌های اقتصادی استان ایلام

بخش کشاورزی و معدن

به طور متوسط بخش کشاورزی ۶/۴۳ درصد از ارزش‌افزوده استان را تشکیل داده است. بخش پرورش دام به عنوان یکی از مزیت‌های نسبی استان محسوب می‌شود. بخش زراعت و باغداری از دیگر بخش‌ها دیگر استان است. تمرکز بخش زراعت در شهرستان‌های دره شهر، شیروان و چرداول و مهران است. در بخش باغداری تمرکز عمده در شهرستان‌های ایلام، شیروان و چرداول قرار دارد. بر اساس آمارنامه بخش کشاورزی در سال

۹۵، در مجموع ۲۳۱ هزار هکتار زمین زراعی در استان ایلام حدود ۱/۸ درصد از مساحت زمین‌های زراعی کشور را تشکیل داده است. اما میزان تولید بخش کشاورزی ۹ درصد از کل تولیدات کشور را تشکیل داده است. از این رو این بخش از بهره‌وری پایینی برخوردار است. بررسی میزان بهره‌وری بخش باغداری نشان می‌دهد در سال ۹۸ سطح بارور محصولات باغبانی در استان ایلام در سطح پایین قرار دارد. سهم استان ایلام از نظر مساحت زمین‌های آبی در مقایسه با کشور ۰/۲ درصد است. در بخش معدن، تعداد ۳۸ معدن فعال در استان وجود دارد. بر اساس آمار وزارت صنعت، معدن و تجارت استان ایلام از مجموع ذخایر معدنی کشور، ۳۰۰ میلیون تن در ایلام قرار دارد و در رتبه بیست و هفتم قرار دارد. بررسی مواد معدنی در استان ایلام نشان می‌دهد که مواد معدنی مرتبط با بخش مصالح ساختمانی با ۶۷ درصد و مواد غیرفلزی با ۳۳ درصد، بیشترین سهم از مواد معدنی استان را دار هستند.

جدول ۹۹- ارزش‌افزوده بخش کشاورزی و معدن نسبت به استان

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری	۳.۳۱	۵.۷۴	۵.۸۰	۷.۶۹	۹.۱۴	۷.۷۱	۶.۴۶	۵.۶۲
زراعت و باغداری	۲.۲۶	۳.۶۱	۳.۸۳	۴.۴۱	۴.۹۶	۴.۶۴	۳.۶۸	۲.۳۱
پرورش حیوانات	۰.۸۶	۱.۸۳	۱.۷۱	۲.۹۳	۳.۶۷	۲.۶۸	۲.۳۸	۲.۹۶
گاوداری صنعتی	۰.۰۶	۰.۱۲	۰.۱۱	۰.۱۶	۰.۲۲	۰.۲۱	۰.۳۱	۰.۴۲
دام سنتی	۰.۷۱	۱.۵۵	۱.۳۷	۲.۵۴	۳.۱۵	۲.۲۴	۱.۹۰	۲.۳۷
مرغداری	۰.۰۶	۰.۱۲	۰.۱۷	۰.۱۵	۰.۲۰	۰.۱۵	۰.۱۲	۰.۱۴
پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۷	۰.۱۰	۰.۰۸	۰.۰۵	۰.۰۴
جنگلداری	۰.۱۱	۰.۱۵	۰.۱۳	۰.۱۷	۰.۲۲	۰.۱۵	۰.۱۷	۰.۱۲
ماهیگیری	۰.۰۸	۰.۱۶	۰.۱۳	۰.۱۸	۰.۲۸	۰.۲۵	۰.۲۳	۰.۲۳
استخراج معدن	۶۷.۵۷	۴۶.۸۶	۵۶.۸۲	۴۷.۶۸	۳۶.۸۳	۵۰.۳۶	۵۶.۸۴	۶۴.۹۸
استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	۶۷.۴۶	۴۶.۵۴	۵۶.۷۲	۴۷.۵۳	۳۶.۶۳	۵۰.۲۳	۵۶.۷۲	۶۴.۹۱
استخراج سایر معادن	۰.۱۰	۰.۳۲	۰.۱۰	۰.۱۵	۰.۲۰	۰.۱۳	۰.۱۲	۰.۰۷

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بخش صنعت و ساختمان

بخش صنعتی استان با چالش‌های فروانی رو به رو است و در میان بخش‌های اقتصادی در سطح پایینی قرار دارد. استان ایلام دارای هفت شهرک صنعتی است. بخش تولید و توزیع گاز طبیعی و تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا یکی از مهم‌ترین بخش‌های استان از نظر ارزش‌افزوده است که مبتنی بر مزیت نسبی استان در بخش نفت و گاز است. بررسی میزان تمرکز صنایع در استان نشان می‌دهد که در شهرستان‌های ایلام بخش غذایی و نساجی قابلیت توسعه خوشه‌ای شدن را دارد. در شهرستان دهلران نیز بخش محصولات لاستیک و پلاستیک و

محصولات شیمیایی از پتانسیل خوبی برخوردار هستند. بخش ساختمان استان نیز با توجه به فقدان صنایع تبدیلی در بخش معدن، از ارزش‌افزوده بالایی برخوردار نمی‌باشد.

جدول ۱۰۰- ارزش‌افزوده بخش صنعت و ساختمان نسبت به استان

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
صنعت	۲.۶۱	۳.۴۹	۳.۱۱	۳.۲۰	۵.۱۵	۳.۵۰	۲.۶۷	۳.۰۰
تولید محصولات غذایی	۰.۳۰	۰.۱۶	۰.۱۶	۰.۱۸	۰.۲۷	۰.۲۰	۰.۱۸	۰.۱۵
تولید انواع آشامیدنیها	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۰
تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید منسوجات	۰.۱۲	۰.۳۵	۰.۲۸	۰.۱۸	۰.۲۰	۰.۲۱	۰.۱۷	۰.۱۲
تولید پوشاک	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۶	۰.۰۸	۰.۱۰	۰.۰۸	۰.۰۵	۰.۰۶
تولید چرم و فرآورده‌های وابسته	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مواد حصیر بافی	۰.۲۲	۰.۳۴	۰.۳۰	۰.۳۵	۰.۳۶	۰.۲۶	۰.۲۷	۰.۲۶
تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی	۰.۰۴	۰.۰۷	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۲
چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲
تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۲۵	۰.۲۴
تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	۰.۰۲	۰.۰۴	۰.۰۲	۰.۰۱	۱.۵۸	۱.۱۷	۰.۵۴	۱.۱۰
تولید داروها و فراورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۴
تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی	۱.۳۴	۱.۸۳	۱.۷۷	۱.۷۷	۱.۹۰	۱.۰۳	۰.۷۸	۰.۷۱
تولید فلزات پایه	۰.۰۵	۰.۰۹	۰.۰۷	۰.۰۸	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۱	۰.۰۱
تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات	۰.۱۷	۰.۲۱	۰.۱۸	۰.۲۱	۰.۲۸	۰.۱۸	۰.۱۶	۰.۱۳
تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۲
تولید تجهیزات برقی	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید سایر تجهیزات حمل و نقل	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید مبلمان	۰.۱۰	۰.۱۲	۰.۱۰	۰.۱۲	۰.۱۶	۰.۱۵	۰.۱۲	۰.۰۸
تولید سایر مصنوعات	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۷	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲
تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا	۷.۹۵	۱۷.۲۸	۱۲.۷۱	۱۲.۸۶	۱۰.۱۷	۸.۵۱	۶.۶۸	۵.۵۳
تولید، انتقال و توزیع برق	۰.۰۹	۰.۱۳	۰.۰۹	۰.۱۱	۰.۱۶	۰.۱۰	۰.۳۵	۰.۳۰
تولید و توزیع گاز طبیعی	۷.۸۶	۱۷.۱۶	۱۲.۶۲	۱۲.۷۶	۱۰.۰۱	۸.۴۱	۶.۳۳	۵.۲۳
آبرسانی؛ مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه	۰.۰۹	۰.۱۸	۰.۱۵	۰.۲۰	۰.۲۷	۰.۲۵	۰.۲۷	۰.۲۲
ساختمان	۲.۹۶	۴.۳۵	۳.۰۵	۴.۴۳	۵.۵۸	۴.۲۹	۴.۵۸	۲.۹۸
ساختمان‌های مسکونی	۰.۳۱	۰.۳۵	۰.۳۱	۰.۳۷	۰.۳۹	۰.۲۵	۰.۲۳	۰.۲۹
سایر ساختمان‌ها	۲.۶۵	۳.۹۹	۲.۷۴	۴.۰۶	۵.۱۹	۴.۰۴	۴.۳۵	۲.۶۹

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بخش خدمات

همانند سایر استان‌ها، در استان ایلام نیز بخش عمده و خرده‌فروشی به عنوان بخش با ارزش‌افزوده بالا شناخته می‌شوند. بررسی میزان تخصص بر حسب اشتغال نشان می‌دهد که شهرستان ایلام، به عنوان مرکز استان و

شهرستان دهلران و ایوان بالاترین رده تخصص در اشتغال بخش خدمات را دارند. از دیگر بخش‌ها با ارزش‌افزوده بالا، بخش مددکاری است. بخش خدمات پشتیبان تولید در استان از جمله بخش‌ها با کمترین میزان ارزش‌افزوده است.

جدول ۱۰۱- ارزش‌افزوده بخش خدمات نسبت به استان

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت	۳.۴۸	۵.۱۴	۴.۷۰	۵.۲۹	۶.۱۳	۴.۷۱	۴.۲۵	۳.۷۳
عمده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۳.۳۵	۴.۹۷	۴.۵۵	۵.۰۹	۵.۸۴	۴.۴۸	۴.۰۶	۳.۵۸
عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۰.۱۳	۰.۱۸	۰.۱۵	۰.۱۹	۰.۲۹	۰.۲۳	۰.۱۹	۰.۱۵
حمل و نقل و انبارداری و پست	۱.۶۰	۲.۰۶	۱.۸۱	۲.۹۵	۳.۹۶	۳.۱۲	۲.۵۷	۲.۱۰
حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله	۱.۵۴	۱.۹۷	۱.۷۱	۲.۸۰	۳.۷۶	۲.۸۸	۲.۳۶	۱.۹۳
حمل و نقل از طریق راه‌آهن بین شهری	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
سایر حمل ونقل زمینی	۱.۵۴	۱.۹۷	۱.۷۱	۲.۸۰	۳.۷۶	۲.۸۸	۲.۳۶	۱.۹۳
حمل و نقل از طریق لوله	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
حمل و نقل آبی	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
حمل و نقل هوایی	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۴	۰.۰۴
انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۸	۰.۱۱	۰.۱۶	۰.۱۴	۰.۱۱
فعالیت‌های پست و پیک	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲
فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا	۰.۱۳	۰.۲۱	۰.۱۸	۰.۲۳	۰.۳۳	۰.۲۴	۰.۱۹	۰.۱۶
تأمین جا(اقامتگاه‌ها)	۰.۰۵	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۷	۰.۱۰	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۵
فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی‌ها(رستوران ها و...)	۰.۰۹	۰.۱۴	۰.۱۳	۰.۱۶	۰.۲۳	۰.۱۷	۰.۱۳	۰.۱۱
اطلاعات و ارتباطات	۰.۲۰	۰.۲۸	۰.۲۶	۰.۳۳	۰.۵۳	۰.۴۹	۰.۴۵	۰.۳۷
ارتباطات	۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۲
سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات	۰.۱۵	۰.۲۲	۰.۲۱	۰.۲۷	۰.۴۷	۰.۴۴	۰.۴۲	۰.۳۴
فعالیت‌های مالی و بیمه	۰.۶۱	۰.۸۴	۰.۶۰	۰.۵۴	۰.۶۶	۰.۵۰	۰.۵۲	۰.۶۵
بانک و موسسات مالی	۰.۴۶	۰.۵۲	۰.۲۷	۰.۲۲	۰.۲۸	۰.۱۸	۰.۲۹	۰.۳۳
بیمه	۰.۱۳	۰.۲۷	۰.۱۹	۰.۲۶	۰.۳۱	۰.۲۷	۰.۱۹	۰.۲۶
سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه	۰.۰۳	۰.۰۵	۰.۱۳	۰.۰۶	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۴	۰.۰۵
املاک و مستغلات	۱.۹۵	۲.۷۲	۲.۵۱	۳.۷۰	۴.۳۰	۳.۳۷	۲.۹۱	۲.۲۸
خدمات واحدهای مسکونی شخصی	۱.۱۷	۱.۸۰	۱.۴۴	۱.۹۴	۲.۹۰	۲.۲۹	۱.۹۷	۱.۵۲
خدمات واحدهای مسکونی اجاری	۰.۴۲	۰.۳۶	۰.۶۰	۱.۱۸	۰.۶۵	۰.۵۳	۰.۴۶	۰.۳۷
خدمات واحدهای غیرمسکونی	۰.۳۲	۰.۴۹	۰.۴۳	۰.۵۳	۰.۶۸	۰.۵۰	۰.۴۳	۰.۳۶
خدمات دلالان مستغلات	۰.۰۵	۰.۰۷	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۴
فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۰.۴۰	۰.۵۴	۰.۴۵	۰.۶۰	۰.۹۰	۰.۶۵	۰.۶۱	۰.۴۷
تحقیق و توسعه	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۱
سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۰.۳۴	۰.۴۸	۰.۴۰	۰.۵۳	۰.۸۱	۰.۵۸	۰.۵۵	۰.۴۳
فعالیت‌های دامپزشکی	۰.۰۴	۰.۰۶	۰.۰۴	۰.۰۶	۰.۰۸	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۴

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ادامه جدول ارزش‌افزوده بخش خدمات نسبت به استان

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی	۰.۱۵	۰.۲۱	۰.۱۸	۰.۲۳	۰.۳۱	۰.۲۳	۰.۲۱	۰.۱۷
اداره امور عمومی، خدمات شهری و تامین اجتماعی	۲.۵۶	۳.۱۸	۲.۶۰	۳.۳۳	۴.۹۹	۳.۹۹	۳.۵۱	۲.۶۴
امور عمومی و خدمات شهری	۰.۹۰	۱.۲۳	۱.۱۴	۱.۴۲	۲.۲۱	۱.۶۳	۱.۵۲	۱.۱۴
امورعمومی	۰.۶۰	۰.۷۳	۰.۶۰	۰.۶۰	۰.۹۱	۰.۶۸	۰.۷۰	۰.۵۲
خدمات شهری	۰.۳۱	۰.۵۰	۰.۵۴	۰.۸۲	۱.۳۱	۰.۹۵	۰.۸۳	۰.۶۲
امور دفاعی و انتظامی	۱.۵۹	۱.۸۶	۱.۳۹	۱.۸۱	۲.۵۸	۲.۲۱	۱.۸۵	۱.۴۰
امور دفاعی	۱.۰۳	۱.۱۶	۰.۸۲	۱.۰۴	۱.۶۱	۱.۲۸	۱.۱۳	۰.۸۴
امور انتظامی	۰.۵۷	۰.۷۰	۰.۵۷	۰.۷۷	۰.۹۷	۰.۹۴	۰.۷۲	۰.۵۶
تأمین اجتماعی اجباری	۰.۰۷	۰.۰۹	۰.۰۷	۰.۱۰	۰.۱۹	۰.۱۵	۰.۱۳	۰.۱۰
آموزش	۲.۰۹	۳.۳۳	۲.۱۵	۲.۸۱	۴.۳۶	۳.۴۸	۲.۹۱	۲.۰۰
آموزش ابتدائی	۰.۷۶	۱.۱۱	۰.۶۶	۰.۸۷	۱.۴۳	۱.۲۷	۱.۱۶	۰.۸۹
آموزش ابتدائی دولتی	۰.۷۶	۱.۱۰	۰.۶۶	۰.۸۵	۱.۴۱	۱.۲۵	۱.۱۴	۰.۸۸
آموزش ابتدائی خصوصی	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای	۰.۸۱	۱.۵۴	۰.۹۹	۱.۲۱	۱.۹۹	۱.۵۱	۱.۱۴	۰.۶۷
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی	۰.۸۰	۱.۵۲	۰.۹۸	۱.۲۰	۱.۹۷	۱.۴۹	۱.۱۲	۰.۶۶
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۱
آموزش عالی	۰.۳۷	۰.۵۱	۰.۴۰	۰.۵۹	۰.۷۶	۰.۵۸	۰.۵۱	۰.۳۷
آموزش عالی دولتی	۰.۲۴	۰.۳۳	۰.۲۴	۰.۳۶	۰.۴۹	۰.۳۶	۰.۳۴	۰.۲۷
آموزش عالی خصوصی	۰.۱۳	۰.۱۸	۰.۱۵	۰.۲۳	۰.۲۷	۰.۲۲	۰.۱۷	۰.۱۱
آموزش بزرگسالان	۰.۱۵	۰.۱۷	۰.۰۹	۰.۱۵	۰.۱۷	۰.۱۳	۰.۱۰	۰.۰۷
آموزش بزرگسالان دولتی	۰.۱۰	۰.۱۲	۰.۰۵	۰.۱۰	۰.۱۱	۰.۰۸	۰.۰۶	۰.۰۵
آموزش بزرگسالان خصوصی	۰.۰۴	۰.۰۶	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۲
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	۱.۸۸	۳.۰۱	۲.۵۱	۳.۳۹	۵.۷۳	۴.۰۶	۳.۷۱	۲.۶۰
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان	۱.۴۳	۲.۳۸	۲.۰۳	۲.۸۴	۴.۹۰	۳.۵۰	۳.۲۷	۲.۳۰
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی	۰.۸۴	۱.۰۶	۰.۸۷	۱.۲۱	۲.۵۰	۱.۵۵	۱.۳۹	۰.۹۵
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی	۰.۵۹	۱.۳۲	۱.۱۵	۱.۶۲	۲.۴۰	۱.۹۵	۱.۸۸	۱.۳۵
مددکاری اجتماعی	۰.۴۵	۰.۶۳	۰.۴۸	۰.۵۵	۰.۸۳	۰.۵۶	۰.۴۴	۰.۳۰
فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات	۰.۴۵	۰.۵۷	۰.۴۱	۰.۵۴	۰.۶۸	۰.۵۲	۰.۶۵	۰.۵۰
هنر، سرگرمی و تفریح	۰.۰۷	۰.۱۰	۰.۰۸	۰.۱۰	۰.۱۳	۰.۱۰	۰.۱۹	۰.۱۹
سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو	۰.۲۴	۰.۲۴	۰.۱۵	۰.۲۱	۰.۲۳	۰.۱۷	۰.۲۴	۰.۱۵
تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی	۰.۱۴	۰.۲۲	۰.۱۸	۰.۲۲	۰.۳۱	۰.۲۴	۰.۲۲	۰.۱۵

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

مزیت رقابتی

بررسی میزان تخصصی شدن در فعالیت‌های صنعتی استان نشان می‌دهد که از ۲۴ کد ایسیک فعال در استان، ۱۰ کد ایسیک به صورت تخصصی در استان وجود دارد. در شهرستان ایلام همه صنایع تخصصی شده وجود دارد. در واقع می‌توان بیان داشت عمده صنایع با فناوری بالا در شهرستان ایلام به صورت تخصصی درآمده است.

شهرستان مهران، آبدانان و دهلران از دیگر شهرستان‌های استان با ضریب تخصصی فعالیت هستند. فعالیت‌های تخصصی شده در استان نشان می‌دهد که در حدود ۳۴ درصد از اشتغال استان به صورت تخصصی درآمده است.

جدول ۱۰۲- ضریب تخصصی شدن فعالیت‌های صنعتی در استان ایلام

فعالیت	ضریب تخصصی شدن	شهرستان
ساخت منسوجات(۱۷)	۰.۷۸۰	ایلام
ساخت کاغذومحصولات کاغذی(۲۱)	۰.۵۲۰	ایلام
انتشاروچاپ وتکثیر(۲۲)	۰.۴۷۲	ایلام، دهلران
کک وفراورده های حاصل ازنفت(۲۳)	۰.۷۱۴	ایلام
ساخت موادومحصولات شیمیائی(۲۴)	۰.۴۲۱	بدره
ماشین آلات دفتری وحسابداری(۳۰)	۰.۷۸۰	ایلام
ابزارپزشکی-اپتیکی-دقیق-ساعت(۳۳)	۰.۶۰۴	ایلام
وسایل نقلیه موتوری(۳۴)	۰.۷۸۰	ایلام
سایرتجهیزات حمل ونقل(۳۵)	۰.۷۸۰	ایلام
مبلمان سایرمصنوعات(۳۶)	۰.۵۴۰	ایلام، مهران، آبدانان

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

بررسی تمرکز اشتغال صنعتی در استان نشان می‌دهد که تمرکز عمده اشتغال صنعتی در شهرستان ایلام است. تعداد ۱۷۶ بنگاه در زمینه فعالیت‌های صنعتی در استان وجود دارد که معادل ۳۹ درصد از بنگاه‌های صنعتی استان است. شهرستان سیروان دیگر شهرستان استان با تمرکز بالای اشتغال صنعتی است.

بررسی تعداد بنگاه صنعتی نشان می‌دهد که ۱۱ بنگاه اقتصادی در این شهرستان وجود دارد. چرداول سومین شهرستان از نظر تمرکز اشتغال صنعتی است. در این شهرستان ۴۳ بنگاه و معادل ۹/۴ درصد از کارگاه‌های صنعتی استان است. در استان ایلام در مجموع ۴۵۷ کارگاه صنعتی در استان وجود دارد.

جدول ۱۰۳- ضریب تمرکز اشتغال صنعتی به تفکیک شهرستان‌های استان

شهرستان	ضریب تمرکز	شهرستان	ضریب تمرکز
آبدانان	۳.۶۷	دره شهر	۶.۴۳
ایلام	۵۰.۹۳	دهلران	۷.۶۱
ایوان	۵.۸۲	سیروان	۸.۳۵
بدره	۱.۷۳	ملکشاهی	۱.۲۷
چرداول	۸.۰۷	مهران	۶.۱۲

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

مزیت همکارانه

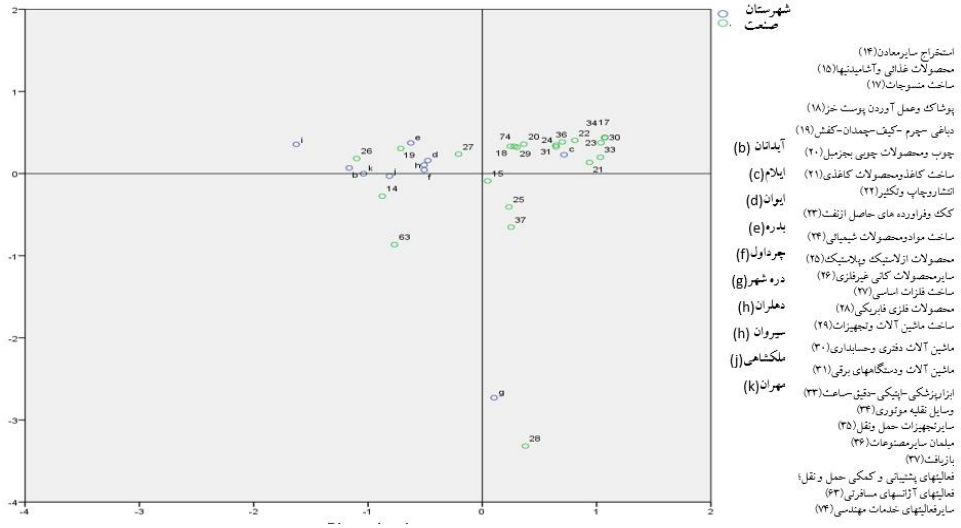
بررسی مزیت همکارانه شهرستان‌های استان ایلام نشان می‌دهد که شهرستان‌های دره شهر و ایلام بیشترین میزان نرخ مکمل‌گری میان شهرستان‌های استان دارند. شهرستان بدره، ملکشاهی، دهلران و ایوان از کمترین میزان، نرخ مکمل‌گری برخوردار هستند. بررسی نرخ مکمل‌گری استان نشان می‌دهد که سطح مکمل‌گری در استان پایین است. این بدین معنی است که گسترش فعالیت‌های صنعتی در راستای مشابهت اقتصادی گسترش یافته است.

جدول ۱۰۴- نرخ مکمل‌گری فعالیت‌های اقتصادی در سطح شهرستان‌های استان

شهرستان	نرخ مکمل گری	نرخ مکمل گری کل
آبدانان	۰.۰۵	۰.۰۴۵
ایلام	۰.۱۹	
ایوان	۰.۰۴	
بدره	۰.۰۲	
چرداول	۰.۱۰	
دره شهر	۰.۲۵	
دهلران	۰.۰۴	
سیروان	۰.۲۰	
ملکشاهی	۰.۰۴	
مهران	۰.۰۷	

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

شهرستان‌های آبدانان و ملکشاهی در زمینه استخراج معادن و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقلی دارای پتانسیل همکاری می‌باشند. به عبارتی این دو شهرستان قابلیت هم‌افزایی دارند. شهرستان‌های بدره، ایوان، سیروان و مهران در زمینه محصولات کانی غیرفلزی و ساخت فلزات اساسی دارای قابلیت هم‌افزایی با هم هستند. شهرستان دره شهر در محصولات فلزی فابریکی دارای پتانسیل قابل توجهی برای مکمل‌گری با سایر شهرستان‌های استان است. شهرستان ایلام دارای قابلیت بالایی برای مکمل‌گری با دیگر شهرستان استان دارد.

شکل ۳- وضعیت شهرستان‌های استان ایلام از نظر نرخ مکمل‌گری و هم‌افزایی

۳-۵- نظام سکونتگاهی

۳-۵-۱- نظام شهرنشینی

استان ایلام به لحاظ جمعیتی کوچک‌ترین استان کشور است. جمعیت این استان در سرشماری ۱۳۷۵ برابر با ۴۸۷ هزار نفر بوده و تا سرشماری ۱۳۹۵ به ۵۸۰ هزار نفر افزایش یافته است. اگرچه جمعیت استان در طی این دوره افزایش بیش از ۱۰۰ هزار نفری یعنی بیش از ۲۵ درصد افزایش را تجربه نموده است ولی نسبت به کل کشور رشد پایین‌تری داشته است. همان‌طور که در جدول زیر مشخص است نرخ رشد جمعیت استان از متوسط کشوری پایین‌تر بوده و بدین ترتیب سهم کمتر از یک درصدی استان از جمعیت کشور در دوره زمانی ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ از ۰/۸۱ درصد به ۰/۷۳ درصد کاهش یافته است.

طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، ۵۹۱۴۶۸۴۷ نفر از جمعیت کشور را ساکنین شهری تشکیل می‌دهند و متوسط رشد سالانه جمعیت شهری کشور در دوره ۳۰ ساله اخیر (۹۵-۶۵) برابر با ۲/۶۴ درصد بوده است که از متوسط رشد جمعیت کل (۱/۶) بیشتر است. به عبارتی در این بازه زمانی، جمعیتی بالغ بر ۳۲/۳ میلیون نفر به جمعیت شهری کشور افزوده شد و سهم نسبی جمعیت شهرنشین از ۵۴/۲۹ به ۷۴ درصد افزایش یافته است.

جمعیت شهری استان ایلام همانند جمعیت شهری کشور، طی دوره ۹۵-۱۳۶۵ همواره رو به افزایش بوده به طوری که تعداد جمعیت شهری استان در سال ۱۳۶۵ معادل ۱۵۶۶۵۸ نفر بوده و با متوسط رشدی معادل ۳/۱ درصد در دوره ۹۵-۱۳۶۵ به ۳۹۵۲۶۳ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است. این بدان معنی است که جمعیت شهری استان طی ۳۰ سال گذشته در حدود ۲/۵ برابر شده است. میزان افزایش جمعیت شهری طی دوره‌های مختلف سرشماری یکسان نبوده و بیشترین افزایش مطلق جمعیت شهری استان مربوط به دوره ۷۵-۱۳۶۵ (بعد از جنگ تحمیلی و هجوم جمعیت روستایی مناطق مرزی به سمت نقاط شهری) با تعداد ۱۰۳۰۲۹ نفر می‌باشد. از این سال به بعد آهنگ افزایش مطلق جمعیت به تدریج کند شده و تا سال ۱۳۹۰ ادامه داشته است؛ تا اینکه طی دوره ۹۵-۱۳۹۰ بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، نسبت به دوره قبل افزایش محسوسی داشته و دارای رشدی معادل ۲/۱ درصد بوده است. لازم به ذکر است که در سال ۱۳۷۵ برای اولین بار، جمعیت شهرنشین استان بیشتر از جمعیت روستانشین می‌شود که بازتابی بطئی از شرایط کلی جامعه در سطح ملی است. در این دوره گرایش به شهرنشینی در استان دارای دلایل متعددی بوده است؛ از جمله مهاجرت روستاییان به شهرها، تبدیل تعدادی از روستاها به شهر و همچنین مهاجرت جمعیت برخی روستاهای جنگ‌زده به شهرهای امن استان.

بررسی تحول شهرنشینی نشان می‌دهد که نسبت شهرنشینی کشور در سال ۱۳۶۵ معادل ۵۴/۳ درصد بوده و به ۷۴ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. به عبارتی، در مجموع ۳۰ سال اخیر(۹۵-۱۳۶۵) حدود ۲۰ درصد به میزان شهرنشینی کشور اضافه شده است. همان‌طور که در جدول زیر مشخص است مرتباً از سهم جمعیت روستایی کشور کاسته و به سهم جمعیت نقاط شهری افزوده شده؛ به طوری که در دوره‌های مختلف سهم جمعیت شهرنشین از روستانشین پیشی گرفته است. این روند تاکنون علی‌رغم کاسته شدن از شدت آن همچنان ادامه دارد؛ به طوری که در سال ۱۳۹۵ نرخ شهرنشینی به ۷۴ درصد افزایش یافته است.

متأثر از این تحولات، نسبت شهرنشینی در استان ایلام نیز در چند دهه اخیر افزایش یافته و این نسبت از رقم ۴۱ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۶۸ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. آنچه در این بین قابل توجه است؛ برخلاف

آهنگ سریع‌تر تغییرات میزان شهرنشینی در استان ایلام، همواره نسبت شهرنشینی کشور از استان ایلام بالاتر بوده است (۶۸/۱ درصد در مقابل ۷۴ درصد در سال ۱۳۹۵).

جدول ۱۰۵- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

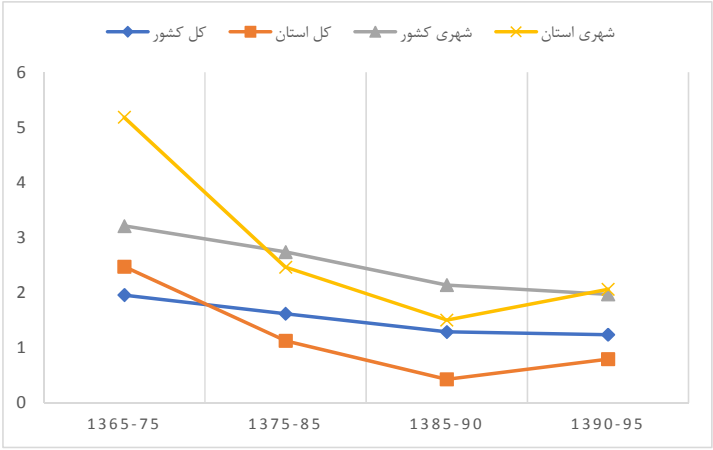
شرح	جمعیت کل				
	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کشور	۴۹۴۴۵۰۱۰	۶۰۰۵۵۴۸۸	۷۰۴۹۵۷۸۲	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۹۹۲۶۲۷۰
استان	۳۸۲۰۹۱	۴۸۷۸۸۶	۵۴۵۷۸۷	۵۵۷۵۹۹	۵۸۰۱۵۸
سهم استان از کشور	۰/۷۷	۰/۸۱	۰/۷۷	۰/۷۴	۰/۷۳
شرح	متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)				
	۱۳۶۵-۷۵	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۶۵-۹۵
کل کشور	۱/۹۶	۱/۶۲	۱/۲۹	۱/۲۴	۱/۶
کل استان	۲/۴۷	۱/۱۳	۰/۴۳	۰/۸۰	۱/۴۰

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

جدول ۱۰۶-تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

شرح	جمعیت شهری				
	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کشور	۲۶۸۴۴۵۶۱	۳۶۸۱۷۷۸۹	۴۸۲۵۹۹۶۴	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۹۱۴۶۸۴۷
استان	۱۵۶۶۵۸	۲۵۹۶۸۷	۳۳۱۲۳۱	۳۵۶۸۹۶	۳۹۵۲۶۳
سهم استان از کشور	۰/۵۸	۰/۷۱	۰/۶۹	۰/۶۷	۰/۶۷
شرح	نسبت شهرنشینی				
شهری کشور	۵۴/۲۹	۶۱/۳۱	۶۸/۴۶	۷۱/۳۹	۷۴
شهری استان	۴۱/۰	۵۳/۲	۶۰/۷	۶۴/۰	۶۸/۱
شرح	متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)				
	۱۳۶۵-۷۵	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۶۵-۹۵
شهری کشور	۳/۲۱	۲/۷۴	۲/۱۴	۱/۹۷	۲/۶۴
شهری استان	۵/۲	۲/۵	۱/۵	۲/۱	۳/۱

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

نمودار ۲۸- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان

مطابق با نمودار فوق از بررسی و مقایسه نرخ‌های رشد جمعیت شهری کل کشور و استان در سال‌های مختلف نیز این گونه برداشت می‌شود که نرخ رشد جمعیت شهری استان ایلام در بازه ۳۰ سال (۹۵-۱۳۶۵) بالاتر از کشور بوده و مشابه با روند تجربه شده در کشور رو به کاهش بوده است.

۳-۵-۱-۱- بررسی تحولات جمعیتی کانون‌های شهری استان ایلام

در سرشماری سال ۱۳۷۵ استان ایلام متشکل از ۱۵ کانون شهری بوده است که در این بین دو شهر پهله و لومار به نقاط شهری استان افزوده شدند و بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۸۵، تعداد شهرهای استان به ۱۹ شهر افزایش یافته و چهار شهر آسمان‌آباد، توحید، زرنه و مورموری بین سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ تبدیل به شهر شدند.

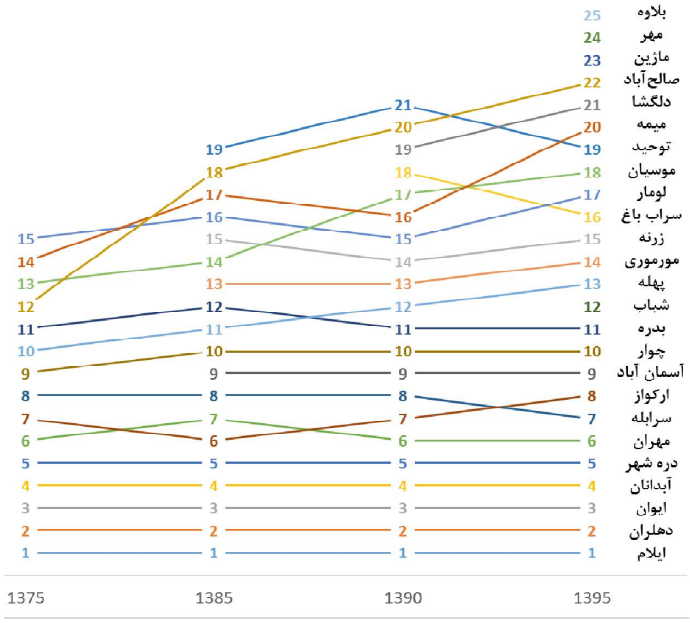
نتایج سرشماری ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که با اضافه شدن دو شهر دلگشا و سراب‌باغ تعداد شهرهای استان به ۲۱ شهر افزایش یافته است و بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، شهرهای استان به ۲۵ شهر افزایش یافت. در این سال نیز چهار شهر بلاوه، شباب، ماژین و مهر به نقاط شهری استان افزوده شدند.

بر اساس جدول زیر که جمعیت شهرهای استان ایلام را از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ به نمایش می‌گذارد، باید گفت که در تمامی سال‌ها پرجمعیت‌ترین شهر استان، شهر ایلام بوده که جمعیت آن از ۱۲۶۳۴۶ نفر در سال ۱۳۷۵ به ۱۹۴۰۳۰ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است. پس از ایلام، شهر دهلران دومین شهر بزرگ استان است که جمعیت آن از ۲۳۴۹۲ نفر در سال ۱۳۷۵ به ۳۲۹۴۱ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

جدول ۱۰۷-جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۷۵

نام	۱۳۷۵		۱۳۸۵		۱۳۹۰		۱۳۹۵	
	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت
ایلام	۱	۱۲۶۳۴۶	۱	۱۶۰۳۵۵	۱	۱۷۲۲۱۳	۱	۱۹۴۰۳۰
دهلران	۲	۲۳۴۹۲	۲	۲۸۳۲۰	۲	۳۰۹۸۹	۲	۳۲۹۴۱
ایوان	۳	۲۳۴۸۲	۳	۲۷۸۸۳	۳	۲۹۴۰۰	۳	۳۱۲۹۹
آبدانان	۴	۲۱۳۹۶	۴	۲۱۹۳۴	۴	۲۲۹۰۱	۴	۲۳۹۴۶
دره شهر	۵	۱۴۶۶۸	۵	۱۸۴۰۰	۵	۲۰۷۱۲	۵	۲۱۹۰۰
مهران	۶	۱۱۴۴۸	۷	۱۳۲۷۶	۶	۱۴۹۲۰	۶	۱۷۴۳۵
سرابله	۸	۶۵۰۵	۸	۹۸۰۴	۸	۱۰۹۶۷	۷	۱۲۳۹۳
ارکواز	۷	۱۰۶۵۴	۶	۱۴۳۳۴	۷	۱۲۳۵۸	۸	۱۱۹۷۷
آسمان‌آباد		–	۹	۵۹۰۸	۹	۵۸۸۹	۹	۶۲۸۰
چوار	۹	۵۴۸۲	۱۰	۵۶۶۹	۱۰	۵۷۷۵	۱۰	۵۸۳۱
بدره	۱۱	۳۷۳۵	۱۲	۳۷۸۴	۱۱	۴۲۴۹	۱۱	۴۲۷۸
شباب		–		–		–	۱۲	۴۰۸۸
پهله	۱۰	۴۷۷۸	۱۱	۴۴۲۶	۱۲	۴۰۶۵	۱۳	۳۸۷۰
مورموری		–	۱۳	۳۵۲۳	۱۳	۳۵۲۹	۱۴	۳۷۶۸
زرنه		–	۱۵	۲۹۲۶	۱۴	۳۱۱۸	۱۵	۲۹۶۶
سراب باغ		–		–	۱۸	۲۵۵۷	۱۶	۲۹۵۹
لومار	۱۵	۷۷۲	۱۶	۲۷۱۴	۱۵	۲۶۵۸	۱۷	۲۶۹۶
موسیان	۱۳	۲۲۸۷	۱۴	۳۰۸۹	۱۷	۲۵۷۷	۱۸	۲۴۵۹
توحید		–	۱۹	۶۴۲	۲۱	۱۴۷۵	۱۹	۲۱۲۸
میمه	۱۴	۲۲۲۸	۱۷	۲۲۸۸	۱۶	۲۶۳۶	۲۰	۱۹۱۳
دلگشا		–		–	۱۹	۲۲۰۱	۲۱	۱۸۱۹
صالح‌آباد	۱۲	۲۴۱۴	۱۸	۱۹۵۶	۲۰	۱۷۰۷	۲۲	۱۷۵۱
ماژین		–		–		–	۲۳	۱۵۱۲
مهر		–		–		–	۲۴	۱۰۶۰
بلاوه		–		–		–	۲۵	۲۶۴

منبع: مرکز آمار ایران،۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۲۹- تغییرات رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵

بررسی رتبه جمعیتی شهرهای استان نشان دهنده ثبات رتبه جمعیتی اغلب شهرهای استان ایلام طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ است؛ به نحوی که شهرهای با رتبه جمعیتی یک تا پنج جایگاه خود را کاملاً حفظ کرده‌اند و شهرهای کوچک‌تر (با رتبه جمعیتی بالاتر) دستخوش تغییر و تحولات بیشتری شده است. از جمله این شهرها می‌توان به شهرهایی چون پهله، موسیان، میمه و صالح‌آباد اشاره کرد که به ترتیب با داشتن رتبه‌های جمعیتی ۱۰، ۱۳، ۱۴ و ۱۲ در سال ۱۳۷۵ به رتبه‌های ۱۳، ۱۸، ۲۰ و ۲۲ در سال ۱۳۹۵ افول کرده‌اند. لازم به ذکر است که رتبه جمعیتی دیگر شهرهای استان اگرچه دچار نوساناتی طی دوره مذکور شده است، اما تقریباً توانسته‌اند جایگاه خود را در نظام شهری استان حفظ نمایند.

۳-۵-۱-۲- وضعیت نخست شهری در استان ایلام

وضعیت نخست شهری یک منطقه می‌تواند وضعیت توسعه را تحت‌الشعاع قرار دهد. مروری بر روش‌ها و شاخص‌های بررسی میزان نخست شهری بیانگر آن است که تاکنون چندین شاخص برای این موضوع بیان شده است که شاخص چهار شهر مهتا یک از مهم‌ترین این روش‌ها است. شاخص مهتا در سال ۱۹۶۴ بهترین روش را

برای نخست‌شهری، نسبت اندازه‌ی شهر نخست به چهار شهر اول پیشنهاد کرد. بعدها ریچاردسون شاخص چهار شهر را با معیارهای قاعده‌ی رتبه ـ اندازه تطبیق داد؛ بدین صورت که اگر بر اساس قاعده‌ی رتبه ـ اندازه‌ی شهری، اندازه مطلوب شهرها در نظام شهری این‌گونه باشد که شهر اول دو برابر شهر دوم، سه برابر شهر سوم و چهار برابر شهر چهارم باشد؛ بنابراین نسبت شهر اول به مجموع چهار شهر نخست نظام شهری باید برابر ۰/۴۸ باشد (حکمت‌نیا و موسوی, ۱۳۸۵).

$$\frac{P_1}{P_1+P_2+P_3+P_4}$$

بررسی این شاخص در استان ایلام طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که مقدار شاخص مهتا از مقدار مطلوب (۰/۴۸) به تدریج در حال فاصله گرفتن است و بر تسلط شهر نخست یعنی شهر ایلام بر نظام شهری استان افزوده می‌شود چراکه میزان آن از ۰/۶۵ در سال ۱۳۷۵ به ۰/۶۹ در سال ۱۳۹۵ رسیده است. به این ترتیب باید گفت که وضعیت نخست شهری طی دوره ۹۵-۱۳۷۵ بسیار نامطلوب بوده و نشان از فوق برتری شهر ایلام در نظام سکونت‌گاهی استان داشته است.

جدول ۱۰۸- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان ایلام

شرح	جمعیت شهر نخست	جمعیت شهرهای نخست، دوم، سوم و چهارم	شاخص نخست شهری
نخست شهری ۱۳۷۵	۱۲۶۳۴۶	۱۹۴۷۱۶	۰/۶۵
نخست شهری ۱۳۸۵	۱۶۰۳۵۵	۲۳۸۴۹۲	۰/۶۷
نخست شهری ۱۳۹۰	۱۷۲۲۱۳	۲۵۵۵۰۳	۰/۶۷
نخست شهری ۱۳۹۵	۱۹۴۰۳۰	۲۸۲۲۱۶	۰/۶۹

۳-۵-۱-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری استان

امروزه شهرهایی که جریانات فضایی را به خود جذب می‌کنند و به کانون‌های سکونتی حائز اهمیت تبدیل می‌شوند، با ارائه‌ی فرصت‌های اقتصادی، اجتماعی، تحصیلی و ... منجر به جذب بیشتر جمعیت می‌گردند. ازاین‌رو شناخت سلسله‌مراتب جمعیتی شهرها می‌تواند تصویری از سلسله‌مراتب اهمیت و تأثیرگذاری آن‌ها ارائه دهد. امری که پیش‌نیاز تعیین اندازه‌ی بهینه‌ی شهرها و اتخاذ راهبردهای برنامه‌ریزانه در این راستا است. بر اساس اطلاعات سرشماری‌های نفوس و مسکن انجام‌شده در کشور در دوره‌ی سال‌های ۱۳۹۵- ۱۳۷۵، وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی استان ایلام در هر رده در قالب جدول زیر نشان داده شده است.بر اساس سرشماری ۱۳۷۵، شش شهر (بدره، پهله، صالح‌آباد، لومار، موسیان و میمه) در طبقه جمعیتی کمتر از ۵۰۰۰ نفر، دو شهر (سرابله و چوار) در طبقه ۵۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰ نفر و شش شهر (آبدانان، ارکواز، ایوان، دره‌شهر، دهلران و مهران) در طبقه ۱۰۰۰۰ تا

۲۵۰۰۰ جای دارند. به این ترتیب تمامی شهرهای استان به جز شهر ایلام، جمعیتی کمتر از ۲۵۰۰۰ نفر داشته‌اند. در سرشماری ۱۳۸۵، دو شهر ایوان و دهلران برای اولین بار در طبقه جمعیتی ۲۵۰۰۰ تا ۵۰۰۰۰ نفر قرار می‌گیرند. تعداد نه شهر (میمه، موسیان، مورموری، لومار، صالح‌آباد، زرنه، توحید، پهله و بدره) در طبقه جمعیتی کمتر از ۵۰۰۰ نفر، سه شهر (آسمان‌آباد، چوار و سرابله) در طبقه ۵۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰ نفر و چهار شهر (آبدانان، ارکواز، دره‌شهر و مهران) در طبقه جمعیتی ۱۰۰۰۰ تا ۲۵۰۰۰ نفر قرار دارند. جمعیت شهر ایلام در این سال از مرز ۱۵۰۰۰۰ نفر عبور کرده و به ۱۵۵۲۸۹ نفر می‌رسد. در سرشماری سال ۱۳۹۰، سه شهر ایلام، دهلران و ایوان جمعیتی بالای ۲۵۰۰۰ نفر و مابقی شهرهای استان جمعیتی کمتر از ۲۵۰۰۰ نفر دارند. ۱۱ شهر از ۲۱ شهر استان (شامل بدره، پهله، توحید، دلگشا، زرنه، سراب‌باغ، صالح‌آباد، لومار، مورموری، موسیان و میمه) جمعیتی کمتر از ۵۰۰۰ نفر دارند. بر اساس آخرین نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ نیز، تعداد شهرهای زیر ۵۰۰۰ نفر به بالاترین مقدار خود یعنی ۱۵ شهر (بدره، بلاوه، پهله، توحید، دلگشا، زرنه، سراب‌باغ، شباب، صالح‌آباد، لومار، ماژین، مورموری، موسیان، مهر و میمه) رسیده است. همچنین همانند سال‌های قبل، تنها شهرهای ایلام، دهلران و ایوان جمعیتی بالای ۲۵۰۰۰ نفر دارند و مابقی به نوعی روستا-شهر محسوب می‌شوند که اکثراً به دلایل سیاسی به شهر ارتقاء یافته‌اند و به نقاط سکونت‌گاهی پیرامون خود خدمت‌رسانی می‌کنند. نکته قابل توجه این است که تقریباً نیمی از جمعیت شهری استان در شهر ایلام و نیمی دیگر در سایر شهرهای استان سکونت دارند.

جدول ۱۰۹-روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵

سال	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
شهرهای میانی بزرگ (۲۵۰-۱۰۰ هزار نفر)	ایلام	ایلام	ایلام	ایلام
شهرهای میانی کوچک (۱۰۰-۵۰ هزار نفر)	-	-	-	-
شهرهای کوچک (۵۰-۲۵ هزار نفر)	-	دهلران-ایوان	دهلران-ایوان	دهلران-ایوان
شهرهای بسیار کوچک (۲۵-۱۰ هزار نفر)	دهلران-ایوان-آبدانان-دره‌شهر-مهران-ارکواز	آبدانان-دره‌شهر-ارکواز-مهران	آبدانان-دره‌شهر-مهران-ارکواز-سرابله	آبدانان-دره‌شهر-مهران سرابله-ارکواز
روستا ـ شهر بزرگ (۱۰-۵ هزار نفر)	سرابله-چوار	سرابله-آسمان آباد-چوار	آسمان آباد-چوار	آسمان آباد-چوار
روستا ـ شهر کوچک (کمتر از ۵ هزار نفر)	پهله-بدره-صالح-آباد-موسیان-میمه-لومار	پهله-بدره-مورموری-موسیان-زرنه-لومار-میمه-صالح-آباد-توحید	بدره-پهله-مورموری-زرنه-لومار-میمه-موسیان-سراب-باغ-دلگشا-صالح-آباد-توحید	بدره-شباب-پهله-مورموری-زرنه-سراب باغ-لومار-موسیان توحید-میمه-دلگشا-صالح-آباد-ماژین-مهر-بلاوه

منبع: مرکز آمار ایران،۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نقشه ۱۳- سطح‌بندی جمعیتی سکونتگاه‌های شهری استان ایلام در سال ۱۳۹۵

به طور کلی می‌توان بر اساس طبقات جمعیتی شهرها، الگوی نامتوازن شبکه شهری استان ایلام را به لحاظ جمعیت مشاهده نمود؛ به طوری که حدود ۹۹ درصد از شهرهای استان (شهرهای کوچک زیر ۵۰ هزار نفر) تنها ۵۰ درصد از جمعیت شهری استان را در سال ۱۳۹۵ در خود جای داده‌اند و در مقابل تنها شهر ایلام نیز حدود ۵۰ درصد از جمعیت شهری را به خود اختصاص داده است. به این ترتیب باید گفت که توزیع نامتعادل جمعیت در نظام شهری استان کاملاً مشهود است و شهر ایلام به عنوان مرکز استان، به عنوان پرجمعیت‌ترین شهر استان

همواره فاصله زیادی با سایر شهرهای استان داشته است. افزایش نامتوازن جامعه شهری استان در سال‌های بعد از انقلاب و جنگ تحمیلی شدت یافت به‌طوری که با خالی شدن عمده شهرهای استان از جمله دهلران، مهران و موسیان بر میزان جمعیت سایر شهرهای استان به خصوص شهر ایلام افزوده شد. هم‌زمان با این روند، مهاجرت از مناطق روستایی به شهرهای استان به‌ویژه ایلام، بر توزیع نامتعادل جمعیت دامن زد. لازم به ذکر است که اگرچه ایلام در مقایسه با سایر شهرهای استان از جمعیت قابل توجهی برخوردار است و نیمی از جمعیت شهرنشین استان را در خود گردآورده است، در مقایسه با کشور و حتی منطقه زاگرس، شهری کوچک و کم‌جمعیت محسوب می‌شود. بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، شهر ایلام ۱۵۱امین شهر ایران به لحاظ جمعیت است.

مهم‌ترین ویژگی جمعیتی استان ایلام از نظر چگونگی توزیع فضایی جمعیت و نقاط شهری، نقش برتر و غالب شهر ایلام در نظام سلسله‌مراتبی شهری استان است؛ به‌طوری‌که در تمامی دوره‌های سرشماری، ایلام شهر اول استان بوده است. مهم‌ترین عامل در پیدایش چنین وضعیتی، مرکزیت سیاسی-اداری شهر ایلام است. لازم به ذکر است شهر ایلام با داشتن حداکثر امکانات باعث ایجاد شکاف عظیم در سلسله مراتب شهری و مانع رشد شهرهای میانی شده است.

بر اساس آنچه گفته شد بررسی وضعیت توزیع جمعیت شهری در سلسله مراتب اندازه شهری بیانگر دو موضوع مهم به شرح زیر است:

- تمرکز جمعیت شهری استان در شهر ایلام بیانگر نقش مسلط و موقعیت چشم‌گیر آن در مقیاس استان است. در واقع جمعیت شهر ایلام از سایر شهرهای استان به شدت و سرعت فاصله گرفته و با بررسی شاخص نخست شهری باید گفت که در یک موقعیت فوق برتر در سطح استان قرار دارد و این مهم در یک رابطه نابرابر با سایر شهرهای استان، تعادل فضایی نظام سکونت‌گاه شهری را برهم زده است. همچنین باید گفت شهر ایلام از نظر اندازه جمعیتی با شهر دوم استان (دهلران) که جمعیتی معادل ۳۲۹۴۱ نفر در سال ۱۳۹۵ داشته است، اختلافی در حدود شش برابری دارد.
- از نظر سلسله مراتب اندازه شهرها، نظام سکونت‌گاهی استان دارای عدم توازن و تعادل در توزیع اندازه شهری است؛ به نحوی که هیچ‌یک از شهرهای استان در رده جمعیتی شهرهای میانی کوچک (۱۰۰-۵۰ هزار نفر) جای نگرفته و از ۲۵ کانون شهری استان در سال ۱۳۹۵، ۱۸ نقطه شهری در گروه جمعیتی روستا-شهرها قرار گرفته‌اند.

۳-۵-۱-۴- الگوی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان

استقرار و پیدایش یک شهر بیش از هر چیز تابع شرایط محیطی و موقعیت جغرافیایی و سپس عوامل اقتصادی و اجتماعی است. زیرا عوارض و پدیده‌های طبیعی در مکان‌گزینی، پراکندگی، حوزه نفوذ، توسعه فیزیکی، مورفولوژی شهری و امثال آن‌ها اثر قاطعی دارند و به عنوان یک عامل مؤثر عمل می‌کند.

تنوع شکل اراضی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر شکل‌گیری شهرها و توسعه آن‌ها است، استان ایلام در نواحی شمال و شمال شرق دارای شکل کوهستانی، در نواحی غرب و جنوب غرب دارای اراضی پست و کم ارتفاع و تپه‌ماهوری است. بلندترین ارتفاع از سطح دریا در استان برابر با ۳۰۶۲ متر از سطح دریا و مربوط به قله ورزرین کبیرکوه است و پست‌ترین نقطه استان در جنوب شرقی استان و دارای ارتفاع ۴۶ متر از سطح دریا است. این بستر طبیعی استان زمینه‌ساز استقرار بیش از ۲۰ شهر استان با بیش از ۸۰ درصد جمعیت در نواحی با ارتفاع بیش از ۵۰۰ تا ۱۵۰۰ متر است که در جدول بعدی ارائه شده است.

در استان ایلام شیب توپوگرافی از زمین‌های مسطح با شیب صفر تا شیب‌های بیش از ۶۰ درصد وجود دارد. زمین‌های با شیب بسیار کم و مسطح(کمتر از ۲/۵ درصد) همان‌طور که پیش‌تر در بخش محیط طبیعی مورد بررسی قرارگرفت حدود ۱۴ درصد مساحت استان، زمین‌های با شیب کم و متوسط(بین ۲ تا ۱۵ درصد) حدود ۵۲ درصد مساحت استان و زمین‌های با شیب زیاد(بیش از۱۵ درصد) بیش از ۳۰ درصد استان را شامل می‌شود. بر همین اساس بیشتر شهرهای استان در اراضی مسطح با شیب کمتر از ۲/۵ درصد قرار گرفته‌اند که بیش از ۹۰ درصد جمعیت استان را در خود جای داده‌اند و تنهای روستا-شهرهای کوچک هستند که در اراضی با شیب بیشتر واقع شده‌اند.

از سوی دیگر شکل طبیعی زمین محدودیت‌هایی را در توسعه شبکه ارتباطی ایجاد می‌کند که در فرایند توسعه استان و شکل‌گیری شهرها، استقرار جمعیت مبتنی بر دسترسی مناسب به شبکه راه‌ها و دسترسی به بزرگراه‌ها و راه‌های اصلی بوده است؛ بر اساس بررسی‌ها بیش از ۸۰ درصد جمعیت شهری استان در فاصله کمتر از ۱۰ کیلومتری بزرگراه‌ها و آزادراه‌ها قرار گرفته‌اند.

جدول ۱۱۰-توزیع شهرهای استان بر اساس ویژگی‌های طبیعی و دسترسی به راه‌ها

شرح	روستا ـ شهر کوچک (کمتر از ۵ هزار نفر)	روستا ـ شهر بزرگ (۱۰-۵ هزار نفر)	شهرهای بسیار کوچک (۲۵-۱۰ هزار نفر)	شهرهای کوچک (۵۰-۲۵ هزار نفر)	شهرهای میانی بزرگ (۲۵۰-۱۰۰ هزار نفر)	جمع کل
بین ۱۰۰تا ۵۰۰	۱		۱	۱		۳
بین ۵۰۰تا ۱۰۰۰	۸		۲			۱۰
بین ۱۰۰۰تا ۱۵۰۰	۶	۲	۲	۱	۱	۱۲
تعداد شهر	۱۵	۲	۵	۲	۱	۲۵
بین ۱۰۰تا ۵۰۰	۲۴۵۹		۱۷۴۳۵	۳۲۹۴۱		۵۲۸۳۵
بین ۵۰۰تا ۱۰۰۰	۲۱۲۲۴		۴۵۸۴۶			۶۷۰۷۰
بین ۱۰۰۰تا ۱۵۰۰	۱۳۵۴۸	۱۲۱۱۱	۲۴۳۷۰	۳۱۲۹۹	۱۹۴۰۳۰	۲۷۵۳۵۸
کل جمعیت	۳۷۲۳۱	۱۲۱۱۱	۸۷۶۵۱	۶۴۲۴۰	۱۹۴۰۳۰	۳۹۵۲۶۳
کمتر از ۱ درصد	۳		۱			۴
بین۱ تا ۲/۵ درصد	۶	۱	۳	۲	۱	۱۳
بین۲/۵تا ۵ درصد	۳	۱				۴
بین۵ تا ۱۵ درصد	۳		۱			۴
تعداد شهر	۱۵	۲	۵	۲	۱	۲۵
کمتر از ۱ درصد	۷۵۵۳		۱۷۴۳۵			۲۴۹۸۸
بین۱ تا ۲/۵ درصد	۲۰۴۱۴	۵۸۳۱	۵۸۲۳۹	۶۴۲۴۰	۱۹۴۰۳۰	۳۴۲۷۵۴
بین۲/۵تا ۵ درصد	۴۷۷۹	۶۲۸۰				۱۱۰۵۹
بین۵ تا ۱۵ درصد	۴۴۸۵		۱۱۹۷۷			۱۶۴۶۲
کل جمعیت	۳۷۲۳۱	۱۲۱۱۱	۸۷۶۵۱	۶۴۲۴۰	۱۹۴۰۳۰	۳۹۵۲۶۳
در فاصله ۱۰ کیلومتری آزادراه و بزرگراه	۳	۱		۱	۱	۶
در فاصله ۱۰ کیلومتری راه اصلی	۵	۱	۳			۹
در فاصله ۱۰ کیلومتری راه فرعی	۷		۲	۱		۱۰
تعداد شهر	۱۵	۲	۵	۲	۱	۲۵
در فاصله ۱۰ کیلومتری آزادراه و بزرگراه	۸۵۶۶	۵۸۳۱		۳۱۲۹۹	۱۹۴۰۳۰	۲۳۹۷۲۶
در فاصله ۱۰ کیلومتری راه اصلی	۱۲۴۳۵	۶۲۸۰	۵۱۷۲۸			۷۰۴۴۳
در فاصله ۱۰ کیلومتری راه فرعی	۱۶۲۳۰		۳۵۹۲۳	۳۲۹۴۱		۸۵۰۹۴
کل جمعیت	۳۷۲۳۱	۱۲۱۱۱	۸۷۶۵۱	۶۴۲۴۰	۱۹۴۰۳۰	۳۹۵۲۶۳

۳-۵-۲- نظام روستانشینی

جمعیت روستانشینی در سال‌های اخیر همواره سهم کمتری از کل جمعیت کشور را داشته است و به طور متناوب این سهم کمتر شده است. طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن، رشد جمعیت روستایی کشور تنها در دهه ۷۵-۱۳۶۵ نرخ مثبت ۰/۳ را تجربه کرده است و در سایر دوره‌های سرشماری با رشد منفی روبه رو بوده است. در طول این دوره نسبت روستانشینی در کشور از ۴۵/۲ به ۲۶ درصد کاهش یافته و مطابق سرشماری سال ۱۳۹۵ تنها ۲۰/۷ میلیون نفر از جمعیت ۷۹/۹ میلیون نفری کشور را ساکنان روستایی شامل می‌شود. به عبارت دیگر در بازه زمانی مورد مطالعه با وجود افزایش ۱/۶ برابری جمعیت کل کشور، جمعیت روستایی حدوداً ۸ درصد کاهش یافته است و از سهم آن نسبت به جمعیت کل کشور حدود ۲۰ درصد کاسته شده است. بنابراین روند حاکم بر کل کشور در طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵، کاهش جمعیت روستایی در مقابل افزایش جمعیت کل کشور و در نتیجه کاهش چشمگیر سهم جمعیت روستانشین نسبت به جمعیت کل است.

در سال ۱۳۶۵ تحولات عدیده‌ای در جمعیت روستایی استان به وجود آمده است که از مهم‌ترین این تغییرات، تعداد آبادی‌های خالی از سکنه می‌باشد. عمده‌ترین دلیل این اتفاق، بروز جنگ تحمیلی بین ایران و عراق و خالی شدن روستاهای واقع در شهرستان‌های مهران و دهلران و مهاجرت اجباری جمعیت این نقاط به سایر مناطق می‌باشد. در اثر جنگ تحمیلی تمامی روستاهای این دو شهرستان خالی از سکنه شد.

در سال ۱۳۷۵، کل جمعیت روستایی استان ۲۱۷۶۳۴ نفر بوده که ۴۴/۶۱ درصد کل جمعیت استان و ۰/۹ درصد کل جمعیت روستایی کشور بوده است. کاهش میزان روستانشینی نسبت به شهرنشینی در استان، روندی است که از دوره قبل آغاز شده و در این دهه با پیشی گرفتن میزان شهرنشینی از روستانشینی به وقوع می‌پیوندد. نکته جالب توجه در این کاهش، افزایش ناشی از رشد طبیعی جمعیت است و با توجه به اتمام جنگ تحمیلی و بازگشت آوارگان به روستاها می‌باشد. هرچند که روند رو به رشد مهاجرت‌های روستا-شهری به علت جذاب نبودن محیط روستایی و فقدان امکانات لازم، در این دوره تشدید شده است.

در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ نیز روند رو به کاهش میزان جمعیت روستایی استان نسبت به کل جمعیت استان همچنان ادامه داشته و در حالی که جمعیت روستانشین در سال ۱۳۸۵، ۳۸/۶ درصد کل جمعیت استان را تشکیل داده، در سال ۱۳۹۰ این عدد به ۳۵/۷ درصد کاهش می‌یابد. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ نیز، جمعیت روستایی استان ایلام برابر با ۱۸۴۴۴۴ نفر بوده که معادل ۳۱/۸ درصد از کل جمعیت استان است. این مقدار کمترین میزان روستانشینی استان در کل دوره‌های سرشماری می‌باشد و به نظر می‌رسد روند کاهش جمعیت روستایی استان در آینده نیز ادامه داشته باشد.

به طور کلی جمعیت روستایی استان ایلام طی دوره ۹۵-۱۳۶۵ همانند جمعیت روستایی کشور روند کاهشی داشته است. از جمله دلایل این مهم عبارت‌اند از: مهاجرت و تخلیه آبادی‌های دارای سکنه؛ به نحوی‌که مهاجرت‌های روستا-شهری مهم‌ترین عامل در کاهش جمعیت روستایی در استان ایلام است و تبدیل روستاها به نقاط شهری؛ بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، در سال ۱۳۷۵ دو روستای پهله و لومار، در سال ۱۳۸۵ چهار روستای آسمان‌آباد، توحید، زرنه و مورموری، در سال ۱۳۹۰ دو روستای دلگشا و سراب باغ و در نهایت در سال ۱۳۹۵ روستاهای بلاوه، شباب، ماژین (در قالب تجمیع روستاهای ماژین، همگام، حیدرآباد، فتح-آباد و ایرج آباد) و مهر در نتیجه تغییرات تقسیمات کشوری استان (به‌ویژه به عنوان مرکز بخش) تبدیل به شهر شده‌اند. این امر سبب افزایش جمعیت شهرنشین و نرخ منفی تغییرات جمعیت روستایی استان شده است.

بر اساس آنچه گفته شد، روند تغییرات تعداد جمعیت روستایی در استان ایلام نشان می‌دهد که تا سال ۱۳۷۵ به دلیل اسکان مجدد جمعیت جنگ‌زده در نقاط روستایی و همچنین اسکان برخی از جمعیت عشایری استان در نقاطی جدید، جمعیت روستایی استان افزایش یافته است، اما از سال ۱۳۷۵ به بعد تحت تأثیر شرایط جدید و تشدید مهاجرت‌های روستا-شهری از جمعیت روستایی استان به نفع نقاط شهری به شدت کاسته شده است. نقطه عطف تحول جمعیت روستانشین استان، طی دهه ۷۵-۱۳۶۵ میزان شهرنشینی از میزان روستانشینی پیشی گرفت.

در ارتباط با نرخ رشد جمعیت روستایی نیز می‌بایستی خاطر نشان کرد که برای اولین بار هم در کشور و هم در سطح استان، در دوره ۸۵-۱۳۷۵ روند تغییرات جمعیت روستایی معکوس و منفی شده است. همان‌طور که در جدول زیر مشخص است نرخ رشد جمعیت روستایی استان طی دوره ۹۵-۱۳۶۵ همواره روندی نزولی داشته به طوری‌که از ۰/۲۶ درصد در سال‌های ۷۵-۱۳۶۵ به کمترین میزان خود یعنی ۱/۵۴- درصد در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ رسیده است.

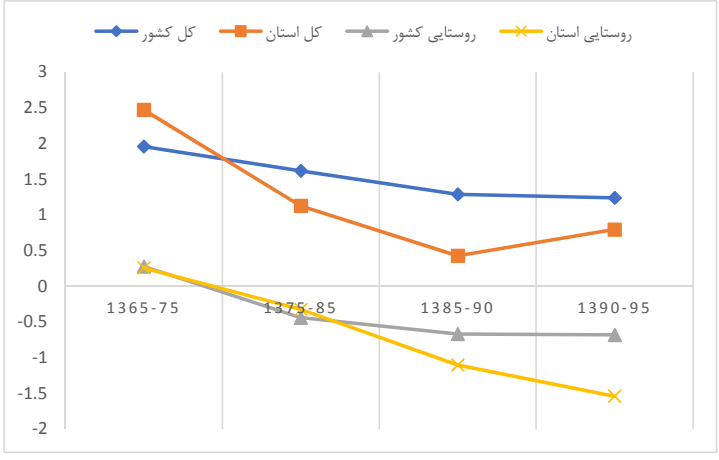
مقایسه نرخ رشد جمعیت روستایی استان ایلام با کشور طی دوره ۹۵-۱۳۶۵ نشان می‌دهد که با وجود مشابهت زیاد، همواره نرخ رشد استان ایلام از کشور پایین‌تر بوده و فقط در دوره ۸۵-۱۳۷۵ این روند برعکس شده است. طی دوره ۷۵-۱۳۶۵ نرخ رشد جمعیت روستایی کشور و استان مثبت بوده و از سال ۷۵ تا ۹۵ این نرخ منفی شده است و در دوره ۹۵-۱۳۹۰ به پایین‌ترین میزان خود در کشور و استان یعنی ۰/۶۸- و ۱/۵۴- رسیده است. با توجه به آنچه گفته شد، روند کاهش جمعیت روستان نشین استان طی دوره ۳۰ ساله ۹۵-۱۳۶۵ با سرعت بیشتری در مقایسه با کشور اتفاق افتاده است؛ چراکه نرخ رشد جمعیت روستان نشین استان طی این

دوره، ۰/۴۶- درصد بوده و این در حالی است که در سطح کشور و طی دوره مذکور میزان این شاخص معادل ۰/۲۸- درصد برآورد شده است.

جدول ۱۱۱-تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵

شرح	جمعیت روستایی				
	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کشور	۲۲۶۰۰۴۴۹	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۰۷۷۹۴۲۳
استان	۲۱۲۰۹۲	۲۱۷۶۳۴	۲۱۰۷۰۳	۱۹۹۳۲۷	۱۸۴۴۴
سهم استان از کشور	۰/۹۴	۰/۹۴	۰/۹۵	۰/۹۳	۰/۸۹
شرح	نسبت روستانشینی				
کشور	۴۵/۷۱	۳۸/۶۹	۳۱/۵۴	۲۸/۶۱	۲۶
استان	۵۵/۵۱	۴۴/۶۱	۳۸/۶۱	۳۵/۷۵	۳۱/۷۹
شرح	متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)				
	۱۳۶۵-۷۵	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۶۵-۹۵
روستایی کشور	۰/۲۸	-۰/۴۴	-۰/۶۷	-۰/۶۸	-۰/۲۸
روستایی استان	۰/۲۶	-۰/۳۲	-۱/۱۰	-۱/۵۴	-۰/۴۶

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۳۰- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور

۳-۶- نظام زیربنایی

استان ایلام به واسطه موقعیت کوهستانی و مرزی از تنوع کمتری از شبکه‌های حمل و نقلی برخوردار است و تنها از شبکه حمل و نقل جاده‌ای و هوایی برخوردار است. همچنین وجود میادین نفت و گاز از مهم‌ترین موضوعات مرتبط با نظام زیربنایی است که در ادامه وضعیت استان در نظام حمل و نقل و ارتباطات و انرژی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳-۶-۱- نظام حمل و نقل و ارتباطات

حمل و نقل استان ایلام بر پایه دو حوزه حمل‌ونقل جاده‌ای و هوایی استوار است، که در ادامه به بررسی این زیر بخش‌ها پرداخته می‌شود.

۳-۶-۱-۱- حمل و نقل جاده‌ای استان ایلام

مقایسه بین سهم انواع راه‌های بین‌شهری در استان ایلام با کل کشور نشان می‌دهد که بیشترین سهم راه‌های استان را راه‌های روستایی و اصلی تشکیل داده است، سهم بزرگراه‌ها بسیار اندک است و استان فاقد آزادراه است، اما مقایسه نسبت راه‌های اصلی به جمعیت در مقابل کشور نشان می‌دهد که وضعیت استان از این نظر در جایگاه نامناسب‌تری نسبت به کشور قرار دارد، اما از نظر طول شبکه بزرگراهی نسبت به جمعیت وضعیت استان نسبت به کشور مناسب‌تر است و به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر حدود ۱۶ کیلومتر بزرگراه وجود دارد. اما این شاخص به واسطه تعداد جمعیت کم در استان به وقوع پیوسته است و مقایسه شاخص‌های دقیق‌تر مانند سهم راه‌های اصلی و راه‌های روستایی نشان از وضعیت نامناسب استان نسبت به کشور دارد.

جدول زیر نشان دهنده شاخص‌های اصلی حمل‌ونقل جاده‌ای استان در مقایسه با کشور است؛ همان‌طور که مشخص است، نسبت طول آزادراه‌ها و بزرگراه‌ها، روستایی و ترانزیتی استان نسبت به جمعیت در مقایسه با کشور در وضعیت مناسبی قرار دارد، اما استان از نظر برخورداری از راه‌های اصلی وضعیت نامناسب‌تری نسبت به کشور دارد؛ وضعیت تجهیزات و پایانه‌های حملی‌ونقلی نسبت به میانگین کشوری جایگاه نامناسبی دارد. بررسی شاخص کشته‌شدگان جاده‌ای نسبت به جمعیت نشان دهنده مخاطره کمتر جاده‌های استان نسبت به کشور است.

جدول ۱۱۲- مقایسه شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای استان و کشور

شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای در سال ۱۳۹۸	کشور	ایلام	وضعیت نسبت به کشور
نسبت طول آزادراه و بزرگراه به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت(کیلومتر به نفر)	۲۵/۸	۱۶/۲	مناسب‌تر
نسبت طول راه‌های شریانی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت(کیلومتر به نفر)	۷۵/۶	۱۱۲/۹	نامناسب‌تر
نسبت طول راه‌های ترانزیتی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)	۳۱/۶	۸۷/۲	نامناسب‌تر
نسبت طول راه‌های روستایی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت روستایی(کیلومتر به نفر)	۶۴۵/۲	۷۶۲/۳	نامناسب‌تر
طول کل راه‌ها نسبت به ماشین‌آلات و تجهیزات راهداری (کیلومتر به دستگاه)	۱۵/۰	۷/۱	مناسب‌تر
نسبت راه‌های ترانزیتی به پایانه‌های باربری(کیلومتر به پایانه)	۳۰۴/۵	۲۵۳/۰	مناسب‌تر
پایانه مسافربری به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (پایانه به ازای نفر)	۰/۴۲	۰/۸۶	مناسب‌تر
تعداد کشته‌شدگان جاده‌ای به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت	۱۴/۰	۲۵/۰	نامناسب‌تر

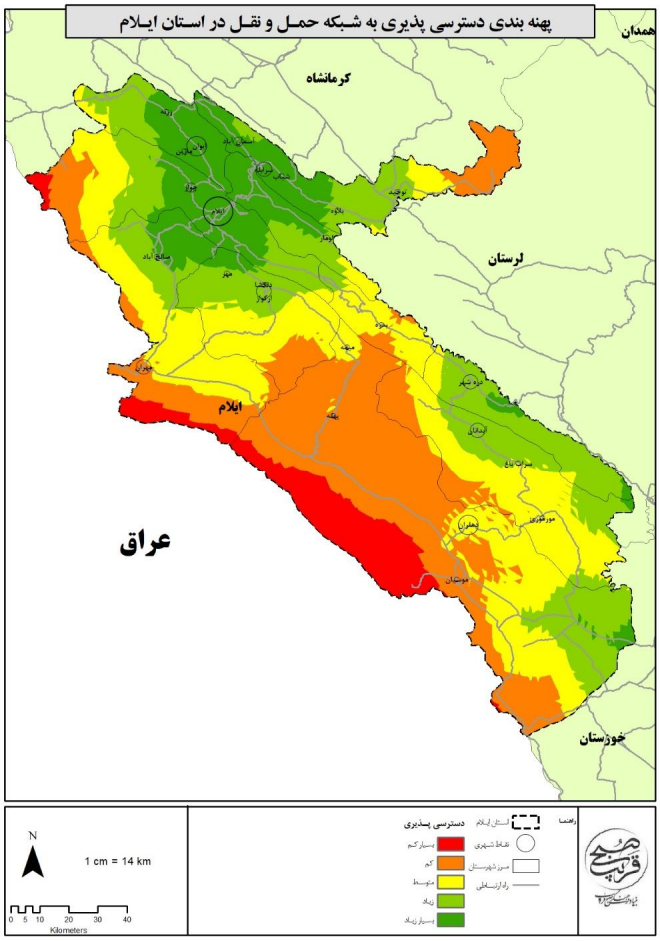
منبع: سازمان راهداری و حمل و نقل جاده‌ای کشور، ۱۳۹۸

عوامل مختلفی در شکل‌گیری شبکه راه‌های استان ایلام تأثیر داشته است که در اینجا به خلاصه‌ای از مهم‌ترین این عوامل اشاره شده است.

- نخست شکل طبیعی زمین و پستی و بلندی‌های استان در پهنه‌های مختلف ارتباط پهنه‌های مختلف استان را با یکدیگر تحت تأثیر قرار داده و محورهای ارتباطی عمدتاً در مسیرها و دشت‌های هموار ایجاد شده است، در نتیجه عرصه‌هایی از استان که دارای ناهمواری بیشتری بوده‌اند از دسترسی کمتری برخوردار هستند.
- توسعه میادین نفت و گاز در دوره معاصر و افزایش درآمدها و نیاز به سرمایه‌گذاری به منظور برداشت و انتقال نفت و گاز، زمینه مناسب برای توسعه محورهای ارتباطی با مناطق نفت‌خیز شده است و این نیاز عامل شکل‌گیری بخشی از محورهای ارتباطی استان بوده است.

۳-۶-۱-۲- پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری

بررسی وضعیت دسترسی‌پذیری استان نشان می‌دهد، پهنه شمالی استان، پیرامون شهر ایلام به واسطه دسترسی به بزرگراه‌ها بیشترین دسترسی‌پذیری را به شبکه حمل و نقل جاده‌ای دارد و پهنه‌های جنوب غربی استان به واسطه ناهمواری و همچنین دوری از مرکز، کمتر مورد توجه بوده است و کمترین دسترسی‌پذیری را دارد.

نقشه ۱۴-پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری در استان ایلام

۳-۶-۱-۳- حمل و نقل ریلی

استان ایلام فاقد مسیر راه‌آهن است و مطابق با برنامه‌های وزارت راه و شهرسازی، امکان اتصال شهر ایلام از طریق یک محور آنتنی به مسیر کرمانشاه، خسروی در دست مطالعه است.

۳-۶-۱-۴- حمل و نقل هوایی و فرودگاه‌ها

تنها فرودگاه موجود در استان فرودگاه ایلام است. طرح احداث فرودگاه شهدای ایلام در سال ۱۳۶۸ کلید خورد و پس از طی مراحل کارشناسی و عملیاتی در سال ۱۳۷۴ به بهره‌برداری رسید. فرودگاه ایلام دارای دو

ترمینال مسافری شامل ترمینال پروازهای داخلی و خارجی (در حال ساخت) با ظرفیت سالانه چهار میلیون نفر مسافر است. همچنین، فرودگاه مجهز به سیستم‌های ارتباطی و ناوبری مناسب (NDB-DME – DVOR – ILS) و چراغ‌های باند برای انجام پرواز در شب است. فرودگاه ایلام دارای یک باند پروازی به طول ۳۱۹۸ متر است و قابلیت پذیرش انواع هواپیماهای متوسط، سبک و فوق سبک را دارد. البته طراحی فرودگاه برای نشست و برخاست هواپیمای بوئینگ ۷۳۷ انجام شده است. در حال حاضر، پروازهای فرودگاه بین‌المللی ایلام محدود به پروازهای داخلی از سه فرودگاه مهرآباد، فرودگاه شهید بهشتی اصفهان و فرودگاه شهید هاشمی نژاد مشهد است.

نقشه ۱۵- شبکه حمل و نقل استان ایلام

۳-۶-۱-۵- فناوری اطلاعات و ارتباطات

بررسی وضعیت فناوری اطلاعات و ارتباطات استان از طریق شاخص توسعه ارتباطات و فناوری اطلاعات (IDI) صورت پذیرفته است؛ هدف اصلی شاخص توسعه ارتباطات و فناوری اطلاعات، بررسی فرایند تبدیل شدن به جامعه اطلاعاتی در راستای حرکت از یک گام به سمت گام دیگر است؛ که به عنوان یک ابزار نیرومند، توسعه جامعه اطلاعاتی را درکشورهای توسعه‌یافته و کشورهای در حال توسعه مورد ارزیابی قرار می‌دهد. این شاخص با استفاده از سه زیر شاخص دسترسی، استفاده و مهارت در فناوری اطلاعات موردسنجش قرار می‌گیرد. بررسی وضعیت استان ایلام از نظر شاخص IDI در سال ۱۳۹۸ نشان دهنده جایگاه ۱۷ ام استان در بین استان‌های کشور است. بررسی زیرشاخص‌ها برای استان نشان می‌دهد که استان در زیر شاخص مهارت استفاده از فناوری اطلاعات دارای رتبه ۱۴ ام، در زیر شاخص دسترسی به خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه ۱۷ ام و در زیر شاخص میزان استفاده از خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه ۱۶ ام در بین استان‌های کشور قرار دارد. لذا باید گفت مهم‌ترین عامل مؤثر بر بهبود جایگاه استان بهبود دسترسی به زیرساخت‌ها و خدمات فناوری اطلاعات در بین ساکنین استان است.

۳-۶-۲- نظام انرژی و تأمین آب

استان ایلام با توجه به موقعیتش در محدوده غربی کشور از منابع نفت و گاز و تأسیسات متعدد مرتبط با نفت و گاز برخوردار است، همچنین تولید انرژی برق در استان در نیروگاه‌های مختلف آبی و گازی صورت می‌پذیرد که در ادامه تشریح می‌شوند.

۳-۶-۲-۱- زیرساخت‌های مرتبط با برق

میزان تولید خالص برق استان در سال ۱۳۹۷، بالغ بر ۸۷۱ گیگاوات ساعت بوده است. در این سال تعداد ۲۲۴۶۹۵ مشترک برق در استان وجود داشته است که بالغ بر ۱۳۰۸۷۷۰ مگاوات ساعت برق مصرف کرده‌اند.

ظرفیت اسمی تولید برق در نیروگاه‌های استان در سال ۱۳۹۷ برابر با ۶۵۸ مگاوات و ظرفیت عملی تولید برق در استان ۶۲۱ مگاوات بوده است، از این میزان سهمی حدود ۷۰ درصد از برق تولیدی در نیروگاه‌های آبی سد سیمره تولید شده است.

۳-۶-۲-۲- زیرساخت‌های نفت و گاز

استان ایلام به عنوان یکی استان نفت‌خیز کشور تعداد از میادین نفت و گاز را در خود جای داده است، از این رو شاهد وجود تأسیسات نفت و گاز در استان هستیم که در بند شماره ۲-۸-۳-۲-ظرفیت‌های اقتصادی استان؛ مورد بررسی قرار گرفته است. تا پایان سال ۱۳۹۸ تمامی ۲۴ نقطه شهری استان ایلام و ۳۷۷ نقطه روستایی استان که حدود ۶۰ درصد روستاهای دارای سکنه استان را شامل می‌شوند، از نعمت گاز برخوردار شده‌اند.

۳-۶-۲-۳- استحصال و تأمین آب

در سال آبی ۱۳۹۷-۱۳۹۶ میزان تخلیه سالانه آب از منابع زیرزمینی استان حدود ۲۴۰ میلیون مترمکعب بوده است؛ در بین شهرستان‌های استان به ترتیب دهلران، مهران و چرداول بیشترین سهم تخلیه منابع آب زیرزمینی را داشته‌اند؛ که بیش از ۸۵ درصد تخلیه سالانه منابع آب زیرزمینی استان مربوط به این سه شهرستان بوده است. در سال ۱۳۹۷ حدود ۱۴۵ هزار فقره انشعاب آب در استان وجود داشته است که نسبت به سال گذشته ۲/۵ درصد افزایش نشان می‌دهد.

جدول ۱۱۳- میزان برداشت و مصرف منابع آب سطحی و زیرسطحی در سال ۱۳۹۲

عنوان	واحد	مقدار
منابع آب سطحی		
حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۲۰۳۴
حجم سالانه آب در چرخه (خروجی از استان ،یا ورودی به دریاچه‌ها، کفه‌ها و کویرها)	میلیون مترمکعب	۲۹۰۰
حجم سالانه آب ورودی از طریق مرزهای استان یا انتقالی به استان	میلیون مترمکعب	۱۳۴۱
منابع آب زیرزمینی		
حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۴۱۲
حجم برداشت سالانه آب از چاه‌ها	میلیون مترمکعب	۲۴۰
حجم سالانه تخلیه از چشمه‌ها	میلیون مترمکعب	۱۰۹
حجم سالانه تخلیه از قنوات	میلیون مترمکعب	۰/۸
میزان کل برداشت و مصارف		
میزان مصرف سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۲۸۲/۷
اضافه برداشت سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۱۶
میزان برداشت سالانه از منابع آب سطحی استان	میلیون مترمکعب	۳۷۰
حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)	میلیون مترمکعب	۶۵۲/۷
مصارف سالانه کشاورزی	میلیون مترمکعب	۵۴۲/۳
مصارف سالانه شرب	میلیون مترمکعب	۹۴/۶
مصارف سالانه صنعت	میلیون مترمکعب	۱۵/۸

منبع: دفتر مطالعات پایه منابع آب، وزارت نیرو، ۱۳۹۲

بررسی میزان مصرف منابع در سال ۱۳۹۲ نشان دهنده سه موضوع اساسی است، نخست سهم برداشت از منابع سطحی ۵۷ درصد و برداشت از منبع آب زیرسطحی ۴۳ درصد آب مصرفی استان است. دوم اضافه برداشت از منابع آب زیرزمینی حدود ۵ درصد از کل برداشت از منابع آب زیرزمینی است و سوم سهم بالای مصرف در بخش کشاورزی است، به طوری که بیش از ۸۳ درصد منابع سطحی و زیرسطحی در بخش کشاورزی مصرف شده است و سهم بخش صنعت حدود ۳ درصد منابع موجود بوده است و حدود ۱۴ درصد مربوط به مصارف شرب بوده است.

۳-۷- بررسی نظام مدیریتی

۳-۷-۱- وضع موجود و مدل مفهومی

در این قسمت از مطالعات سیستم مدیریتی حاکم بر استان ایلام بررسی و تحلیل می‌گردد. این سیستم همچون بستر و چارچوبی است که کلیه فرآیندها و اقدامات توسعه‌ای، هم در حوزه نرم‌افزاری (سازمانی، اداری، حقوقی و ...) و هم در حوزه سخت‌افزاری (اجرا، تدارکات، نظارت و ...)، از طریق این سیستم و نظام موجود صورت می‌گیرد. در واقع می‌توان گفت توسعه پایدار و متوازن استان از یک‌سو، به کلیه برآوردها، تحلیل‌ها و راهکارهای فنی و تخصصی توسعه استان و از سوی دیگر به نحوه اجرای نتایج و محصول مطالعات آمایش که حاصل کارآمدی و اثربخشی نظام مدیریتی است، وابسته است. دستیابی به اهداف طرح آمایش استان نیازمند استفاده حداکثری از ظرفیت‌های قانونی و حقوقی موجود در نظام مدیریتی و شناسایی خلأها و کمبودهای قانونی و اداری و رفع آن‌هاست، تا از این طریق امکان تحقق حداکثری پروژه‌ها و اقدامات برنامه‌ریزی شده در مطالعات آمایش استان فراهم گردد.

نظام برنامه‌ریزی و مدیریت در کشور به صورت متمرکز، از بالا به پایین و به صورت بخشی و تخصصی است. به عبارت دیگر، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی اجرایی و بودجه‌ریزی به صورت متمرکز از مرکز و در سطح ملی صورت می‌گیرد و سهم هر یک از وزارتخانه‌ها (دستگاه‌های اجرایی تخصصی) مشخص و به آن‌ها ابلاغ می‌شود و آن‌ها نیز به صورت سلسله‌مراتبی به دستگاه‌های متناظر در استان و شهرستان ابلاغ نموده و سپس فرآیندهای اجرایی را مطابق آیین‌نامه‌های سازمان برنامه و بودجه کشور، انجام می‌دهند. نظام پایش و نظارت عملکرد نیز متناسب با همین سیستم سلسله‌مراتبی از سطح خرد به کلان تهیه و جهت برنامه‌ریزی‌های آینده بکار گرفته می‌شود. در این نظام انجام هماهنگی‌های بین بخشی از طریق تشکیل ستادها، کمیته‌ها و کمیسیون‌های متشکل از نمایندگان دستگاه‌ها زیر نظر عالی‌ترین مقام مرتبط ملی، استانی یا شهرستانی، صورت می‌گیرد.

اجرای آمایش سرزمین در مقیاس استان ایلام و شهرستان‌های آن در چارچوب نظام مدیریتی مذکور با چالش-هایی مواجه است که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

- عدم ثبات ساختارهای سازمانی و رویه‌های تصمیم‌سازی در خصوص برنامه آمایش استان؛
- فقدان نظام تولید و انتشار داده‌های لازم برای تصمیم‌گیری در خصوص برنامه آمایش در سطوح فضایی،
- ضعف در تعریف دقیق ارتباط و همگرایی بین مطالعات آمایش استان با فرآیندهای مدیریتی توسعه استان از یک سو و لوایح برنامه‌های ۵ ساله توسعه و برنامه‌های اجرایی یک‌ساله توسعه استان از سوی دیگر؛
- تأثیر روابط پیشامدرن (نظام قبیله‌ای و قومی) بر مدیریت کلان و خرد استان؛
- تفاوت در انتظارات مدیران استان و درک متفاوت از برنامه‌ها و طرح‌های توسعه استان؛
- نگاه مقطعی و عدم استمرار و تداوم در برنامه‌ریزی و اجرا؛
- اعمال نفوذ گروه‌های فشار و گروه‌های خارج از سازمان بر روند و اولویت اجرای برنامه‌ها و اقدامات؛
- مدیریت کوتاه‌مدت در سطح کلان استان و عدم آشنایی آن‌ها با مسائل و چالش‌ها، ظرفیت‌ها و فرصت‌های استان؛
- نبود داده و اطلاعات لازم، فنی و به هنگام برای مدیریت فرآیندها و همچنین کمبود جدی نیروی انسانی ماهر و متخصص در استان؛
- بی‌ثباتی در نظام تصمیم‌گیری و عدم توجه جدی به برنامه آمایش سرزمین در تدوین برنامه توسعه استان؛
- عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی با توجه به مهاجرفرست بودن استان؛
- توسعه کمی دستگاه‌های دولتی و کارکنان دولت بیش از ظرفیت و توان مدیریتی و مالی دولت در استان؛
- عدم توجه و برنامه‌ریزی جدی مدیریت استان جهت تکمیل پروژه‌های کلان و زیرساختی استان؛
- نگاه سیاسی و امنیتی به منابع طبیعی استان و مداخلات فراوان سطح ملی در مدیریت استان؛
- فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان؛
- عدم اجرایی نمودن پروژه‌های اولویت‌دار حوزه مدیریت و تصمیم‌گیری نظیر ایجاد سیستم پشتیبان تصمیم‌گیری فضایی (SDSS بر اساس سند آمایش استان)، طراحی سامانه مکان مرجع برای انطباق

پروژه‌های اجرایی با الزامات سند آمایش استان، تشکیل کارگروه ویژه آمایش در استان به صورت منظم و انجام وظایف محوله، بازنگری طرح آمایش استان در دوره‌های ۵ ساله و سایر موارد؛

- نبود نظام یکپارچه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان؛
- تشتت شدید در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی؛
- عدم توجه جدی به شوراهای عالی و ستادهای استانی نظیر شورای عالی شهرسازی و معماری، ستاد بازآفرینی پایدار شهری، ستاد آموزش استان و غیره به آمایش سرزمین در سطح ملی و استانی و استفاده از ظرفیت‌های آن‌ها؛
- نبود نتایج و دستاوردهای آمایش سرزمین به عنوان قوانین لازم‌الاجرا برای نهادهای دولتی و غیردولتی؛
- فقدان متولی جدی، کارآمد، مسئولیت‌پذیر و پاسخگو برای اجرای آمایش استان؛
- نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان؛
- کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم و مدیریت بهینه منابع موجود برای تحقق آمایش استان؛
- عدم اجرای مدل مفهومی پیشنهادی برنامه آمایش استان در ارتباط با نظام برنامه‌ریزی هماهنگ بین بخش‌ها و دستگاه‌های استانی؛
- نبود ابزارها، سازوکارهای منسجم و نهادهای مسئول پایش و نظارت بر عملکرد آمایش و فرآیندهای آن (سامانه ساترا، اگرچه یک بستر مناسب است اما سازوکار نهادی نیست)؛
- فقدان مشارکت جدی نهادهای غیردولتی و نمایندگان مردم (نمایندگان مجلس شورای اسلامی و اعضای شورای اسلامی استان، شهرها و روستاها) در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌های برنامه توسعه استان؛
- نبود تقسیم وظایف، جایگاه قانونی و مسئولیت‌های نهادی غیردولتی و نهادهای عمومی در برنامه توسعه استان و پاسخگویی آن‌ها؛
- ضعف در مشارکت و همکاری نهادهای قضایی به عنوان ناظر و مدعی‌العموم در برنامه‌های توسعه استان؛
- فقدان توجه به فرصت‌ها و پتانسیل‌های به وجود آمده بعد از تهیه طرح از یک سو و تغییر در شرایط ویژگی‌های مکانی و فضایی از سوی دیگر در راستای بازنگری و به‌روزرسانی برخط برنامه توسعه استان؛
- نبود سازوکار حفظ و رعایت زمان‌بندی پروژه‌ها و اقدامات برآمده از برنامه توسعه استان و ایجاد سازوکار رفع مشکلات و موانع اجرایی؛

- ضعف در شناسایی و توجه جدی به مسائل و مشکلات مردم استان به عنوان مجریان و دخیلان اصلی توسعه استان و سازوکارهای لازم برای انتقال نظرات و دیدگاه‌ها در برنامه توسعه؛
- عدم فرآیند برنامه‌ریزی از پایین به بالا و ایجاد شرایط تأثیرگذاری آن بر استراتژی‌های کلی توسعه استان؛
- نبود نظام کارا و مؤثر در جهت حفظ کیفیت اجرای برنامه‌ها و اقدامات توسعه‌ای؛
- تداخل تصمیم‌گیری‌ها در مناطقی با تداخل مسئولیت‌های نهادهای متولی و مجری وجود خلأهای تصمیم‌گیری؛
- ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران با هدف کاهش حداقل تأثیرات بر فرآیند توسعه استان؛
- نبود سازوکارهای لازم برای کاهش ریسک جهت فعالیت بخش خصوصی و تعاونی؛

برای رفع موانع نظری و عملی اجرای آمایش استان نیازمند چارچوب نظری مناسب و منطبق با شرایط کشور است، تا از این طریق هم از حداکثر ظرفیت قانونی موجود کشور استفاده شود و هم خلأهای موجود شناسایی شده و فرآیندهای لازم برای ایجاد سازوکارهای قانونی مناسب در آینده برداشته شود. لذا با مطالعه منابع مختلف داخلی و خارجی از جمله PMBOK، IMS، PDCA، KM، TQM، D&E، ROM و سایر مطالب مرتبط، مدل مفهومی نظام مدیریتی آمایش استان مطابق نمودار صفحه بعد پیشنهاد شده است.

در این مدل کلیه مفاهیم کلیدی مرتبط با اجرای برنامه توسعه آمایش استان دیده شده است. هر یک از این ابعاد، خود یک نظام مدیریتی است که باید توسط نهادهای مرتبط در یک سازوکار اجرایی مناسب انجام شود. لازم به ذکر است که کلیه ۱۴ بعد (نظام) در کنار یکدیگر می‌تواند حداکثر اثرگذاری و کارآمدی را برای نتایج مطالعات آمایش استان داشته باشد. ایجاد خلل جدی در هر یک از این ابعاد، عملاً سایر ابعاد را با چالش جدی در هدایت و راهبری مواجه می‌کند.

نمودار ۳۱- چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضایی استان

۳-۷-۲- تحلیل وضع موجود

استان ایلام به‌عنوان محروم‌ترین استان کشور هم‌اکنون با مشکلات متعدد بیکاری، آسیب‌های اجتماعی، عدم توسعه‌یافتگی و غیره دسته و پنجه نرم می‌کند، طی سال‌های اخیر دولت‌ها برای شتاب توسعه استان پروژه‌ها و طرح‌های مختلفی تصویب و اجرایی کرده‌اند که متأسفانه به دلیل عدم توجه در بحث اعتبارات و عدم مدیریت درست، بسیاری از پروژه‌ها در این استان، سال‌ها از برنامه‌های پیش‌بینی‌شده عقب افتاده است. یکی از مهم‌ترین آن‌ها نبود زیرساخت‌های ارتباطی و امکانات لازم است، در سال‌های اخیر پروژه‌های نیمه تمام متعددی در بخش‌های مختلف استان از جمله حوزه زیرساختی در انتظار اعتبارند. طبق برآورده های انجام شده بیش از ۱۰ هزار میلیارد تومان برای تکمیل پروژه‌های نیمه تمام استان ایلام نیاز است.

راه آهن ایلام، آزادراه چیلات، آزادراه کرمانشاه-ایلام، چهار خطه کردن محور ایلام-مهران، تونل کبیرکوه و...تنها بخشی از پروژه‌های نیمه تمام حوزه راه‌سازی و زیرساختی در استان ایلام هستند.

بخش قابل توجهی از ظرفیت‌ها و فرصت‌های استان در حوزه کشاورزی، گردشگری، صنایع تبدیلی به دلیل مدیریت نامطلوب و ناکارآمد در سطوح مختلف استان به عوامل توسعه پایدار استان تبدیل نشده است. تهیه یک طرح آمایش با کیفیت بالا کافی نبوده و نیازمند سازوکارهای اجرایی مناسب و سازگار با طرح است، تا از این طریق امکان تحقق و اجرای نتایج طرح آمایش حاصل شده و اثرات مثبت آن در توسعه استان نمایان شود. این استان به شدت از کمبود نیروی انسانی فنی و متخصص و نیز مهاجرت گسترده از استان رنج می‌برد. بخش قابل توجهی از ادارات کل و ادارات شهرستانی و شهرها فاقد کارشناسان فنی و متخصص برای اجرای دقیق و صحیح طرح‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌ها هستند. همچنین در حال حاضر این استان دارای پروژه‌های ناتمام بسیاری است. بنا بر اظهارنظر مسئولان استان ایلام، این استان دارای بیش از ۲۱۹۰ پروژه ناتمام است که در برخی بیش از ۵۰ سال از شروع عملیات عمرانی آن‌ها می‌گذرد. در زیر به برخی از این پروژه‌ها اشاره می‌گردد:

۱. تونل کبیرکوه: در شهرستان‌های دره شهر و آبدانان در جنوب استان بیش از ۱۰ سال از کلنگ‌زنی آن می‌گذرد.
۲. چهار خطه کردن محور ایلام- مهران: مسیر تردد اصلی زائران اربعین حدود ۵ سال از ساخت آن می‌گذرد.
۳. راه آهن ایلام: به دلیل عدم تخصیص اعتبار کافی، هنوز پروژه آغاز نشده است.
۴. پروژه تلمبه ذخیره سد سیمره: تاکنون حدود ۵۰ درصد پیشرفت داشته است و به دلیل مسائل سیاسی هنوز تکمیل نگردیده است.
۵. سامانه گرمسیری: هدایت آب‌های مرزی از کردستان، ایلام و دشت‌های مرزی به حوضه‌های داخلی کشور را بر عهده داشته، اما هنوز به دلیل کمبود بودجه بلاتکلیف است.
۶. ۳۰۸ کیلومتر خطوط اصلی و طرح‌هایی نظیر کتابخانه مرکزی، زندان ایلام، ورزشگاه ۱۵ هزار نفری، واحدهای مسکن مهر، نیروگاه و سدها، طرح‌های توسعه جاده‌ای، پتروشیمی، پالایشگاه نفت و طرح‌های ریز و درشت دیگر در بخش‌های صنعت، کشاورزی، گردشگری و فرهنگی و حتی درمانی که افتتاح و راه‌اندازی به موقع آن‌ها می‌توانست گره‌گشای مشکل بزرگ توسعه استان باشد اما همچنان ناتمام هستند.

بنابراین به‌ویژه در خصوص پروژه‌های زیرساختی، تأمین بودجه و تکمیل پروژه‌های عمرانی و غیر عمرانی نیمه تمام دولت از مشکلات جدی استان ایلام است. این امر کلیه امورات مربوط به مدیریت زمان، کیفیت، تغییرات، ریسک، نتیجه‌گرایی و غیره را تحت تأثیر قرار داده و نامشخص کرده است. هیچ سازمان و نهادی نیز مسئولیت این عدم تحقق برنامه را به عهده نگرفته و پیشنهاداتی در خصوص به روزرسانی آن انجام نداده و همه امورات

تحقق پروژه‌ها و اقدامات را به بودجه دولت گره زده‌اند. این در حالی است که راه‌حل‌های متنوع و مختلفی تأمین مالی برای اجرای پروژه‌ها می‌توان برنامه‌ریزی و اجرا کرد.

به موارد فوق باید، بخش پروژه‌های غیر عمرانی نظیر پروژه‌های اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی را نیز که معمولاً از دید مسئولان مغفول می‌ماند، اضافه کرد. به این ترتیب متوجه مشکلات عظیم توسعه‌نیافتگی استان ایلام با توجه به منابع سرشار طبیعی آن خواهیم شد. دولت با در اختیار داشتن نقش‌های مختلف نظارت و ارزیابی، تأمین مالی، انتخاب مجریان و پیمانکاران و تصمیمات اجرایی پروژه‌ها، عملاً به عنوان مجری و متولی اجرا شناخته شده و تا حد زیادی توانمندی و ظرفیت‌های بخش خصوصی را در زمینه‌های مختلف خلاقیت و نوآوری، تأمین مالی، ارتقای کیفی، مدیریت اجرا و بهره‌برداری بهینه و کارآمد نادیده گرفته است.

با نگاهی کوتاه به اجرای پروژه‌ها و برنامه‌ها در استان ایلام می‌توان چالش‌ها و مشکلات جدی در اجرا و بهره‌برداری آن‌ها را در نظام مدیریت اجرا دانست که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

۱. ساختار قبیله و مذهبی موجود در استان ایلام موجب کشمکش‌ها و تضادهای عملکردی و رفتاری در میان مدیران و کارشناسان نهادهای دولتی و غیردولتی شده است و این امر هم‌گرایی وحدت سازمانی را با مشکل مواجه کرده است.
۲. نگاه سیاسی و امنیتی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی با توجه به ۴۳۰ کیلومتر مرز مشترک با کشور عراق موجب شده است که در استان ایلام بسیاری از پروژه‌ها و اقدامات با بن‌بست مواجه شود. نگاه حزبی- قومی و جهت‌گیری مدیریتی در این زمینه از موانع مهم و مشکلات عمده این استان است.
۳. مداخلات تصمیم‌گیری‌های سطح ملی در سطح استان بسیار زیاد است. به دلیل منابع فراوان مهم در سطح ملی، تصمیم‌گیری‌ها در پایتخت بدون مشورت با سطح استانی گرفته می‌شود و آثار این تصمیم‌ها در مردم استان در نظر گرفته نمی‌شود.
۴. عدم تمرکز و آشنایی کافی مدیران و کارشناسان دستگاه‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی با وظایف و مأموریت‌های سازمانی و برنامه‌ریزی برای انجام آن‌ها از معضلات این استان است. کمبود جدی نیروهای متخصص و فنی در حوزه فعالیت از جمله مشکلات اصلی این استان است.
۵. مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان ایلام کمتر متناسب با وضعیت استان و تصمیم‌گیری در مورد بهبود فرآیندها و حل مشکلات است. در بسیاری موارد مصوبات انجام شده، به مرحله اجرا در نیامده‌اند.

۶. ساختار فعلی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و همچنین سایر شوراهای استان، بسیار عریض و طویل و با کارگروه‌های فراوان زیرمجموعه بوده که عملاً تصمیم‌گیری و اتفاق‌نظر را با مشکل مواجه می‌کند. بررسی‌ها نشان داده است که این شوراها تأثیر مثبت و مؤثری بر توسعه استان نداشته و نیاز به تغییرات ساختاری و عملکردی در این شوراها به صورت جدی احساس می‌شود. همچنین هیچ‌گونه نهاد و سازوکار نظارتی بر عملکرد این شوراها وجود ندارد.

۷. عدم مشارکت و بهره‌مندی بخش خصوصی و مردم ایلام در توسعه استان: متأسفانه اکثر سمن‌ها از مأموریت وظایف خود آشنا نبوده، رویکرد قومی و طایفه‌ای داشته و از این ظرفیت برای حل بخشی از مشکلات و معضلات استان که در توان همکاری آن‌هاست، استفاده نمی‌شود.

۸. نمایندگان مردم استان ایلام نظیر نمایندگان مجلس شورای اسلامی و مهم‌تر نمایندگان در شورای اسلامی استان، شورای اسلامی شهرها و روستاهای استان و نمایندگان صنوف، نقش بسیار اندک و ناچیزی در تصمیم‌گیری‌های راهبردی و کلان استان دارند. در استان ایلام همواره به دلیل نقش پررنگ مسائل امنیتی و منابع آب، مردم دیده نشده‌اند. این در حالی است که در مواقع بحرانی، همیشه این مردم استان بوده‌اند که هزینه و امکان عبور از بحران را فراهم کرده‌اند.

۹. در این استان نهادهای نظارتی همچون استانداری، سازمان برنامه و بودجه استان واحدهای ارزیابی و نظارت دستگاه‌های اجرایی، هیچ‌گونه سیستم اجرایی دقیق و هدفمند و برنامه‌ریزی‌شده‌ای برای مدیریت زمان پروژه‌های اجرایی را ندارند. همواره در پروژه‌ها بخش CPM پروژه‌ها وجود دارد که پیشرفت کار را کنترل می‌کند. اما مدیریت زمان یعنی رفع چالش‌هایی که زمان پروژه را با تغییر مواجه می‌کند. تأخیر در اجرای پروژه‌ها تنها به دلیل تأمین منابع مالی نیست، بلکه عمدتاً به دلایل تصمیم-گیری‌های نادرست و غیرواقع تأمین مالی و تأمین‌کنندگان مالی، نبود راهکارهای رفع چالش‌های قانونی و حقوقی نظیر مالکیت، بروکراسی اعطای مجوزها و صلاحیت‌ها و نظایر آن است. مدیریت زمان اقدامات توسعه‌ای در استان عملاً بدون متولی است.

۱۰. شرایط استان همواره در حال تغییر است. این تغییرات شامل تغییر در داده‌ها به دلایل مهاجرت و جابجایی، تغییر در فناوری، تغییر در پارادایم‌ها و رویکردهای مواجه با مسئله، تغییر در نیروی انسانی و ماهر، تغییر در بودجه و اعتبارات، تغییر در قوانین و مقررات و موارد مشابه است. سازگار شدن فرآیند توسعه استان و انطباق پروژه‌های کلان و راهبردی که معمولاً بلندمدت هستند با این تغییرات، یک کار کارشناسی، فنی و مدیریتی (تصمیم‌گیرانه) است. در استان متولی رصد تغییرات، اثرات آن بر اقدامات

و پروژه‌ها، رفع کمبودها و نیازهای جدید چه ارگان و سازمانی است؟ مدیریت تغییرات یکی از چالش‌های جدی دنیای امروز ماست که نیاز است سازوکار مناسبی برای آن دیده شود.

۱۱. بسیاری از پروژه‌هایی که توسط دولت و یا توسط بخش خصوصی یا تعاونی که دارای صلاحیت لازم یا نظارت کافی نبوده‌اند، اجرا شده‌اند، از کیفیت پایین در بهره‌برداری برخوردارند. بخش قابل توجهی از این پروژه‌ها به اهداف خود نرسیده و با صرف هزینه و زمان زیاد، در واقع ناموفق بوده‌اند. مدیریت کیفیت یک فرآیند است که پایش، نظارت و ارزیابی فناوری، نیروی انسانی، گردش کار، مواد و مصالح و ارائه خدمت را بررسی و مدیریت می‌کند. با نگاهی به کشورهای همسایه این استان، تمرکز بر کیفیت و تأثیر آن بر جذب مخاطب و سرمایه را می‌توان به آسانی مشاهده کرد. مدیریت کیفیت توسعه استان به عهده چه سازمان و ارگانی است؟ لازم است که این امر مهم در سازوکاری مطمئن و فنی پیگیری و اجرایی گردد.

۱۲. هر دستگاه اجرایی و یا نهاد نظارتی و سیاست‌گذاری دارای قلمروهای فعالیتی و عملکردی است. یکی از چالش‌های جدی استان ایلام تداخل زیاد این قلمروها و عدم انطباق تصمیم‌گیری‌ها در قلمروهای مشترک است. هر دستگاهی برای پیشبرد اهداف و مأموریت‌های سازمانی خود طرح‌ها و برنامه‌هایی را آماده و تصویب می‌کند. این در حالی است که راهکارهای پیشنهادی این طرح‌ها در قلمروهای مشترک، در بسیاری موارد متناقض، متضاد و خنثی‌کننده یکدیگر است به جای آنکه هم‌افزا و دارای سینرژیک باشد.

۱۳. توسعه استان ایلام بدون توجه به رصد تغییر شاخص‌های توسعه امکان‌پذیر نیست. برای تصمیم‌گیری کارآمد و مؤثر لازم است که داده‌ها و اطلاعات در طول زمان از رصد شده تا بستر لازم برای تحلیل، چرایی و چگونگی معین گردد. بدون داده‌های کمی و کیفی هدفمند، تصمیم‌گیری، قدم زدن در تاریکی مطلق است و امید داشتن به شانس و اقبال است. ایجاد سامانه داده‌ها و اطلاعات به صورت روشمند و هدفمند کمک می‌کند که اولویت‌ها، چالش‌ها، میزان عدم قطعیت و قابلیت کنترل و برنامه-ریزی، دخیلان و ذی‌نفعان و بسیاری موارد مؤثر دیگر در تحقق توسعه، مشخص گردد. این امر نیازمند مدیریت و سیستم داده‌ها و اطلاعات در درازمدت است. به طوری که با تغییرات مدیران و یا سیاست‌های اجرایی، این نظام مدیریت به کار خود ادامه دهد.

۱۴. برنامه‌ریزی توسعه استان ایلام به صورت بالا به پایین انجام شده است. در بهترین حالت نظر افراد و گروه‌های غیردولتی دریافت شده است. این امر با ایجاد نظامی که منابع و دارایی‌هایی که قابلیت جذب و به کارگیری در توسعه استان را دارد، بسیار متفاوت است. بخش قابل توجهی از ظرفیت استان ایلام

در اختیار بخش غیردولتی است. ایجاد یک جایگاه پررنگ در برنامه توسعه استان برای این امر ضروری است. همچنین این منابع به شکلی تجمیع شده و قابل دستیابی سریع نیست، لذا باید به شیوه‌ای مدیریت شود که در طول زمان به صورت انعطاف‌پذیر اضافه و کسر گردد. اگر منابع و دارایی‌های ایلام خارج از استان و کشور نیز به این بخش اضافه شود، پیچیدگی موضوع و ضرورت مدیریت متمرکز آن در استان بیشتر احساس خواهد شد.

۱۵. بررسی تأمین اعتبارات در ۸۰ سال گذشته به روشنی نشان می‌دهد، بودجه‌ریزی با تخصیص اعتبارات دولتی همواره فاصله داشته است. روش‌های مختلفی برای حل این موضوع و جلوگیری از توقف توسعه استان ایلام وجود دارد. برای مثال ایجاد محرک‌های تشویقی جذب سرمایه‌گذار، ایجاد فضای امن سرمایه‌گذاری، کاهش موانع جذب سرمایه و فعالیت‌های اقتصادی، ایجاد تناسب بین اجرای اقدامات و پروژه‌ها با تخصیص اعتبارات، بهره‌گیری از منابع بانکی و تعاونی و موارد مشابه دیگر کمک می‌کند که مدیریت مالی و پولی توسعه استان ایلام با کمترین چالش مواجه شود. لازم است از یک سو ریسک توسعه کاهش یابد و از سوی دیگر مدیریت مالی به صورت متمرکز در استان انجام شود. منابع مالی مسئولیت اجتماعی صنایع نیز از دیگر منابع قابل‌برنامه‌ریزی برای توسعه استان است. در حال حاضر هیچ‌کدام از این موارد به دقت اجرایی نشده است.

۱۶. نهادها و دستگاه‌های استان در بخش دولتی و غیردولتی دارای وظایف و آیین‌نامه‌هایی هستند که گاه با یکدیگر مشترک، متداخل و نا هم‌افزاست. این موارد موجب می‌شود که فعالیت‌های تصمیم‌گیری، اعطای مجوزها، اجرای پروژه‌ها و غیره با تأخیر زمانی زیادی صورت گیرد. مدیریت این چالش‌ها تا حد زیادی در داخل استان ایلام امکان‌پذیر است. لازم است که مدیران عالی این امر را جدی گرفته و سازوکارهای لازم برای مدیریت آن را ایجاد کنند. استفاده از ظرفیت‌های قانونی موجود و ایجاد قوانین و مقررات جدید یکپارچه و هم‌افزا از موضوعات مهم توسعه استان ایلام است.

۱۷. کلیه فعالیت‌های نهادهای دولتی، حکومتی، مردمی و تعاونی در نهایت باید منجر به توسعه بیشتر استان مطابق با پیش‌بینی‌های برنامه توسعه فضایی استان شود. در بسیاری مواقع نهادها و دستگاه‌ها تنها به دنبال اجرای پروژه‌ها هستند و هیچ‌گونه نگاه راهبردی برای دستیابی به اهداف برنامه نیستند. تصور می‌کنند با اجرای صرف پروژه‌ها در بازه‌های زمانی مختلف می‌توان به توسعه استان رسید که خطایی جدی است. همواره در انجام کنش‌های کوتاه‌مدت (اجرای پروژه‌ها و اقدامات) باید نگاه راهبردی و بلندمدت داشت تا موانع و مشکلات فعلی و آینده را دید و حل کرد. لذا مدیریت نتیجه گرا از جمله

مدیریت‌های دیگر مغفول مانده استان، بدون متولی جدی و از چالش‌های پیش‌روست. کلیه فعالیت‌های باید در نهایت منجر به نتیجه گردد. این امر نیازمند مدیریت فرآیند، نتیجه و بهبود است.

۱۸. در نظام برنامه‌ریزی کشور ما، تهیه طرح با اجرای آن دو شق جدا انگاشته شده است. این در حالی است که مدیریت بهبود شامل چهار مرحله اصلی برنامه، اجرا، ارزیابی و بازنگری است. چگونه می‌توان یک برنامه یا طرح را برای ده یا بیست سال به صورت قطعی و بدون انعطاف تهیه کرد؟ چگونه می‌توان تغییرات مختلف مالی، حقوقی، فنی، طبیعی و غیره را در آن اعمال کرد؟ چگونه می‌توان ریسک اجرای آن را کاهش داد؟ و بسیاری ابهام‌های دیگر، بنابراین لازم است که یک برنامه در فرآیند بهبود تعریف و اجرایی گردد. این امر نیازمند یک مدیریت واحد و متمرکز و آگاه است.

در نهایت باید گفت که مدیریت یکپارچه آمایش و توسعه فضایی استان ایلام بدون توجه به هر یک از ابعاد گفته شده امکان‌پذیر نیست. عدم توجه و داشتن سازوکار و برنامه برای هر یک از ابعاد منجر به ایجاد اثرات منفی در دیگر بخش‌ها خواهد شد و در نهایت اجرای برنامه را با چالش و مشکل مواجه خواهد کرد. لذا نمی‌توان برای یک یا چند محور چاره اندیشید و دیگر محورها را به آینده موکول کرد.

۳-۸- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها

۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی

در کنار وجود منابع آب، ظرفیت‌های منحصر به فرد گردشگری طبیعی و ژئوتوریست، مراتع و جنگل‌ها و منابع نفت و گاز، استان ایلام از قابلیت‌های معدنی بی‌نظیری برخوردار است. مهم‌ترین پتانسیل‌های معدنی شناسایی شده در استان به شرح زیر است:

بیتومین: در حال حاضر ۷ معدن فعال بیتومین در استان ایلام وجود دارد و حدود ۲۰ اندیس و محدوده پتانسیل‌دار کشف شده که متأسفانه کار اکتشافی سیستماتیک بر روی آن‌ها انجام نشده است. نواقص اکتشافی شامل انجام ندادن عملیات اکتشافی عمیق، عدم اطلاع از وضعیت گازدهی و گازخیزی رگه‌ها، عدم تشخیص مشخصات فیزیکی و شیمیایی جامع و دقیق اندیس‌ها بوده است. مناطق مستعد جهت عملیات اکتشافی این ماده معدنی با روند شمال باختر- جنوب خاور استان در نزدیکی میدان‌های نفتی می‌باشد.

سنگ گچ: خلوص گچ در استان ایلام بالای ۹۹ درصد می‌باشد و ذخایر آن تا چند ۱۰ میلیون تن برآورد می‌شود. مناطق دهلران، مهران و آبدانان ازجمله مناطق مستعد و دارای پتانسیل گچ می‌باشند.

سنگ آهک: همانند گچ، خلوص آهک نیز در این استان دارای دامنه‌ای برابر ۹۳ الی ۹۹/۹ درصد است. پتانسیل‌های عظیم آهک در مناطق هلیلان، آبدانان و مهران قابل‌توجه است.

سلستین: عیار کانسار سلستین در نمونه‌های موجود در استان ایلام گاهی به ۹۵ % و بیشتر می‌رسد وجود پتانسیل‌های قابل‌توجه سولفات استرانسیم در قسمت‌های شمال غرب دهلران، لزوم پی‌جوئی و اکتشاف در رابطه با این ماده معدنی را ضروری می‌سازد.

ماسه‌سنگ: پتانسیل عظیم ماسه‌سنگی متعلق به دو سازند آغاجاری و بخش لهبری و در مناطق مهران، دهلران و صالح‌آباد دیده می‌شود.

نمک سنگی و آبی: در استان ایلام هر دو نوع نمک (سنگی و آبی) در مناطق مختلف دیده می‌شود. نمک‌های سنگی در منطقه بلوطستان زرین‌آباد، کنجانجم، آبدانان و نمک آبی در منطقه دشتلک، میمک، ماژین و شمال شرق ایوان غرب به چشم می‌خورد. بررسی دقیق در امر شناسایی پتانسیل‌های نمک بخصوص نمک سنگی در استان لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

شیل: پتانسیل عظیم سنگ‌های شیلی در مناطقی چون آبدانان جهت کاربرد آن در خوراک کارخانه سیمان و آجر توجه بیشتر به این ماده معدنی را ضروری می‌سازد.

سنگ نما: از انواع سنگ نما مرمریت در قسمت شمال شرق ایلام در منطقه پیاز آباد به رنگ سفید و در قسمت جنوب غرب ایلام به رنگ سیاه و سنگ نمای گدمه در قسمت غرب شهرستان سرابله موجود می‌باشد.

۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی

مزیت‌های موقعیتی و استراتژیک استان ایلام در حوزه‌های مزیت‌های مکانی و شبکه ارتباطی و مزیت‌های اقتصادی قابل دسته‌بندی هستند که عبارت‌اند از:

الف- پیوند ارتباطی با کشور عراق و ظرفیت بازرگانی و مبادلات مرزی از طریق گمرکات

استان ایلام در چند سال اخیر با تغییر شرایط و حاکمیت در کشور عراق واجد پتانسیل مهم و بی‌نظیری در کشور برای رونق‌بخش بازرگانی و تجارت شده است جدای از تردد سالیانه چند صد هزار زائر عتبات عالیات که می‌تواند ایلام را به یکی از مهم‌ترین استان‌های ترانزیتی کشور و یکی از اصلی‌ترین دروازه‌های زمینی ایران با دنیای خارج تبدیل کند. همگونی فرهنگی، اجتماعی و دینی با مردم عراق امکان ارتباط گسترده تجار ایرانی را

با تجار عراقی فراهم آورده و در واقع رابطه اقتصادی مفقودی که در سال‌های پس از انقلاب با هیچ کشوری پدیدار نشده ، اکنون می‌تواند با عراق پدید آید و استان ایلام کلید اصلی این ارتباط است و توسعه استان درگرو بهره‌گیری از این وضعیت جدید است.

استان ایلام به سبب دارا بودن مرز مشترک با کشور عراق یکی از مهم‌ترین کانون‌های صدور کالای ایرانی به این کشور است. نزدیکی به شهرهای عراق، وجود امنیت کامل در مرز و استقبال تجار و بازرگانان از خروجی بین‌المللی مهران باعث شده که این خروجی به مهم‌ترین معبر مراوده‌های صادراتی ایران ـ عراق تبدیل شود، به طوری که بر اساس آمارها قبل از شیوع بیماری کرونا روزانه یک هزار کامیون حامل کالا از خروجی بین‌المللی مهران به کشور عراق صادر می‌شده است.

ب- میادین و تأسیسات نفت و گاز

میادین نفت و گاز استان ایلام

میدان نفتی دهلران در ۲۲ کیلومتری جنوب غربی دهلران در استان ایلام قرار دارد؛ میزان نفت خام این میدان برابر با ۴۲۱۲ میلیون بشکه برآورد می‌شود که از این مقدار ۶۳۵ میلیون بشکه آن قابل استحصال می‌باشد؛ میدان نفتی دهلران یک میدان مشترک با کشور عراق است که در حال توسعه بوده و تعداد چاه‌های این میدان از ۲۲ چاه از هنگام شروع توسعه به بیش از ۳۰ چاه نفت رسیده است.

میدان مشترک آذر به‌عنوان یکی از پیچیده‌ترین میدان‌های نفتی کشور، با ظرفیت تولید روزانه ۶۵ هزار بشکه نفت جزو مهم‌ترین میادین نفتی استان ایلام است این میدان با بیش از ۴ میلیارد بشکه ذخیره نفت درجا و تولید نفتی سبک در بلوک اناران در استان ایلام (در جنوب غربی ایران و ۲۵ کیلومتری شهرستان مهران) در مرز ایران و عراق واقع شده و تاکنون حدود ۳۶ میلیون بشکه نفت از آن برداشت شده است.سایر میدان‌های نفتی استان عبارت‌اند از میدان‌های آبان و پایدار غرب و چنگوله که در قالب قراردادهای نفتی در مرحله آغازین اجرایی هستند.

پالایش گاز و پتروشیمی ایلام

پالایشگاه گاز ایلام به منظور تأمین گاز مصرفی استان ایلام و استان‌های غربی کشور و هم‌چنین تأمین خوراک پتروشیمی ایلام تأسیس شده است. کار احداث و عملیات این پالایشگاه از خرداد ۱۳۸۰ آغاز و در پاییز سال

۱۳۸۶ مراحل راه‌اندازی اولیه آن صورت پذیرفت. ساخت این پالایشگاه در دو فاز تعریف شده است که در فاز نخست روزانه ۶ میلیون و ۸۰۰ هزار متر مکعب گاز ترش وارد پالایشگاه و پس از شیرین‌سازی، ۵ میلیون و ۸۰۰ هزار متر مکعب متان به خطوط انتقال گاز تزریق می‌شود. این پالایشگاه در فاز دوم نیز دریافت‌کننده افزون بر ۱۰ میلیون متر مکعب گاز ترش است. با احداث پالایشگاه گاز ایلام به منظور پالایش گاز میادین گازی تنگ بیجار و کمان کوه واقع در استان ایلام، طرح مجتمع پتروشیمی ایلام جهت استفاده از محصولات اتان، C3+، C5 این پالایشگاه در زمینی به وسعت ۱۲۲ هکتار در بخش چوار و به فاصله ۱۸ کیلومتری شمال غربی شهرستان ایلام ایجاد شده است.

ج- ظرفیت‌های کشاورزی استان ایلام

استان ایلام با دارا بودن سه میلیون دام سبک و سنگین، ۷/۱ میلیون هکتار جنگل و مرتع و ۲۵۰ هزار هکتار زمین زراعی یکی از قطب‌های کشاورزی محسوب می‌شود. معیشت حدود ۴۴ درصد از جمعیت ۶۰۰ هزار نفری ایلام در بخش کشاورزی تأمین شده یا تأثیر می‌پذیرد. استان ایلام با توجه به فعالیت‌های متنوع در فعالیت‌های کشاورزی و دامداری که ناشی از گوناگونی شرایط جغرافیایی و اقلیمی، وجود جنگل‌ها و مراتع مستعد وجود ظرفیت‌های قابل توجه پرورش دام و طیور و امکان ایجاد صنایع وابسته از موقعیت ممتازی برای سرمایه‌گذاری در بخش کشت و صنعت برخوردار است.

د- مزیت‌های صنعتی استان ایلام

استان ایلام با دارا بودن هفت شهرک و شش ناحیه صنعتی دارای ظرفیت برجسته‌ای برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی است. اکنون حدود ۳۰۰ واحد صنعتی در شهرک‌های صنعتی استان ایلام فعال است. در کنار صنایع، غنی بودن مواد معدنی ظرفیت برجسته اقتصادی در این استان است. ۳۲ معدن در بخش‌های مختلف آهک، گچ، مارون، شن و ماسه و بیتومین در استان ایلام فعال بوده که سالانه یک میلیون و ۷۰۰ هزار تن مواد معدنی از معادن استان ایلام استخراج می‌شود. بخشی از این مواد در داخل استان فرآوری شده و به استان‌های هم‌جوار و کشور عراق صادر می‌شود که می‌توان با سرمایه‌گذاری در این بخش شاهد تحولی عظیم در اقتصاد کشور بود. در سال‌های اخیر در بخش صنعت و معدن، گاز و پتروشیمی و دیگر صنایع وابسته استان ایلام سرمایه‌گذاری‌های چشمگیری صورت گرفته است که در آینده با بهره‌برداری از آن‌ها فرصت‌های مناسبی ایجاد می‌شود. استان ایلام از ظرفیت مطلوبی برای تبدیل شدن به قطب سیمان کشور برخوردار است که بخش

خصوصی باید از این مزیت‌ها به نحو مطلوبی استفاده کند. اما آنچه مهم است این که بر اساس مصوبه‌ای در جریان سفر هیئت دولت به استان ایلام سرمایه‌گذاران این بخش خصوصی برای ایجاد واحدهای صنعتی از معافیت ۱۰ ساله برخوردار می‌شوند که استفاده بهینه از این مصوبه برای سرمایه‌گذاران می‌تواند منجر به توسعه اقتصادی شود.

۳-۸-۳- مزیت‌های رقابتی و نسبی

مزیت‌های نسبی استان

در سال ۸۵ بیشتر شهرستان‌های استان در بخش کشاورزی صادرکننده بوده‌اند و بخش صنعت بعد از کشاورزی در رتبه بعدی قرار دارد، در بخش صنعت شهرستان دهلران بیشترین میزان صادرات را به خود اختصاص داده است و در رتبه بعدی شهرستان‌های شیروان و چرداول و ایوان قرار دارند. استان ایلام در سال ۸۵ در بخش خدمات صادرکننده بوده است. در سال ۹۰ نیز بیشتر شهرستان‌های استان در بخش کشاورزی صادرکننده بوده‌اند خود استان بیشترین میزان صادرات را در بخش کشاورزی داشته است. شهرستان‌های ایلام، دهلران و شیروان و چرداول در بخش صنعت صادرکننده می‌باشند در بخش خدمات شهرستان ایلام و خود استان صادرکننده هستند. مقایسه میان سال‌های ۸۵ و ۹۰ بیانگر آن است که این استان در بخش کشاورزی بیشترین میزان صادرات را داشته است و به ترتیب بخش صنعت و خدمات در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند.

سهم مکانی شهرستان‌های استان ایلام

شهرستان	۱۳۸۵ LQ			۱۳۹۰ LQ		
	صنعت	کشاورزی	خدمات	صنعت	کشاورزی	خدمات
ایلام	۰/۲۸	۰/۷۲	۱/۰۵	۱/۱۵	۰/۴۷	۱/۱۳
دره شهر	۰/۰۰	۱/۲۸	۰/۹۵	۰/۸۵	۱/۵۲	۰/۹۰
دهلران	۶/۳۲	۱/۲۵	۰/۹۴	۱/۰۸	۱/۲۰	۰/۹۴
شیروان وچرداول	۱/۳۴	۱/۶۷	۰/۹۱	۱/۰۱	۱/۵۶	۰/۸۶
مهران	۰/۰۰	۱/۳۲	۰/۹۴	۰/۸۰	۰/۹۰	۰/۹۶
آبدانان	۰/۰۰	۱/۲۷	۰/۹۷	۰/۷۱	۱/۷۵	۰/۸۶
ایوان	۱/۰۳	۱/۱۷	۰/۹۷	۰/۷۶	۱/۵۵	۰/۸۷
ملکشاهی	-	-	-	۰/۶۰	۲/۰۷	۰/۶۹
استان ایلام	۰/۱۰	۰/۵۳	۱/۱۷	۰/۳۷	۲/۲۵	۱/۰۴

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

مزیت رقابتی

بررسی میزان تخصصی شدن در فعالیت‌های صنعتی استان نشان می‌دهد که از ۲۴ کد ایسیک فعال در استان، ۱۰ کد ایسیک به صورت تخصصی در استان وجود دارد. در شهرستان ایلام همه صنایع تخصصی شده وجود دارد. در واقع می‌توان بیان داشت عمده صنایع با فناوری بالا در شهرستان ایلام به صورت تخصصی درآمده است. شهرستان مهران، آبدانان و دهلران از دیگر شهرستان‌های استان با ضریب تخصصی فعالیت هستند. فعالیت‌های تخصصی شده در استان نشان می‌دهد که در حدود ۳۴ درصد از اشتغال استان به صورت تخصصی درآمده است.

جدول ۱۱۴- ضریب تخصصی شدن فعالیت‌های صنعتی در استان ایلام

فعالیت	ضریب تخصصی شدن	شهرستان
ساخت منسوجات(۱۷)	۰.۷۸۰	ایلام
ساخت کاغذومحصولات کاغذی(۲۱)	۰.۵۲۰	ایلام
انتشاروچاپ و تکثیر(۲۲)	۰.۴۷۲	ایلام، دهلران
کک وفراورده های حاصل ازنفت(۲۳)	۰.۷۱۴	ایلام
ساخت موادومحصولات شیمیائی(۲۴)	۰.۴۲۱	بدره
ماشین آلات دفتری وحسابداری(۳۰)	۰.۷۸۰	ایلام
ابزارپزشکی-اپتیکی-دقیق-ساعت(۳۳)	۰.۶۰۴	ایلام
وسایل نقلیه موتوری(۳۴)	۰.۷۸۰	ایلام
سایرتجهیزات حمل ونقل(۳۵)	۰.۷۸۰	ایلام
مبلمان سایرمصنوعات(۳۶)	۰.۵۴۰	ایلام، مهران، آ ابدانان

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

بررسی تمرکز اشتغال صنعتی در استان نشان می‌دهد که تمرکز عمده اشتغال صنعتی در شهرستان ایلام است. تعداد ۱۷۶ بنگاه در زمینه فعالیت‌های صنعتی در استان وجود دارد که معادل ۳۹ درصد از بنگاه‌های صنعتی استان است. شهرستان سیروان دیگر شهرستان استان با تمرکز بالای اشتغال صنعتی است. بررسی تعداد بنگاه صنعتی نشان می‌دهد که ۱۱ بنگاه اقتصادی در این شهرستان وجود دارد. چرداول سومین شهرستان از نظر تمرکز

اشتغال صنعتی است. در این شهرستان ۴۳ بنگاه و معادل ۹/۴ درصد از کارگاه‌های صنعتی استان است. در استان ایلام در مجموع ۴۵۷ کارگاه صنعتی در استان وجود دارد.

جدول ۱۱۵- ضریب تمرکز اشتغال صنعتی به تفکیک شهرستان‌های استان

شهرستان	ضریب تمرکز	شهرستان	ضریب تمرکز
آبدانان	۳.۶۷	دره شهر	۶.۴۳
ایلام	۵۰.۹۳	دهلران	۷.۶۱
ایوان	۵.۸۲	سیروان	۸.۳۵
بدره	۱.۷۳	ملکشاهی	۱.۲۷
چرداول	۸.۰۷	مهران	۶.۱۲

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارندگان

۳-۸-۴- قابلیت‌های گردشگری

تنوع اقلیمی و منحصر به فرد، سابقه تاریخی و هویت فرهنگی وجود آثار و یادمان‌های دفاع مقدس و به‌ویژه وجود پایانه مرزی مهران واقع در مسیر گردشگری زیارتی کشور جمهوری اسلامی ایران و عراق، استان ایلام را به یکی از جذاب‌ترین مناطق دیدنی کشور برای گردشگری، جهانگردی مذهبی و راهیان نور مبدل کرده است.

علاوه بر وجود شهرهای تاریخی و باستانی همچون دره شهر و سیروان، این استان دارای ۲۸ اثر تاریخی (همچون سنگ‌نوشته گل گل ملکشاهی، تنگ بهرام چوبین، قلعه اسماعیل‌خان، تپه باستانی کل زیر، چهارطاقی فرهاد آباد، سنگ‌نوشته میمه میمه، تپه‌های باستانی موسیان، شهر باستانی قدح، تپه مهرگان، آتشکده سه پا و سیاه کل، شهر تاریخی اروجان، قلعه جوق، چغا آهوان، قلعه سام، قلعه هزارانی و غیره) است. روستاهای دیدنی و جذاب از دیگر جاذبه‌های استان ایلام است. این استان دارای روستاهای هدف گردشگری لم بدره، سراب کلان، زنجیره علیا و تنگ قیر در شیروان و چرداول، پشت قلعه آبدانان، حیدرآباد است. علاوه بر این، دارای ۱۲ منطقه نمونه گردشگری می‌باشد. وجود کوه‌ها و دره‌ها متنوع موجب غنای جاذبه‌های طبیعی استان شده است. از جاذبه‌های طبیعی استان می‌توان به غار تایه گه، سد چم گردلان، غار بیشه زار، چشمه قیر روان و چشمه‌های آبگرم طبیعی متعدد، غار خفاش، سد سیمره، تنگه بهرام چوبینه، دره ییلاقی کلم، تنگه زرانگوش، دره دانوک،

تنگه ارغوان، چشمه سفید، دریاچه دوقلوسیاه گاو، تنگه رازیانه، دره ییلاقی هفتاومیش خاص، کوه قلاقیران و طاق شیرین و فرهاد اشاره کرد.

علاوه بر این، این استان دارای صنایع‌دستی بی‌نظیری همچون سیاه‌چادر، جاجیم، گلیم، نمد، قالی، گیوه وسایل چوبی است.

اگر چه تاکنون فعالیت‌های زیادی در استان از جمله توسعه برخی راه‌های زمینی، احداث پایانه مسافری مرزی و احداث مجتمع‌های خدماتی رفاهی بین‌راهی، احداث پارک و مجموعه‌های تفریحی برای جذب گردشگر و رونق گردشگری انجام گرفته است، ولی به دلیل محدودیت‌های زیربنایی و خدماتی نتوانسته است از قابلیت‌های گردشگری، به خوبی استفاده کند (اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی استان ایلام، ۱۴۰۰). بررسی آمار و ارقام مربوط به گردشگری نیز گویای این امر است. به این ترتیب که نتایج طرح آمارگیری از گردشگران ملی بیانگر این است که سهم استان ایلام از تعداد سفر سفرهای انجام شده با اقامت شبانه در کشور تنها ۰/۶ درصد است.

فصل چهارم

رویکرد راهبردی

۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی

مسائل راهبردی به رویدادها، وقایع و روندهای کلیدی، پیچیده و بی‌ساختار اطلاق می‌گردد که با پیامدهای چند رخساره‌ای و چند بعدی اثر چشمگیر بر راهبردهای آتی منطقه و خود منطقه دارند. با توجه به اثرات چشمگیر این مسائل بر منطقه به عنوان یک کل، شناسایی این مسائل یکی از پراهمیت‌ترین گام‌ها در برنامه‌ریزی راهبردی فضایی می‌باشد (محمدیان مصمم، ۱۳۹۸). در ادبیات جهانی رهیافت‌هایی که تصمیم‌گیران برای شناخت مسائل راهبردی بکار می‌گیرند عبارت‌اند از پویش محیطی، مدیریت مسائل، صورت‌بندی مسئله و تشخیص. در این طرح از رهیافت اعتدالی و سپارده برای شناسایی مسائل راهبردی استفاده می‌شود که در واقع با بهره‌گیری از ابعاد و معیارهای رهیافت‌های رایج جهانی است. بدین ترتیب که مسئله‌ای با شفافیت اندک، پیچیدگی، کنگی و عدم قطعیت بالا، اثرات شدیدتر، ماندگارتر و منفی‌تر، غیرعادی و جداگر، چندبعدی بودن و مقیاس اثرگذاری بالاتر و خارج از حوزه قدرت و اختیار و مسئولیت، مسئله‌ای راهبردی‌تر به شمار می‌رود (محمدیان مصمم، ۱۳۹۷). به منظور مشخص کردن این مسائل، بر اساس متغیرها و جهت آن‌ها کارشناس مربوطه از امتیاز ۱ (کمترین) تا ۱۰ (بیشترین) استفاده کرده و در نهایت با جمع امتیازات مسئله راهبردی استان را مشخص کرده است. در جداول زیر مسائل راهبردی استان در عرصه‌های مختلف مشخص و شرح داده شده است.

در عرصه مدیریتی-نهادی، نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان، کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان، نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان، تشتت شدید و تداخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی، عدم درک و فهم درست و دقیق مجریان از اهداف برنامه‌ها و پروژه‌ها، ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای ایمنی و امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران، عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی، نگاه امنیتی به منابع طبیعی این استان، تفاوت در انتظارات مدیران استان و درک متفاوت از برنامه‌ها و طرح‌های توسعه استان و ایجاد کشمکش‌ها به دلیل ساختار قبیله و طایفه‌ای موجود در استان ایلام و عدم همکاری وحدت رویه در توسعه استان مسائل راهبردی استان را تشکیل می‌دهند.

در عرصه زیربنایی و نظام سکونتگاهی مسائل راهبردی استان شامل محدودیت دسترسی به محورهای آزادراهی و شبکه حمل و نقل ریلی، محدودیت‌های مرتبط با تولید انرژی در نیروگاه‌های استان، دسترسی‌پذیری پایین و محدودیت پهنه جنوب غربی استان در ارتباط با شبکه حمل و نقل جاده‌ای، محدودیت‌های مرتبط با

زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات، الگوی نخست شهری و برتری شهر ایلام و توزیع نامتوازن جمعیت و روند فزایند آن، عدم تعادل و توازن در سلسله مراتب اندازه شهرها و خالی بودن رده شهرهای میانی کوچک، محدودیت‌های طبیعی ناشی از شکل زمین (ارتفاع و شیب) در توسعه شهرها و نرخ رشد منفی و روند فزاینده کاهش جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ است.

اگرچه استان ایلام از نظر توسعه صنعتی و به طور کلی توسعه، جزو مناطق کمتر توسعه یافته کشور به حساب می‌آید ولیکن بررسی وضعیت محیط‌زیست استان نشان از مسائل راهبردی عمده دارد. به طوری که استان با مسائل روند رو به رشد ریز گردها، رخداد خشکسالی‌های ممتد، آسیب‌پذیری مراکز سکونتگاهی و کشاورزی در برابر سیل و زمین‌لغزش، زوال و خشکیدگی جنگل‌های بلوط استان و کاهش پوشش مرتعی و تنش و بحران شدید آبی روبرو شده است.

اقتصاد استان نیز با مسائل راهبردی همچون نرخ بالای بیکاری جوانان، مشارکت اقتصادی پایین، ضعف در جذب سرمایه‌گذاری خارجی، سرانه تولید ناخالص داخلی پایین، عدم توسعه بخش صنعت، عدم توسعه صنایع تبدیلی در بخش معدن و کشاورزی، خروج ارزش‌افزوده از استان در بخش معدن، ضعف در گسترش زیرساخت‌های ارتباطی جهت تسهیل جریان کالا و خدمات و ضعف بخش گردشگری و کشاورزی مواجه است.

در عرصه اجتماعی-جمعیتی و آموزش استان ایلام با مسائل راهبردی خودکشی، فقر و محرومیت، مهاجرفرستی و از دست دادن جمعیت جوان و متخصص، پایین بودن درصد رشد سالانه جمعیت، تمرکز نامتوازن جمعیت، سکونتگاه غیررسمی، نزاع‌های فردی و دسته جمعی و طلاق مواجه است.

جدول ۱۱۶- تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی

ردیف	ابعاد نظام مدیریت آمایش استان	عنوان		ابعاد																						امتیاز نهایی
				بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)																محتوای مسئله		کنش مسئله			منبع مسئله		
		مسئله		نامطمئنی و عدم وضوح	ضرر مسئله	پیچیدگی	گستگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک کمتر	مبنی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	زایی اجتماعی کنشکن	وابستگی و ارتباطات	غیر مادی بودن	مقیاس کارکردی	(اقتصادی) اجتماعی	کنترل ناپذیری	عدم قطعیت ناشی از کنش	میزان ناشی نشدن از کنش	غیر عمدی بودن	نداشتن (مسئولیت)	میزان ربط الزتباط	
				↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	
۱	مسئله محور	۱	نگاه سیاسی و امنیتی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی در استان ایلام با وجود ۴۳۰ کیلومتر مرز مشترک با عراق	۲	۸	۶	۶	۸	۶	۱۰	۸	۵	۷	۱۰	۸	۴	۷	۵	۷	۲	۷	۲	۷	۱۲۵
		۲	تناسب کم مصوبات شورای برنامه‌ریزی استان با وضعیت استان و تصمیم‌گیری در مورد بهبود فرآیندها و حل مشکلات	۳	۱۰	۵	۷	۳	۲	۱۰	۸	۴	۸	۴	۸	۷	۶	۱۰	۲	۱	۲	۶	۱	۱۰۷
		۳	عدم ارتباط روشن و شفاف بین جایگاه مطالعات آمایش استان با فرآیندهای مدیریتی استان	۵	۱۰	۸	۷	۴	۷	۱۰	۸	۴	۱۰	۶	۸	۲	۶	۸	۴	۵	۳	۲	۱	۱۱۸
		۴	تأثیر روابط پیشامدرن (نظام قبیله‌ای و قومی) بر مدیریت کلان و خرد استان	۷	۱۰	۷	۶	۵	۶	۸	۷	۳	۸	۸	۸	۳	۵	۸	۱	۲	۱	۲	۱	۱۰۶
		۵	برنامه‌ریزی موضوع محور و بخشی و عدم برنامه‌ریزی بر اساس مسائل اولویت‌دار استان	۳	۱۰	۷	۸	۳	۴	۱۰	۶	۱	۱۰	۸	۲	۳	۵	۱۰	۲	۳	۲	۲	۱	۱۰۰
		۶	نبود سازوکار شناسایی مسائل و اولویت‌های اصلی مردم	۸	۸	۵	۴	۳	۲	۷	۳	۳	۶	۶	۳	۳	۷	۵	۱	۳	۱	۱	۱	۸۰
		۷	فقدان برنامه‌ریزی از پایین به بالا و اصلاح اهداف و راهبردهای کلان استان بر اساس آن	۸	۱۰	۹	۶	۴	۲	۸	۱۰	۴	۸	۱۰	۵	۲	۶	۱۰	۶	۴	۳	۱	۲	۱۱۸
		۸	عدم توجه به آمایش استان در تدوین برنامه توسعه استان	۳	۷	۴	۲	۲	۲	۷	۴	۱	۹	۵	۲	۲	۷	۹	۱	۲	۲	۲	۱	۷۴
۲	ایمنی و امنیت	۹	ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای ایمنی و امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران	۸	۹	۱۰	۵	۷	۶	۸	۸	۸	۱۰	۷	۵	۵	۹	۲	۴	۴	۸	۶	۷	۱۳۶
		۱۰	اعمال نفوذ گروه‌های فشار و گروه‌های خارج از سازمان بر روند و اولویت اجرای برنامه‌ها و اقدامات	۶	۸	۶	۶	۳	۳	۷	۷	۶	۶	۷	۷	۲	۵	۸	۳	۲	۲	۱	۱	۹۶
		۱۱	نگاه امنیتی به منابع طبیعی این استان	۵	۸	۷	۶	۷	۷	۱۰	۸	۷	۸	۱۰	۸	۴	۸	۸	۳	۶	۸	۳	۱	۱۳۲
		۱۲	نبود رویکرد شفاف و روشن امنیتی به توسعه استان و انعکاس آن در برنامه‌های توسعه استان	۵	۴	۶	۲	۷	۴	۵	۵	۸	۵	۶	۴	۳	۷	۲	۷	۶	۵	۵	۶	۱۰۲
۳	منابع و	۱۳	نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان	۸	۱۰	۸	۷	۷	۶	۱۰	۱۰	۲	۱۰	۸	۱۰	۲	۴	۱۰	۳	۶	۷	۶	۸	۱۴۲

امتیاز نهایی		ابعاد																										عنوان		
		منبع مسئله		کنش مسئله		محتوای مسئله	بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)																				مسئله		
		میزان دخالت/تأثیر (سیستم درگیر)		منبع مسئله بیرونی		کنش	میزان تأثیر کنونی منبع مسئله بر مسئله																							
۱۱۳	۱۵۱	۲	۸	۴	۳	۳	۶	۵	۸	۴	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۴	۴	۴	۴
۹۵	۱۱۳	۱	۱	۱	۱	۲	۵	۵	۸	۵	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۳	۵	۵	۵
۱۲۶	۱۵۱	۵	۱	۲	۲	۵	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۵	۵	۵
۱۰۱	۱۱۳	۱	۱	۱	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۵	۵	۵
۸۰	۱۱۳	۱	۱	۱	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۵	۵	۵
۱۲۶	۱۱۳	۵	۱	۲	۲	۵	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۵	۵	۵
۱۲۱	۱۱۷	۲	۱	۱	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۵	۵	۵
۱۲۱	۱۱۷	۲	۱	۱	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۵	۵	۵
۱۱۱	۱۱۷	۱	۱	۱	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۵	۵	۵
۱۰۱	۱۱۷	۱	۱	۱	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۵	۵	۵
۹۸	۱۱۷	۲	۱	۱	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۵	۵	۵

۱۱۳	۱۲۶	۴	۸	۵	۶	۵	۳	۴	۸	۵	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۴	۴	۴	۴
۹۵	۱۱۳	۱	۱	۱	۱	۲	۵	۵	۸	۵	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۳	۵	۵	۵
۱۲۶	۱۵۱	۵	۱	۲	۲	۵	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۵	۵	۵
۱۰۱	۱۱۳	۱	۱	۱	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۵	۵	۵
۸۰	۱۱۳	۱	۱	۱	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۵	۵	۵
۱۲۶	۱۱۳	۵	۱	۲	۲	۵	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۵	۵	۵
۱۲۱	۱۱۷	۲	۱	۱	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۵	۵	۵
۱۲۱	۱۱۷	۲	۱	۱	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۵	۵	۵
۱۱۱	۱۱۷	۱	۱	۱	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۵	۵	۵
۱۰۱	۱۱۷	۱	۱	۱	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۵	۵	۵
۹۸	۱۱۷	۲	۱	۱	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۵	۵	۵

| عنوان | | | | | | | ابعاد | | | | | | |

| ردیف | مسئله | عنوان | ابعاد | | |

جدول ۱۱۷- شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی

ردیف	بعد	مسئله	امتیاز
۱	تصمیم‌گیری قلمرومحور	نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان	۱۵۱
۲	مالی و پولی	کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان	۱۴۷
۳	منابع و دارایی‌ها	نبود نیروهای متخصص و میان رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان	۱۴۲
۴	تصمیم‌گیری قلمرومحور	تشتت شدید و تداخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی	۱۴۰
۵	کیفیت	عدم درک و فهم درست و دقیق مجریان از اهداف برنامه‌ها و پروژه‌ها	۱۳۷
۶	ایمنی و امنیت	ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای ایمنی و امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران	۱۳۶
۷	مشارکتی	عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی	۱۳۶
۸	ایمنی و امنیت	نگاه امنیتی به منابع طبیعی این استان	۱۳۲
۹	کیفیت	تفاوت در انتظارات مدیران استان و درک متفاوت از برنامه‌ها و طرح‌های توسعه استان	۱۳۱
۱۰	مشارکتی	ایجاد کشمکش‌ها به دلیل ساختار قبیله و طایفه‌ای موجود در استان ایلام و عدم همکاری وحدت رویه در توسعه استان	۱۲۸

جدول ۱۱۸- تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش

مسئله	ابعاد																				امتیاز نهایی
	بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)													محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		کنش مسئله			منبع مسئله		
	نامطمئنی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	گستگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک	منفی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	کشمکش زایی اجتماعی بالا	وابستگی و ارتباطات زیاد	غیر عادی بودن	متناسب کارکردی	چند بعدی بودن (اقتصادی/اجتماعی و)	کنترل ناپذیری	عدم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی شدن از کنش	غیر عمدی بودن	میزان ربط/ارتباط نداشتن (مسئولیت)	
	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	
خودکشی	۷	۹	۷	۶	۶	۸	۱۰	۸	۸	۱۰	۹	۷	۸	۶	۹	۶	۶	۶	۶	۶	۱۴۸
نزاع‌های فردی و دسته جمعی	۷	۸	۶	۵	۶	۸	۱۰	۸	۹	۹	۹	۷	۷	۶	۸	۵	۵	۵	۵	۵	۱۳۸
طلاق	۸	۷	۷	۶	۶	۶	۱۰	۸	۶	۸	۶	۷	۶	۶	۹	۶	۷	۷	۶	۶	۱۳۷
پایین بودن رضایت از زندگی	۸	۶	۸	۷	۷	۷	۱۰	۹	۸	۹	۸	۶	۵	۵	۷	۵	۵	۵	۵	۴	۱۳۴
سطح پایین اعتماد سازمانی	۷	۷	۷	۸	۷	۶	۹	۹	۱۰	۶	۸	۵	۵	۵	۸	۵	۴	۵	۴	۳	۱۲۸
سرمایه اجتماعی پایین	۸	۷	۷	۷	۶	۸	۹	۸	۹	۸	۵	۶	۵	۵	۹	۴	۵	۴	۴	۳	۱۲۷
(سطح میانی)																					
فقر و محرومیت	۶	۱۰	۸	۳	۶	۴	۱۰	۱۰	۷	۱۰	۱۰	۱۰	۵	۹	۱۰	۸	۶	۶	۶	۷	۱۵۱
سکونتگاه غیررسمی	۵	۸	۸	۴	۵	۵	۹	۹	۶	۸	۸	۸	۵	۸	۱۰	۸	۶	۶	۶	۷	۱۳۹
مهاجرفرستی و از دست دادن جمعیت جوان و متخصص	۵	۸	۷	۶	۶	۵	۱۰	۱۰	۶	۹	۱۰	۹	۶	۹	۹	۷	۷	۷	۶	۷	۱۴۹
تمرکز نامتوازن جمعیت	۶	۸	۸	۷	۶	۶	۱۰	۸	۷	۹	۹	۷	۷	۸	۸	۶	۶	۷	۵	۶	۱۴۴
پایین بودن درصد رشد سالانه جمعیت	۶	۸	۶	۶	۶	۶	۱۰	۹	۷	۹	۹	۷	۷	۹	۸	۷	۷	۷	۶	۶	۱۴۶
نرخ رشد منفی جمعیت روستایی	۵	۷	۷	۵	۶	۹	۱۰	۸	۶	۸	۴	۷	۷	۷	۹	۶	۶	۶	۵	۷	۱۳۵
کمبود فضای آموزشی و فرسودگی سازه‌ها	۷	۶	۵	۴	۵	۷	۸	۷	۵	۸	۷	۸	۶	۸	۷	۶	۵	۷	۶	۴	۱۲۵
ضعف آموزش‌های مجازی	۶	۸	۵	۴	۲	۶	۸	۵	۶	۵	۶	۶	۴	۷	۵	۷	۳	۸	۷	۱۰	۱۲۴
دسترسی پایین به آموزش	۷	۷	۵	۴	۵	۸	۶	۸	۵	۸	۵	۴	۷	۷	۷	۷	۶	۶	۷	۴	۱۲۱
نرخ ترک تحصیل بالا	۶	۶	۵	۴	۵	۷	۶	۷	۴	۸	۶	۶	۵	۸	۷	۴	۵	۷	۶	۴	۱۱۹
اندک بودن دانشگاه‌های دولتی	۷	۷	۴	۵	۶	۶	۷	۷	۴	۷	۵	۶	۷	۶	۵	۸	۵	۸	۶	۵	۱۱۹
کمبود هیئت‌علمی	۷	۵	۶	۴	۵	۷	۶	۸	۴	۷	۵	۶	۶	۸	۶	۷	۴	۶	۷	۴	۱۱۶
نامشخص بودن وضعیت استخدامی آموزشیاران	۶	۷	۵	۴	۳	۶	۷	۶	۶	۵	۶	۶	۴	۷	۵	۷	۳	۷	۷	۱۰	۱۱۷

جدول ۱۱۹- شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش

عنوان	شرح
خودکشی	میزان خودکشی در استان ایلام(۱۳/۴۴ در صد هزار نفر) به نسبت کل کشور(۵/۳ در صدهزارنفر) تقریباً ۳ برابر بوده است که استان در این خصوص وضعیت بسیار نامناسبی دارد.
فقر و محرومیت	بر اساس پژوهش‌های ذکر شده، ۱۴۶/۷۳۹ نفر در مناطق محروم این استان سکونت دارند. با توجه به جمعیت کل استان، ۲۵/۲۹ درصد از ساکنین این استان درگیر فقر و محرومیت نسبی هستند
مهاجرفرستی و از دست دادن جمعیت جوان و متخصص	طی ۴۰ ساله مورد بررسی (۱۳۵۵-۹۵)، استان ایلام بیش از ۳۶ هزار نفر از جمعیت خود را از دست داده است که حدود ۱۴ هزار نفر از آنان (معادل ۲/۴ درصد از کل جمعیت استان در سال ۱۳۹۵) طی ده ساله‌ی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ از استان خارج شده‌اند.
پایین بودن درصد رشد سالانه جمعیت	طی ۲۰ ساله منتهی به سال ۱۳۹۵، میانگین رشد سالانه کل جمعیت استان، کمتر از یک درصد بوده است.
تمرکز نامتوازن جمعیت	تراکم جمعیتی شهرستان‌ها از ۱۰ نفر در هر کیلومترمربع (شهرستان دهلران) تا حدود ۱۰۹ نفر در هر کیلومترمربع (شهرستان ایلام) در نوسان می‌باشد
سکونتگاه غیررسمی	رشد سکونتگاه‌ها در شهرستان‌های برخوردار نظیر ایلام (محلاتی چون سبزی‌آباد، بان‌بور، کارخانه نمک و بان برز در شهر ایلام با چنین پدیده‌ای مواجه شده‌اند)
نزاع‌های فردی و دسته جمعی	میزان نزاع‌های فردی و دسته جمعی در استان ایلام به نسبت کل کشور بیش از دو برابر بوده است که استان در این مورد وضعیت نگران‌کننده‌ای دارد.
طلاق	نسبت طلاق به ازدواج افزایش یافته است به گونه‌ای که از ۷/۲ در سال ۱۳۹۰ به ۱۹/۷۵ در سال ۱۳۹۷ رسیده است،

جدول ۱۲۰- مسائل راهبردی در عرصه زیربنایی و نظام سکونتگاهی

مسئله	ابعاد																						امتیاز نهایی
	بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)															محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		کنش مسئله			منبع مسئله		
	قابلیتی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	گستگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک	منفی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پایداری	کمبود آگاهی/ناآگاهی بالا	واسطگی و ارتباطات زیاد	غیرعادی بودن	مقیاس کارکردی	چند بعدی بودن (اقتصادی/اجتماعی و)	کنترل پایداری	عدم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی شدن از کنش	غیرعمدی بودن	میزان ریشه ارتباط نداشتن (مسئولیت)	
	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	
محدودیت دسترسی به محورهای آزادراهی و شبکه حمل و نقل ریلی	۵	۶	۴	۵	۵	۶	۸	۵	۲	۷	۵	۸	۴	۶	۷	۵	۳	۳	۶	۶	۶	۶	۱۰۶
محدودیت‌های مرتبط با تولید انرژی در نیروگاه‌های استان	۴	۵	۴	۶	۷	۴	۴	۳	۴	۴	۶	۵	۶	۵	۶	۶	۶	۴	۵	۴	۵	۵	۹۷
دسترسی‌پذیری پایین و محدودیت پهنه جنوب غربی استان در ارتباط با شبکه حمل و نقل جاده‌ای	۳	۵	۴	۴	۵	۵	۷	۵	۵	۶	۵	۷	۵	۴	۵	۶	۶	۵	۵	۴	۴	۴	۱۰۱
محدودیت‌های مرتبط با زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات	۴	۳	۴	۳	۵	۳	۴	۲	۳	۴	۴	۶	۲	۳	۴	۳	۳	۲	۳	۳	۱	۶۶
الگوی نخست شهری و برتری شهر ایلام و توزیع نامتوازن به لحاظ جمعیت و روند فزاینده آن	۷	۶	۵	۵	۴	۴	۵	۵	۵	۶	۳	۶	۴	۵	۵	۳	۵	۴	۴	۵	۹۶
عدم تعادل و توازن در سلسله مراتب اندازه شهرها و خالی بودن رده شهرهای میانی کوچک	۶	۶	۶	۳	۴	۵	۳	۵	۴	۵	۳	۵	۳	۴	۵	۳	۴	۳	۳	۴	۸۴
محدودیت‌های طبیعی ناشی از شکل زمین (ارتفاع و شیب) در توسعه شهرها	۵	۶	۳	۲	۴	۳	۲	۶	۶	۴	۲	۳	۳	۲	۱	۸	۳	۳	۱	۳	۷۰
نرخ رشد منفی و روند فزاینده کاهش جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵	۶	۶	۹	۴	۶	۵	۶	۶	۹	۹	۳	۸	۶	۲	۶	۴	۵	۴	۳	۷	۱۱۴

جدول ۱۲۱- شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی

مسئله	شرح
محدودیت دسترسی به محورهای آزادراهی و شبکه حمل و نقل ریلی	بررسی وضعیت استان از نظر دسترسی به شبکه حمل و نقل جاده‌ای نشان می‌دهد که استان فاقد محورهای آزادراهی است و محورهای بزرگراهی تنهای پیرامون شهر ایلام شکل گرفته‌اند، از سوی دیگر استان فاقد محور ریلی است که دسترسی‌پذیری استان با مناطق خارج استان را به شدت کاهش داده است.
محدودیت‌های مرتبط با تولید انرژی در نیروگاه‌های استان	مهم‌ترین نیروگاه استان نیروگاه آبی سد سیمره است که با ظرفیت اسمی ۴۸۰ مگاوات بیش از ۷۵ درصد تولید برق استان را به خود اختصاص داده است و کل ظرفیت اسمی استان در تولید برق ۶۲۰ مگاوات است که نسبت به سایر استان‌ها این ظرفیت بسیار محدود است.
دسترسی‌پذیری پایین و محدودیت پهنه جنوب غربی استان در ارتباط با شبکه حمل و نقل جاده‌ای	پهنه‌بندی استان از نظر دسترسی به شبکه حمل و نقل جاده‌ای نشان از پیوند ضعیف و محدودیت دسترسی پهنه‌های جنوب غربی استان دارد که از مهم‌ترین عوامل موجد این وضعیت ناهمواری وضعیت توپوگرافی استان است.
محدودیت‌های مرتبط با زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات	بررسی شاخص فناوری اطلاعات و ارتباطات نشان از جایگاه استان در رتبه ۱۷ کشور دارد که در بین شاخص‌های مرتبط با فناوری اطلاعات شاخص دسترسی‌پذیری در پایین‌ترین سطح قرار دارد.
الگوی نخست شهری و برتری شهر ایلام و توزیع نامتوازن جمعیت و روند فزایند آن	بر اساس آمار جمعیتی سال ۱۳۹۵ بیش از حدود نیمی از جمعیت شهری استان در شهر ایلام ساکن هستند و تمامی شهرهای استان تنها ۵۰ درصد از جمعیت شهری استان را در سال ۱۳۹۵ در خود جای داده‌اند؛ همچنین بررسی شاخص نخست شهری استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ با روندی افزایشی به ۰/۶۹ رسیده است که نشان از وضعیت نامطلوب توزیع جمعیت شهری استان دارد.
عدم تعادل و توازن در سلسله مراتب اندازه شهرها و خالی بودن رده شهرهای میانی کوچک	علاوه بر موضوع نخست شهری، بررسی وضعیت اندازه جمعیتی شهرها، نشان از خالی بودن رده جمعیتی شهرهای بین ۵۰ تا ۱۰۰ هزار نفر در استان دارد و از مجموع ۲۵ شهر استان تنها ۲ شهر در رده جمعیتی ۲۵ تا ۵۰ هزار نفر قرار گرفته‌اند.
محدودیت‌های طبیعی ناشی از شکل زمین (ارتفاع و شیب) در توسعه شهرها	ایلام در نواحی شمال و شمال شرق دارای شکل کوهستانی، در نواحی غرب و جنوب غرب دارای اراضی پست و کم ارتفاع و تپه‌ماهوری است؛ ویژگی‌های طبیعی زمین در فرایند توسعه شهرها بسیار مؤثر بوده است و زمینه محدودیت رشد جمعیتی شهرها را فراهم آورده است، به طوری که اغلب روستا-شهرها در بستر طبیعی با شیب متوسط قرار گرفته‌اند و دسترسی مناسبی به راه‌های اصلی ندارند.
نرخ رشد منفی و روند فزاینده کاهش جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵	بررسی وضعیت نرخ رشد روستایی استان نشان از روند تخلیه جمعیتی روستاها دارد، به طوری که طی دوره ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ نرخ رشد جمعیت روستایی استان نزدیک به ۰/۵- بوده است و از دوره ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ همواره بر میزان کاهشی این نرخ افزوده شده است.

جدول ۱۲۲- تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست

مسئله	ابعاد																						امتیاز نهایی
	بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)																محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		کنش مسئله			منبع مسئله		
	نامشهودی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	گستگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک	مبنی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	کشمکش زایی/جداگری بالا	وابستگی و ارتباطات زیاد	غیرهادی بودن	مقیاس کارکردی	چند بعدی بودن (اقتصادی/اجتماعی و)	کنترل ناپذیری	عدم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی شدن از کنش	غیرصدای بودن	میزان ربط/ارتباط نداشتن (مسئولیت)	
	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	
گسترش ابر مسئله روند رو به رشد ریز گردها	۵	۸	۵	۴	۴	۴	۹	۹	۹	۸	۵	۵	۵	۷	۹	۹	۵	۸	۷	۷	۷	۷	۱۳۲
قرارگیری استان روی پهنه خطر زلزله	۶	۷	۶	۴	۶	۶	۶	۶	۶	۷	۳	۶	۷	۷	۷	۸	۵	۴	۵	۵	۵	۵	۱۱۷
روند فزاینده فرسایش خاک	۵	۸	۵	۳	۳	۳	۹	۸	۹	۸	۴	۴	۴	۷	۷	۸	۵	۶	۶	۶	۵	۵	۱۱۷
رخداد خشکسالی‌های ممتد	۵	۸	۵	۴	۴	۴	۹	۸	۹	۸	۵	۵	۵	۷	۸	۸	۵	۸	۷	۷	۷	۷	۱۲۹
آسیب‌پذیری مراکز سکونتگاهی و کشاورزی در برابر سیل و زمین‌لغزش	۸	۷	۶	۶	۵	۶	۹	۷	۷	۷	۵	۶	۸	۶	۶	۵	۳	۷	۶	۶	۶	۶	۱۲۶
زوال و خشکیدگی جنگل‌های بلوط استان و کاهش پوشش مرتعی	۸	۹	۶	۵	۷	۶	۸	۸	۵	۷	۶	۵	۶	۴	۵	۵	۶	۶	۷	۸	۷	۷	۱۲۷
تنش و بحران شدید آبی	۵	۵	۴	۵	۴	۵	۱۰	۹	۵	۹	۴	۸	۹	۹	۸	۳	۴	۷	۸	۷	۷	۷	۱۲۸
ضعف در مدیریت آلودگی محیط‌زیست	۵	۹	۵	۳	۶	۴	۵	۹	۹	۵	۴	۳	۴	۵	۵	۸	۵	۸	۷	۷	۷	۷	۱۱۶
تبخیر بیش از نزولات جوی	۶	۷	۶	۴	۶	۵	۸	۵	۶	۷	۴	۶	۶	۷	۷	۵	۵	۶	۵	۴	۵	۵	۱۱۵

جدول ۱۲۳- شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست

مسئله راهبردی	شرح
گسترش ابر مسئله روند رو به رشد ریز گردها	تعداد روزهای گردوغباری خارج از حد استاندارد در استان در سال ۹۵، ۲۱ روز، در سال ۹۶، ۳۹ روز، در سال ۹۷، ۷۶ روز و در ۳ ماهه اول سال ۹۸، ۶۸ روز بوده است.
رخداد خشکسالی‌های ممتد	شهرستان‌های بدره و دره‌شهر کاملاً تحت تأثیر خشکسالی متوسط قرار دارند. در مرتبه بعدی شهرستان‌های دهلران با ۷۴ درصد، مهران با ۶۸ درصد، آبدانان با ۶۲ درصد و در نهایت شهرستان ملکشاهی با ۵۲ درصد از مساحت خود، تحت تأثیر خشکسالی متوسط بوده است.
آسیب‌پذیری مراکز سکونتگاهی و کشاورزی در برابر سیل و زمین‌لغزش	استان ایلام با توجه به شرایط توپوگرافی و جنس واحدهای زمین‌شناسی از پتانسیل بالایی جهت رخداد زمین‌لغزش برخوردار است، به طوری که یکی از بزرگ‌ترین زمین‌لغزش‌های جهان به نام سیمره در این استان رویداده است
زوال و خشکیدگی جنگل های بلوط استان و کاهش پوشش مرتعی	۵۰ درصد درختان بلوط استان ایلام درگیر زوال و خشکیدگی در سطوح مختلف شده‌اند و ۶۱ هزار هکتار معادل ۱۰ درصد جنگل‌های بلوط استان دچار خشکیدگی و زوال ۷۵ درصد به بالا بودند.
تنش و بحران شدید آبی	با توجه به شاخص‌های پایداری منابع آب همچون شاخص فالکن و شاخص سازمان ملل وضعیت پایداری منابع آب ایلام در محدوده بحران شدید آبی و تنش آبی قرار دارد.

جدول ۱۲۴- تعیین مسائل راهبردی در عرصه اقتصادی

مسئله	ابعاد																				امتیاز نهایی
	بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)													محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		کنش مسئله			منبع مسئله		
	ناملموسی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	گستگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک	منفی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	زایی/جداگونی بالا	وابستگی و ارتباطات زیاد	غیرعادی بودن	مقیاس کارکردی	چند بعدی بودن (اقتصادی/اجتماعی و)	کنترل ناپذیری	علم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی شدن از کنش	غیرعمدی بودن	نداشتن (مسئولیت)	میزان ربط/ارتباط
	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑
نرخ بالای بیکاری جوانان	۷	۱۰	۸	۶	۷	۷	۱۰	۱۰	۷	۱۰	۸	۸	۳	۵	۱۰	۳	۴	۵	۴	۱	۱۳۳
نرخ مشارکت اقتصادی پایین	۵	۹	۷	۶	۶	۶	۹	۶	۸	۹	۸	۷	۵	۸	۸	۳	۵	۳	۳	۲	۱۲۷
ضعف بخش گردشگری و کشاورزی	۷	۷	۳	۲	۵	۶	۹	۶	۵	۹	۵	۶	۵	۸	۸	۱	۲	۳	۱	۱	۱۲۱
سرانه تولید ناخالص داخلی پایین	۶	۶	۷	۴	۴	۴	۶	۸	۷	۷	۶	۸	۴	۸	۸	۱	۲	۳	۴	۳	۱۰۶
عدم توسعه بخش صنعتی	۴	۷	۸	۶	۲	۶	۶	۷	۷	۸	۴	۶	۲	۷	۸	۱	۲	۱	۱	۱	۱۰۱
ضعف در گسترش زیرساخت‌های ارتباطی جهت تسهیل جریان کالا و خدمات	۳	۸	۶	۳	۵	۷	۷	۸	۱۰	۸	۵	۶	۶	۷	۸	۳	۴	۳	۵	۳	۱۱۵
عدم توسعه صنایع تبدیلی در بخش معدن و کشاورزی	۷	۷	۳	۲	۵	۶	۹	۶	۵	۹	۵	۶	۵	۸	۸	۱	۲	۳	۱	۱	۱۲۱
خروج ارزش‌افزوده از استان در بخش معدن	۶	۸	۵	۵	۴	۵	۹	۷	۶	۸	۴	۵	۷	۶	۶	۳	۴	۴	۸	۳	۱۱۳
عدم توازن نظام فعالیت و سکونت	۴	۵	۵	۳	۴	۷	۶	۶	۶	۷	۳	۶	۴	۸	۷	۴	۳	۲	۱	۱	۹۲
فقدان صنایع خلاق با ارزش‌افزوده بالا	۲	۴	۴	۳	۶	۹	۶	۵	۳	۸	۴	۶	۲	۷	۸	۱	۲	۱	۱	۱	۹۹
خام فروشی منابع و عدم گسترش صنایع در زمینه فرآوری	۴	۱۰	۷	۲	۴	۶	۱۰	۹	۶	۹	۶	۶	۴	۹	۹	۱	۳	۳	۴	۲	۱۱۴

جدول ۱۲۵- شرح مسائل راهبردی استان ایلام در عرصه اقتصادی

عنوان مسئله	شرح مسئله
نرخ بالای بیکاری جوانان	بررسی نرخ بیکاری گروه سنی ۱۵- ۲۹ ساله نشان می‌دهد که ۲/۳۰ درصد از رده سنی این گروه در سال ۹۴ جزو افراد بیکار محسوب شده‌اند. این در حالی است که متوسط نرخ بیکاری این گروه سنی در همین سال در کشور ۳/۲۳ درصد بوده است. این روند تا سال ۹۷ صعودی بوده است. بررسی نرخ بیکاری این گروه در سال ۹۶ نشان می‌دهد که استان ایلام بعد از چهارمحال و بختیاری و کرمانشاه در رتبه سوم قرار دارد و نرخ بیکاری این گروه سنی ۳۳ درصد است که حدود ۸ درصد بالاتر از متوسط کشوری قرار دارد. در سال ۹۷ نیز نرخ بیکاری جوانان استان، ۳/۳۰ درصد است که ۵ درصد بالاتر از متوسط کشور است.
مشارکت اقتصادی پایین	یکی از پتانسیل‌های توسعه در هر کشوری نیروی انسانی جوان و تحصیل‌کرده است. بررسی وضعیت شاخص بیکاری در میان جوانان نشان می‌دهد که استان ایلام از این نظر دارای ضعف اساسی است. از این انتظار مهاجرت جوانان به سایر استان‌های کشور می‌رود. نمود این مهاجرت در کاهش نرخ مشارکت اقتصادی پدیدار می‌شود. بررسی‌ها نشان می‌دهد که استان ایلام از نظر این شاخص در وضعیت مطلوبی قرار ندارد و عمدتاً جزو استان‌های آخر کشور از نظر نرخ مشارکت اقتصادی است. این موضوع به‌ویژه در مناطق شهری با مشکلات زیادی مواجه است. بررسی نرخ مشارکت اقتصادی در مناطق شهری نشان می‌دهد که وضعیت استان مطلوب نمی‌باشد و طی سال ۹۴ تا ۹۸ در رتبه پایین‌ترین نرخ مشارکت اقتصادی قرار دارد.
ضعف در جذب سرمایه‌گذاری خارجی	بررسی میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی نشان می‌دهد که از سال ۹۰ تا ۹۷ هیچ‌گونه سرمایه‌گذاری خارجی در استان ایلام صورت نگرفته است. با توجه به سطح توسعه استان، یکی از عواملی که می‌توان محرک رشد و توسعه اقتصاد استان گردد، همین جذب سرمایه‌گذاری خارجی است.
سرانه تولید ناخالص داخلی پایین	بررسی وضعیت نیروی انسانی و جذب سرمایه در استان نشان می‌دهد این دو شاخص، عاملی مهمی در کاهش سرانه تولید ناخالص داخلی هستند.
عدم توسعه بخش صنعتی	بخش صنعتی به عنوان یکی از بخش‌ها با کمترین ارزش‌افزوده نسبت به سایر استان‌های کشور است. بررسی ارزش‌افزوده نشان می‌دهد که در تمامی سال‌های مورد بررسی کمتر از یک درصد بوده است و رتبه استان در سال ۹۸ در میان سایر استان‌ها ۲۶ است. نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی به جمعیت استان کمتر از یک درصد و از این نظر سهم استان در سطح پایینی قرار دارد. همچنین سطح استان از نظر ارزش‌افزوده کارگاه‌های صنعتی ۱۸ درصد و در سطح پایینی قرار دارد. در استان ایلام ۴۵۷ کارگاه صنعتی وجود دارد که سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی کشور ۱۷ درصد و در رتبه پایین قرار دارد. استان ایلام از نظر تعداد کارگاه‌های صنعتی و سهم اشتغال صنعتی در پایین‌ترین میزان در میان استان‌های کشور قرار دارد.
عدم توسعه صنایع تبدیلی در بخش معدن و کشاورزی	با توجه به مزیت نسبی استان در بخش مواد معدنی غیرفلزی و توسعه بخش جنگل‌داری، انتظار توسعه صنایع تبدیلی در این بخش وجود دارد. اما بررسی صنایع در بخش کشاورزی و معدن نشان می‌دهد که از نظر تعداد بنگاه در بخش صنایع چوب و معدن سهم کمتری از چهار درصدی صنایع را دارند.
خروج ارزش‌افزوده از استان در بخش معدن	بخش معدن به عنوان یکی از مهم‌ترین پتانسیل‌های استان است که به طور متوسط حدود ۵ درصد از ارزش‌افزوده کل کشور را تشکیل داده است. با توجه به اینکه ۶۷ درصد از مواد معدنی استان مربوط به بخش مصالح ساختمانی است. با توجه به نیاز سایر استان‌ها به مصالح ساختمانی و فقدان صنایع تبدیلی در بخش معدن در استان، عمده مواد معدنی به صورت خام به خارج از استان فرستاده می‌شود. این در حالی است که این بخش می‌تواند موجب ایجاد پیوند میان صنایع و معادن و بر درامد زایی و اشتغال استان تأثیرگذار باشد. بررسی موانع استان از نظر توسعه بخش معدن نشان می‌دهد که فقدان زیرساخت‌های مطلوب حمل و نقلی، دسترسی نداشتن به بازار مصرف، فقدان سرمایه‌گذاری موجب خروج مواد معدنی به صورت خام و در واقع خروج ارزش‌افزوده از استان باشد.
ضعف در گسترش زیرساخت‌های ارتباطی جهت تسهیل جریان کالا و خدمات	استان ایلام فاقد شبکه ریلی و آزادراهی است. موقعیت جغرافیایی استان در کنار عدم توجه به سیاست‌های آمایش سرزمینی موجب انزوای اقتصادی استان شده است و از این رو یکی از مناطق کمتر برخوردار کشور محسوب می‌شود. از نظر تراکم بزرگراه‌ها رتبه استان از نظر پایین‌ترین بعد از سیستان و خراسان جنوبی در رتبه سوم قرار دارد و تراکم بزرگراه‌ها در استان ۶۶/۴ درصد در سال ۹۸ است. سهم استان از میزان کالای بارنامه‌ای در رتبه سی‌ام و سهم استان از میزان ترانزیت جاده‌ای کالا در سطح پایینی قرار دارد.
ضعف بخش گردشگری و کشاورزی	با وجود قابلیت‌های بالای بخش گردشگری سهم استان از گردشگران ملی ۰/۶ درصد است. با وجود منابع آب و همچنین مراتع، کشاورزی استان از ضعف فناوری و دانش نوین رنج می‌برد.

۴-۲- تدوین اهداف بنیادین

اهداف بنیادین سند، اهدافی هستند که در جهت حل مسائل راهبردی استان ایلام در پیش گرفته شده‌اند. در جدول زیر اهداف بنیادین سند به تفکیک محورها آورده شده است.

جدول ۱۲۶- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه ایلام

محور	اهداف بنیادین
منابع طبیعی و محیط‌زیست	کمینه‌سازی اثرات ناشی از خشک‌سالی استفاده حداکثری از قابلیت‌های اقلیمی و توپوگرافی برای توسعه کشاورزی ارتقاء زیست پذیری استان حفظ جنگل‌های بلوط استان افزایش قدرت بازدارندگی قوانین برای حفاظت اراضی جنگلی و ذخایر ژنتیکی گیاهی- جانوری ارتقا تاب‌آوری در برابر مخاطرات محیطی کمینه‌سازی آثار زیان‌بار پدیده گردوغبار در استان
اقتصادی	- رقابت‌پذیری و تنوع در اقتصاد استان - تبدیل به قطب فراورده‌ای معدنی - توسعه صنعتی در قابل اقتصاد سبز و پایدار - توسعه اقتصاد دانش‌بنیان توسعه مناطق مرزی استان با بهره‌گیری از مزیت نسبی آن - تنوع‌بخشی در منابع تولید انرژی با تأکید بر انرژی‌های پاک - ایجاد اشتغال مولد و کاهش نرخ بیکاری جوانان - دستیابی به اقتصاد مبتنی بر دانایی محوری - تبدیل شد به قطب انرژی
اجتماعی-جمعیتی	- توسعه رفاه اجتماعی و کاهش فقر - افزایش خدمات اجتماعی و مراقبتی از اقشار آسیب‌پذیر و همچنین توانمندسازی آن‌ها - افزایش رضایت از زندگی در جامعه - ارتقاء سرمایه‌های اجتماعی و تقویت تعاملات اجتماعی در استان - کاهش آسیب‌های اجتماعی به‌ویژه خودکشی در استان - استفاده بهینه از ظرفیت‌ها و جاذبه طبیعی و توجه بیشتر به گردشگری فرهنگی - ارتقای نقش و جایگاه زنان در توسعه استان - برقراری عدالت اجتماعی -کاهش آسیب‌های اجتماعی -افزایش درصد رشد سالانه جمعیت - کاهش میزان جابه‌جایی جمعیت و تثبیت جمعیت به‌ویژه در مناطق روستایی و شهرهای کوچک -تحقق عدالت آموزشی در جهت دسترسی به آموزش با کیفیت - تأمین زیرنظام-های تعلیم و تربیت به خصوص زیر نظام منابع انسانی و زیر نظام فضا و تجهیزات - بهبود زیرنظام-های بخش سوادآموزی به خصوص زیر نظام منابع انسانی و فضا و تجهیزات - متناسب‌سازی رشته‌های دانشگاهی با نیازهای استان - تأمین زیرنظام‌های اساسی تحقق آموزش مطلوب با رعایت اصل عدالت آموزشی
زیربنایی	- ارتقای ظرفیت ترانزیتی منطقه‌ای و بین‌المللی استان - افزایش ظرفیت تولید انرژی در نیروگاه‌ها و توسعه انرژی‌های نو - خلق دسترسی دربرگیرنده به زیرساخت‌ها در تمامی مناطق استان - توسعه زیرساخت‌های اطلاعات و ارتباطات و ایجاد عدالت فضایی در دسترسی به آن

	- توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل (ریلی، جاده‌ای و هوایی) درون و بین استانی
مدیریتی-نهادی	- اجرایی نمودن حداکثری برنامه‌ها و پروژه‌ها در همه‌ی حوزه‌ها - فعال بودن کلیه ستادها و کارگروه‌های استان ایلام - مشارکت حداکثری نهادهای دولتی در تصمیم‌گیری و اجرا - استفاده از آخرین دستاوردهای فنی و تخصصی در مدیریت کیفیت - تقویت هماهنگی بین ستادها و کمیته‌های استانی - ارتقای مدیریت امنیت و ایمنی در حوزه‌های مختلف توسعه - برنامه‌ریزی راهبردی و تمرکز بر مسائل اصلی توسعه استان - آشکار و روشن‌سازی مأموریت‌ها وظایف نهادها و دستگاه‌های فعال در استان - مدیریت باثبات و بومی و آشنا با وضعیت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و طبیعی استان و ثبات در تصمیم‌گیری - عدم انطباق مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن - نظارت بر عملکرد شوراها و کمیته‌ها و پرداختن به وظایف اصلی و مهم در تصمیم‌گیری و نه صرفاً هماهنگی - مدیریت یکپارچه، بین بخشی، میان‌رشته‌ای و مبتنی بر قلمروهای فضایی - فهم صحیح و دقیق مجریان از برنامه‌ها و اهداف - تأمین منابع مالی و پولی مناسب و به موقع و کاهش ریسک - آموزش نیروهای متخصص و بین‌رشته‌ای جهت راهبری توسعه استان - ایجاد نظام پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود - برنامه‌ریزی مشارکتی و از پایین به بالا - تمرکز مدیریت بر نتایج و بروندادها - تمرکز مدیریت بر مسئله‌های اولویت‌دار استان - الزام قوانین و مقررات پشتیبان اجرای آمایش استان - هماهنگی با تغییرات و فرصت‌ها و تهدیدهای جدید
نظام سکونتگاهی	- جلوگیری از تبدیل ایلام به شهر نخست در استان -تقویت شهرهای میانی در سلسله مراتب شهری -کاهش مهاجرت از روستا و -جلوگیری از خالی شدن روستاها

۴-۳- تدوین چشم‌انداز

در برنامه‌ریزی راهبردی، چشم‌انداز محرکی انگیزشی، هدف غایی و تصویر و دید شرایط ایده آل، مطلوب و منحصر به فرد منطقه یا سازمان در آینده است که از ویژگی‌های وضوح، خلاصه‌گی، امید، آینده‌سو، چالش‌انگیز، خاطره‌انگیز و تحقق‌پذیر، مطابقت با ارزش‌ها و فرهنگ و زمان‌بندی برخوردار است. با توجه به اهداف و اسناد فرادست، استان ایلام:

استان ایلام به عنوان دروازه و کانون گردشگری مذهبی-تاریخی-طبیعی، کاکرد عظیم ملی در ترانزیت کالا و مسافر و صنایع مکمل نفت، گاز و پتروشیمی داشته و بواسطهٔ منابع غنی طبیعی نقشی بنیادین در امنیت غذایی کشور و منطقه بر عهده گرفته است. در این استان صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش‌های کشاورزی و معدنی به همراه گسترش صنایع مزیت‌دار و خوشه‌ای و خلق منافع مشترک اقتصادی-فرهنگی با شهرهای عراق موجب رونق اقتصادی شده است. علاوه بر این، پایداری اکولوژیکی استان حفظ شده است.

۴-۴- مأموریت‌های اصلی

مأموریت‌ها در واقع علت وجودی، هدف و شرح کارهای منحصر به فردی است که منطقه برای نیل به چشم‌انداز خود انجام می‌دهد. بنابراین مأموریت‌ها با کلماتی همچون حمایت، بهینه کردن، خلق، درگیری، یاری، کمک، فراهم کردن، برآورده کردن، تأمین ترویج و غیره آغاز می‌شود. در واقع، مأموریت کلان استان ایلام، پایدار کردن پیشرفت و آبادانی آن است و در کنار آن موارد زیر نیز به عنوان مأموریت‌های استان مطرح می‌باشد:

- خلق فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی عادلانه برای جمعیت عشایر؛
- رونق و مقاومتی کردن اقتصاد منطقه؛
- ریشه‌کنی فقر و تأمین معیشت ایمن و باثبات برای تمامی گروه‌ها؛
- بهره‌برداری خردمندانه و پایدار از قابلیت‌ها و مواهب خدادادی به‌ویژه منابع دریایی و آبی؛
- کاهش آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات طبیعی و سایر شوک‌های بیرونی؛
- کاهش و یا از بین بردن عدم تعادل‌ها و بی‌عدالتی‌های فضایی؛
- توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی جوان و با فرهنگ، متخصص، مشارکت‌جو، مولد و سالم؛
- حفظ، حمایت و ترویج ویژگی‌های ارزشمند سبک زندگی سال و مولد روستایی و عشایری؛
- برقراری عدالت و در برگیرندگی اقتصادی، اجتماعی-فضایی؛
- حفظ، ارتقا و ترویج سبک زندگی ایرانی-اسلامی؛
- تأمین نیازهای اساسی همگان و ایجاد برابری در دسترسی به فرصت‌ها و تسهیلات؛
- توانمندسازی و مقتدرسازی محرومان و در حاشیه ماندگان و بی‌صدایان؛
- خلق مدیریت قلمرویی یکپارچه و سبز؛
- ارتقای تعاملات اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی؛

۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید

پس از بررسی و تحلیل و شناسایی مسائل راهبردی، در نهایت به منظور تعیین نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها، از روش تحلیل راهبردی (سوات) استفاده شد. این روش در ادبیات برنامه‌ریزی راهبردی، ابزاری مؤثر برای تحلیل، هدایت و کنترل محیط مورد برنامه‌ریزی به شمار می‌آید. این روش بر این اصل استوار است که هر پدیده در یک محیط رقابتی تحت تأثیر سازمان‌دهی ساختار درونی خود و عوامل ناشناخته و خارج از

کنترل در محیط بیرونی (محیط پیرامون) قرار دارد. بنابراین سنجش و تحلیل راهبردی می‌تواند شکاف بین شرایط موجود و مطلوب را به منظور دستیابی به الگوی پایدار، زیست‌پذیر و رقابتی تعیین و سپس ارزیابی نماید. هدف تحلیل راهبردی استان ایلام، شناسایی عوامل درونی و بیرونی مؤثر بر آن در دستیابی به اهداف توسعه است که در محورهای مدیریتی-نهادی، اقتصادی، اجتماعی-جمعیتی، منابع طبیعی و محیط‌زیست، زیربنایی و نظام سکونتگاهی به تحلیل آن می‌پردازد.

- محور نظام مدیریتی

جدول ۱۲۷- عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
نظام مدیریت	- ایجاد سازوکارهای قانونی جهت پراکنش فضایی جمعیت به‌ویژه در کل استان در راستای تعادل بخشی در سطح استان و پرهیز از تمرکز جمعیت؛ - تهیه سند ملی توسعه استان و تعیین تکلیف فعالیت-ها و محورهای توسعه؛ - فعال بودن ستادها و کمیته‌های استانی در جهت بررسی و رفع مشکلات و موانع؛ - تمرکز بر توسعه امنیتی مبتنی بر اقتصاد و جمعیت به جای رویکرد صرف امنیتی و سخت‌افزاری؛ - وجود قوانین و مقررات نهادی جهت پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود و نیاز به به‌کارگیری صحیح از آن‌ها؛ - بهبود سازوکارهای قانونی ادغام برنامه‌های عمرانی با برنامه آمایش استان؛ - ملزوم شدن دستگاه‌های استان به اجرای کردن برنامه آمایش استان؛	- نگاه سیاسی و امنیتی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی در استان ایلام؛ - فقدان مشارکت مردم در توسعه استان؛ - اعمال نفوذ گروه‌های فشار و گروه‌های خارج از سازمان بر روند و اولویت اجرای برنامه‌ها و اقدامات؛ - نگاه امنیتی به منابع طبیعی این استان؛ - تناسب کم مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن؛ - توزیع نابرابر فرصت‌ها و منابع در سطح استان ایلام؛ - عدم نظارت بر فعالیت‌ها و مصوبات شوراها، کمیته‌ها و کمیسیون‌های موجود و فعال در استان؛ - عریض و طویل بودن کارگروه‌ها و تعداد زیاد اعضای آن‌ها و مشکلات در گفتگو، تعامل و تصمیم‌گیری؛ - مدیریت مقطعی و کوتاه‌مدت در سطح کلان استان؛ - نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان؛ - عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی؛ - تهیه اسناد متعدد توسعه در سطح استان و تداخل تصمیم‌گیری‌ها در برخی موارد نظیر سند ملی توسعه استان، طرح ناحیه؛ - نبود هماهنگی و هم‌افزایی مدیریتی در تصمیم‌گیری‌ها و تداخل قلمروهای مدیریتی؛ - برنامه‌ریزی توسعه استان بدون تمرکز بر اولویت‌های مسائل استان از	- رفع حقوقی و قانونی در جهت گسترش ارتباطات اقتصادی و فرهنگی با سایر نقاط کشور؛ - استفاده از ظرفیت‌های تخصصی و فنی بخش خصوصی خارج از استان جهت تحقق مدیریت یکپارچه در سطح پایش، نظارت، ارزیابی و تصمیم‌سازی؛ - یکپارچه‌سازی داده‌ها و اطلاعات موجود در نهادهای دولتی و غیردولتی و ایجاد سامانه هدایت و کنترل توسعه استان؛ - وضع چارچوب‌های قانونی برای استفاده از ظرفیت‌های مالی و پولی بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری جهت کاهش ریسک سرمایه‌گذاری؛ - وضع قوانین مدیریتی و حقوقی جهت کاهش ریسک فعالیت انتفاعی و غیرانتفاعی نظیر ارائه مجوزها، تسهیلات، تخفیفات و غیره؛ - هدفمند نمودن و استفاده از مصوبات ستادهای ملی نظیر ستاد بازآفرینی شهری، ستاد اقتصاد مقاومتی، هیئت دولت و غیره جهت هماهنگی و تسهیل امور در استان؛ - ایجاد کمیته‌های نظارتی در ابعاد مختلف مدیریت آمایش استان در چارچوب اختیارات نهادهای حاکمیتی (استانداری) و تهیه برنامه بهبود؛ - تبادل اطلاعات و تجربیات با سایر استان‌های موفق در اجرای برنامه توسعه آمایش استان؛	- فقدان نگرش فضایی در تصمیم‌گیری‌ها و چندپارگی نهادهای خدمت‌رسان در سطح ملی و استانی؛ - تداوم حضور افراد با مهارت‌ها و تخصص‌های پایین در ادارات استان؛ - عدم ایجاد سازوکار لازم برای مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی و اجرای طرح توسعه استان؛ - امنیتی شدن رویکرد توسعه در استان و عدم استفاده حداکثری از ظرفیت‌های استان؛ - ضعف در نظارت کیفی بر توسعه استان و اتلاف منابع ملی و استانی؛ - ریسک بالای مشارکت در توسعه استان و اجرای ناقص برنامه‌ها؛ - ضعف در قوانین پشتیبان جذب منابع و ظرفیت‌های داخل و خارج از استان؛ - ایجاد پیامدهای نامطلوب اجتماعی، اقتصادی، محیط‌زیستی اقدامات و پروژه‌ها به دلیل عدم ارزیابی قبل و حین اثرات و انجام اصلاحات لازم؛ - بی‌ثباتی در نظام تصمیم‌گیری؛ - افزایش کشمکش‌ها به دلیل ساختار قبیله و طایفه‌ای موجود در داخل و خارج استان ایلام و عدم همکاری وحدت رویه در توسعه استان؛ - تصویب مصوبه‌های شوراهای عالی در مغایرت با برنامه مصوب آمایش استان؛

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
		نگاه مردم و نهادهای مردمی؛ - ابهام و عدم شفافیت در مسائل امنیتی و اثرات و الزامات آن بر توسعه استان؛ - فقدان برنامه‌ریزی پایین به بالا و برنامه‌ریزی با مشارکت مردم و نمایندگان شهری و روستایی آن‌ها؛ - ضعف در ایجاد چارچوب استفاده از منابع و دارایی‌های بخش خصوصی و مردمی در توسعه استان؛ - فقدان نیروهای متخصص و فنی موردنیاز و کافی برای راهبری توسعه استان؛ - نبود سازوکار منسجم نظارت، ارزیابی و بهبود عملکرد سازمانی در راستای اجرای برنامه توسعه استان؛ - عدم تأمین منابع مالی مورد نیاز با توجه به درآمد کم تولید ناخالص استان؛ - نبود سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات جهت رصد توسعه و شناسایی به موقع مشکلات و چالش‌ها؛ - پروژه‌محور بودن توسعه و عدم توجه به نتایج و پیامدها و سطح دستیابی به اهداف توسعه استان؛ - فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان؛ - نبود سازوکار پایش زمانی پروژه‌ها و اقدامات و ایجاد تغییرات باتوجه به شرایط؛ - عدم توجه به زنجیره و ماتریس نتایج و کاهش کارآمدی اقدامات؛		

- در محور اقتصادی

جدول ۱۲۸- عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
نظام اقتصادی	- نرخ اشتغال بالاتر از میانگین کشوری در مناطق شهری و روستایی - نرخ مشارکت اقتصادی بالای مناطق روستایی - ضریب جینی پایین از میانگین کشوری - رتبه سوم از نظر پایین‌ترین ضریب جینی در مناطق روستایی - مزیت نسبی در بخش پرورش حیوانات - مزیت نسبی در بخش جنگل‌کاری - مزیت نسبی در بخش معدن - رتبه یک در سرانه تولید گوشت قرمز کشور - رتبه نخست از نظر نسبت مساحت جنگل‌کاری به مساحت استان - ارزش‌افزوده بالا در بخش معدن - سرانه ارزش‌افزوده معادن در حال بهره‌برداری بالاتر از متوسط کشور - مزیت نسبی در بخش تأمین انرژی(گاز و برق) - مزیت نسبی در مواد معدنی غیرفلزی - سهم بالای از ذخایر نفت و گاز در خشکی - وجود رودخانه‌های فصلی و دائمی برای پرورش بخش آبزیان - رشد اشتغال بخش کشاورزی	- نرخ بالای بیکاری جوانان - پایین‌ترین نرخ مشارکت اقتصادی مناطق شهری کشور - مهاجر فرستی - بار تکفل خالص و ناخالص بالاتر از میانگین کشور در مناطق شهری - متوسط درامد سالانه یک خانوار شهری پایین از کشور - فقدان جذب سرمایه‌گذاری خارجی - سرانه تولید ناخالص داخلی استان پایین از متوسط کشور - پایین بودن ارزش‌افزوده بخش کشاورزی در اقتصاد ملی - دومین استان از نظر پایین‌ترین ارزش‌افزوده بخش کشاورزی - سهم پایین استان از اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری تحت‌فشار - رتبه آخر استان در سهم استان از شاغلان معادن در حال بهره‌برداری در کشور - سهم پایین ارزش‌افزوده بخش صنعت - رتبه آخر از سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر - رتبه آخر از سهم استان از شاغلان کارگاه‌های‌صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر - سهم بالا از آب مصرفی در بخش صنعت با توجه به وجود صنایع کم در استان - پایین‌ترین ارزش‌افزوده بخش خدمات در اقتصاد کشور - فقدان شبکه ریلی - عدم توسعه شبکه ارتباطی - فقدان صنایع با فناوری بالا در استان - صادرات مواد خام و فراوری نشده - نبود تنوع در ساختار اقتصادی استان - یکی از محروم‌ترین استان‌های کشور - حاکم بودن نظام سنتی در بخش زراعت و دامداری	- امکان دسترسی به شبکه ریلی کشور با توجه به نزدیکی به خطوط ریلی کشور - هم‌مرزی با کشور عراق و بهره‌مندی از مزایای صادراتی به این کشور - گذرگاهی مرزی استان و تبدیل شدن به جریان ورود و خرج استان به‌ویژه در زمان اربعین - وجود گذرها و بازارچه‌های مرزی برای توسعه صادرات صنایع‌دستی استان -قرارگیری درمسیرشمال وجنوب‌غربی کشور - وجود مرز رسمی مهران و امکان گسترش تجارت - امکان ارتقای بالای کارکرد شهرهای اسلام و مهران با توجه به گسترش شبکه ارتباطی به سمت عراق - امکان نفوذ به بازارهای مالی کشور عراق - وجودبازار مصرف عراق در زمینه موادمعدنی - فرصت جذب سرمایه‌گذاری خارجی به‌ویژه در مناطق نفت و گاز خیز مهران و دهلران - قابلیت توسعه روابط برون‌مرزی شهرهای استان	- محرومیت و عدم برنامه توسعه برای استان - فقدان رقابت‌پذیر استان - بهره‌مندی منابع آبی استان به نفع استان‌های هم‌جوار - وجود رقابت منطقه‌ای(کرمانشاه و خوزستان) - عدم ثبات سیاسی و بین‌المللی کشور ایران و عراق با توجه به ملاحظات بین‌المللی - وجود شرایط تحریم - فقدان نگاه توسعه یکپارچه فضایی در کشور - حاکم بودن دیدگاه بخشی در مسائل کلان اقتصادی - فاصله طولانی مرکز استان با مراکز استان‌های هم‌جوار - حاشیه بودن استان از نظر اولویت‌های توسعه سرزمین - وجود استان‌های رقیب هم‌جوار جهت جذب نیروی جوان کار استان

- در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست

جدول ۱۲۹- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط‌زیستی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
نظام طبیعی و محیط‌زیست	- وجود منابع نفت و گاز در استان بستر مناسب برای توسعه باغات تنوع آب و هوایی مناسب (گرمسیری و معتدل) وجود منابع آب سطحی و زیرزمینی کافی در شهرستان‌های جنوبی تنوع توپوگرافی میانگین سالانه بارش بیش از میانگین کشوری ۵۳۸ میلی‌متر) تنوع جاذبه‌های طبیعی برای توسعه گردشگری تخصصی رتبه ششم استان در تعداد معادن کشور وجود معدن گچ، سنگ مالون و شن و ماسه قرارگیری استان در پهنه سیل‌خیزی سهم ۳۲ درصدی جنگل از کاربری اراضی سهم ۱۷ درصدی کشاورزی از کاربری اراضی جایگاه ممتاز استان لحاظ برخورداری از مناطق تحت مدیریت محیط‌زیست	- مهار محدود آب‌های سطحی استان - رویه‌های ناپایدار در بخش کشاورزی - روزهای یخبندان در فصل سرد سال (۳۸ در ایستگاه ایلام) - صعب‌العبور بودن استان به دلیل شرایط توپوگرافی بخصوص در شهرستان‌های جنوبی - قرارگیری بخش‌های شرقی روی گسل زلزله - گرمای زیاد در بخش‌های جنوبی استان - چرای بی رویه و خارج از بازه زمانی تعیین شده توسط منابع طبیعی استان تبخیر بیش از ۷۴ درصد از منابع آب - جایگاه پایین استان در تولید محصولات زراعی نسبت به میانگین کشوری	- امکان توسعه مزارع گیاهان دارویی در بخش‌های مختلف استان - شیب مناسب برای کشاورزی در بخش جنوبی استان (دهلران و آبدانان) برای توسعه کشاورزی - ساعات آفتابی زیاد و امکان توسعه انرژی خورشیدی	- قرارگیری استان در پهنه خطر زلزله احتمال تشدید پدید ریزگردها - احتمال ایجاد تنش بر سر منابع آبی محدود کشاورزی - خشکسالی طولانی مدت - تبدیل عرصه‌های طبیعی استان به بیابان (بیابان‌زایی) - احتمال خطر زمین‌لغزش در بخش‌های مختلف استان به دلیل شرایط توپوگرافی و جنس واحدهای زمین‌شناسی - احتمال وقوع سیلاب‌های ویرانگر در استان با توجه به ساخت‌وسازها در مسیل رودها

- در محور اجتماعی-جمعیتی-آموزش

جدول ۱۳۰- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی	- تنوع قومی و فرهنگی در استان - وجود اعتماد بالا در جامعه - میزان بالای تعلق مکانی و عرق ملی - بالا بودن احساس امنیت در استان - سرمایه اجتماعی بالا در استان	- بالا بودن میزان خودکشی در استان - نرخ بالای بیکاری - افزایش نرخ بزه‌کاری و جرم در استان - بالا بودن میزان طلاق و کاهش نرخ ازدواج - پایین بودن میزان اعتماد به سازمان‌ها و نهادها - پایین بودن میزان رضایت از زندگی - سرمایه اجتماعی کم در سطح میانی	- امکان توسعه گردشگری به دلیل وجود تنوع قومی و معرفی خرده‌فرهنگ‌ها و تنوع آداب و رسوم - امکان استفاده از ظرفیت‌های استان برای برگزاری سمینارهای فرهنگی و جذب توریست - ایجاد اشتغال در بستر گردشگری -عرق ملی بالا و امکان ایجاد انسجام و پیوند با دیگر استان‌های کشور - امکان استفاده از ظرفیت‌های انسانی به واسطه وجود مشارکت مناسب در استان - امکان استفاده از مردم در توسعه استان به دلیل میانگین بالای سرمایه اجتماعی	-وجود تنوع قومی زیاد به دلیل به وجود نیامدن یکپارچگی و انسجام اجتماعی - ایجاد تنش و نزاع‌های قومی - از بین رفتن هویت ملی و ایجاد هویت قومی و دو یا چندقطبی شدن استان - نرخ بالای آسیب‌های اجتماعی و تأثیر منفی بر جنبه‌های دیگر - وجود تعارضات فرهنگی بین اقوام - عدم اعتماد به سازمان‌ها و نهاد و اعتماد نهادی پایین
فقر و محرومیت	- وجود شهرک‌های صنعتی در مناطق محروم -وجود جاذبه‌های گردشگری و چشمه‌های آبگرم -مرز مهران و امکان بهره‌گیری جهت صادرات	- نرخ بالای بیکاری -محرومیت نسبی در دستیابی به امکانات آموزشی، زیرساخت‌های شهری، اشتغال و ... -مهارت پایین افراد -اقلیم کوهستانی و محدودیت زمین -فقر مطلق در زمینه تأمین معاش -مهاجرفرستی -توزیع نامتوازن امکانات در سطح استان	- مزیت نسبی در تولید محصولات باغی - مزیت نسبی در دامداری و دام‌پروری - مزیت نسبی در شیلات و آبزی‌پروری - مزیت نسبی در پرورش زنبورعسل - مزیت نسبی در وجود معادن نفت، گاز، گوگرد و زاج در بخش‌های محروم - مزیت نسبی در تولید صنایع‌دستی	- رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در استان - مهاجرفرستی به استان‌های دیگر (به خصوص کرمانشاه) و رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در آنجا - فقر معیشتی و تأثیرات نامطلوب بر سلامتی ساکنین استان
حاشیه‌نشینی و محلات فرودست	- جاذبه‌های گردشگری طبیعی استان - هم‌جواری با کشور عراق و نقش گذرگاهی و صادراتی - پتانسیل گردشگری طبیعی و فرهنگی استان	- رشد مهاجرت از روستا به شهر - رشد یکجانشینی ایلات و کمبود امکانات جهت اسکان دائم -توزیع نامتوازن امکانات در سطح استان -فقر شهری و روستایی -شهرهایی با ماهیت روستا شهری با عملکرد شبه شهری - بیکاری - ضعف زیرساخت‌های مربوط به شبکه حمل و نقل به دلیل کوهستانی بودن منطقه	- گسترش صنایع و فعالیت‌های وابسته به آن -گسترش گردشگری به‌واسطه پتانسیل‌های محیط طبیعی	- رشد سکونتگاه‌های غیررسمی - افزایش آسیب‌های اجتماعی -بالا رفتن قیمت زمین به دلیل افزایش تقاضا در مناطق شهری -افزایش فقر - وجود تورم بالا در اقتصاد و کاهش توان مردم - کاهش توان اجاره مسکن

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
بررسی ویژگی‌های جمعیتی	- بالا بودن حجم جمعیت ۱۵-۶۴ساله (جمعیت فعال بالقوه) - متناسب بودن متوسط بعد خانوار - پایین بودن میزان خام مرگ و میر	- مهاجر فرستی استان - منفی شدن رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی - پایین بودن درصد رشد سالانه جمعیت - بالا بودن شاخص نسبت جنسی -ناموازن شدن شمار جمعیت مرد و زن در نقاط روستایی - بالا بودن حجم خانوارهای خودسرپرست زن	- فراهم بودن نیروی محرک توسعه و بالندگی استان به واسطه نیروی انسانی جوانی که در دسترس قرار دارد.	- از دست دادن نیروی جوان و متخصص به علت مهاجرفرستی - افزایش مسائل و آسیب‌های اجتماعی در نقاط شهری به واسطه مهاجرت‌های بی رویه از نقاط روستایی استان به نقاط شهری استان - کاهش کیفیت دسترسی به خدمات در نقاط شهری به واسطه رشد پیش‌بینی نشده جمعیت - ایجاد بحران در حوزه‌های مسکن، اشتغال، آموزش و ... به واسطه رشد پیش‌بینی نشده جمعیت شهری -منفی شدن رشد جمعیت استان
تعلیم و تربیت رسمی عمومی و آموزش بزرگ‌سالان	-پایین‌تر بودن شاخص نسبت معلم به دانش-آموز -بالاتر بودن سرانه فضای آموزشی از متوسط کشوری	- نرخ بالای ترک تحصیل به خصوص در مناطق مرزی و در بین دختران - وجود حجم ۲۰ درصدی مدارس تعمیری و تخریبی - کمبود کادر آموزشی و عدم سازمان‌دهی صحیح نیروها وجود نیروی مازاد در کنار کمبود نیرو - عدم دسترسی حدود ۲۰ درصد از دانش‌آموزان به سامانه شاد - نبود زیرساخت‌های لازم به منظور تحقق آموزش مجازی در مناطق روستایی و حاشیه شهرها - مشخص نبودن کادر آموزشی دوره پیش‌دبستانی - کمبود فضای آموزشی(نیاز به ۶۰۰ کلاس درس) - دسترسی بسیار پایین دانش‌آموزان عشایری به آموزش‌های مجازی - پایین‌تر بودن نرخ باسوادی از متوسط کشوری - عدم سامان‌دهی دقیق وضعیت استخدامی آموزشیاران نهضت - کمبود امکانات آموزشی برای سوادآموزی به خصوص در روستاها - سهم پایین استان از مراکز یادگیری محلی جهت سوادآموزی	- بهبود وضعیت سواد در استان در طی ده سال اخیر	- کاهش کیفیت آموزش به دلیل کمبود کادر آموزشی - احتمال آسیب‌رسانی به معلمان، دانش‌آموزان و کادر آموزشی هنگام فعالیت آموزشی - عدم تحقق عدالت آموزشی به دلیل دسترسی پایین دانش‌آموزان به آموزش مجازی - بی‌انگیزگی آموزشیاران نهضت و افت کیفیت آموزش - افت کیفیت آموزش سوادآموزی به دلیل نبود امکانات آموزشی مانند فضای آموزشی و .....
آموزش عالی	-وجود ۴۰موسسه آموزش عالی در سطح استان -بیش از ۱۶۰هزار دانشجوی شاغل در مقاطع مختلف تحصیلی -موقعیت استثنایی برای فعالیت رشته عمران، آب آبیاری، سدسازی و تولید نیرو غیره؛	- بالاتر بودن نسبت دانشجو به استاد در مقایسه با متوسط کشوری - اندک بودن تعداد واحدهای دانشگاهی دولتی و با کیفیت در سطح استان - فقدان مطالعات آمایشی و عدم تناسب رشته‌های دانشگاهی با نیازهای زیست‌بوم - کمبود زیرساخت‌های لازم جهت تحقق آموزش مجازی - دانش‌بنیان نبودن صنعت و ارتباط ضعیف بین دانشگاه، صنعت و بازار کار	- تقویت زیرساخت‌های لازم جهت تحقق آموزش مجازی در واکنش به دوران کرونا	- عدم تناسب آموزش‌ها با نیازها - پایین آمدن کیفیت آموزش‌های ارائه شده به دلیل نبود امکانات آموزشی - هدر رفت منابع آموزش عالی و پاسخگو نبودن آموزش عالی به نیازهای خاص استان - پایین‌بودن کیفیت آموزش به‌خصوص در دوران کرونا

- در محور زیربنایی و نظام سکونتگاهی

جدول ۱۳۱- عوامل درونی و بیرونی در نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت (Strengths)	نقاط ضعف (Weakness)	فرصت‌ها (Opportunities)	تهدیدها (Threats)
نظام زیربنایی	وجود منابع و ذخایر نفت و گاز وجود پالایشگاه گاز ایلام وجود فرودگاه ایلام	عدم وجود آزادراه‌ها عدم وجود شبکه ریلی دسترسی‌پذیری پایین پهنه جنوبی استان محدودیت‌های ناشی از دسترسی نامناسب به شبکه فناوری اطلاعات و ارتباطات	قرارگیری استان در مجاورت با کشور عراق وجود سد سمیرم با ظرفیت مناسب تولید انرژی برق	کمبود ظرفیت تولید برق در استان وابستگی به سایر مناطق
موقعیت استراتژیک	وجود نقطه مرزی و گمرک مهران وضعیت مناسب استان از لحاظ صنایع و کشاورزی وجود منابع نفت و گاز وجود پالایشگاه گاز ایلام	عدم ارتباط ریلی مرز مهران	امکان توسعه صنایع میان دست و پایین دست نفت و گاز	وجود گمرک و نقاط مرزی با ظرفیت بالا در استان‌های مجاور
سکونتگاهی	هم‌جواری با کشور عراق و روند نسبی شهرهای مرزی توزیع متراکم جمعیت شهری و روستایی استان در پهنه شمالی استان	روند فزاینده تخلیه جمعیت از روستاها و نرخ رشد منفی جمعیت روستایی استان روند مهاجرت‌های روستا-شهری درون استان تمرکز زیاد جمعیت در شهر ایلام قرارگیری اغلب شهرهای در رده جمعیتی شهرهای کوچک و روستا-شهرها	روند فزاینده افزایش جمعیت در شهرهای کوچک استان و تمایل به شکل‌گیری نظام متوازن وجود منابع نفت و گاز در استان و فرصت‌های اشتغال ناشی از آن	تمرکز خدمات در شهرهای مرکزی به واسطه تمرکز جمعیت

فصل پنجم

تدوین راهبردها و سیاستها

۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها

در این بخش با بهره‌گیری از نتایج تحلیل‌ها در ابعاد مختلف و همچنین مسائل و اهداف راهبردی، راهبردها و سیاست‌های اصلی سند توسعه استان ایلام تدوین شده است. علاوه بر تدوین راهبردها، سیاست‌های فضایی نیز برای هر یک از راهبردها تدوین گشته تا به طور تفصیلی‌تر حوزه‌های کنش را مشخص سازد. این راهبردها و سیاست‌ها بر اساس مسائل راهبردی استان ایلام و اهداف بنیادین تدوین شده می‌باشد.

در عرصه مدیریتی، راهبردهای پیشنهادی شامل ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، بومی، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان ایلام، ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی استان ایلام، آموزش و به‌کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبری توسعه فضایی استان ایلام، تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی با رویکرد مشارکت حداکثری است.

در عرصه نظام سکونتگاهی تقویت پیوندهای مکمل گرا بین شهرهای کوچک و روستا-شهرها با شهر ایلام، توسعه چندمرکزی و تقویت مراکز فرعی استان پیرامون شهر ایلام و توسعه فعالیت‌های کشاورزی روستایی و تقویت خدمات پشتیبان کشاورزی راهبردهای پیشنهادی برای گذار از مسائل راهبردی استان است.

در بعد اقتصادی راهبردها شامل جذب سرمایه‌گذاری خارجی، ایجاد مراکز تولیدی و ارتقای فناوری با توجه به مبدل شدن مهران به عنوان منطقه آزاد تجاری، توسعه تجهیزات و زیربناهای بازرگانی و تجاری مهران، توسعه زنجیره‌های تولید در بخش صنعتی، توسعه زیرساخت‌های برای ارسال مواد معدنی فراوری شده به کشور عراق در بخش ساختمان، ایجاد مجتمع‌های کشت و صنعت، توسعه زیرساخت‌ها جهت تسهیل جریان کالا و پشتیبانی از صادرات، مدرنیزاسیون و ارتقای سطح دانش کشاورزی و به‌ویژه دام‌پروری و پرورش طیور، توسعه گردشگری پایدار مذهبی، عشایری و طبیعی، ایجاد صنایع تبدیلی در بخش معدن و کشاورزی، توسعه پارک-های علم و فناوری توسعه صنایع کوچک و صنایع بومی و دستی استان، تأکید بر خدمات پشتیبان تولید در بخش صنعت و معدن، ایجاد صنایع پایین‌دستی در زمینه نفت و گاز، ایجاد طرح‌های کارآفرینی و آموزش جوانان بیکاری جهت دستیابی به اشتغال پایدار، استفاده از مبادلات تهاتری برای گسترش تجارت، توسعه خوشه محور صنایع، ایجاد زنجیره ارزش در تولیدات استان و افزایش صادرات پتروشیمی است.

در محور زیربنایی نیز راهبردهای استان شامل توسعه پیوندهای ارتباطی با پهنه مرکزی کشور، تقویت روابط و توسعه بازرگانی با کشور عراق از طریق گمرک مهران، توسعه بخش انرژی و تولید برق در استان، توسعه زیربناهای آب و انرژی در مناطق محروم و مدیریت مصرف منابع آب است.

به منظور گذار از مسائل راهبردی در محور محیط‌زیست و منابع طبیعی راهبردهای تقویت و توانمندسازی نظام ملی ارزیابی راهبردی محیط‌زیست (SEA)، مقابله با بیابان‌زایی و تثبیت کانون‌های گردوغبار، ایجاد مکانیسم دفع پسماندهای شهری و صنعتی برای ارتقا زیست پذیری، ارتقا کمیت و کیفیت مناطق تحت مدیریت برای حفاظت از تنوع زیستی، حفظ و احیای جنگل‌ها و مراتع، حفاظت محیط‌زیستی اجتماع محور، ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر مخاطرات و همکاری‌های بین‌المللی محیط‌زیستی پیشنهاد شده است.

در محور اجتماعی-جمعیتی و آموزش و فقر و محرومیت نیز راهبردها شامل تأسیس دانشگاه‌های دولتی و با کیفیت در سطح استان، ایجاد مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان و تطابق آموزش‌های ارائه شده با نیازها و مزیت‌های استان، توسعه متوازن و به اندازه رشته‌های علوم انسانی در مقاطع تحصیلی کاردانی و کارشناسی علوم انسانی، تمهید زیرساخت‌های لازم جهت تحقق آموزش مجازی در آموزش عالی استان، استخدام اعضای هیئت‌علمی در دانشگاه‌های استان ایلام، برقراری عدالت آموزشی در زمینه دسترسی به آموزش در روستاها و حاشیه شهرها، سهل‌سازی دسترسی به سامانه شاد از طریق تقویت زیرساخت‌های ارتباطی (اینترنت) و تأمین سخت‌افزار مناسب برای دانش‌آموزان، بازسازی و ایجاد کلاس‌های درس مطابق با استاندارد و ایمنی، کاهش نرخ ترک تحصیل به خصوص در مورد دانش‌آموزان دختر مناطق روستایی(ترک تحصیلی طبیعی شده از منظر دانش‌آموز، والدین و مسئولان تعلیم و تربیت)، تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی آموزشیار، ایجاد امکانات و فضای آموزشی برای افراد سوادآموز در اکثر نقاط استان حتی در مرکز استان، ایجاد مراکز محلی یادگیری به عنوان یکی از ارکان نهادی سوادآموزی، رفع مشکلات مربوط به سوادآموزی در دوران کرونا مانند کمک به سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان در استفاده از فضای مجازی و برگزاری دوره‌های حضوری به صورت مستمر، تأمین نیروی انسانی کارآمد و آموزش دیده در زمینه تعلیم و تربیت، جلوگیری از جابه‌جایی جمعیت داخل استان به‌ویژه جمعیت جوان مناطق روستایی و شهرهای کوچک، جلوگیری از مهاجر فرستی استان، ارتقاء میزان باروری کل در استان، تقویت نهادهای اجتماعی و ایجاد ساختارهای مدنی مناسب، افزایش توانمندسازی اجتماعی، اشتغال‌زایی و مهارت افزایی، پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی موجود و ارائه خدمات زیربنایی به محدوده‌های شکل گرفته، کنترل رشد و توسعه بی‌رویه شهر و مدیریت زمین، ساماندهی وضعیت ایلات و عشایر یکجانشین، ایجاد اشتغال از طریق گردشگری و بهره‌گیری از ظرفیت‌های طبیعی و آبگرم، اشتغال‌زایی و مهارت‌افزایی، گسترش صنایع کوچک، تأمین زیرساخت‌ها در نقاط مختلف استان و کاهش نابرابری، گسترش فعالیت‌های شغلی در حوزه اجتماعی، نظارت دقیق و اصولی بر آسیب‌های اجتماعی به‌ویژه خودکشی، ارتقاء سطح دسترسی‌های شهروندی در استان، ایجاد اشتغال در استان و توجه جدی به گردشگری فرهنگی به واسطه ظرفیت‌های موجود می‌باشد.

جدول ۱۳۲- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان ایلام در محورهای مختلف

بعد	راهبرد	سیاست فضایی
مدیریتی	ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، بومی، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان ایلام؛	– تمرکز و یکپارچگی در تصمیم‌گیری از طریق تشکیل کمیته راهبری توسعه استان؛ – حضور دبیر کمیته راهبری توسعه استان در شوراهای عالی با موضوع استان ایلام؛ – رفع موانع اجتماعی و فرهنگی در نظام مدیریتی استان؛ – الزام کلیه ستادها و کمیته‌های استانی به اجرای سند توسعه فضایی استان و ارائه برنامه اجرایی به کمیته راهبری و تأیید و تصویب آن برای اجرا؛ – ارجاع کلیه تصمیمات نهادی و ستادی مغایر با سند توسعه فضایی استان و یا ضرورت بازنگری در تعدادی از برنامه‌های سند به کمیته راهبری و تصمیم گیری نهایی توسط آن و الزام اجرایی آن؛ – مشارکت حداکثری کلیه دخیلان توسعه فضایی استان در تصمیم‌گیری‌ها؛ – تهیه برنامه نظارت کمیته راهبری بر اجرای برنامه توسعه استان؛ – استفاده از ظرفیت‌های فنی و تخصصی خارج از نهادهای دولتی به دلیل کمبود نیروی انسانی ماهر و کافی برای رصد توسعه فضایی استان؛
	ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی استان ایلام؛	– رفع موانع قانونی و حقوقی اجرای سند توسعه فضایی استان؛ – شفافیت در الزامات و مقررات امنیتی و سیاسی مؤثر بر توسعه فضایی استان؛
	آموزش و به‌کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبری توسعه فضایی استان ایلام؛	– ارتقای دانش فنی و تخصصی نیروهای فعال در نهادها و ستادها؛ – تهیه راهنماها و دستورالعمل‌های اجرایی برنامه توسعه فضایی استان و آموزش دوره‌ای آن به مجریان؛ – به‌کارگیری مشاوران فنی و تخصصی برای راهبری توسعه فضایی استان؛
	تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی با رویکرد مشارکت حداکثری؛	– بودجه‌ریزی مشارکتی؛ – تعیین سهم و نحوه تخصیص اعتبارات و بودجه در بخش‌های مختلف؛ – ایجاد و تحکیم نظم و انضباط مالی و پولی؛
نظام سکونتگاهی	تقویت پیوندهای مکمل گرابین شهرهای کوچک و روستا-شهرها با شهر ایلام توسعه چندمرکزی و تقویت مراکز فرعی استان پیرامون شهر ایلام توسعه فعالیت‌های کشاورزی روستایی و تقویت خدمات پشتیبان کشاورزی	تقویت الگوی خوشه‌ای سکونتگاه‌های شهری توسعه صنایع کوچک و متوسط در روستا-شهرها و بر پایه صنایع نفت و گاز توسعه بازرگانی با کشور عراق در شهرهای مرزی تقویت صنایع کشاورزی در روستا-شهرها توسعه کشاورزی مدرن در روستاها و فزایش بهره‌وری بخش کشاورزی
نظام اقتصادی و فعالیت	– جذب سرمایه‌گذاری خارجی، ایجاد مراکز تولیدی و ارتقای فناوری با توجه به مبدل شدن مهران به عنوان منطقه آزاد تجاری – توسعه تجهیزات و زیربناهای بازرگانی و تجاری مهران – توسعه زنجیره‌های تولید در بخش صنعتی – مدرنیزاسیون و ارتقای سطح دانش کشاورزی و به‌ویژه دام‌پروری و پرورش طیور، – توسعه گردشگری پایدار مذهبی، عشایری و طبیعی	– تأکید بر سیاست‌های درون‌زا – به کارگیری راهبردهای مبتنی بر مداخلات هم‌زمانی مکانی – جذب سرمایه‌گذاری خارجی در مهران – جذب فناوری‌ها نو در مهران – افزایش ظرفیت تجاری-بازرگانی مهران – تأکید بر سیاست‌های مکان محور

بعد	راهبرد	سیاست فضایی
	- توسعه زیرساخت‌های برای ارسال مواد معدنی فراوری شده به کشور عراق در بخش ساختمان - ایجاد مجتمع‌های کشت و صنعت - توسعه زیرساخت‌ها جهت تسهیل جریان کالا و پشتیبانی از صادرات - ایجاد صنایع تبدیلی در بخش معدن و کشاورزی - توسعه پارک‌های علم و فناوری توسعه صنایع کوچک و صنایع بومی و دستی استان - تأکید بر خدمات پشتیبان تولید در بخش صنعت و معدن - ایجاد صنایع پایین‌دستی در زمینه نفت و گاز - ایجاد طرح‌های کارآفرینی و آموزش جوانان بیکاری جهت دستیابی به اشتغال پایدار - استفاده از مبادلات تهاتری برای گسترش تجارت - توسعه خوشه محور صنایع - ایجاد زنجیره ارزش در تولیدات استان - افزایش صادرات پتروشیمی	- توسعه زیرساخت‌ها و تسهیلات گردشگری طبیعی و عشایری - توسعه منابع انسانی بخش گردشگری - توسعه دام‌پروری‌های صنعتی - مدرنیزاسیون کشاورزی - توجه به مزیت‌های همکارانه استان - ارتقای زیرساخت‌های ارتباطی به‌ویژه در بخش هوایی - برداشت از میدان نفت و گاز مشترک استان با کشور عراق - ایجاد و توسعه مناطق تخصصی ویژه - افزایش ظرفیت نهادی با واگذاری اختیارت به سطح محلی برای بهره‌مندی از تمام پتانسیل‌های استان - تشویق سرمایه‌گذاری خارجی در راستای پتانسیل‌های استان - زمینه ایجاد پارک‌های علم و فناوری و مراکز راهبردی تحقیقاتی - کمک به ایجاد خوشه‌های تکمیلی در زمینه توسعه بخش پتروشیمی - تعادل بخشی به نظام فعالیت اقتصادی
نظام زیربنایی، حمل و نقل و ارتباطات	توسعه پیوندهای ارتباطی با پهنه مرکزی کشور تقویت روابط و توسعه بازرگانی با کشور عراق از طریق گمرک مهران توسعه بخش انرژی و تولید برق در استان مدیریت مصرف منابع آب توسعه زیربناهای آب و انرژی در مناطق محروم	توسعه محورهای آزادراهی در ارتباط با پهنه مرکزی کشور توسعه محور ریلی و ایجاد ارتباط ریلی با مرز مهران تقویت پیوندهای هوایی و فرودگاهی با کشور عراق از طریق فرودگاه ایلام توسعه نیروگاه‌های آبی و بادی در استان و افزایش تولید انرژی به منظور صادرات به عراق کاهش مصرف آب در بخش کشاورزی استفاده از آب‌های خاکستری در بخش کشاورزی افزایش بهره‌وری آب در تولیدات کشاورزی
اجتماعی- فرهنگی	- گسترش فعالیت‌های شغلی در حوزه اجتماعی - نظارت دقیق و اصولی بر آسیب‌های اجتماعی به‌ویژه خودکشی - ارتقاء سطح دسترسی‌های شهروندی در استان - ایجاد اشتغال در استان -توجه جدی به گردشگری فرهنگی به واسطه ظرفیت‌های موجود	- توسعه چارچوب آموزش مهارت‌های فنی و حرفه‌ای متناسب با مشاغل مورد نیاز استان - افزایش کیفیت خدمات شهری و روستایی - ارتقای خدمات رفاه و تأمین اجتماعی در استان -ایجاد برنامه‌های فرهنگی در خصوص کاهش آسیب‌های اجتماعی به‌ویژه خودکشی از طریق رسانه‌ها، آموزش، دفاتر مشاوره در شهرها و روستاها و ... - توجه جدی به مسئله ازدواج و طلاق به واسطه آموزش‌های مرتبط - جذب و گسترش گردشگری در استان از طریق معرفی استان در رسانه‌های موجود و برگزاری سمینارهای مرتبط با این حوزه - تأکید بر ارتقای سطح سرمایه‌های اجتماعی و افزایش انسجام و یکپارچگی در استان
فقر و محرومیت	- ایجاد اشتغال از طریق توسعه گردشگری و بهره‌گیری از ظرفیت‌های طبیعی و آبگرم - اشتغال‌زایی و مهارت‌افزایی - گسترش صنایع کوچک -تأمین زیرساخت‌ها در نقاط مختلف استان و کاهش نابرابری	- ایجاد قطب توریسم در استان - افزایش مهارت‌های افراد و برگزاری دوره‌های فنی و حرفه‌ای در زمینه‌های کارآفرینی و مهارت‌های اشتغال و... - توانمندسازی اقتصادی ساکنین مناطق محروم توسعه صنایع و رشته‌های صنعتی

بعد	راهبرد	سیاست فضایی
		-حمایت و تشویق به تشکیل صندوق‌های اعتباری در سطح محلات -تقویت زیرساخت‌های شهری در تمامی مراکز شهری - ایجاد جاذبه در مناطق مهاجرفرست و ارائه تسهیلات مسکن - افزایش امکانات بهداشتی، درمانی، خدماتی و رفاهی در مناطق محروم - اختصاص بودجه جهت جاده‌سازی، راه آهن و بهینه‌سازی وضعیت جاده‌های موجود
حاشیه‌نشینی و محلات فرودست شهری	-تقویت نهادهای اجتماعی و ایجاد ساختارهای مدنی مناسب - افزایش توانمندسازی اجتماعی -اشتغال‌زایی و مهارت افزایی -پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی موجود و ارائه خدمات زیربنایی به محدوده‌های شکل گرفته - کنترل رشد و توسعه بی‌رویه شهر و مدیریت زمین - ساماندهی وضعیت ایلات و عشایر یکجانشین	-گسترش نهادهای مردم نهاد و دفاتر تسهیلگری به منظور ارتقای توانمندی‌های ساکنین - افزایش تاب‌آوری اجتماعی، افزایش مشارکت و اعتماد اجتماعی - توسعه مرکز فنی و حرفه‌ای و توسعه مراکز کارآفرینی -ارائه تسهیلات رفاهی و زیربنایی به سکونتگاه‌های غیررسمی -آسان‌سازی فرایند دسترسی به شبکه‌های زیرساختی و کاهش تعرفه‌های انشعابات گاز و ... - اعمال سیاست‌های تشویقی جهت مقاوم‌سازی مسکن - ایجاد جاذبه در مناطق مهاجرفرست و ارائه تسهیلات به ساکنین - ارائه تسهیلات ویژه به عشایر اسکان یافته در زمینه‌های مسکن و اشتغال - ارائه تسهیلات جهت مسکن ارزان قیمت - ارائه تسهیلات به کشاورزان - آموزش کشاورزان در زمینه‌های فناوری‌های نوین - ایجاد شبکه راه مواصلاتی در داخل استان جهت ارتباط شهرها و خارج از استان جهت برقراری ارتباط با استان‌های هم‌جوار
جمعیتی	- جلوگیری از جابه‌جایی جمعیت داخل استان به‌ویژه جمعیت جوان مناطق روستایی و شهرهای کوچک - جلوگیری از مهاجر فرستی استان - ارتقاء میزان باروری کل در استان	ایجاد فرصت‌های شغلی مناسب برای جوانان روستانشین - دسترسی آسان مردم مناطق محروم به خدمات آموزشی و رفاهی و کمک به توسعه‌ی این مناطق - ایجاد تسهیلات مناسب در راستای ازدواج و فرزندآوری جوانان
تعلیم و تربیت رسمی عمومی و آموزش بزرگ‌سالان	-تأمین نیروی انسانی کارآمد و آموزش دیده در زمینه تعلیم و تربیت -برقراری عدالت آموزشی در زمینه دسترسی به آموزش در روستاها و حاشیه شهرها -سهل‌سازی دسترسی به سامانه شاد از طریق تقویت زیرساخت‌های ارتباطی (اینترنت) و تأمین سخت‌افزار مناسب برای دانش‌آموزان -بازسازی و ایجاد کلاس‌های درس مطابق با استاندارد و ایمنی -کاهش نرخ ترک تحصیل به خصوص در مورد دانش‌آموزان دختر مناطق روستایی(ترک تحصیلی طبیعی شده از منظر دانش‌آموز، والدین و مسئولان تعلیم و تربیت) -تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی آموزشیار -ایجاد امکانات و فضای آموزشی برای افراد سوادآموز در اکثر نقاط استان حتی در مرکز استان -ایجاد مراکز محلی یادگیری به عنوان یکی از ارکان نهادی سوادآموزی	- ترمیم،بازسازی و نوسازی سازه‌های فرسوده آموزشی در سطح استان و انجام اقدامات لازم در خصوص تأمین فضای آموزشی مورد نیاز با استفاده از ظرفیت‌های موجود مانند مجمع خیرین مدرسه‌ساز؛ - تأمین نیروی انسانی مورد نیاز آموزش و پرورش استان با استفاده از ظرفیت‌های قانونی مانند افزایش واحدهای دانشگاه فرهنگیان و .....؛ - تمهید و تأمین زیرساخت‌های لازم برای تحقق آموزش مجازی به خصوص در بخش‌های روستایی و عشایری؛ - انجام اقداماتی مانند ارائه فیلم‌های آموزشی آفلاین، به کارگیری درس‌نامه‌های متنی و استفاده از ظرفیت‌های رسانه ملی برای ارائه آموزش به دانش‌آموزان؛ - تحلیل، بررسی و احصاء علل ترک تحصیل دانش‌آموزان در مناطق حاشیه‌ای و روستاها و انجام اقدامات تمهیدی به منظور کاهش نرخ ترک تحصیل در این مناطق؛ - تلاش در جهت تحقق عدالت آموزشی(از وجه دسترسی به آموزش) در روستاها و حاشیه شهرها؛ - تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی و بیمه آموزشیاران به منظور ایجاد انگیزه بیشتر در نیروهای انسانی

بعد	راهبرد	سیاست فضایی
	-رفع مشکلات مربوط به سوادآموزی در دوران کرونا مانند کمک به سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان در استفاده از فضای مجازی و برگزاری دوره‌های حضوری به صورت مستمر	- تأمین امکانات و فضای آموزشی به خصوص تأسیس مراکز یادگیری محلی بیشتر برای سوادآموزان با اولویت روستاها و مناطق دورافتاده استفاده از ظرفیت رسانه ملی برای آموزش به جای سامانه شاد به دلیل سواد اطلاعاتی پایین سوادآموزان
آموزش عالی	- تأسیس دانشگاه‌های دولتی و با کیفیت در سطح استان - ایجاد مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان و تطابق آموزش‌های ارائه شده با نیازها و مزیت‌های استان - توسعه متوازن و به اندازه رشته‌های علوم انسانی در مقاطع تحصیلی کاردانی و کارشناسی علوم انسانی. - تمهید زیرساخت‌های لازم جهت تحقق آموزش مجازی در آموزش عالی استان - استخدام اعضای هیئت‌علمی در دانشگاه‌های استان ایلام	- انجام اقدامات لازم در خصوص افزایش سهم استان ایلام از دانشگاه‌های دولتی - اصلاح نظام پذیرش دانشجو جذب متوازن و تقاضامحور دانشجویان در حوزه‌های مختلف علمی مانند فنی مهندسی، علوم انسانی و ..... با هدف کاستن از حجم بالای دانش‌آموختگان و فارغ‌التحصیلان بیکار - انجام مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان و تطابق آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان - تأمین و تمهید زیرساخت‌های فنی لازم جهت اجرای فرایند آموزش مجازی در سطح آموزش عالی به صورت مطلوب؛ - انجام اقدامات لازم به منظور جهت‌دهی به آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی در راستای رفع نیازها و حل چالش‌های استان انجام تمهیدات لازم برای جذب و نگه‌داشتن اعضای هیئت‌علمی در سطح استان
منابع طبیعی و محیط‌زیست	- تقویت و توانمندسازی نظام ملی ارزیابی راهبردی محیط‌زیست (SEA) - مقابله با بیابان‌زایی و تثبیت کانون‌های گردوغبار - همکاری‌های بین‌المللی محیط‌زیست - ایجاد مکانیسم دفع پسماندهای شهری و صنعتی برای ارتقا زیست پذیری - ارتقا کمیت و کیفیت مناطق تحت مدیریت برای حفاظت از تنوع زیستی - حفظ و احیای جنگل‌ها و مراتع - حفاظت محیط‌زیستی اجتماع محور - ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر مخاطرات	- استقرار و ارتقاء مدیریت هوشمند سیل در حوضه‌های آبخیز و مناطق آسیب‌پذیر شهری و روستای - تهیه و اجرای برنامه عمل مدیریت و حفاظت گونه‌ها - مدیریت مناطق تحت تأثیر زمین‌لغزش - کاهش اثرات مخاطرات محیط‌زیستی در مناطق تحت مدیریت - شناسایی گونه‌های در حال انقراض و محافظت و تکثیر از آن‌ها - پایش ظرفیت‌های منابع و مراتع با چرای دام - تدوین و اجرای برنامه جامع مقابله با ریزگردها - مدیریت هوشمند ریسک و کاهش آسیب‌پذیری در برابر زلزله و سیل - ایجاد سازوکار قانونی مشارکت مردم بومی در حفظ محیط‌زیست - تدوین برنامه و الزام اجرایی برای حفظ جنگل‌ها و مناطق حفاظت شده استان ساماندهی و توسعه زنجیره‌های ارزش و تأمین محصولات دام و طیور

منابع و مأخذ

۱. اداره کل هواشناسی استان ایلام،http://www.ilammet.ir/
۲. اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری ایلام،https://ilam.frw.ir/00/Fa/default.aspx
۳. اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان ایلام، https://ilam.doe.ir/portal/home/
۴. اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق (۱۳۹۶) بنیاد برکت.
۵. امانی، مهدی (۱۳۸۹)، مبانی جمعیت‌شناسی، انتشارات سمت، تهران، چاپ ۹.
۶. ایراندوست، کیومرث (۱۳۸۹) سکونتگاه‌های غیررسمی و اسطوره حاشیه‌نشینی، چاپ دوم، انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران.
۷. برنامه آمایش استان ایلام (۱۳۹۷) تحلیل منابع آب و فعالیت‌های استحصال و شبکه انتقال آب ، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان ایلام، شرکت مهندسین مشاور شرق آیند
۸. برنامه آمایش استان ایلام (۱۳۹۷) تحلیل نظام سکونتگاهی استان و ساختار فضایی آن، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان ایلام، شرکت مهندسین مشاور شرق آیند
۹. برنامه آمایش استان ایلام (۱۳۹۷) تحلیل نظام شهری و روستایی ایران، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان ایلام، شرکت مهندسین مشاور شرق آیند
۱۰. برنامه آمایش استان ایلام (۱۳۹۷) تحلیل وضعیت و ساختار، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان ایلام، شرکت مهندسین مشاور شرق آیند،
۱۱. خط فقر در ایران در سال ۱۳۹۵ و مروری بر روش محاسبه آن (۱۳۹۷) معاونت پژوهش‌های اقتصادی، مرکز پژوهش‌های مجلس.
۱۲. ربانی، رسول و همکاران (۱۳۸۵) بررسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری مسئله حاشیه‌نشینی و پیامدهای اجتماعی آن در شهر اهواز، مجله جغرافیا و توسعه، بهار و تابستان.
۱۳. سازمان برنامه و بودجه استان ایلام(۱۳۹۸)، برنامه آمایش استان ایلام- تحلیل وضعیت فرهنگی و سرمایه اجتماعی
۱۴. سازمان برنامه و بودجه استان گیلان(۱۳۹۷)، تهیه و بازنگری برنامه آمایش استان گیلان- تحلیل وضعیت فرهنگی و سرمایه اجتماعی
۱۵. سازمان برنامه و بودجه کشور(۱۳۹۸)، سالنامه آماری استان ایلام ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران، انتشارات:دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی

۱۶. سازمان برنامه و بودجه کشور(۱۳۹۹)، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور ۱۳۹۸-۱۳۹۴، مرکز آمار ایران، انتشارات:دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی

۱۷. سازمان برنامه و بودجه کشور(۱۳۹۹)، سالنامه آماری استان ایلام ۱۳۹۸، مرکز آمار ایران، انتشارات:دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی

۱۸. سازمان برنامه و بودجه کشور(۱۳۹۹)، سالنامه آماری کشور ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران، انتشارات:دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی

۱۹. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۸۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.

۲۰. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۰)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.

۲۱. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.

۲۲. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۷)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.

۲۳. سازمان جهاد کشاورزی استان ایلام، https://ilam.maj.ir/Index.aspx/PrintHistory

۲۴. سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی کشور، نقشه راه علوم زمین و معدن استان ایلام، ۱۳۹۵

۲۵. سازمان صنعت، معدن و تجارت استان ایلام، https://ilm.mimt.gov.ir/

۲۶. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان ایلام، برنامه آمایش استان ایلام، ۱۳۹۷

۲۷. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان ایلام(۱۳۹۸). سالنامه آماری استان ایلام.

۲۸. سالنامه آماری کشاورزی استان ایلام ۱۳۹۸-۱۳۹۷

۲۹. سایت سازمان امور عشایر ایران، معرفی ایلات و طوایف استان ایلام

۳۰. سایت شرکت سهامی آب منطقه‌ای استان ایلام، http://www.ilrw.ir/

۳۱. ستوده، هدایت الله (۱۳۷۳). مقدمه‌ای بر آسیب‌شناسی اجتماعی، چاپ دوم، تهران: آوای نور.

۳۲. سرایی، حسن (۱۳۸۲). روش‌های مقدماتی تحلیل توزیع و ترکیب جمعیت با تأکید بر ترکیب سنی جمعیت. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.

۳۳. سرور، رحیم و خلیجی، محمد.(۱۳۹۴). سنجش درجه توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان کهگیلویه و بویراحمد، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال ششم، شماره ۲۱، صص ۸۹-۱۰۲.

۳۴. شرکت آب و فاضلاب ایلام، https://www.abfa-ilam.ir/support/

۳۵. شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور(۸۶-۱۳۸۵) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.

۳۶. شورای اجتماعی کشور(۱۳۹۳)، پیمایش ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات

۳۷. شورای اجتماعی کشور(۱۳۹۵)، پیمایش ملی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی ایران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
۳۸. شورای عالی انقلاب فرهنگی(۱۳۹۴). ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران(مصوبه جلسه ۷۷۶).
۳۹. شورای عالی انقلاب فرهنگی(۱۳۹۴). طرح آمایش آموزش عالی(در چارچوب نقشه جامع علمی کشور).
۴۰. صدیق سروستانی، رحمت اله (۱۳۸۵).آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۴۱. عسکری، احسان؛ عسکری، مریم (۱۳۹۶) حاشیه‌نشینی و آسیب‌های اجتماعی (مطالعه موردی شهر اسلام)، پژوهش‌های نوین علوم جغرافیایی، معماری و شهرسازی، سال اول، شماره ۴.
۴۲. کاظمی پور، شهلا (۱۳۸۳). مبانی جمعیت‌شناسی. تهران: مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه.
۴۳. مرکز آمار ایران (۱۳۵۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۴. مرکز آمار ایران (۱۳۶۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۵. مرکز آمار ایران (۱۳۷۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۶. مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۷. مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۸. مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۹. مرکز آمار ایران(۱۳۹۵)، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن
۵۰. مرکز آمار ایران(۱۳۹۸). بررسی وضعیت سواد و تحصیل جمعیت زیر ۶ سال و بیشتر بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن۱۳۶۵-۱۳۹۵.
۵۱. مرکز آمار ایران(۱۳۹۹). گزارش وضعیت اجتماعی و فرهنگی ایران.
۵۲. مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری، مسئله شناسی راهبردی توسعه در استان ایلام، ۱۳۹۵

۵۳. معاونت برنامه‌ریزی و امور اقتصادی، اداره آمار و اطلاعات، سیمای عمومی استان ایلام، ۱۳۹۷

۵۴. نقدی، اسداله، رضایی، طوبی (۱۳۹۳) مطالعه نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی و جمعیتی زنان حاشیه‌نشین شهر ایلام، فرهنگ ایلام، شماره ۴۲و۴۳.

۵۵. نگاهی به فقر چندبعدی و بررسی وضعیت آن در ایران (بی‌تا) دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.

۵۶. وزارت کشور، استانداری استان ایلام، http://portal-il.ir/

57. Bryman, A. (2007). Barriers to Integrating Quantitative and Qualitative Research. Journal of Mixed Methods Research, 1, 8-14.

58. Corbin, J., Strauss, A. (2008). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

59. Creswell, J.W. (1994) Research Design: Qualitative & Quantitative Approaches, London: SAGE Publications.

60. Hanson, W. E., Creswell, J. W., Clark, V. L. P., Petska, K. S., Creswell, J. D. (2005). Mixed methods research designs in counseling psychology. Journal of counseling psychology, 52(2), 224.

61. Johnson, R., Onwuegbuzie, A. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. Educational Researcher, 33, 14-12.

62. Johnson, R., Onwuegbuzie, A., Turner, L. (2007). Toward a Definition of Mixed Methods Research. Journal of Mixed Methods Research, 1, 112-21.

63. Persian Gulf Studies. (2019). Strategy and Geopolitics of the Persian Gulf, Tehran: University of Tehran

64. Reinharz, S. (1 992). Feminist Methods in Social Research. New York: Oxford University Press.

65. The Encyclopedia of The Middle East. (2020). The Encyclopedia of The Middle East and North Africa, London: Routledge

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

در تدوین سند راهبردی انقلاب اقتصادی بر اساس آمایش سرزمین، لزوم شناخت اولیه و پایه از مسائل و مشکلات موجود، جهت برنامه‌ریزی‌های نظام مند؛ مبتنی بر پتانسیل‌ها، استعدادها و مزیت‌های اقتصادی، اجتماعی، زیربنایی، محیط زیستی و مدیریتی هر استان، ما را ناگزیر به انجام پژوهش در ۳۱ مجلد و برای هر استان یک جلد مجزا نموده است. امید است که پژوهش راهبردی صورت گرفته زیربنای پیشرفت و رشد اقتصادی هر استان در مراحل بعد قرار گیرد.